

LÕIMITUD AINE- JA KEELEÕPE

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Peeter Mehisto

David Marsh

María Jesús
Frigols Martín

koostöös
Kai Völli ja
Hiie Asseriga

LÕIMITUD AINE- JA KEELEÕPE

Tallinn 2010

LÕIMITUD AINE- JA KEELEÕPE

Eestikeelne ning Eesti oludele mugandatud väljaanne
Peeter Mehisto, María Jesús Frigolsi ja David Marshi teose „**Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education**” (Macmillan, Oxford) 2008 järgi

Eesti oludele mugandanud Kai Võlli, Peeter Mehisto ja Hiie Asser

Raamatu kordustrükk on valminud Euroopa Sotsiaalfondi, Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed ja Haridus- ja Teadusministeeriumi toetusel.

Tõlge eesti keelde: Helen Haav ja Vaike Seppel

Keeletoimetaja: Ene Sepp

Küljendus: Anthony Godber ja Tõnis Kärema

Illustratsioonid: Kathy Baxendale ja Tõnis Kärema

Fotod: Plainpictures/photography.com

Kaanekujundus: Tõnis Kärema

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

Autoriõigus eestikeelsele väljaandele: Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus
Meie Inimesed

Tasuta jaotatav tiraaž

Elektronselt on raamat kättesaadav <http://digar.nlib.ee/>

ISBN 978-9949-18-070-7

Tänu sõnad

Ükski raamat ei sünni üksitööna. Me oleme väga tänulikud paljudele inimestele maailma eri paikadest, kes on raamatu loomisele kaasa aidanud. Nende panus ideede, materjalide ja tagasiside näol on autoritele olnud suureks toeks ja inspiratsiooniks.

Mitmel asutusel on raamatu loomises olnud tähtis osa. Keelekümbluskeskus jagas õppevara ning toetas autoreid ka ingliskeelse originaali analüüsi ja täiendamisega. Suure panuse andsid Jyväskylä Ülikooli Elukestva Õppe Keskus, Toronto Koolivalitsus ja Cheste Hariduskeskus Hispaanias. Macmillani kirjastus lubas raamatu eesti keelde tõlkida ja seda kohandada. Eestikeelse kohandatud tõlke puhul on kaasa löönud ka originaali autorid. Oma koolide LAK-õppe kogemuste ülevaatega võõrkeeleõppest on raamatu peajasjalikult eestikeelse õppe käsitlust rikastanud Tallinna Inglise Kolledži õppealajuhataja Anu Parts ning Tallinna Saksa Gümnaasiumi õppealajuhataja Reet Jõgeva.

Alates idee sünnist 2005. aastal Valencias, raamatu kavandamise aruteludest Helsingis 2006. aastal kuni raamatu viimistluseni on autorid kasulikku nõu saanud CLILi konsortsiumi ekspertidelt Hugo Baetens Beardsmore'ilt, Do Coyle'ilt, Gisella Langélt, Anne Maljersilt ja Dieter Wolffilt.

Suur tänu kõigile!

SISUKORD

SAATEKS 8

KASUTATUD KIRJANDUS 9

1. LAK-ÕPPEGA TUTVUMINE 10

LAK-õppe eellugu
LAK-õppe esiletõus
LAK-õpe Eestis
LAK-õppe alustalad
LAK-õppe mitu nägu
Takistused LAK-õppe teel

2. LAK-ÕPPEKS VALMISTUMINE 30

Peatüki sisujuht
Teel LAK-õppe poole
Mis on ja mis ei ole LAK-õppe puhul ainulaadne?
LAK-õppe metoodika põhijooned
Mis on LAK-õppes 30 põhijoonetõukejõud?
Kuidas LAK-õpe õpilaste jaoks toimib?
Aga mina? Mida ma 45minutise õppetunni jooksul tegema peaksin?

3. LAK-ÕPPE ALGUS KLASSIS 40

Peatüki sisujuht
Esimese kooliastme õpetaja töö LAK-õppe esimese nädala jooksul – kuidas alustada
Üks nädal põhikooli kolmanda astme või gümnaasiumi LAK-õppe õpetaja elus – kuidas alustada
Kuus päeva kutseõpetuse LAK-õppes – kuidas alustada

4. LAK-ÕPPE KÄIMALÜKKAMINE 118

Peatüki sisujuht
LAK-õppe edukava
Keeleõppe toetamine ainetundides
Aineõppe toetamine keeletundides
Õppekavaüleste teemade ja projektide kasutamine
Õppimise seiramine ja hindamine
Õpetajate meeskonnatöö

5. VÕIMALUSTE LOOMINE ISIKLIKEKS SAAVUTUSTEKS 156

Peatüki sisujuht
Tugistruktuuri loomine
Seos olemasolevate, varem omandatud teadmistega
Teadmiste kohandamine ja tähenduslikkuse suurendamine

Loova ja kriitilise mõtlemise arendamine

Õpistiilid

Õpilaste innustamine järgmiseks sammuks: väljumine tuttavatest raamidest

6. LAK-ÕPE ELLU 192

Peatüki sisujuht

Turvalise õhkkonna loomine

Õppe sidumine õpilase eluga

Klassi sidumine kohaliku kogukonnaga

Klassiruumi sidumine maailmaga

Tähendustele tähtsuse andmine

Aidake õpilastel end aidata

7. LAK-ÕPE – MÕNUS KOOSKULGEMINE 232

Siduv, inspireeriv, tulemuslik, arenev õpe

8. VEEL NÕUANDEID JA NÄIDISEID 236

Kuidas toetada õpilasi kirjutamisel?

Draamaelementide kasutamine õppes

Kuidas parandada kõne selgust?

LAK-õppe materjalide koostamine algallikate põhjal

Teksti kohandamine

Nimi- ja tegusõnavormide tugileht

LAK-õppe meeskonna igapäevase koosoleku näidiskava

Kavandusleht

Õpilaste valiku ja vastuvõtu protseduurid

6. klass – hilise LAK-õppe programmi taotlus

Saateks

Kulla lugeja, Teie ees olev raamat on pühendatud lõimitud aine- ja keeleõppele (LAK-õpe). Kõik me oleme Euroopa Liidu liikmed ning võime vabalt rännata mitmekeelises ja paljukultuurilises Euroopas. Peaprobleemiks on aga vastastikune arusaamine ehk interstanding, kui kasutada meie hulgast lahkunud kunstniku professor Ando Keskküla tabavat terminit.

Nii tsivilisatsiooni kui ka kultuuri arengutempo kasvab sel sajandil tohutu kiirusega. Oskus Euroopa Liidu teiste maade elanikega aktiivselt suhelda muutub järjest olulisemaks üldkultuuri ja teabelemendiks.

Klassikalised teadusstruktuurid arenevad praegu õige nobedalt. Eriti intensiivne on tervete teadusharude lõimumine. Mis selles paratamatus lõimumismadinas keeleõpet ootab? Ilmselt otsitakse kõigepealt normaalset suhtlusläve garanteerivaid uusi õppestruktuure ja -käsitusi. Üheks taoliseks otsinguks on ka käesolev igati huvitav ja ilmselt mitmeti kasulik raamat, millest iga lugeja kahtlemata midagi suupärast leiab.

Elukutselise andmeanalüütikuna pean siiski viitama ka teistele mitteklassikalistele käsitlustele. Internetist on kerge leida infot Globalishi, Plain Englishi ja Peterburi mehe A. Dragunkini loodud inglise keele üliefektiivse kiirkursuse kohta. Inglise keele valdajatele võib soovitada veel lugeda Sir Arvi Parbo muheda eessõnaga varustatud ja otseselt Eesti lugejale mõeldud Michael Haagenseni raamatut „Writing in Plain English“ (Koolibri, 2007). Kui kõiki neid klaarkeeleasetasemelisi käsitusi võrrelda ja integreerida siintooduga, siis peaks võõrkeele omandamise kiirus tublisti kasvama.

Ja lõpuks veel väike soov tublidele autoritele. Praegune käsitus on kirjutatud põhiliselt õpetaja ja organisaatori vaatekohalt. Loodame, et üsna pea näeme ka sobilikku raamatut, mis on mõeldud ainult LAK-õppes osalejale.

Selleks jõudu ja agarat koostööd!

Leo Võhandu

TTÜ emeriitprofessor, harrastuslingvist

Kasutatud kirjandus

- Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. E., Pintrich, P. R., Rath, J., Wittrock, M. C. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Boston: Allyn & Bacon.
- Boynnton, L. (2005). The Immersion Experience: A Teacher's Perspective. In R. McConnell (Ed.), *Immersion Handbook* (pp. 76–112). Tallinn: Language Immersion Centre.
- Buehl, D. (1995). *Classroom Strategies for Interactive Learning*. Newark: International Reading Association.
- Cloud, N., Genesee, F., Hamayan, E. (2000). *Dual Language Instruction: A Handbook for Enriched Education*. Boston: Heinle & Heinle.
- Coyle, D. (2006). *Content and Language Integrated Learning: Motivating Learners and Teachers*. On WWW at <http://www.scilt.stir.ac.uk/SLR/Issue%2013/SLR13%20Coyle.pdf>. Accessed 27.12.06.
- Díez-Palomar, J., Simic, K., Varley, M. (2006). Math is Everywhere: Connecting Mathematics to Students' Lives. *The Journal of Mathematics and Culture* 1 (2), 20–36.
- Dweck, C. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. New York: Random House.
- Echevarria, J., Vogt, M., Short, D. J. (2004). *Making Content Comprehensible for English Learners: The SIOP Model*. Boston: Pearson Allyn & Bacon.
- Fortune, T. (2000). Immersion Teaching Strategies Observation Checklist. *The Bridge: From Research to Practice* 3, 1–4. Minneapolis: The Center for Advanced Research on Language Acquisition.
- Genesee, F. (2005). Second Language Immersion: A Summary for Teachers, Administrators and Parents. In R. McConnell (Ed.), *Immersion Handbook* (pp. 5–26). Tallinn: Estonian Language Immersion Centre.
- Gibbons, P. (2002). *Scaffolding Language Scaffolding Learning: Teaching Second Language Learners in the Mainstream Classroom*. Portsmouth: Heinemann.
- Gibbs, J. (1995). *Tribes A new Way of Learning and Being Together*. Sausalito: Center Source Systems, LLC.
- Ginnis, P. (2002). *Teacher's Toolkit: Raise Classroom Achievement with Strategies for Every Learner*. Carmarthen: Crown House Publishing.
- Goleman D. (1996). *Emotional Intelligence*. London: Bloomsbury Publishing.
- Gronlund, N. E. (2004). *Writing Instructional Objectives for Teaching and Assessment* (7th ed.). Upper Saddle River, Pearson, Merrill, Prentice Hall.
- Hargreaves, A. (2007). Sustainable Professional Learning Communities. In L. Stoll, K. S. Louis (Eds.), *Professional Learning Communities: Divergence, Depth and Dilemmas*. Berkshire: Open University Press.
- Harris, A. (2003). Introduction & The Changing Context of Leadership: Research Theory and Practice & Teacher Leadership and School Improvement. In B. Davies, L. Ellison (Eds.), *Effective Leadership for School Improvement* (pp. 1–25, 72–83). New York: RoutledgeFalmer.
- Jensen, E. (1996). *Brain-Based Learning*. Del Mar: Turner Point Publishing.
- Koppel, H. (2000). Etüüde kuulsatest matemaatikutest. Tallinn: Koolibri.
- Little, O. (2005a). Oral Language Development. In R. McConnell (Ed.), *Immersion Handbook* (pp. 141–168). Tallinn: Language Immersion Centre.
- Little, O. (2005b) Reading. In R. McConnell (Ed.), *Immersion Handbook* (pp. 168–197). Tallinn: Language Immersion Centre.
- Lyster, R. (2007). *Learning and Teaching Languages Through Content: A counterbalanced approach*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Lyster, R., Mori, H. (2006). Interactional Feedback and Instructional Counterbalance. *Studies in Second Language Acquisition* 28, 269–300.
- Marchant, A. (2000). Students Are From Mars, Teachers Are From Venus. *Inventio* 2 (2).
- Marzano, R.J. (2005). *Classroom Instruction that Works: Research-based Strategies for Increasing Student Achievement*. Upper Saddle River: Pearson Education Inc.
- McConnell, R. (Ed.) (2005). *Immersion Handbook*. Tallinn: Language Immersion Centre.
- Mohr, K. A. J., Mohr E. S. (2007). Extending English-Language Learners' Classroom Interactions Using the Response Protocol. *The Reading Teacher* 60 (5), 440–450.
- Moseley, D., Baumfield, V., Elliott, J., Gregson, M., Higgins S., Miller, J., Newton, D. P. (2005). *Frameworks for Thinking: A Handbook for Teaching and Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petty, G. (2006). *Evidence Based Teaching*. Cheltenham: Nelson Thornes.
- Pinker, S. (1994). *The Language Instinct: The New Science of Language and Mind*. London: Allen Lane.
- Senge, P. M., Kleiner, A., Roberts, C., Ross, R., Smith, B. (1994). *The Fifth Discipline Fieldbook*. New York: Doubleday.
- Sousa, D. A. (2006). *Facilitator's Guide to How the Brain Learns*, 3rd ed. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Stoll, L., Louis, K. S. (Eds.) (2007). *Professional Learning Communities: Divergence, Depth and Dilemmas*. Berkshire: Open University Press.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press.

Kodulehede täisviited on tekstis.

1

LAK-õppega tutvumine

Selles raamatus selgitame, mida kujutab endast lõimitud aine- ja keeleõpe (LAK-õpe), ning paneme kildhaaval kokku pildi LAK-õppe olemusest.

Kokkuvõtlikult öeldes tähendab LAK-õpe aine ja keele samaaegset õppimist.¹ Näiteks on Malaisia lapsed LAK-õppena õppinud matemaatikat ja loodusteadust inglise keeles, Norra lapsed draamaõpetust saksa keeles, Itaalia õpilased loodusteadust prantsuse keeles, jaapanlased geograafiat inglise keeles ning austraallased matemaatikat hiina keeles. Keelte ja õppeainete kombinatsioone leidub lõputult.

LAK-õppe eellugu

Mõiste *content and language integrated learning* (CLIL) võeti kasutusele 1994. aastal Euroopas. Eestikeelses suhtluses jäädi tavaliselt ingliskeelse lühendi juurde või kasutati levinud kakskeelse õppe või kümbklusõppe mõistet. Keelekümbklusprogrammi koordineerijate koostöö CLIL-konsortsiumiga 2008. aasta rahvusvahelise konverentsi korraldamisel Tallinnas ning selle raamatu tõlkimine eesti keelde suunasid otsima mõistele eestikeelset vastet. 2007. aasta suvel alanud otsingute tulemusena on hakatud kasutama mõistet *lõimitud aine- ja keeleõpe* ehk LAK-õpe.

LAK-õppe praktikal on aga märksa pikem ajalugu. Esimene teadaolev LAK-õppe laadi programm sai alguse tänapäevase Iraagi aladel umbkaudu 5000 aastat tagasi. Akadlased, kes olid vallutanud Sumeri alad, tahtsid õppida kohalikku keelt. Sel eesmärgil õpetati akadlastele paljusid aineid, muu hulgas teoloogiat, botaanikat ja zooloogiat, sumeri keeles. Kui Sumeri õpetajad järgisid LAK-õppe põhimõtteid, toetasid nad nii sumeri keele õppimist kui ka teoloogia-, botaanika- ja zooloogiateadmiste omandamist.

Teine pikema ajalooga näide võõrkeelse aineõppe kohta on ladina keele laialdane tarvitus. Sajandite vältel kasutati ladina keelt Euroopa ülikoolides õppekeelena ning sellest sai õigusteaduse, meditsiini, teoloogia, loodusteaduste ja filosoofia esmane keel. Kuigi ladina keele kasutamisel on LAK-õppega palju sarnaseid jooni, ei saa seda siiski pidada LAK-õppe heaks näiteks: ladina keele suur levik akadeemilises vallas jättis kohalike keelte arengule vähe ruumi. Seevastu on üks LAK-õppe olemuslik tunnus toetada võõrkeele omandamist, soodustades samal ajal edusamme emakeeles.

Euroopas on viimaste sajandite jooksul paljud inimesed mõistnud mitmekeelsuses peituvaid võimalusi. Kakskeelne või mitmekeelne haridus on minevikus olnud eelkõige jõukate kihtide privileeg. Heal järjel inimesed tavatsesid palgata guvernante ja eraõpetajaid, kes vestlesid nende lastega võõrkeeles, et need hakkaksid seda keelt lodusalt rääkima. Mitmed vanemad saatsid oma lapsed välismaale erakoolidesse

¹ Eesti keeles on LAK-õppega seonduvat käsitletud enamasti kakskeelse õpetusena. Vt nt Silvi Vare. Kakskeelsus kakskeelse õpetuse kaudu. – Mitmekultuuriline Eesti: väljakutse haridusele. Projekti „Mitte-eesti noorte integratsioon Eesti ühiskonnas” väljaanne (VERA II). Tartu, 1988, lk 33–68; Maie Soll. Mitmekeelse ja -kultuurilise hariduskorralduse otsinguil. – Õppekavaarendustöö koolis: vahekokkuvõtteid arendustööst ja eestikeelse õppe laiendamisest. Tallinn, 2004, lk 59–65.

õppima.

Mitmekeelsete programmide algatamise tõukejõuks on olnud ka geograafilised, demograafilised ja majanduslikud asjaolud. 1965. aastal hakkasid mõned Kanada prantsuskeelses provintsis Québecis elavad inglise keelt kõnelevad lapsevanemad muretsema selle pärast, et nende lapsed on ilma prantsuse keelt valdamata edaspidises elus halvemas seisus. Need vanemad olid veendunud, et tavapärase keeleõpe ei võimalda prantsuse keelt selgeks saada, mistõttu nende lastel on hiljem tööturul raskem konkureerida. Vanemad õhutasid kohalikke ametivõime algatama keelekümbusprogrammi, et inglise keelt emakeelena kõnelevad lapsed õpiksid kõiki aineid prantsuse keeles.

Québeci keelekümbusprogrammis osalevad õpetajad sattusid esiti kokku suurte raskustega. Sobilike õppestrateegiatega leidmiseks ei olnud eeltööd tehtud, strateegiad kujunesid katse-eksituse meetodil. Kõigepealt keskendusid õpetajad sellele, et aitasid õpilastel võõrkeelest aru saada ning välja arendada suulise suhtlemise oskused. Kui õpilaste kuulamise ja suulise kõne oskused olid algtasemel suhtluse jaoks juba piisavalt arenenud, hakati rakendama tasakaalustatumat metoodikat, mis hõlmas kõiki nelja keelelist osaoskust (kuulamist, kõnelemist, lugemist ja kirjutamist). Vanemates klassides õpetati mõnd ainet ka inglise keeles. Üldjoontes kroonis programmi märkimisväärne edu. Keelekümbusmeetodil õpetamine levis kogu Kanadas ning jõudis teistesegi riikidesse.

Keelekümbusprogrammide levikuga muutus kakskeelne haridus 1970. aastail erineva taustaga laste jaoks kergemini kättesaadavaks. Teadmist, kui oluline on õpilaste emakeele- ja võõrkeeleoskuste arengut toetada, aitas levitada Suurbritannias samal aastakümnel rakendatud programm „Languages Across the Curriculum“ („Keeled läbivad õppekava“). Järjest selgemini hakati mõistma, et aineõpe ja keeleõpe peavad käima käsikäes. Samal ajal sai üha ilmsemaks, et hea keeleoskuse saavutamiseks üldjuhul tavapärasest võõrkeeleõppest ei piisa.

LAK-õppe esiletõus

1990. aastate keskpaigaks hakkas üleilmastumine esitama haridusele algtasemest kõrgkoolideni suuremaid keelenõudmisi. Tänapäeva Euroopas on püütud parandada kõigi noorte keeleõppevõimalusi, et suurendada piirkonna sidusust ja konkurentsivõimet. Aasias on kerkinud paljuski tänu Hiina majanduse ja üleilmse kaubavahetuse kasvule huvi niisuguste rahvusvaheliste suhtluskeelte nagu mandariini ja inglise keele oskuse vastu. Nendel kehtel on suur tähtsus paljude Aasia riikide majanduse ja ühiskonna jaoks.

Üleilmastumine on maailma sidunud seninägematul viisil. Uued tehnoloogiad hõlbus-tavad teabe ja teadmiste vahetamist, mis omakorda tõukab tagant maailmamajanduse lõimumist ja muutusi meie elu kõigis valdkondades. Maailmast on saamas äärmiselt segunenud globaalne küla. Nii füüsiline kui ka virtuaalne mobiilsus on muutumas üha käegakatsutavamaks tegelikkuseks ning see mõjutab ka keeli. Elamine segunenud üleilmses ühiskonnas avaldab mõju sellele, mida ja kuidas me õpetame, ning see on seotud ka keeleõppega nagu mis tahes muu aine õppega.

Lõimitud maailm näeb lõimitud õppes järjest enam hariduse omandamise tänapäevast vormi, mille vältel omandab õppur senisest paremini globaalse ajastu jaoks vajalikke teadmisi ja oskusi. Y-generatsioonile (kelle hulka arvatakse enamasti 1982. ja 2001. aasta vahel sündinud) on iseloomulik keskendumine vahetutele kogemustele: *õpi kasutades, kasuta õppides*, mitte *õpi praegu, kasutad hiljem*. Kübergeneratsiooni liikmed (pärast 2001. aastat sündinud) on veelgi enam mõjutatud oma varajastest, isiklikest ja otsestest kogemustest mitmesuguste tehnoloogiatega, nende integreeritud kasutamiseega. Terves maailmas on just need sugupõlvad praegu meie klassiruumides ning LAK-õpe on üks esilekerkinud uuenduslikest õppeviisidest, mis vastab uue ajajärgu nõudmistele.

LAK-õpe Eestis

Nii eesti kui ka vene õppekeele koolide hulgas on pikaajaliste võõrkeele süvaõppe traditsioonidega koole. Õppeainete valikus on enamasti õpitava keele ruumiga seotud kultuuri-, ajaloo- ja maateaduskursused.

Meie praegust koolielu mõjutab 1960. ja 1990. aastail alustatud sihtkeelne õpe. 1960. aastasse ulatub Tallinna Inglise Kolledži (tollane Tallinna 7. Keskkool) ja Tallinna 21. Keskkooli võõrkeelse aineõpetuse algus. Eeskujud säärase süvaõppega kooli loomiseks olid Moskvas, Leningradis ja teistes Nõukogude Liidu suurlinnades juba olemas. Pisut hiljem alustati ning õpetati põhikoolis geograafiat inglise keeles lühemat või veidi pikemat aega veel viies koolis Tallinnas, Tartus, Raplas ja Rakveres ning saksa keeles Kadrioru Gümnaasiumi eelkäijas. 38 aastat kestnud süsteemne aine- ja keeleõpetuse lõimimine lõppes Tallinna Inglise Kolledžis 2004. aastal;² teistes koolides oli loobutud juba aastaid varem. Tallinna Humanitaargümnaasiumi tuli ingliskeelne õpe 1970. aastail ning on jätkunud senini.

1997. aastast avati Tallinnas ja Tartus kahe gümnaasiumi juures saksakeelsed osakonnad. Saksakeelse osakonna õpilasi valmistatakse ette Saksa ja Eesti abituriumiks, seetõttu õpetatakse osa aineid saksa, osa eesti keeles.³

Iseseisvuse taastamisega 1991. aastal kuulutati eesti keel riigikeeleks ning ühtlustati eesti ja vene õppekeele koolide õppekavad. Vene õppekeele koolides suurenes märkimisväärselt eesti keele õppimiseks ettenähtud tundide arv.

See ei andnud soovitud tulemusi. Enamiku vene õppekeele keskkooli lõpetanute eesti keele oskust ei peetud piisavaks selleks, et konkureerida tööturul või jätkata

² 1966. aastal õpetati Tallinna 7. Keskkoolis maailmajagude geograafiat 6. klassis inglise keeles esimest korda Eestis. Järgmisel õppeaastal lisandus välisriikide majandusgeograafia õpetamine 9. klassis. Samal õppeaastal (1967) alustati geograafia õpetamist inglise keeles ka vastavates inglise keele eriklassides. Vt selle kohta A. Allpere, E.-M. Leiten. Geograafia õpetamisest inglise keeles mõnedes Eesti NSV koolides. – Eesti Geograafia Seltsi aastaraamat 21: Geograafilisest haridusest Eestis. Tallinn: Valgus, 1986, lk 88–91.

³ Saksa keeles on õpe korraldatud Saksa õppeplaanide järgi Saksa õpetajate juhendamisel. Lõpueksamid toimuvad Eesti Vabariigi ja Saksa Liitvabariigi välja töötatud eksamikorralduse põhjal. Saksa abituriumi eksamid saksa keeles ja matemaatikas kehtivad Eesti riigieksamina, emakeele riigieksam kehtib Saksa lõpueksamina. Tallinna Saksa Gümnaasium on Baltimaades ainus saksakeelse osakonnaga kool, mille lõpetajad saavad kaks lõputunnistust: Saksa abituriumi lõputunnistuse, mis annab õiguse jätkata õpinguid Saksamaa kõrgkoolides, ning Eesti lõputunnistuse.

õpinguid kõrgkoolis. Seetõttu otsis nii riik kui ka üha rohkem vanemaid võimalust aidata oma lastel võrdselt hästi toime tulla mõlemas keeleruumis, kaotamata samal ajal kultuuriidentiteeti. 1990. aastate algusest on eestikeelse aineõpetusega tuntuks saanud Aseri Keskkool ja Tartu Annelinna Gümnaasium. Vene õppekeelega koolide õpilastele avati klasse eesti õppekeelega koolis Kohtla-Järvel, hiljem Tallinnas Laagna Gümnaasiumis. 1999. aastal avati Tallinna Humanitaargümnaasiumis eesti keele süvaõppega klassid, kus õpitakse eesti õppekeelega koolide programmi ja õpikute järgi.

Sel sajandil on eestikeelset õpet pakkuvate vene õppekeelega koolide arv oluliselt suurenenud. Kuigi õppe maht ja ainete valik on kooliti väga erinevad, järgitakse üldjoontes LAK-õppe põhimõtteid. Eesti keeles õpetatavad ained/kursused valitakse ainete hulgast, milles leidub seoseid Eesti ainesega või rohkem ainesisude lõimimise võimalusi ning mis aitavad arendada suhtlus- ja ühiskonnapädevust.

Keelekümblust hakati Eesti tutvustama 1992. aastast (Ülle Rannut, Mart Rannut, Silvi Vare), aga alles 1990ndate keskpaiku jõuti selle õppeviisi ideede rakendamiseni. Aktiivne arutelu keelekümbustusprogrammi kasutamise otstarbekusest ja võimalustest⁴ Eestis algas 1998. aastal ning päädis rahvusvahelise seminariga 4.–7. novembril. Seminari materjalid on avaldatud kogumikus „Keelekümbustus kui integratsiooni võti. Materjalide kogumik“ (Tallinn, 1999).

Riiklikult koordineeritud keelekümbustusprogrammi alustati 2000. aasta septembris. Otsustav osa oli selles Kanada abil (keelekümblust tutvustav teoreetiline kirjandus, tutvumine keelekümbuskoolide tööga, koolide õppekavad ja -materjalid, õpetajate koolitus jm), tuge on saanud Euroopa Nõukogult, Soomest, Madalmaade ja USA saatkonnalt ning Euroopa Liidu PHARE programmist.⁵ Keelekümbustusprogrammiga on liitunud kõik eesti keele süvaõppega vene õppekeelega koolid (programmiga liitunud koolide loendit vt www.kke.ee).

LAK-õppe alustalad

LAK-õpe on ühel ajal aine- ja keeleõpe. Keeles, mis ei ole õpilase emakeel, õpetatakse ja õpitakse näiteks matemaatikat, loodusteadust, kunsti või majandust mis tahes kooliastmes või ka lasteaias. Aineõpetajatelt nõuab LAK-õpe mingil määral ka keele õpetamist: aineõpetajate ülesanne on edendada nende keeleteadmiste omandamist, mida õppuril ei ole, kuid mida on aine mõistmiseks ja õppimiseks vaja.

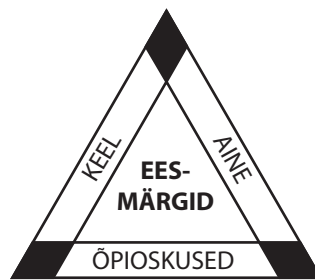
Keeleõpetajatel on LAK-õppe programmis eriline roll. Lisaks keele õpetamisele tavapärase ainekava alusel toetavad nad aineõpetajaid, aidates õpilastel omandada neid keelendeid ja sõnavara, mis on vajalikud teiste ainete valdamiseks. Seeläbi aitavad keeleõpetajad kaasa aineteadmiste omandamisele.

⁴ Arutelu aluseks olid nii Kanada kui ka Soome kümbuskogemuste uurimused, ent ka Eesti koolide eesti keele süvaõppe kogemused, eestikeelse õppe rakendamise katsed, maiskonnaloo õpetamine inglise keeles jmt. Vähe tähelepanu pälvisid saksakeelse õppega koolid, mis olid just tegutsema hakanud Tartus ja Tallinnas.

⁵ Eesti keelekümbustusprogrammi looga saab tutvuda Mitteleestlaste Integratsiooni Sihtasutuse Keelekümbluskeskuse kodulehel (www.kke.ee) ja avalike aruannete kaudu (viimane aastast 2008).

LAK-õpe seob niisiis aine- ja keeleõpet. LAK-õppe olemus on lõiming, millel on kahteline suunatus:

- 1) ainetunnid (nt matemaatika, ajalugu, geograafia, loodusteadus, kodanikuõpetus, arvutiprogrammeerimine vms) hõlmavad keeleõpet. See tähendab, et teave antakse edasi arusaamist hõlbustaval ja toetaval viisil. LAK-õppe võtete hulka kuuluvad graafikud, diagrammid, joonised, praktilised katsed ning võtmemõistete ja terminoloogia eraldi esiletoomine;
- 2) ainetundides õpitut kasutatakse keeletundides. Keeleõpetaja lülitab koostöös teiste ainete õpetajatega oma tundidesse nende ainete oskussõnavara ja tekste. Õpilased omandavad sõnavara ja arutlusmallid, mida nad vajavad aineteadmiste mõistmiseks ning kasutamiseks.

Õpilasi motiveerivad keelt õppima aineteadmised ja -oskused, mida nad tahavad mõista, omandada ning tarvitada. Ka keeletundides omandavad õpilased üldiselt rohkem, kui nad ei õpi keelt keele pärast, vaid kasutavad keeleoskust konkreetsete ülesannete lahendamiseks ja uute teadmiste saamiseks. Seega – ainealased eesmärgid toetavad keeleõpe eesmärkide saavutamist.

Üldise õppimisvõime paranemine aitab saavutada aine- ja keeleõppele seatud eesmärgid. Aine- ja keeleõppele keskendumise kõrval on LAK-õppes seega kolmas tegur – õpioskused. Need LAK-õppe kolm alustala – aineteadmised ja -oskused, keeleoskus ning õpioskused – peavad sobituma avaramasse konteksti. Vanemad on huvitatud eelkõige sellest, et nende lapsed õpiksid LAK-õppe keelt, oleksid endistviisi edukad oma emakeeles ning omandaksid samaväärselt aineteadmisi kui need lapsed, kes ei osale LAK-õppe programmis.

LAK-õppe ülim eesmärk on niisiis luua tingimused, mis soodustaksid järgmiste eesmärkide saavutamist:

- 1) klassile vastav saavutuste tase sihtkeele vahendusel, s.o LAK-õppe keeles õpetatud ainetes;
- 2) klassile vastav sihtkeele kuulamise, kõnelemise, lugemise ja kirjutamise funktsionaalne pädevus;
- 3) klassile vastav emakeele kuulamise, kõnelemise, lugemise ja kirjutamise pädevus;
- 4) sihtkeelega ja õpilase emakeelega seotud kultuuride mõistmine ja väärtustamine;
- 5) kognitiivsed ja sotsiaalsed oskused ning harjumused, mida on vaja eduks üha

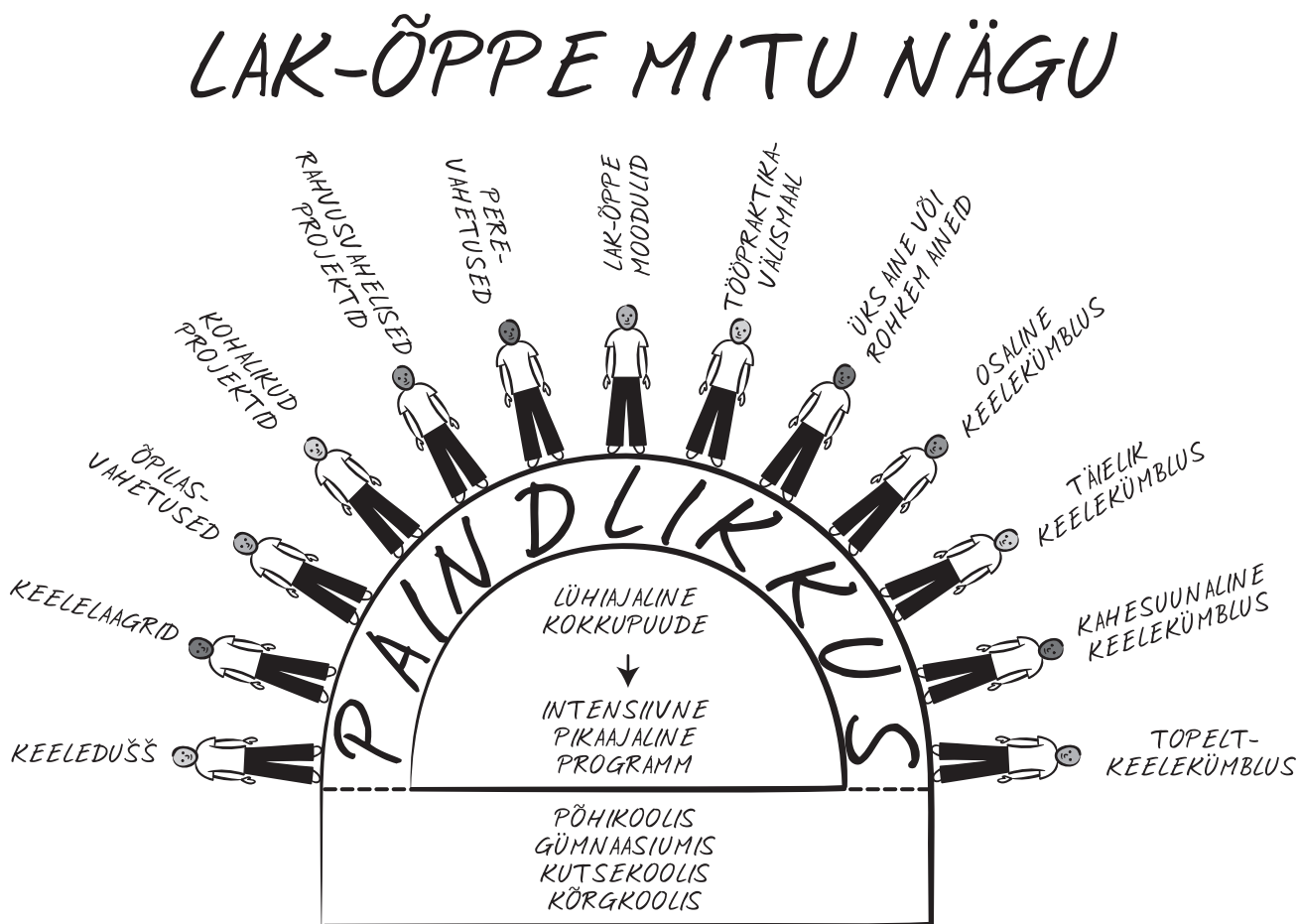
kiiremini muutavas maailmas.

LAK-õppe abil võivad noored saavutada oskused, mida nad vajavad, et jätkata sihtkeeles õppimist või töötamist. Samal ajal on keeleõpe elukestev protsess, mis nõuab püsivat pühendumist.

LAK-õppe mitu nägu

LAK-õpe on katusmõiste, mis hõlmab enam kui tosina jagu erinimelisi õppekorralduslahendusi (sh nt keelekümblus, keeledušš, keelelaager, kakskeelne haridus, mitmekeelne haridus, intensiivõppeprogrammid). LAK-õppe uudsus kõigi nende lahenduste puhul seisneb eri valdkondade teadmiste sünteesimises. LAK-õppe kui õppeviisi paindlikkus ilmneb ennekõike selle ajahulga varieerumises, mida pühendatakse sihtkeele vahendusel õpetamisele ja õppimisele. Sihtkeelse õppe intensiivsus võib LAK-õppe puhul suuresti erineda. Seda võib rakendada nii väheintensiivse ja lühiajalise kui ka väga intensiivse ja pikaajalise õppe korraldamiseks (vt joonist).

Allpool on neli LAK-õppe lahenduste näidet.

Keeledušš (*language showers*)

1

Kirjeldus

Keeledušš on mõeldud esmajoones 4–10aastastele lastele, kes viibivad võõrkeelses keskkonnas 30 minutit kuni üks tund päevas. Kümblusaeg hõlmab mängimist, laulmist, näitvahendite kasutamist, õpiobjektide käsitlemist ning liikumist. Õpetajad räägivad peagu täielikult sihtkeeles. Kui sihtkeelsed tegevused korduvad, teavad õpilased, mida oodata. Need on nn rutiintegevused (ülesande alustamise ja lõpetamise kindlad tavad, korduvad fraasid ja lausemallid), mis loovad turvatunde, vähendavad ärevust ning edendavad õppimist.

Eesmärgid

Keeledušš aitab õpilastel:

- 1) teadvustada eri keelte olemasolu;
- 2) valmistuda keeleõppeks (positiivne suhtumine, tutvumine häälikute, sõnade ja lausemudelitega, keele ehituse tajumine).

Soovitavad tegevused

Kui tegevused ühtepuhku korduvad, harjuvad õpilased kasutama tegevusele omaseid sagedasemaid kümbluskeele sõnu, fraase ja lausemudeleid. Õpetajad valmistavad õpilasi selleks ette, andes neile teada, mida oodata, ning lülituvad seejärel ümber sihtkeelele.

- Vahetundide või lõunavaheaja korraldamine. Juhtnöörid antakse sihtkeeles, õpitakse toiduga seotud sõnavara, õpilased vastavad küsimustele selle kohta, mida nad parajasti söövad. Õpetaja: „*Mmm, õunad. Maril on õun. Kellel on veel õun? Mis see on, Paul? Täiesti õige, see on õun. Mis värvi see õun on, kas punane või roheline? Kas see on punane nagu Igori särk või roheline nagu Alla seelik?*” Üheaegne osutamine Igori punasele särgile ja Alla rohelisele seelikule hõlbustab arusaamist.
- Õpilaste rõivastumine vahetundideks või kojuminekuks. Riidesemeid võib selga panna mitmes järjekorras, samal ajal kordavad õpilased uusi sõnu. Et aidata õpilastel seostada objekti selle nimetusega sihtkeeles, kasutatakse palju žestikuleerimist ja osutamist. Õpetaja võib näiteks küsida: „*Mis me kõigepealt selga paneme? Jope? Või mütsi pähe? Või saapad jalga? Kindad kätte? Mis värvi on Kolja müts? Mis värvi on Kati sall? Täna paneme kõigepealt kindad kätte. Nüüd paneme joped selga. Tõmbame luku kinni. Nüüd paneme nõöbid kinni. Kas see on raske?*” (Õeldud grimassi saatel.) „*Kas see on lihtne?*” (Õeldud naeratuse saatel.) Õpilased vastavad sihtkeeles ühe sõnaga või lühikeste fraasidega.
- Mängulaulud, kus on palju liikumist ja õpitavat sõnavara (nt „*Kaks sammu sissepoole, kaks sammu väljapoole*“, „*Tõsta ette parem käsi ...*“ või „*Meistrimehed oleme, tööd me hästi tunneme*“). Uue sõnavara ühendamine

tegevuse ja liigutustega aitab õpilastel sõnade tähendust paremini mõista, selgeks õppida ning meelde tuletada. Lauldes on sõnu lihtsam meelde jätta kui näiteks loetelusid või üksiksõnu pähe õppides.

2 Ühenädalane keelelaager

Kirjeldus

Keelelaagriks kogunevad õpilased mitmekesiseid tegevusi ning majutust ja toitlustust võimaldavasse paika. See võib olla näiteks õppe-, matka- või puhkekeskus. Rühmad koosnevad tavaliselt ühe kooli või koolipiirkonna või sõpruskoolide õpilastest. Keelelaagrina võib korraldada kogu koolinädala või teha laagri koolivaheajal või nädala lõpus. Viis päeva on piisav aeg, et saavutada keeleoskuses märkimisväärsed tulemusi, ning parajalt lühike, et õpilased nõustuksid keelelaagrisse minema.

Õpilastele antakse tegevuste valimisel teatud määral vabadust. Esimene tingimusteta reegel on, et kõik osalejad peavad kogu laagris viibimise jooksul rääkima sihtkeeles. Hästi toimib laagris võistluslikkus. Seepärast on mõistlik laagrilised jagada rühmadeks. Iga rühm valib endale nime, moto ja logo. Rühmadel palutakse välja mõelda strateegiad, mis aitavad tagada sihtkeele kasutamist. Sel viisil hakkavad õpilased rohkem vastutama selle eest, et kõik kasutaksid sihtkeelt. Rühmad võivad otsustada mänguraha ja mingi trahvisüsteemi kasuks. Suurima mängurahasumma saanud rühm võib näiteks keelelaagri lõpus võita auhinna.

Eesmärgid

Keelelaagrid aitavad õpilastel:

- 1) kogeda edu võõrkeelses, s.o sihtkeelses keskkonnas;
- 2) veeta meeldivalt aega ja seostada sihtkeelt toredate kogemustega;
- 3) leida motivatsiooni sihtkeeles õppimise jätkamiseks;
- 4) leida sihtkeele õppimiseks huvitavaid mooduseid.

Soovitavad tegevused⁶

- Matkamine ja orienteerumine. Ajurünnak selle väljaselgitamiseks, mida osalejad matkamise ja orienteerumise kohta juba teavad (sõnavara, ohutusnõuded, vajalik varustus jms); teemakohaste võtmesõnade ja -fraaside õppimine; juhendaja ja keeleõpetaja eelnevad juhtnöörid; õpitud teadmiste proovilepanek välitingimustes; erinevate matkamis- ja orienteerumisülesannete täitmine; pildistaja või filmija määramine; matka

⁶ Vt ka Siiri Laidla, Ülle Lennuk. Keeleõpetaja laagri raamat. Käsiraamat keelelaagri eesti keele õpetajale. Tallinn: Clarus, 2003; <http://www.meis.ee/est/koolivalineope/laagrid/toolehed>.

esitlemine fotode või filmina; kogemuste arutamine ja sündmuse pidulik lõpetamine.

- Talendivõistlus laagri lõpus. Üldkoosolek võistluse tingimuste ja olemuse kindlaksmääramiseks; igapäevane aeg rollimängude, etteastete ja rekvisiitide ettevalmistamiseks; võistluse sissejuhatamine kõnedega ning kaua oodatud sündmus ise.
- Õpilaste juhendatud õpikojad. Õpilased panevad kirja oma teemad õpikoja korraldamiseks. Õpikoja sisuliseks, tegevuslikuks ja keeleliseks ettevalmistamiseks kohtutakse enne õpetajatega. Pärast analüüsitakse õpikoja kogemusi ning tähistatakse edu. *Ühes keelelaagris korraldas õpilane kõhutantsu õpikoja. Ta kirjutas vajalikud väljendid paberile ja kinnitas need seinale. Õpilased õppisid eristama eri liiki kõhulihaseid – sirg-, põiki- ja ristilihaseid. Iga lihasrühma õpiti juhtima ning siis üksteise järel rulluva liigutusega kokku tõmbama. Ülesanne oli raske ning meeldis õpilastele väga. Lõpuks lülitasid õpilased kõhutantsu ka teatejooksu ja talendivõistluse kavasse. Ühes keelelaagris korraldati näiteks origami⁷ õpikoda ja taijiquan'i⁸ õpikoda ning räägiti Lõuna-Ameerika reisist, saateks slaidiprogramm. Üks populaarsemaid õpikodasid õpetas tegema veebipäevikut. Väga mitmekesise teemavaliku puhul on keeleteo vajadus suurem ja eeldab eeltöö pikemaajalist kavandamist ning õpilase ja õpetaja korduvaid kokkusaamisi.*

NB! Keelelaagreid võib korraldada igale vanuserühmale alates varasest koolieast kuni gümnaasiumi lõpuni. Väga väikeste laste puhul peaks rõhk olema õpetaja juhendatud tegevustel. Kasutatakse oluliselt rohkem mängu ja võistlusi, näiteks:

- 1) jalutuskäik looduses, et õppida tundma taimi, putukaid ja loomi;
- 2) otsimismäng teatud taimede, kivimite, putukate jms leidmiseks või pildistamiseks;
- 3) linnumajade, liivalosside jms kavandamine, ehitamine ja valmis saamise tähistamine;
- 4) võistluslikud ja mittevõistluslikud spordimängud.

Õpitud sõnavara kinnistatakse terve nädala jooksul. Ümbritsevatele objektidele,

⁷ Origami on paberi voltimise kunst. Sõna pärineb jaapani keelest, *ori* tähendab voltimist ja *kami* paberit. Origamis kasutatakse ainult väheseid voltimise viise, kuid neid kombineerides on võimalik teha palju erinevaid kujundeid. Voltimist alustatakse tavaliselt ruudukujulisest paberist, mille pooled võivad olla eri värvi või mustriga. Vt ka Giovanni Bono, Alessandro Filippo. *Stiilsed salvrätikuseaded*. Tallinn: TEA, 2005; David Petty. *Origami*. Tallinn: Koolibri, 2004; Sergei Afonkin, Jelena Afonkina. *Origami. Saagem mustkunstnikeks!* Tallinn: Ersen, 1995; Nick Robinson. *Origami entsüklopeedia*. Tallinn: Sinisukk, 2005.

⁸ *Taijiquan* tähendab idamaade võitluskunsti, mis põhineb *yin*'i ja *yang*'i vaheldumise ideel, nagu näiteks järeleandmine ja jõu vabastamine.

näiteks lauale, kaevule, kivile, telgile või tammepuule, kinnitatakse sildid, millele on kirjutatud objekti nimetus. Rühmanimi palutakse õpilastel valida selles piirkonnas leiduvate puu- või putukaliikide nimetuste hulgast. Juhendaja toel võivad rühmad välja mõelda ja lavastada näidendeid metsaelust, elust metsas.

3 Rahvusvahelised projektid

Kirjeldus

Kooliprojektid peavad jõudma konkreetsete tulemusteni ning aitama õpilastel saavutada sidet uute ideede, allikate ja/või inimestega. Projekt võib muutuda ülekooliliseks ning kaasata ka lapsevanemaid ja kohaliku kogukonna liikmeid. Koolid võivad liituda mõne olemasoleva projektiga või algatada ise mingi projekti.

Rahvusvahelise võrgustikuga, nagu Science Across the World (Üleilmne Teadus), on lihtne ja odav liituda. See Interneti-põhine võrgustik suunab eri riikide koolide õpilasi uurima ja arutama erinevaid teaduslikke teemasid, nagu happelihvad, bioloogiline mitmekesisus, toit ja toitumine, tervis, geneetika, keskkond ning energia. Õpilased jagavad ideid ja avastusi välisriikide õpilastega ning ühe klassi lapsed püüavad jõuda üksmeelele selles, mida uut nad on teada saanud. Võrgustik pakub õppematerjale ning juhtnööre õpetajatele.

Huvitavaid koostööideid, ent ka partnereid ja õppevara võib leida üleilmsete hariduskampaaniate kaudu (vt <http://www.campaignforeducation.org/>).

Eesti lasteaiad, üldharidus- ja kutsekoolid ning kõrgkoolid on aasta-aastalt agaramini osalenud Euroopa haridusprogrammides, mis on nüüdseks koondunud elukestva õppe programmiks (2007–2013) (<http://www.archimedes.ee/hkk>).

Rahvusvahelistes projektides osalemiseks saab kogemusi Eesti-sisestest koostööst, mis toetab ka eesti keele kui teise keele omandamist. Kaheteistaastase ajalooa on näiteks kevade otsimise mäng „Tere, kevad!“. 2007. aastal avastas üheskoos kevadet kokku umbes 4900 õpilast 190 koolist ja lasteaiast.⁹

Rahvusvahelise koostööprojekti võib ka ise algatada (vt üleilmse koostöö kirjeldusi portaalist www.maailmakool.ee). Näiteks adopteeris üks algkool, kus käisid õpilased alates lasteaiast kuni 6. klassini, Aafrika küla. Projekti aitas ellu viia mõjukas abiorganisatsioon, kellel oli pikaajalisi Aafrikas töötamise kogemusi.

⁹ „Tere, kevad!“ eesmärk on lähendada lapsi loodusele ning õpetada neid ja ka nende vanemaid märkama looduses toimuvaid muutusi. Kevadet otsides õpivad lapsed tundma mitmeid looma- ja taimeliike: vaadeldakse 35 Eestis laialt levinud looma- ja taimeliigi ilmumist kevadisse loodusesse; vt <http://tere.kevad.edu.ee/2008/>.

Eesmärgid

Rahvusvahelised projektid püüavad:

- 1) aidata õpilastel võtta suuremat vastutust oma õppetegevuse eest;
- 2) õpilasi motiveerida;
- 3) kujundada raamistikku eri ainetes õpitu sünteesimiseks;
- 4) luua võimalusi kontakteeruda ja suhelda teiste LAK-õppe keeles kõnelejatega;
- 5) arendada suhtlemise, infotehnoloogia, meeskonnatöö ja probleemide lahendamise oskusi;
- 6) arendada arutus- ja uurimisoskust, kriitilist ja loovat mõtlemist ning hinnangu andmise võimet.

Mõned näited¹⁰

- Science Across the World. Jäätmekäitlus
Sissejuhatus. Õpilased hakkavad mõtlema sellele, mis liiki ja kui palju jäätmeid nad toodavad.
Varasemate teadmiste ja oskuste kasutamine. Õpetajad aitavad õpilastel siduda oma varasemaid teadmisi jäätmetest teoreetilise raamistikuga (ökosüsteemid, protsendid, keemiliste elementide rühmad, massi arvutamine, termomeetrinäidu lugemine, diagrammide ja tabelite mõtestamine, jäätmete mõõtmisel kasutatavad ohutusabinõud).
Teemakohane sõnavara. Õpetaja tutvustab sõnavara ja arutlusalale, lugedes ette lühikese sissejuhatava teksti või töötades juhised läbi koos klassiga.
Kui palju jäätmeid sa tekitad? Õpilased hindavad nädala jooksul kodus tekkivate tahkete olmejäätmete hulka ning jagavad need jäätmed eri liikidesse.
Mis saab kogutud jäätmetest? Õpilased uurivad, kes on piirkonna jäätmekäitleja(d) ning mida jäätmetega tehakse.
Info võrdlemine ja vahetamine. Klass vahetab teavet teiste riikide koolidega ning võrdleb saadud andmeid.
Mis saab jäätmetest teistes riikides? Klass võtab arvesse teiste riikide koolidest saadud teabe ning selgitab välja jäätmete töötlemise sarnasused ja erinevused, probleemid ja nende lahendused, mida saaksid riigid üksteiselt õppida.
Teabe esitlemine. Üleilmne teave jäätmete kogumise ja töötlemise kohta võetakse kokku ja kantakse ette.
Kavandamine, rakendamine ja hindamine. Kooli tarbeks töötatakse välja jäätmekäitlusplaani ning rakendatakse see ellu.
Projekti lõpu tähistamine.
- Aafrika küla adopteerimine

¹⁰ Nende näidete eeskujul võib algatada projekti ka nt eesti koolidega Lätis, Torontos jm, kui sihtkeel on eesti keel.

Õpilased:

- 1) omandavad teadmisi rahvusvaheliste abiorganisatsioonide ja -programmide kohta (nt lapse sponsimine, küla adopteerimine);
- 2) saavad teadmisi Aafrikast ja konkreetsest riigist (nt kirjutades referaate ning korraldades kunstinäitusi ja tehes rühmatöid kliima või elustiili teemal);
- 3) määravad kindlaks projekti kulud ning töötavad välja korjanduse kava (nt laat jmt);
- 4) organiseerivad piirkondliku laada (kavandavad ja reklaamivad sündmust, tegelevad rahaasjadega, korraldavad laadaüritusi);
- 5) panevad kooli fuajees üles projekti stendi;
- 6) alustavad kirjavahetust külas elavate lastega;
- 7) teevad kokkuvõtte saavutustest ning tähistavad edu koos lapsevanemate ja kogukonnaga.

4 Täielik varane keelekümblus¹¹

Kirjeldus

Täieliku varase keelekümbuse programmiga alustatakse lasteaias või esimese kooliaasta jooksul. Täieliku keelekümbuse programmid kujutavad üksnes alguses tervenisti teiskeelset õpet. Kui õpilased on jõudnud vanematesse klassidesse, hakatakse üha suuremat osa õppekavast esitama õpilaste emakeeles. Sageli õpetatakse paariaastase õppimise järel pooli õppekava aineid kümbluskeeles ja pooli õpilase emakeeles. Paljud koolid pakuvad võimalust õppida ka kolmandat keelt.

Õpetaja kõneleb üldjuhul ainult kümbluskeeles. Mõne kuu möödudes programmi algusest peetakse kasulikuks rääkida õpilastega üksnes kümbluskeeles. Paljud lasteaiad ja koolid peavad oluliseks põhimõtet *üks õpetaja – üks keel*. Nii harjuvad õpilased pöörduma õpetajate poole kümbluskeeles või oma emakeeles olenevalt sellest, mis keeles õpetaja õpilasi õpetab.

¹¹ Eesti keelekümbusprogrammide ainek on olnud kahe doktoritöö (Hiie Asser, Ülle Rannut) ning mitme magistri- ja bakalaureusetöö aluseks (vt tööde loendit Mitte-eestlaste Integratsiooni SA Keelekümbuskeskuse 2008. aasta avalikus aruandes). Metoodilisi kirjeldusi on esitatud Mitte-eestlaste Integratsiooni SA Keelekümbuskeskuse kodulehel (www.kke.ee). Õpetajat toetavaid metoodilisi materjale on aktiivselt koostanud Ülle Rannut (Varane eesti keele kümbus ja eesti keel kui teine keel 1. klassis. Õpetaja meelespea. Tallinn, 2000; Mitteverbaalsed strateegiad ja keeleline rikastamine teise keele õppes. Metoodikavihik eesti keele kui teise keele õpetajale. Tallinn, 2003; Muukeelsete õpilaste integreerimine Eesti koolis. Õpik kõrgkoolile ja muukeelsete õpilastega töötavale aine- ja klassiõpetajale. Tallinn, 2003). Programmide jätkusuutlikkuse ja tulemuslikkuse uurimustest on avalikustatud aastate 2001–2005 uurimisaruanded (www.kke.ee → teadusuuringud).

Keelekümbusprogrammi õpetajad püüavad luua keeleõpet soodustavat õhkkonda. Palju tähelepanu pööratakse suhtlusoskustele. Õpetajad kasutavad ohtralt kordust ja žeste. Keelt õpetatakse süsteemselt, edenedes loogilisel viisil samm-sammult, ning ka süsteemitult sõltuvalt õpilaste eneseväljendusvajadustest ja käsitletavast ainesisust, et õpilased saaksid rääkida nende jaoks olulistel teemadel. Väikesed lapsed omandavad võõra keele üldiselt kiiresti. Esimese aasta lõpuks saavad nad aru peagu kõigest, mida õpetaja ütleb, ning suudavad kümbuskeeles ka vastata.

Olgugi et keelekümbusprogrammid aitavad õpilastel edukalt saavutada funktsionaalse keeleoskuse, võib kümbusõppega kaasneda mõningaid probleeme. Kuna need programmid pööravad üldiselt suuremat tähelepanu ladusale kõnele võrreldes keelelise korrektsusega, võivad mõned vead kinnistuda. On ka oht, et keeleline areng jõuab teatava tasemeni ning pidurdub seejärel märgatavalt või lõpeb. Nende probleemidega aitavad toime tulla kindlad strateegiad (vt lk 190).

Eesmärgid

Täieliku varase keelekümbuse programmid püüavad aidata õpilastel saavutada:

- 1) kümbuskeele funktsionaalset valdamist;
- 2) emakeeleoskuse samaväärset arengut nende õpilastega võrreldes, kes ei osale keelekümbusprogrammis;
- 3) aineteadmisi samaväärselt nende õpilastega, kes ei osale keelekümbusprogrammis;
- 4) oma kultuuri ja kümbuskeelega seotud kultuuri(de) väärtustamist.

Soovitavad tegevused

Esiti kujundab õpetaja välja mitmed traditsioonid või korduvtegevused, näiteks hommikuringi, kus õpilased võiksid rääkida sellest, mida nad eelmisel õhtul või nädalavahetusel olid teinud. Kui õpilane jääb vajaliku sõna leidmisega hätta, aitab õpetaja.

Esimese aasta jooksul omandavad õpilased teadmisi, mida õpetatakse tavaliselt erinevate ainekavade järgi, nagu aastaaegade nimetused või viis meelt. Viit meelt õpetades võib õpetaja kasutada mudelina näiteks järgmist teksti: „*Mulle meeldib rooside lõhn. Ma tunnen oma ninaga rooside lõhna. Mulle meeldib rooside lõhn. Kas teile meeldib rooside lõhn? Mulle meeldib rooside lõhn.*” Kui õpilased on selle mudeli omaks võtnud ja suudavad seda kasutada, võib seda laiendada: „*Mulle meeldib ... (õpilase valitud sõna) lõhn.*” Õpilased reageerivad tõenäoliselt nii, et alustavad lauset kümbuskeeles ning lõpetavad selle oma emakeeles. Õpetaja ütleb seejärel lause koos õpilase valitud sõnaga kümbuskeeles ja õpilane kordab terve lause järele.

Viie meele õppimisega võib siduda erinevate tegevustega seotud ülesandeid.

- Õpilased seavad vastavusse kehaosad ja meeled (nt nina – haistmismeel).
- Õpetaja esitab (kirjalikult ja suuliselt) sõnu, mis kirjeldavad maitseid, nagu *magus, hapu* ja *kibe*. Õpilased nimetavad toiduaineid, mis nendele maitsetele vastavad. Sõnad kirjutatakse tahvlile.
- Töötatakse paarides. Seotud silmadega õpilane püüab lõhna järgi ära arvata erinevaid toiduaineid, nagu *mesi, sidrun* või *kaneel*, mis on pandud väikestesse purkidesse. Paariline märgib tulemused vaatlustabelisse. Seejärel vahetavad õpilased kohad. (NB! Toiduaine lõhna säilimiseks tuleks purgid esmalt määrada vaseliiniga.)
- Õpetaja esitab (kirjalikult ja suuliselt) sõnu, mis seostuvad kompimisega, nagu *pehme, kare* ja *okkiline*. Õpilased nimetavad objekte, mis on *pehmed, karedad* jne.
- Õpilastele jaotatakse lehed, millel on kujutatud eri objekte, nagu *lumememme* või *leeki*. Õpilased kirjutavad iga pildi juurde punase pliiatsiga *kuum* või sinise pliiatsiga *külm*.
- Õpilastele jaotatakse lahtriteks jaotatud leht. Lahtritesse on kirjutatud erinevaid sõnu, nagu *hapukurk, mesi, mänd, küülik* jne. Õpilastelt küsitakse suuliselt või kirjalikult küsimusi, nt „*Mitu pehmet asja? Mitu karedat asja?*” Õpilased vastavad küsimustele. Sõnatabeli võib lahti lõigata üksiksõnadeks. Siis saab oma vastuse kõrvale panna ka sõnad, nt „*Mitu pehmet asja leidsid?*“ Kaks:
- Õpilased lõikavad ajakirjadest välja pilte ja asetavad need tabelisse pealkirjade alla, nagu *Pehme, Kare, Kleepuv, Sile* ja *Okkiline*.
- Mõni õpilane paneb pea laua alla, mis on kaetud paksu tumeda linaga. Ülejäanud õpilased vaatlevad, kuidas pimedas olnud õpilaste pupillid muutuvad, kui nad uuesti valguse kätte tulevad. Vaatlustulemused kirjutatakse tahvlile ja vihikutesse.

NB! Topeltkeelekümbel (*double immersion*) ja kahesuunaline keelekümbel (*two-way immersion*) järgivad samu printsiipe ning kasutavad ülalkirjeldatud tegevusi, ent on siiski erinevad.

Topeltkeelekümbeluse programmides (nt USAs) käivad hispaania keelt emakeelena kõnelevad lapsed samas klassis inglise keelt emakeelena kõnelevate lastega. Umbes pool õppetööst toimub hispaania keeles ja pool inglise keeles. Inglise keele kõrge staatuse tõttu on mõni kool pidanud selleks, et aidata õpilastel hispaania keelt väärtustada ja paremini omandada, välja mõtlema uusi lahendusi. Näiteks on 75% õppest hispaania keeles ja 25% inglise keeles.

Kanadas on topeltkeelekümbeluse programme, kus koolipäev on jaotatud heebrea- ja prantsuskeelsete ainete vahel; lisaks on inglise keele tunnid. Paljud õpilased räägivad kodus hoopis muud keelt, näiteks vene keelt.

Mõlemas ülalkirjeldatud programmis osalevad õpilased omandavad aineteadmisi ja keele üldjoontes eale vastaval tasemel ning samaväärselt nende õpilastega, kes õpivad ühe keele vahendusel.

Takistused LAK-õppe teel

Tundub, et LAK-õppe entusiastid räägivad selle programmi eelistest väsimatult kõigile, kes vähegi kuulata soovivad. Tõepoolest, LAK-õppe programmides osalevate õpilaste edukust kinnitab arvestatav hulk uurimistöid. Ent lugeja, kes on huvitatud seda laadi programmi algatamisest, teeb targasti, kui tutvub raskustega, millega on teised LAK-õppe puhul kokku puutunud, ning viisidega, kuidas probleemidele on vastu astunud.

LAK-õpe tekitab kaugemale ulatuvaid ootusi. Õpilased ja vanemad, kes on juba maitsnud LAK-õppe vilju, soovivad enamasti näha programmi jätkumist ning sageli ka laienemist. Sestap on kasulik kõigepealt hinnata iseenda ja oma kolleegide võimelisust pikas perspektiivis toime tulla raskustega, millega teised on LAK-õppe puhul vastamisi sattunud.

Allpool on loetletud mõned sagedasemad takistused LAK-õppe eduka praktika teel koos strateegiatega, et neid raskusi ületada ja võimalik, et ka vältida.

1. Kontseptsiooni mõistmine ja väärkujutluste ületamine

Paljude täiskasvanute jaoks on LAK-õpe loomuvastane. Tihti on vanemas eas inimesel üldse raske kujutleda mingi muu (nt prantsuse või mandariini) keele õppimist. Veelgi võimatum näib aga loodusteaduse või mis tahes muu aine õppimine võõrkeeles. Nendele täiskasvanutele võis keeleõpe lapsepõlves suuri raskusi valmistada. Oluliseks takistuseks LAK-õppe teel ongi uskmatud Toomad nii pedagoogide kui ka teiste inimeste seas. Nende koolipõlves olid õppekava ained üksteisest enamasti rangelt eraldatud ning see mõjutab nende arusaama sellest, kuidas peaks õpe olema korraldatud.

Kaine mõistus näib ütlevat, et võõrkeele vahendusel õppivad lapsed ei saa mingil juhul omandada samaväärseid aineteadmisi kui need õpilased, kes õpivad emakeeles. Leidub neidki, kes on veendunud, et LAK-õppes jäävad õpilased oma eakaaslastest akadeemilises mõttes kindlasti maha ning kannatavad õpilaste emakeeleoskused.

Tegelikkuses saavutavad LAK-õppe õpilased tavaõpilastega võrreldes niisama häid või isegi paremaid ainetulemusi. LAK-õpe ei takista aineteadmiste omandamist, pigem võib omandamisele isegi kaasa aidata. Eri ainetes tehtud katsed on näidanud, et võõra keele vahendusel õppides on õpilaste ainetulemused üldiselt niisama head või paremad. Ootamatul kombel saavutavad LAK-õppe programmides osalevad õpilased paljudel juhtudel emakeele lugemise, kirjutamise ja kuulamise testides isegi paremaid tulemusi kui nende tavaprogrammide järgi õppivad eakaaslased. Oma osa on siin sellel, et LAK-õppe õpilastel areneb välja metalingvistiline teadlikkus. See tähendab, et nad suudavad keeli paremini võrrelda ning sõnu teadlikumalt valida ja oma mõtet täpsemalt edastada. Õpilased on harjunud kindlaks tegema, kas nende sõnum jõudis kuulajani korrektselt, ning õpivad tuletama tähendust kontekstist. Paraneb õpilaste keele kasutamise üldine võime.

LAK-õppega kaasneb sageli väärkujutelm, et see sobib üksnes üliandekatele, akadeemilises mõttes edukaimatele õpilastele. Ometi on paljudes riikides Luksemburgist Singapurini seatud mitmekeelsus riiklikuks eesmärgiks ning sealsed õpilased omandavad hariduse mitmes keeles üldjoontes edukalt.

LAK-õppe programme on jälgitud paljudes riikides. Tulemused on suurepärased. Uurimused on näidanud, et kolmeline õpilane saab LAK-õppe programmiga kenasti hakkama. Tema keskmine hinne on endiselt kolm, ent ta õpib rääkima võõrkeeles ning omandab palju sotsiaalkultuurilisi oskusi, mis rikastavad tema töö- ja eraelu.

LAK-õppes osalevad lapsed ei õpi keelt pelgalt keeleõppe enese ega selle tulevaste kasutusvõimaluste pärast, vaid nad hakkavad värskaid keeleteadmisi kohe rakendama, omandades ja kasutades samal ajal elulisi aineteadmisi. Mõne õpilase jaoks on aineõpe LAK-õppes motiveerivam kui tavaprogrammi järgi. Lastele meeldib LAK-õppe praktiline ja aktiivset osalemist nõudev olemus ning nende jaoks on LAK-õppe kaudu õppimine lõbus ja pingutust nõudev ülesanne. Tundub, et LAK-õpe on kooskõlas paljude õpilaste eelistatud õpistiilidega.

Siiski ei piisa väärkujutluste ületamiseks üksnes LAK-õppe kohta käivate faktide üleslugemisest. Inimesi tuleb kaasata avatud ja avameelsesse dialoogi, mis seisneb muu hulgas kõhkluste ärakuulamises õpetajate ja lastevanemate koosolekul. Kõige parem on püüda nendele muredele otse koosolekul vastus leida. Oluline on vastata igale murele, tuginedes uurimistulemustele. Väga palju abi on ka sellest, kui koosolekule kutsutakse lapsevanemaid, kelle lapsed on juba aastaid LAK-õppe programmis osalenud kas või mõnes muus lasteaias või koolis. Kindlustunnet aitab luua LAK-õppe õpilaste õpitulemusi uurinud haridusspetsialistide kuulamine ja küsitlemine ning vestlemine kohaliku omavalitsuse haridusala asjatundjaga. Need spetsialistid saavad viidata uurimustele ning anda tõenditel põhineva ülevaate LAK-õppe potentsiaalidest. Iseäranis tõhusalt aitavad LAK-õppe elujõulisuses kahtlejaid ümber veenda käigud lasteaedadesse ja koolidesse, kus rakendatakse edukalt LAK-õppe programmi.

2. LAK-õppe õpetajate nappus

Tegemist on tüüpilise ja levinud probleemiga juhul, kui õpetajate koolitamise tempo jääb alla haridusuuenduste kiirusele. Programmi laienedes lasteaiast põhikooli, gümnaasiumi või kutsekooli vajatakse üha suuremat arvu õpetajaid. Paljudes riikides ei õpetata kõrgkoolides aga õpetajaid veel spetsiaalselt LAK-õppe programmide järgi töötama. Konkreetset LAK-õppe keelt kõnelevate ja õpetaja kutseoskustega inimeste arv on piiratud. Kui õpetajal ongi vajalikud oskused, ei pruugi ta olla valmis pühenduma aine- ja keeleõppe eesmärkide tähtaegsele saavutamisele.

Pädevate õpetajate puudumist tuleks vaadelda mitmest küljest. Sageli leidub lasteaias või koolis mõni inimene, kes valdab LAK-õppe keelt. Esimene samm on kontrollida lasteaias/koolipersonali keeleoskusi. Mõned inimesed ei ole LAK-õppe võimalust kunagi kaalunud või on liiga kriitilised oma keeleoskuse suhtes, samal ajal vajaksid nad võib-olla üksnes keele värskenduskursust. Samuti tasub õhutada LAK-õppe keelt valdavaid üliõpilasi sooritama oma õpetajapraktikat just LAK-õppe lasteaias või koolis. Selleks peaksid LAK-õppe lasteaiad ja koolid tegema koostööd kõrgkoolidega.

Aine- ja keeleõppe lõimimise ootust ei ole otsesõnu õpetaja kutsestandardis (vt kutseregistrist www.kutsekoda.ee), eraldi kvalifikatsioonina pole kumblusõpetajat esitatud ka õpetajakoolitust käsitlevates Eesti õigusaktides. Keelekumblust ja muid LAK-õppe võimalusi käsitletakse õpetajate koolituses mitmekultuurilisuse teema all, lühemaks ja pikemaks teemasse vaateks on alusmaterjale loonud Larissa Vassitšenko,

Tiia Pedastsaar, Ülle Rannut, Mart Rannut, Hiie Asser, Maie Soll jt. Tartu Ülikooli Narva Kolledžil on keelekümblusõpetaja õppekava, eraldi valikainena on keelekümblus 2008/09. õppeaastast Tallinna Ülikooli klassiõpetaja koolituses.¹²

Pikemas perspektiivis võiksid õpetajad, kes oskavad LAK-õppe keelt juba üsna hästi, kaaluda õpetajavahetuse programmis osalemist. See võimaldaks lasteaeda või kooli tuua LAK-õppe keelt emakeelena kõneleva õpetaja ning kool saaks oma õpetaja saata keeleoskust arendama LAK-õppe keelega kooli.¹³

Õpetajate LAK-õppesse värbamisse tuleks kaasata kohalikud ametivõimud ja kõrgkoolid, et nad mõistaksid tulevase kaadrivajadusi ning saaksid lasteaedu ning koole toetada. Õpetajaid ja koolidirektoreid esindavad riiklikud organisatsioonid võiksid teha lobitööd, et suurendada pedagoogide väljaõppe mahtu või suruda läbi LAK-õppe programme toetavaid strateegiaid ja rahastamissetpanekuid.

Oluline on luua suhtlusvõrgustikke. LAK-õppe keelt valdavad õpetajad tunnevad suure tõenäosusega teisi kakskeelseid inimesi oma ametialal. Kuna LAK-õppe programmid nõuavad märkimisväärselt palju meeskonnatööd ning kujutavad endast ameti alal proovilepanekut, võivad LAK-õppe lasteaiad ja koolid kujuneda magnetiks sarnase mõtteviisiga õpetajatele, kes tahavad katsetada midagi uut. Võrgustikus adutakse selgemini, et LAK-õppe toob murede ja raskuste kõrval kaasa ka rõõme. Oluline on eneseteostusest ja koostööst sünenenud rõõmude jagamine, et õpetamise meeldivadki küljed jõuaksid noorteni, LAK-õppeks võimeliste õpetajateni.¹⁴

Kaadriprobleemid ei ole seotud ainult sobivate õpetajate leidmisega, vaid ka programmis osalevate õpetajate lasteaias või koolis hoidmisega. Õpetajad vajavad programmi elluviimiseks väljaõpet¹⁵ ja tuge. Neid teemasid käsitletakse järgmistes punktides.

¹² Tartu Riiklikus Ülikoolis moodustati 1964. aastal õpperühm, kes valmistus geograafiat õpetama inglise keeles; järgmisel õppeaastal loodi õpperühm, kes oleks valmis seda tegema saksa keeles. Keele paremaks omandamiseks saadi Haridusministeeriumist nõusolek ainult keelele pühendatud lisaastaks ning studiumi kujunes 6 aasta pikkuseks. Õppekavast jäeti välja kõik bioloogilised ained, mis asendati inglise/saksa filoloogia, võõrkeele õpetamise meetodika ja mitmete ingliskeelsete õppeainetega, nt inglise kirjanduse, Briti Rahvaste Ühenduse ja USA geograafia, Inglismaa ajaloo ja kultuuri, inglise keele fraseoloogia ja leksikoloogia (põhirõhk oli kohanimede toponüümikal) ning USA ajaloo ja kultuuriga. Ka edasised kursuse- ja diplomitööd olid ettevalmistuseks geograafia õpetamiseks võõrkeeles. Tartu ülikoolis koolitati kolmes järjestikuses aastakäigus ette 7 geograafiaõpetajat, kes olid spetsialiseerunud geograafia õpetamisele võõrkeeles (inglise keeles 5 ja saksa keeles 2). Studiumi vältel valmistusid üliõpilased järjekindlalt tööks vastavates koolides. Lõpetades said nad geograafi-geograafiaõpetaja kvalifikatsiooni, lisaspetsiaalsus oli inglise resp. saksa keel.

¹³ Korralduslikult on seda lihtsam teha klassiõpetajate vahetusena. Aineõpetaja on tavaliselt seotud 2–3 nädalatunniga mitmes klassis. See tähendab õpetajavahetusega seotud kohanimisraskusi suuremale hulgal õpilastele. Kui vahetuskoolides rakendatakse nn tsükliõpet, on korralduspool lihtsam ning vahetusõpetaja n-ö uute õpilaste arv väiksem.

¹⁴ Õppiva kogukonna ajaveebid on mitme aine õpetajatel: klassiõpetajatel klop.edu.ee/; saksa keele õpetajatel <http://www.edlv.ee/>; vene keele õpetajatel <http://ulej.edu.ee/>; matemaatikaõpetajatel <http://mott.edu.ee/>; rootsi keele õpetajatel <http://www.erkos.ee/>; eri aineid ühendab <http://digititiger.blogspot.com/>.

¹⁵ Täienduskoolitusena pakub aine- ja keeleõppe lõimimise tuge Integratsiooni Sihtasutuse Keelekümbluskeskus oma meetodikakoolitustega.

3. Õpetajate töökoormuse suurenemine: õppevara nappus

LAK-õppe järgi õpetamine nõuab õpetajatelt rohkem ettevalmistusaega ja suuremat koostööd. On vaja teadlikku pingutust, et seada igaks tunniks aineteadmiste ja -oskuste, keeleõppe ja õpioskuste eesmärgid ning välja töötada tegevused, mis hõlmaksid igal hetkel võimalikult palju õpilasi. Kuna LAK-õppe materjale on raske leida, kulub õpetajail palju aega, et õppevara välja töötada või kohandada olemasolevat. Aega võtab ka kontaktide ja suhtluse loomine LAK-õppe keele kõnelejatega. Lisaks kõigele tuleb hinnata ja arvesse võtta õpilaste erihuve ning suurendada koostööd lapsevanematega.

Kaugeltki kõik ei ole valmis pühendama vajalikul hulgal aega õppe ettevalmistamisele ega täienduskursustele. Harjudes LAK-õppe programmi järgi koos tegutsema, avastavad õpetajad, et koostöö aitab leevendada stressi, säästa aega ning tuua märkimisväärset isiklikku ja ametialast kasu. Jalgratast ei ole ju tarvis leiutada, kui on sõlmitud vastastikused koostöösuhted ning kogemusi saab hõlpsasti jagada. Õpetajate koostöö aitab edendada ka õpilaste õppetegevust. Esialgu võib koordineeritult töötamise ülesanne osutuda väga koormavaks. Koolijuhtidel on siin otsustav osa, mis seisneb kooli tavadesse ja eetosesse koostöö juurutamises ning ühisaegade ja koostööruumide plaanimises.

Nende LAK-õppe moodulite puhul, mis algavad algkooli lõpus, gümnaasiumis või kutsekoolis, on sobilike õppematerjalide leidmine iseäranis keerukas. Arusaamise hõlbustamiseks peab nende materjalide keel olema piisavalt lihtne ning materjal tuleb esitada lugejasõbralikul viisil. Samal ajal peab õppevara olema sisukas ja pakkuma kognitiivset pinget, et köita õpilaste tähelepanu. Selles raamatus on pakutud ideid, kuidas kohandada LAK-õppe jaoks materjale, mis on algul mõeldud õppekeelt emakeelena kõnelejatele. LAK-õppe põhimõtteid on teadlikult silmas peetud 2000. aastast alates koostama hakatud Integratsiooni SA Keelekümbluskeskuse materjalides (www.kke.ee) ning sama asutuse erinevate projektide raames loodud materjalides (vt www.meis.ee).¹⁶

4. Kooli juhtkond peab mõistma LAK-õppe programmiga kaasnevaid asjaolusid

LAK-õppe klassidesse, kuhu võetakse õpilasi vastu hinnete või katsete alusel, valitakse sageli just hea õpiedukusega õpilased. Kui programmis õpivad üksnes kooli kõige tugevamad, suhtutakse LAK-õppesse tõenäoliselt kui millessegi elitaarsesse. See võib tekitada pahameelt. Kuna uurimistulemused on selgesti näidanud, et LAK-õpe sobib väga erineva võimekusega lastele, on soovitatav võtta õpilasi klassi vastu kandideerimise järjekorras. Mõnes riigis ületab nõudlus pakkumise ning klassi pääs loositakse. Õpilasi ja/või vanemaid teavitatakse LAK-õppega sidumise pikaajalisusest.

Kooli juhtkond ei pruugi rääkida LAK-õppe keelt ega tunda end võimelisena õpetajatele tuge pakkuma. Seetõttu on oluline, et juhtkond tutvuks LAK-õppe meetoditega. Soovitatavalt peaks juhtkond oskama LAK-õppe keelt vähemalt algtasemel.

¹⁶ Vt nt eesti keele kui teise keele õppematerjalid kutseõppeasutustele; Ülle Rannut, Mart Rannut, Hiie Asser, Maire Küppar. Astu sisse! Uusimmigrantide ettevalmistus eesti keeles õppimiseks. Õpilase tööraamat. Ilo, 2004.

Kooli juhtkonna vaatevinklist väärivad kaalumist mitmed strateegilised asjaolud, mis seostuvad LAK-õppe rakendamisega. Uued programmid saavad esialgu tõenäoliselt rohkem tähelepanu ja ressursse, mis võib aga koolis põhjustada kadedust ja pingeid. LAK-õppele suurema eelarve määramine tavaõppe arvel võib tekitada rohkem kahju kui kasu, kuna see annab põhjust pahameeleks. LAK-õppe programm ja tavaprogramm väärivad võrdset tähelepanu. Kooli külalised peaksid käima nii LAK-õppega kui ka tavaklassides ning esile tuleb tõsta mõlema õppekava õpilaste ja õpetajate saavutusi. Kõik keeled, mida koolis õpitakse, väärivad kõrget staatust.

Kuna LAK-õppe õpetajatel on programmi alguses enamasti tavaõpetajatest suurem töökoormus, peab kooli juhtkond leidma viise neid toetada. Näiteks võiks ettevalmistusajad paigutada tunniplaani sellisel viisil, et mitu LAK-õppe õpetajat on vabad ühel ajal. Direktor või õppealajuhataja võiks mõnikord mitme klassi õpilased kokku koguda ning näidata neile filmi ja juhatada sellele järgnevat arutelu. Nii saavad kolm või neli LAK-õppe ja tavaõpetajat selle aja oma kasutusse koostööajana. Samuti on oluline eraldada LAK-õppe õpetajatele kokkusaamise ruum.

Mõnikord kujuneb LAK-õppe programmiga liitunud koolis justkui kaks kooli: LAK-õppe klasside ja tavaklasside õpetajad jagunevad kahte leeri ega kipu omavahel koostööd tegema. Ühistegevuse kujunemisele võivad kaasa aidata õppekavaülesed projektid, mis põhinevad kindlatel teemadel, nagu keskkond, ohutu liiklus või riigi aastapäev. LAK-õppe ja tavaklasside õpetajate koostöö aitab vältida kahe leeri teket, võimaldab rikastada õpetajate tegevust ning luua õpilastele paremat õpikeskkonda. Peamine on, et kooli juhtkond koostööd toetaks ja seda korraldada aitaks.

Meenutusi LAK-õppe programmi algatamisest koolis¹⁷

1

Pilk sündmuste keerisesse. Konarlik algus

LAK-õppest kuuldes tahtis meie kooli inglise keele osa-

kond programmi järele proovida. Tutvustasime programmi põhimõtteid õpetajaskonnale ning püüdsime välja selgitada, kes õpetajatest oleks asjast huvitatud.

Õpetajad reageerisid erinevalt. Mõni oli väga huvitatud, teised nimetasid mõtet ulmeliseks ning leidis kogu neid, kes naersid valju häälega. Võttes arvesse, et meie koolis õpetatakse osa aineid valencia ja osa hispaania keeles, olid mõne õpetaja negatiivsed reaktsioonid üllatavad.

Sellest hoolimata otsustasime edasi rühkida. Meil oli neli õpetajat, kelle inglise keele oskus oli piisav, et õpetada inglise keeles, ning kes soovisid programmis osaleda. Üks neist õpetas soojusjuhtimist, teine matemaatikat,

¹⁷ Eesti koolide suhtumistest loe: Keelekümbulus kooli poolt vaadatuna. – Keelekümbuluskeskus: esimene aasta. Tallinn, 2001, lk 24–28; Keelekümbulus kooli poolt vaadatuna. – Keelekümbuluskeskus: kolme aasta jagu saavutusi. Tallinn, 2003, lk 32–38; Keelekümbulus lasteaia ja kooli poolt vaadatuna. – Keelekümbuluskeskus: viie aasta jagu saavutusi. Tallinn, 2005, lk 45–49.

kolmas töö- ja tehnikaõpetust ning neljas hispaania keelt. Andsime igaühele neist paariliseks inglise keele õpetaja, kes pidi õpetajaid keeleliselt aitama. Õpetajad valmistasid ette ühe tunni. Need koos ettevalmistatud näidistunnid sujusid kenasti. Pikas perspektiivis erinesid tulemused ja arvamused omavahel aga suuresti.

Soojusjuhtimise teema õpetaja oli innukalt valmis andma LAK-õppe tundi. Ta rääkis 17–18aastaste õpilaste rühmale arvutiesitlust kasutades energia muundumisest. Enamik õpilasi suutis jälgida täielikult ingliskeelset tundi ning jäi kogetuga rahule. See õpetaja soovis inglise keeles õpetamist jätkata. Ta käis välja idee alustada järgmisel aastal terve õpilasarühmaga, kellele õpetataks kõiki aineid inglise keeles. Selle mõtte elluviimisel tekkis mitu takistust. Oli raske leida piisavalt hulgal kvalifitseeritud õpetajaid, kes oluks valmis end proovile panema. Samuti nappis õppevara ning tekkisid mõned probleemid kvalifikatsioonitunnistustega. Kõnealusel õpetajal puudus nimelt tunnistus, et ta võib õpetada lõpuklassi õpilasi. Mis puutub õppevara nappusesse, siis arvas õpetaja, et ta võiks teha kiirtõlkeid hispaania keelest. Mina ja mu inglise keele õpetajatest kolleegid arvasime aga, et niisugused kiirtõlked ei ole piisavalt kvaliteetsed. Meile tundus, et LAK-õppe tundides kasutatavad kirjalikud materjalid peavad olema täpsed ja kirja pandud heas keeles. Seepeale kaalus õpetaja LAK-õppe töörühmast lahkumist, ent otsustas lõpuks siiski jääda. Temast on saanud üks meeskonna aktiivsemaid liikmeid ning tema õpilastel läheb hästi.

Hispaania keele õpetajaga, kes pidi inglise keeles andma draamaõpetust, ei sujunud asjad niisama laudusalt. Mõistsime inglise keele õpetajatega, et suudame järgmiseks aastaks korralikult ette valmistada ainult ühe ainekursuse õppematerjalid. Valisime töö- ja tehnikaõpetuse kursuse. Hispaania keele õpetaja oli väga pettunud ning lahkus LAK-õppe töörühmast.

Töö- ja tehnikaõpetuse kursust andsid inglise keeles meie tehnikaõpetaja ja üks matemaatikaõpetajatest. Matemaatikaõpetaja tundis, et saab õpetamisega hakkama, kuigi tegemist ei olnud tema erialaga. Mõlemad jäid kogetuga väga rahule ja soovivad tööd jätkata. Nad hindavad ka õpilaste tulemusi heaks. Õppevaraga on aga jätkuvalt probleeme. Õpetajad soovisid materjale tõlkida, ent nad ei ole päriselt aru saanud sellest, kui raske on teha kvaliteetseid tõlkeid.

Siiani on suurimaks probleemiks olnud kvalifikatsioonitunnistused. Eialgu me ei mõistnud, mida eeskirjad meile lubavad või keelavad. Lisaks kõigele on meie piirkond ametlikult kakskeelne ning me pidime olema ettevaatlikud, et mitte takistada kahe ametliku keele,

s.o valencia ja hispaania keele õppimist.

Lõpetuseks rõhutan, et inglise keele õpetajad on pidanud endale võtma suure osa vastutusest. Me oleme aidanud ette valmistada materjale ning kooskõlastanud programmi teiste õpetajatega. Keegi peab võtma ohjad enda kätte. Töö on olnud raske, ent me tunneme sellegipoolest, et asi on seda väärt. LAK-õppe meeskonnaga liitunud õpetajate arvates on tehtu pakkunud ametialast rahuldust. Eri ainete õpetajaid ühendav töörühm on saanud eeskujuks teistele samalaadsetele koolis. Õpilastest puudust ei ole – kõik paistavad olevat veendunud, et LAK-õpe annab neile tulevikus tööturul eelise.

Olga Paricio Font, Castellón, Hispaania

Ingliskeelsest õppes Tallinnas

Esimestel võõrkeelse õppe aastatel tekkis elav poleemika. Kerkisid järgmised küsimused:

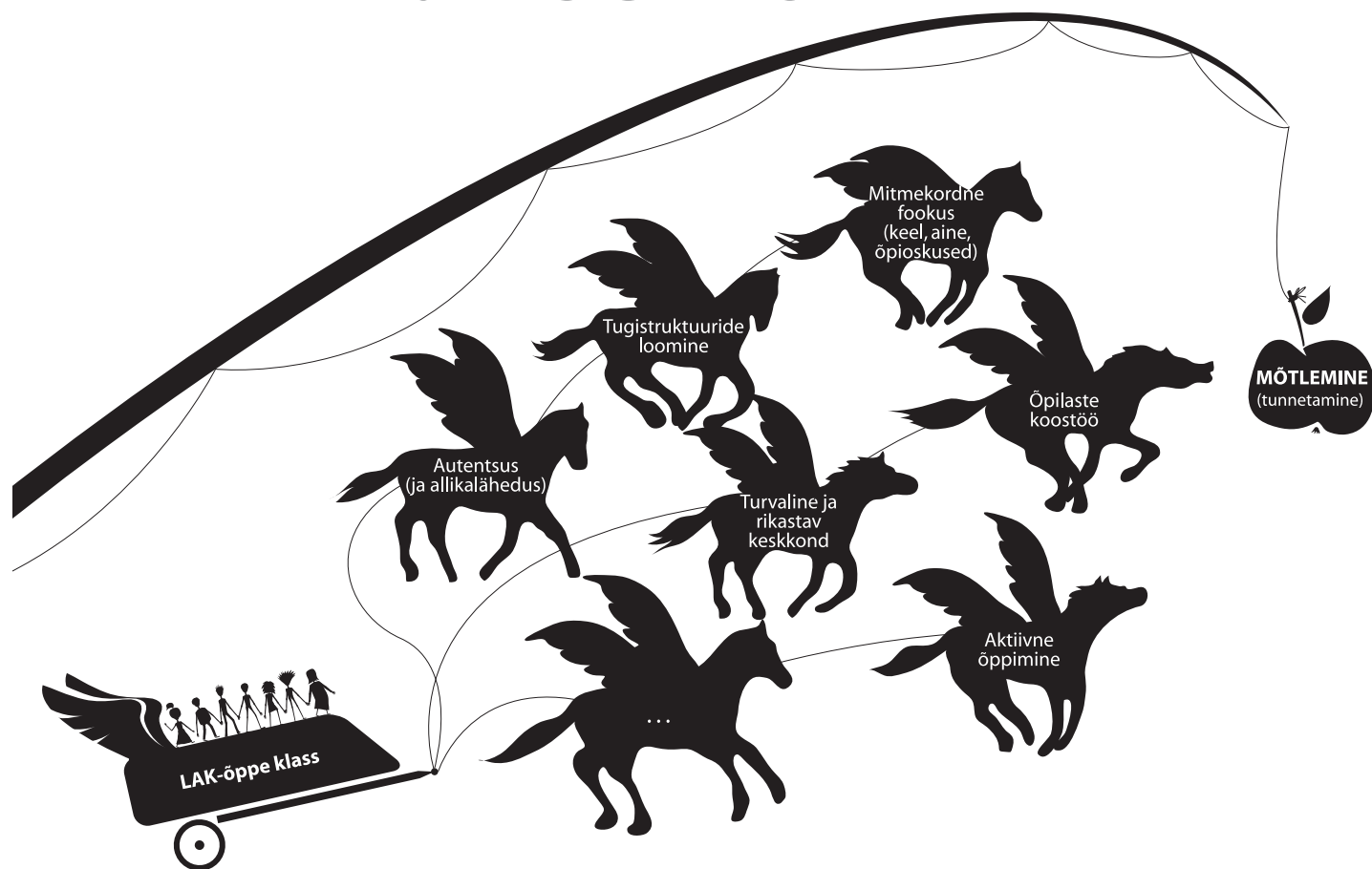
- 1) kas geograafia õpetamise tulemused ei kannata?
- 2) kas õpilaste keeleoskus võimaldab eriainet omandada võõrkeeles?
- 3) kas geograafiat peaks õpetama võõrkeele- või geograafiaõpetaja?

Aastatepikkune töö on autoreid veennud keeleoskuse omandanud geograafi sobivuses. Ainult oma ainet põhjalikult valdav õpetaja on võimeline piiratud aja jooksul õpetama kõige olulisemat lapsele mõistetaval ja emotsionaalsel kujul. Seda võimaldab töö 10–13 õpilasest koosnevate rühmadega (nagu võõrkeele tudideski), kus on võimalik individuaalne kohtlemine ja tihe kontroll, mis tagab järjekindla töö, süvenemine ainesse ning kindlad teadmised. Töötatakse standardprogrammi järgi ja mingeid järeleandmisi õpilaste teadmistele geograafias ei ole tehtud.

Võõrkeeleõpetajate arvates on eriainete õpetamine võõrkeeltes vajalik ja tänuväärne. See vabastab õpilase kuiva teksti kammitsaist, muudab võõrkeele õpetamise elulähedasemaks, võimaldab õpilasel kasutada omandatud keeleoskust teises kontekstis, süvendab ühtlasi ainetevahelisi seoseid ning aitab oluliselt kaasa harmoonilise haritud isiksuse kujunemisele.

Anne Allpere, Tallinna 7. Keskkooli, hilisema Inglise Kolledži ingliskeelse geograafia ja majanduse õpetaja aastail 1966–2004

2 LAK-õppeks valmistumine

Peatüki sisujuht

Selles peatükis tutvustame LAK-õppe metoodika põhijooni. Paljud neist kuuluvad igasuguse hea õppepraktika aluste hulka. LAK-õppe eriomaste tunnuste lülitamine tundi koos üldise hea õppepraktikaga on õpetajale tõsine ülesanne, mis tuleneb eelkõige nende tunnuste rohkusest ja vajadusest neid kõiki arvestada. Sellega toimetulek eeldab ka märkimisväärset pingutust tunde ette valmistades ning koostööd kolleegidega.

Teel LAK-õppe poole

Ehedalt on õpetajameisterlikkust kujutatud filmis „Surnud poetide ühing”, kus Robin Williamsi kehastatud John Keating paneb oma õpilased laudadele seisma, et nad näeksid maailma uuest vaatevinklist. Perspektiivide nihutamine aitab stimuleerida loovat ja kriitilist mõtlemist. Kui see film olnuks mõeldud LAK-õppe metoodika näitlikustamiseks, siis oleks laudadel seismisega seotud ka aine- ja keelespetsiifilisi

ülesandeid. Õpilastele oleks antud rohkem võimalust rääkida ja kirjutada oma tähelepanekutest ning jagada neid üksteisega; uurida, mil viisil eri perspektiivid mõjutavad nende endi elu ja kogukonda, ning õppida aitama inimestel kujundada ühiseid arusaamu. Õpilased teinuksid kokkuvõtte õpitust ja õppimisviisist ning otsustanuksid, mida värskete teadmistega peale hakata.

Arutlust ja analüüsi toetamiseks mõistekaart või sihtkeelsete sõnade ja fraaside korrastatud loend. Osa sellest sõnavarast oleks kirjutatud tahvlile, osa kinnitatud seinale. Sobivate sõnade leidmisega hätta jäänud õpilastele oleks õpetaja vajaliku sõna tahvlile kirjutatud või ette öelnud. LAK-õppe tunni jälgimine ei oleks mõistagi pakkunud kuigi haaravat filmielamust ega täitnud kinosaalet, ent vaataja näinuks õpilasi, kes on aktiivselt haaratud põhjalikku ja rikastavasse õppimisse.

Noorte elu ja koolielu käsitlevad filmid toovad meieni teisigi viiteid heale õpetamisele. Ilmekalt tuleb paljudest filmidest esile see, kui tähtis on õpilase ja õpitava suhe, õpilase ja õpetaja suhe. Ei puudu ka õpetajate koostöö näited.

Prantsuse linatööstuses „Olla ja omada” suunab üheklassilise kooli õpetaja oma õpilasi selle poole, et neist saaksid iseseisvad õppurid, kes on võimelised üksteisest lugupidavaks koostööks. Saksa film „Rütm ongi see! Tantsutund võib muuta sinu elu” näitab, kuidas õpilased ületavad rikastava õppekeskkonna toel eakaaslaste surve ning omandavad oma õpingute ja elu üle kontrolli saavutamiseks vajaliku enesekindluse. Mõlemad filmid keskenduvad sidemete loomisele õpilase elu ja koolis õpetatava vahel. Noored inimesed kujundavad koostöös oma arusaamu ja õppetegevust. See ongi LAK-õppe olemus.

Me ei saa õppida mängima jalgpalli või klaverit, löömata jalaga palli või puudutamata pilliklahve. Jalgpalli- ja klaverimänguuskus omandatakse harjutades ning teistega koos töötades. Iseseisev töö kuulub samuti õppimise juurde, ent koostöö viib meid veelgi edasi. Keeleõppega on sama lugu. Ka see nõuab isiklikku seotust õppega ja avaramaid võimalusi õpitavat keelt kasutada.

On teada-tuntud tõsiasi, et väikelapsed omandavad enamasti oma esimese (või teise või kolmandagi) keele pingutuseta ja kiiresti. Üks LAK-õppe olulisemaid joooni ongi püüe osaliselt taastada need olud, milles väikelapsed oma emakeele omandavad. LAK-õppe eesmärk on suurendada õpilase õpivõimet, häälestudes sellele loomupärasele viisile, kuidas laps omandas oma emakeele. Väikelast ümbritsev on täis ressursse, mida laps õpib tarvitama. Lapsed õpivad keelt kasutama ning rakendavad seda omakorda õppimiseks.

Emakeele omandamise loomupärasest viisi saab niisiis rakendada ka teisi keeli õppides. LAK-õppe keskkond võib valla päästa lapse keeleõppepotentsiaali, pakkudes rikkalikku sisendit ning rohkesti vastuvõtu ja väljundi võimalusi. Õpetaja pakutud sisend võib olla mitmekesine, kuid see ei taga, et õpilane kogu pakutu vastu võtab. Oodata ei saa sedagi, et õpilane suudab vastuvõetut täies ulatuses rakendada.

Nicaraguas isoleeriti kurdid lapsed suures osas üksteisest kuni 1979. aasta valitsusreformini. Siis loodi kurtide koolid, kus lastele õpetati huultelt lugemist ja kõnet. Tulemused olid trööstitud. Ometi leidis iga laps mingi viisi, kuidas žestide abil

suhelda. Õpilased lõid oma algelise viipekeele. Kui kooli saabus uus lend väikseid lapsi, süstematiseerisid nad viipekeele instinktiivselt. Nende viiped olid nõtkemad ja sisukamad ning nad tõid viipekeelde ka grammatika. Nii sündis uus keel.

Nicaragua kurdid lapsed ei olnud valmis ootama ajani, mil nad õpivad huultelt lugema. Nad tahtsid enda jaoks olulist väljendada *siin ja praegu* ning leidsid selleks võimaluse. Ka LAK-õppe õpilased tahavad õppimise eelistest osa saada otsemaid. LAK-õpe püüab seega pakkuda keelt kohe, et laps saaks kaaslastega aktiivselt koos töötada. Õppimise kasu seisneb suutlikkuses rakendada värskest omandatud aine- ja keeleteadmisi millegi tähendusliku loomiseks siin ja nüüd.

Mis on ja mis ei ole LAK-õppe puhul ainulaadne?

Olgugi et LAK-õpe hõlmab uut vaatenurka ja mõningaid muutusi, mahub see hõlpsasti riikliku õppekava raamidesse. Pealegi ei eristu LAK-õpe tavapärasest heast õppepraktikast olulisel määral. LAK-õpe kujutab endast väärtust lisavat käsitlust, mis püüab õppekeskkonda rikastada.

Ainult mitte seda!

- Kas keegi ootab, et ma heidaksin kõrvale kõik selle, mis on minu ja minu õpilaste puhul hästi töötanud?
- Kindlasti mitte!

LAK-õpe õhutab õpetajaid jätkama oma lemmikstrateegiate kasutamist ning järgima tavapärasest head õppepraktikat. Oluline on mõista LAK-õppe olemuslikke strateegiaid, sealhulgas kolmetist fookust: tähelepanu aineteadmistele, keelele ja õpioskustele. LAK-õpe eeldab niisiis igapäevase koolipraktika modifitseerimist, mitte täielikku ümbermuutmist. Siiski võib õpetajatele osutada raskeks võtta korruga arvesse tavapärasest head õppepraktikat ning LAK-õppele ainuomaseid õpetamis- ja õppimisviise.

Õppekeele muutudes tundub mõnele aineõpetajale (nt loodusteadus-, matemaatika- või kunstiõpetajale), et keeleõpet toetada on keeruline. Mõne keeleõpetaja jaoks on niisama raske kujutleda, et keeleõppealase koolituseta aineõpetaja suudab midagi mõistlikku teha keeleõppe heaks. Keeleõpetajatel on mõnikord ränk toetada oma keeletunnis matemaatika, loodusteaduse või muu aine õppimist. Sestap on keele- ja aineõpetajate koostöö ning oskuste jagamine LAK-õppes eriti tähtsad. Õpetajatelt nõuab aega ja tahtmist jõuda üksmeelele ühistes õppetegevustes ning õppesisu jagamises.

Väljumine harjunud piiridest osaliselt korrastamata aladele on LAK-õppe teekonnal nii õpetaja kui ka õpilase jaoks oluline samm. Üks selle teekonna järke on õppeainete osaline ühtesulatamine. Selles raamatus on selle ülesande lahendamiseks esitatud mitu strateegiat. Allpool on loetletud hea LAK-õppe praktika ja üldise õppepraktika olulisi elemente. Üheskoos toetavad need LAK-õppe tundide edukat korraldamist.

Pidin muutma oma õpetamismeetodeid ...

Olin juba aastaid tahtnud õpetada muusikat või mõnd muusikaga seotud teemat inglise keeles. Õpilasedki olid asjast huvitatud. Ka lapsevanemad soovisid LAK-õpet, ent kooli direktor ja mõned minu kolleegid ei olnud päris kindlad. Meie koolis toetati aktiivselt võõrkeelte õppimist, kõik õpilased said hakkama rahvusvaheliselt tunnustatud võõrkeeleksamitega, sestap ei arvanud juhtkond, et LAK-õppest märkimisväärset lisakasu oleks. Selgitasin, et LAK-õpe ei ole mingi turundusnõks ega mööduv mood, vaid see annab õpilastele ja koolile kogemuse, mis avab tõepoolest uksi ja inspireerib õpilasi.

Lõpuks sain võimaluse alustada. Mulle tundus, et mul on pikaajaline õpetamiskogemus, et oskan keelt piisavalt, et mu õpilased on motiveeritud ja innustunud, ent minu esimesed tunnid ei sujunud kuigi edukalt. Õpilased olid õnnelikud, õppe-eesmärgid saavutasime, kuid ma teadsin, et miski läks kehvasti – ja asi oli minus. Kõigepealt avastasin, et rääkisin nüüd tunnis märksa enam, kui oleksin seda teinud saksa keeles. Rohkem oli monoloogi, vähem suhtlemist. Miks? Miks ma nii palju rääkisin? Kas asi oli stressis, mida põhjustab millegi täiesti uue proovimine? Saksa keeles õpetades tean, et suudan seda teha lennukalt, kaldudes kord teemast kõrvale ja korjates mõttejärje seejärel uuesti üles, ent inglise keeles mitte. Vahest muutis see mind vähem mitmekülgseks, vähem minulikuks. Kuna pöörasin nõnda palju tähelepanu keelele, olin unustanud läbi mõelda tegevuskava ja meetodid. Just siis mõistsin, et õppekeele muutmine tähendab mõningal määral ka õpetamismeetodite muutmist.

Erwin Nigg, Šveitsi muusikaõpetaja

Raamatutarkusest tegelikkusse!

Euroopa Liitu astumise ootus ning euroraha plussid-miinused huvitasid paljusid. Mitmedki õpilased tegid oma uurimistööd sel teemal ja ELi infokeskuse abiga hakkasime korraldama Euroopa päeval, 9. mail õpilaskonverentsi, kuhu kutsusime oma parimatele lisaks esinema asjatundlikke vilistlasi. Peaaegu alati olid kohal Ühendkuningriigi suursaadik ja Euroopa Liidu delegatsiooni esindaja. Konverentsi töökeel oli endastmõistetavalt inglise keel. Konverentsi valmistasid ette ja korraldasid algusest lõpuni õpilased, kes tulid

sellega suurepäraselt ja väarikalt toime. Minu kohustus oli pelgalt ülesandeid välja mõelda ning tegevusi koordineerida. Paaril viimasel aastal kutsusime esindajaid-esinejaid teistestki Tallinna koolidest ning viimasel korral, 2002. aastal oli meie konverents juba üleriigiline. 2001/2002. õppeaastaks sai meie ELi tutvustav projekt PHARE toetuse. Nii võisime sisustada kooli raamatukokku Euroopa Liidu toa ning korraldada ELi-teemalise üleriigilise õpilastööde konkursi, mille parimad tööd avaldasime konverentsiks valminud kogumikus. Pidasime ka esindusliku konverentsi. Pingutavale aastale pani punkti bussitäre kaheksast koolist pärit õpilaste (kolmandik neist vene koolidest) Euroopa-tiir: Rootsi ja Taani kaudu Belgiasse, Saksamaa ja Poola kaudu tagasi koju, uudistades teel kõike huviväärset. Sõidu peamine siht oli siiski Brüssel, kus töötavad vilistlased tutvustasid meile ELi institutsioone. Pääsesime isegi NATO peakorterisse.

Anne Allpere, Tallinna 7. Keskkooli, hilisema Inglise Kolledži ingliskeelse geograafia ja majanduse õpetaja aastail 1966–2004

Positiivse aluse rajamine inglise keele õppimisele

Meie koolis oli inglise keele õpetamisega juba mõnda aega probleeme olnud. Meil olid head õpetajad, õppevahendid ja isegi tehnika, ent õpitulemused jäid nigelaks. Inglise keel oli võõrkeel, midagi hirmutavat.

Siis soovitas üks meie piirkonna keeleeksperte meil enne tavapärase inglise keele tundide algust korraldada 20 tunni vältel tegevuspõhine keelekümlustsükkel. Mõni õpetaja pakkus end vabatahtlikuks, kuigi osa neist oli üsna mures oma keeleoskuse pärast. Moodustasime tööühme – seda juhtus meie koolis harva. Otsustasime veeteemat käsitleda tai ja inglise keeles. Õppekavas olevat veeteemat ei olnud lapsed veel õppinud. Ühitasime niisiis keele- ja aine-eesmärgid, ent laste jaoks oli tegemist projektiga, mitte keele- ega aineõppega. Põhjendamaks, miks me tegime seda just inglise keeles, algatasime väga lihtsa koostööprojekti ühe Rootsi kooliga, vahetades e-posti teel infot. Meie peamine eesmärk oli suurendada õpilaste enesekindlust, näidata, et inglise keel on vahend laia maailma sisenemiseks, ning panna lapsed väikestes rühmades kooskõlastatult tegutsema. Tööd alustades unustasid õpilased oma keeleprobleemid ning keskendusid sisule ja protsessile. Mis oli tulemus? Me kordame seda ettevõtmist. Arvame, et meil õnnestus luua positiivne pind inglise keele õppimiseks, ning meile pakkus rõõmu ka õpetajate projektipõhine ühistegevus. Tööd oli

alguses palju, ent tundub, et kõik me, nii õpilased kui ka õpetajad, võitsime sellest kogemusest.

Noi Buato, Tai inglise keele õpetaja

Meeldetuletus: meie õpilased ei kõnele sihtkeelt emakeelena

Me unustame tõesti liiga sageli, et meie LAK-õppe õpilased õpivad aineid võõrkeele kaudu. Inimloomusele on omane mõnikord kuulajad unustada, ent seda juhtub liiga tihti. Me eeldame peagu enesestmõistetavalt ladusust õpilastelt, kelle sihtkeele (praegusel juhul inglise keele) oskus on hea, väga hea või suurepärane. Paljudel juhtudel oleme lausa võlunud õpilaste aktsentidest

ja väikestest keelevääratustest, nii et kipume unustama, et meie töö on neid võimalikult palju keeleliselt aidata. Kirjalikke töid hinnates oleme aga vahel lausa rabatud nähtud vigadest ja halvast lauseehitusest. Kirjutatu dešifreerimine võib olla kontimurdev ülesanne. Kirjalikke töid hinnates tuleb alati arvesse võtta ülesande eesmärki ning sundida end kõrvaltvaataja pilguga vaagima kultuurikonteksti, milles LAK-õppega õpetajatena asume. Peame endale regulaarselt meelde tuletama, et me ei suhtuks oma LAK-õppe õpilastesse nagu emakeele kõnelejatesse.

Andrew Frezludeen, õpetaja ja LAK-õppe programmi juht Kataris

LAK-õppe metoodika põhijooned

Mitmekordne fookus

- keeleõpet toetatakse kõigis ainetundides
- ainesisu omandamist toetatakse keeletundides
- lõimitakse aineid
- ulatuslikult kasutatakse õppekavaüleseid teemasid ja projekte
- analüüsitakse õppeprotsessi

Turvaline ja rikastav õpikeskkond

- kasutatakse väljakujunenud tegevusi (nn rutiintegevused) ja kõnemale
- ainesisu ja keel tehakse nähtavaks seinal, laual jne
- suureneb õpilase kindlustunne, nii et suheldes ei takista teda keele- ega ainevigade hirm
- kasutatakse õpikeskusi
- kasutatakse autentset õppevara ja keelekeskkonda
- paraneb õpilase keeleteadlikkus

Autentsus ja allikalähedus

- õpilane kasutab võimalust juhtida vestlust; nii saab selgeks ka see, missugust sõnavara ja keelendeid tal vaja läheb
- arvestatakse õpilaste huve
- õppetegevust seostatakse õpilaste igapäevaelu kogemustega
- luuakse kontakte teiste sihtkeeles kõnelejatega
- kasutatakse meediat ja muudest allikatest pärit päevakohast materjali

Aktiivne õppimine

- õpilased räägivad rohkem kui õpetaja
- õpilased aitavad sõnastada soovitud aine-, keele- ja õpioskusi
- õpilased hindavad õpitulemuste saavutamise edukust

- edendatakse õpilaste koostööd (nt soodustatakse paaris- ja rühmatööd)
- õpilased ja õpetaja jõuavad arutelu kaudu keele ja aine tähendusteni
- õpetaja on suunaja ning võimaluste looja

Tugistruktuur

- tuginetakse õpilaste varasematele teadmistele, oskustele, hoiakutele, huvidele ja kogemustele
- teave pakendatakse ümber kasutajasõbralikel viisidel
- arvestatakse eri õpistiile
- edendatakse loovat ja kriitilist mõtlemist
- õpilastele esitatakse pidevalt uusi ülesandeid, et nad astuksid järgmise sammu ega jääks mugavlema omandatu piiresse

Koostöö

- kursused/ainetunnid/teemad plaanitakse LAK-õppe ja tavaprogrammi õpetajate koostööna
- lapsevanemad kaasatakse õpilasi toetama, sh teavitatakse vanemaid LAK-õppes ja õpilase toetamise viisidest
- protsessi haaratakse ka kohalik kogukond, ametivõimud ja tööandjad

Mis on LAK-õppes 30 põhijoone tõukejõud?

Õpetamise ja õppimise tõukejõud on mõtlemine. Mida aktiivsem on mõtlemine, seda rohkem õpitakse. LAK-õpe ei ole erand: hea LAK-õppe tõukejõud on mõttetöö.

Mõtlemine (tunnetamine) on tegelikkusest arusaamise, tegelikkusega kohanemise ja tegelikkuse muutmise viis, mis kätkeb:

- 1) tajumist;
- 2) äratundmist;
- 3) otsustamist;
- 4) arutlemist;
- 5) mõistmist;
- 6) kujutlemist.

Laste kognitiivset arengut ja õppimist toetavad faktide ja arvude ning eri vaatenurkade ja arusaamade analüüsimine, enda kujutlemine tulevikku, kavatsuste väljendamine ja plaanide tegemine, kavandatud tulemuste saavutamise edukuse kriitiline hindamine, ent ka õppeprotsessi üle juurdlemine.

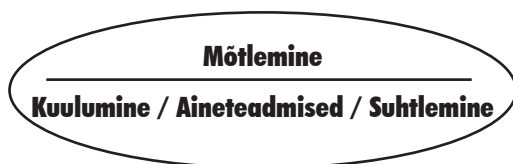
LAK-õpe soodustab õppurite üldist arengut. Õpetaja ülim eesmärk on suunata ja toetada õpilasi nii, et neist saavad võimekad ja motiveeritud kaks- või mitmekeelsed iseseisvad õppijad, kes:

- 1) omandavad vajalikke aine- ja keeleteadmisi ning -oskusi;
- 2) otsivad aktiivselt ja kasutavad edukalt ära sihtkeeles kõnelejadega suhtlemise võimalusi.

LAK-õppe puhul on esmane fookus sisul (aineteadmistel), mitte vormil. Keelemudelite

mehaaniline kordamine ja sõnavara või faktide meeldejäätmine mis tahes aines ei aita tõenäoliselt kaasa õpitu rakendamisele pikemas perspektiivis. Uute teadmiste ning oskuste omandamiseks ei lähe vaja mitte üksnes uue teabe vastuvõttu, vaid see teave on vaja ühendada juba olemasolevate teadmiste, oskuste ja hoiakutega.

Kuna tähenduse kujundamine on ühekorruga nii personaalne kui ka sotsiaalne protsess, arenevad uued teadmised ja oskused välja isikliku ja ühise refleksiooni/analüüsi (tunnetuse) ning kommunikatiivse protsessi (suhtluse) kaudu. Pikaajaliseks meelespidamiseks on enamasti vaja, et me kogeksime uute teadmiste ja nendega seotud oskuste kasutamist tähenduslikus kontekstis. Õpitud aitavad kinnistada diskussioon ja refleksioon ning järelduste tegemine uute teadmiste ja oskuste rakendamise kogemustest.

Kokkuvõtlikult võib LAK-õppe mudeli tõukejõududena nimetada mõtlemist, kuulumist, aineteadmisi ning suhtlemist. Need LAK-õppe mudeli põhitõed on orientiiriks ainetunni kavandamisel ja toeks õpitulemuste saavutamisel.

Mõtlemine (tunnetamine)

- soovitud aine-, keele- ja õpioskused sõnastatakse koos õpilasega
- õpilane toetub õppides olemasolevatele teadmistele, oskustele, hoiakutele, huvidele ja kogemustele
- õpilane analüüsib õpitulemusi ja õpet nii iseseisvalt kui ka kaasõpilaste ja õpetajaga, sõnastades uued soovitud õpitulemused
- õpilased sünteesivad, hindavad ja rakendavad eri ainetes omandatud teadmisi ning oskusi

Kuulumine

- õpilane tunneb, et õpikogukonna liikmeks olemine on rikastav ja nauditav
- õpilane julgeb ning oskab tegutseda rühmas/kogukonnas, arvestades teiste ja enda huve
- õpilane ja õpetaja (ning lapsevanemad, kodukoha elanikud, ettevõtjad jt) on õppes partnerid
- õpilane mõtleb oma rollile klassis ja kodukohas, mõistab nii kohalikku kui ka globaalset konteksti

Aineteadmised

- õpitavad teadmised ja oskused on selgelt seotud koolisisese ja -välise maailmaga
- õpilane rakendab uusi aineteadmisi, nii et tegevustes kujunevad teadmistega seotud oskused
- ainetadmised on õpilase jaoks tähenduslikud ja jõukohased
- lõimitakse eri õppeaineid
- kõigisse õppeaineisse lõimitakse kultuuriteadmisi

Suhtlemine

- õpilane kasutab aktiivselt võimalust suhelda nii klassiruumis kui ka kogukonnas
- laudade asetuse, stendide klassi seintel ja muud olemasolevad vahendid toetavad õppimist ning suhtlust
- sõnade, mõistete ja ainesisu tähenduseni jõutakse õpetaja ning õpilaste ühistes tähendust loovates arutlustes
- keele- ja suhtlusoskusi arendatakse kõigis tundides/õppeainetes

Kuidas LAK-õpe õpilaste jaoks toimib?

„Ma olen ... kurk,” teatas meie kolleegi inglise keelt kõnelev õpilane prantsuse keeles turskele talunikule ühel väikesel Prantsusmaa turuplatsil. See õpilane osales vahetusprogrammis. „Noh, sa oled küll esimene kõnelev kurk, keda ma oma kahekümneaastase talupidamise jooksul kohanud olen,” nõökis talunik kähedal toonil. Nähes nooruki nõutut ilmet, küsis talunik aeglaselt prantsuse keeles: „Sa soovid kurki, jah?” Ja õpilane vastas: „Jah, ma soovin kurki, palun.” Õpilane mängis nähtavasti oma peas uuesti läbi varasema stseeni, sest ta kordas valjusti prantsuse keeles: „*Olen kurk*”, hakkas siis naerma ja lisas: „Ei, ei, *soovin kurki!*” Ka talunik naeris. Järgnes põgus vestlus vahetusprogrammi teemal ning hoolimata keelevääratusest või pigem just selle tõttu sündiski õpilase ja taluniku vestlus – tähenduslik ehe kontakt keekekandjaga. Inglise keelt kõneleval õpilasel oli ilmselgelt hea meel, et ta sai oma prantsuse keelt kasutada.

LAK-õppe tunnid loovad elulisi situatsioone ning kasutavad samal ajal ära kaasasündinud keeleõppevõimet, mis kõigil meil lapse- ja noorukieas olemas on. LAK-õppe tundides suhtleb ja õpib õpilane teises keeles¹⁸. Õpetajad hakkavad õpilastele süsteemiliselt õpetama uue keele kõnemudeleid ja sõnavara, õpetades samal ajal ainet ning juhendades õpilasi konkreetsete ülesannete lahendamisel. Olgugi et keele ehituskivid antakse edasi süsteemselt, reageerivad õpetajad ka õpilaste vahetutele keelevajadustele niipea, kui need tekivad. Kui õpilane tahab väljendada midagi enda jaoks olulist, ent tal puudub selleks vajalik sõna või väljend, antakse see talle otsemaid. Mõne kuu möödudes programmi algusest on õpilased enamasti võimelised kasutama õpitavat keelt peagu kogu klassis toimivas suhtluses.

Keeleõpe, mis vanemate ja õpetajate jaoks ei ole kindlasti mitte kõrvalise tähtsusega, on mitmes mõttes kõrvaline õpilaste jaoks. Üldjuhul on nemad huvitatud eelkõige ainesisust, mitte sihtkeele sõnadest ega lausemudelitest. Õpilaste jaoks on keel vahend eesmärgi saavutamiseks. Samal ajal peab õpetaja alati olema keelest teadlik. Nagu prantsuse talunik, kes mõistis, et ta peab reguleerima kõnelemise kiirust ja lihtsustama keekekasutust, kohandavad ka LAK-õppe õpetajad oma keelt. Esialgu räägivad nad sageli aeglaselt ning kasutavad ohtralt kordusi, selgitusi ja näitvahendeid. Hiljem kõnelevad õpetajad loomulikumas tempos, soodustavad õpilaste koostööd ning iseseisvat õppimist. Õpetajad püüavad luua niisuguse õhkkonna, mis toetab õpilaste keele pidevat arengut. Paradoksaalsel viisil õpitakse keelt aga paremini, kui otsesele keeleõppele pööratakse vähem tähelepanu ning suurendatakse aineõppe osakaalu. Juhendades katseid ja tegevusi, mis seostuvad otseselt õpilaste elu ja kogukonnaga, ning keskendudes aineõppele, pakkudes samal ajal keeletuge, aidatakse tegelikult kaasa keeleõppele.

¹⁸ Siin ja edaspidi kasutatakse väljendit *teine keele*, kuigi tegemist võib olla kolmanda või neljanda omandatava keelega.

Aga mina? Mida ma 45minutise õppetunni jooksul tegema peaksin?

Tüüpiline õppetund võiks sisaldada järgmist:

- 1) sissejuhatav arutelu või mäng, mis mingil viisil seostub tunni teemaga (5 minutit);
- 2) õpilastega arutatakse keele-, aine- ja õpioskuste eesmärgi või soovitud tulemusi (3–5 minutit);
- 3) selgitatakse välja õpilaste eelteadmised, korrastatakse olemasolevat teavet (õpetaja juhendamisel) ning aidatakse õpilastel sõnastada seda, mida uut nad teema kohta teada tahaksid (5 minutit);
- 4) õpilased loevad individuaalselt läbi lühikese teksti, otsides sealt kindlat teemakohast teavet (5 minutit);
- 5) võrreldakse õpilaste lugemisel saadud teavet rühmatöös ning kasutatakse loetut millegi uue, nt kavandi või soovitude koostamiseks (10 minutit);
- 6) õpilastele esitatakse kriitilist/konstruktivist mõtlemist nõudvaid küsimusi, et parandada (sisulist ja keelealast) rühmatööd (5 minutit);
- 7) esitletakse ühe rühma tulemusi, kuulatakse teiste rühmade konstruktivist kriitikat või täiendusi ning lepatakse kokku klassi ühistes järeldustes (5 minutit);
- 8) vaadatakse üle tunni õppe-eesmärgid või soovitud tulemused, analüüsitakse nende saavutamise määra ning määratakse kindlaks edasised sammud (3–5 minutit).

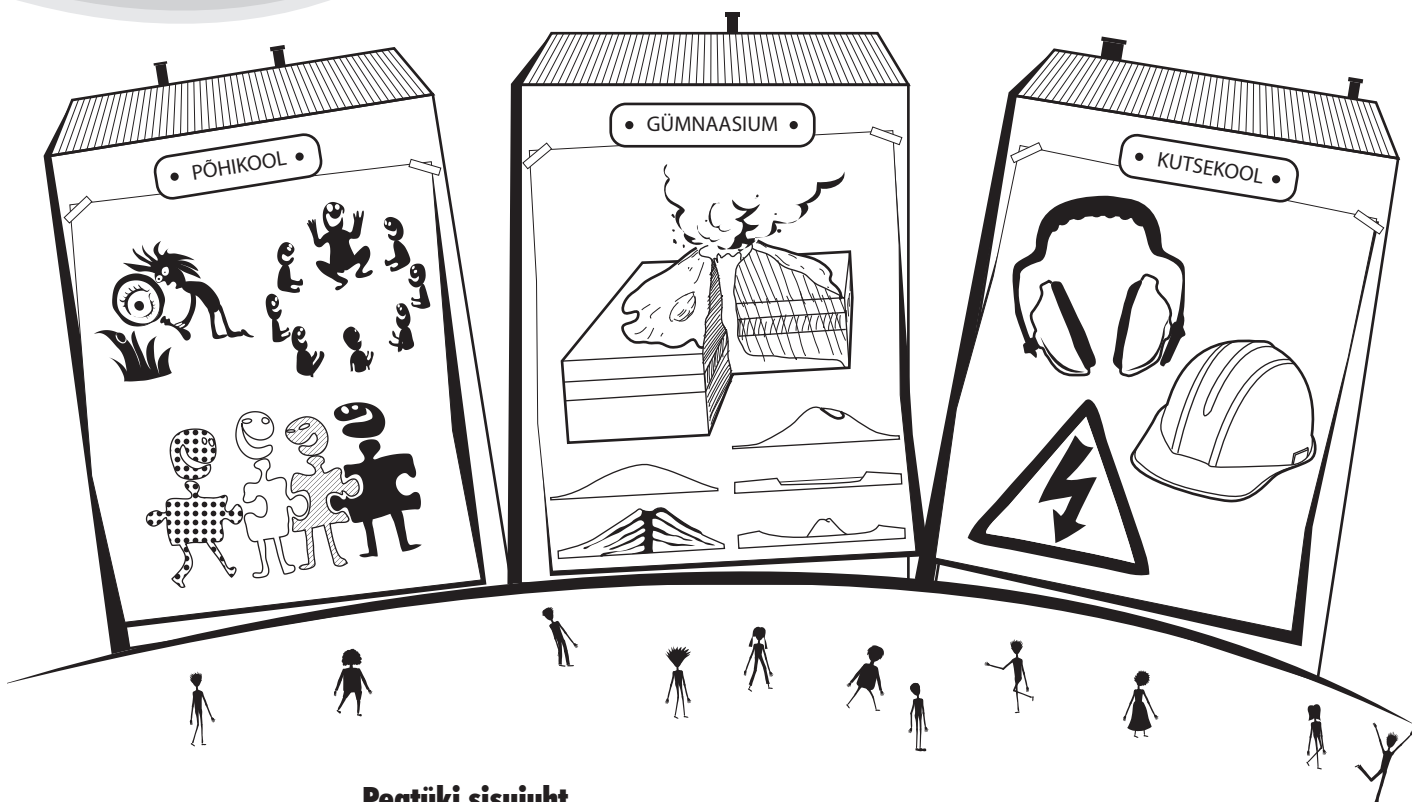
LAK-õppe tundides kasutatav õppevara pärineb sageli päevakohastest allikatest, nagu ajalehtedest, raamatutest, brošüüridest, veebilehtedelt või ajaveebidest. Tekste kohandatakse, jaotades neid väiksemateks jõukohasteks osadeks ning lisades sünonüüme või sõnaseletusi, et õpilastel oleks neid lihtsam kasutada. Sageli on tekst liigendatud või alapealkirjastatud, mis annab õpilastele kiiresti ülevaate teemast, mida nad hakkavad läbi töötama.

Siiani oleme peamiselt keskendunud LAK-õppe miks-küsimusele. Järgmistel lehekülgedel keskendume LAK-õppe mis-, millal-, kus- ja kuidas-küsimusele.

3

LAK-õppe algus klassis

Peatüki sisujuht

Selles peatükis vaatleme LAK-õppe alustamist klassis ning pakume võimalikke tegevusvariante LAK-õppe esimeseks nädalaks põhikooli- ja gümnaasiumiklassidele ning kutseõppeasutustele. Tunnikavad järgivad teises peatükis kirjeldatud LAK-õppe põhimõtteid ja suuniseid. Lisame ka õppematerjalide tekste ning kommenteerime neid LAK-õppe põhimõtteist ja suunistest lähtudes. Näidised on pärit erinevatest koolidest ning põhinevad nii reaalsete tundide kirjeldustel kui ka õpetajate ajurünnaku ideestikul.

Kuidas korraldada klassis LAK-õpet?

Esimese kooliastme õpetaja töö LAK-õppe esimese nädala jooksul – kuidas alustada¹⁹

Tavaliselt pole enamikul klassi tulevatel õpilastel LAK-õppe keelest, s.o sihtkeelest, varasemaid kogemusi ega ka suuremaid teadmisi. Kirjelduses on silmas peetud suure intensiivsusega LAK-õppe klassi ning tegevusettepanekuid esitatakse terve nädala iga päeva jaoks. Kui programm on väiksema intensiivsusega, saab kirjeldatud tegevused jaotada mitme nädala peale.

¹⁹ Paljude ideede autorid on Olga Little ja Lynda Boynton.

Kuigi õpilasi julgustatakse LAK-õppe keeles rääkima juba esimesest tunnist alates, tuleb praktikas tihti ette olukordi, kus nad vastavad küsimustele oma esimeses keeles. See on loomulik ja seda ei tohiks pahaks panna. Õpetaja võib sel juhul korrata õpilase vastust LAK-õppe keeles. Tunnustus ja kiitus iga LAK-õppe keeles üritatud vastuse eest annab õpilastele julgust juurde.

LAK-õppe alguses väsivad teises keeles õppivad õpilased tavaliselt kiiremini kui emakeeles õppijad. Ka tähelepanu püsivus võib esialgu olla väiksem kui tavaliselt, sest lisaks ainesisule tuleb LAK-õppe programmi õpilastel keskenduda ka keelest arusaamisele. LAK-õppe tundideks kavandatud tegevuste pikkust tuleb kohandada seda arvestades.

Jah, aga!

Küsimus: Kuidas toimida sisserännanute lastega, kes ei oska riigikeelt? Kas nad peaksid LAK-õppest hoiduma?

Vastus: LAK-õpe annab tegelikult nendele lastele võimaluse alustada keeleõpet võrdsetel tingimustel teistega, sest tavaliselt pole LAK-õpet alustades kellelgi erilisi uue õppekeele, sihtkeele oskusi.

Praktikas proovitud

3

Riskimist tuleb tunnustada

Õppijaid kiidetakse nii õigete vastuste eest kui ka õiges suunas antud vastuste eest. See näitab liikumist n-ö standardi poole. Õppijad peavad arendama julgust teha vigu, kui nad üritavad end võõras keeles väljendada. Meil tuleb umbkaudseteks vastusteks valmis olla ning neid aktseptida.

Yves Desrochers, LAK-õppe õpetaja

Esimese nädala õpitulemused

Kuulumine	Sisu	Õpioskused
<p>Õpilased</p> <ul style="list-style-type: none"> teavad ja kasutavad LAK-õppe keeles, st sihtkeeles, üksikuid igapäevaeluga seotud sõnu: ilm, nädalapäevade nimetused, kõnesoleva kuu nimetus, numbrid ühest kümneni, kuupäev, värvid, riietus, koolitee (vastused on tihti emakeeles, sekka üksikuid sihtkeelesõnu) ühendavad olenevalt ülesandest või õpetaja küsimusest pilte ja sihtkeelseid sõnu tervitavad üksteist LAK-õppe keeles valmistavad raamatu, milles kasutavad sihtkeelseid sõnu ning lihtsamaid õpitud lauseid	<p>Õpilased</p> <ul style="list-style-type: none"> oskavad leida olulisi ruume koolimajas: õpetajate tuba, söökla, tualett, meditsiiniõe kabinet, võimla jmt lahendavad sega-sobita-harjutusi järgivad kokkulepituid reegleid kasutavad kõnesoleva kuu kalendrit ja tunnevad sõnade <i>eile, täna, homme</i> tähendust ning kasutavad neid valmistavad raamatu „Värvid ja meie kool“	<p>Õpilased suudavad korduvates tegevustes aimata, mida neilt oodatakse.</p>

Esimene kontakt

Te seisate klassi uksele ja tervitate saabuvaid õpilasi LAK-õppe keeles. Lausuge lihtsaid ühe–kahesõnalisi tervitusi, nagu „Tere” või „Tere hommikust”. Teil on rinnas nimesilt.

Sissejuhatav osa: hommikune ringis istumine

Klassis on piisavalt suur vaip või vaibakattega pind, kuhu mahub ringis või mitmes poolringis istuma terve klass. Paluge igapäev leida oma nimesilt. Vaibal on üsna palju raamatuid, peamiselt pildiraamatud, kus võib olla ka vähesel määral teksti. Raamatute sirvimine aitab tähelepanu hoida, kuni kõik klassikaaslased on ringi jõudnud. Raamatud aitavad süvendada esmamuljet koolist kui huvitavast kohast.

Miks?

Vaibal istumine aitab luua turvatunnet. Ringis istumine toob õpilased tuttavas kontekstis perekonnana kokku ning süvendab rühma- ja ühtekuuluvustunnet. Ringis istumine mõjub ka rahustavalt. Sobiv on näiteks lapsed ringi istuma kutsuda, kui neil on raske õppimisele keskenduda.

Nimed ja esimesed fraasid (hommikune istumisring, hommikuring jätkub)

Kui kõik on kohale jõudnud ja päev ametlikult alanud, siis tutvustage ennast. Endale osutades öelge: „Minu nimi on xxx.” Seejärel osutage ühele õpilasele ja küsige: „Mis on sinu nimi?” Te peate mitu korda järjest kordama „Minu nimi on xxx” ja „Mis on sinu nimi?”. See küsimus esitage igale õpilasele. Kui märkate ringis enesekindluse kasvu, siis julgustage igat õpilast vastama terve lausega: „Minu nimi on xxx.” Kui olete kindel, et õpilased on aru saanud, kuidas vastata, siis julgustage neid pöörduma ringis järgmise õpilase poole ja küsima kooris sama küsimust. Pärast vastuse saamist paluge õpilasi üksteist tervitada ning oma nime korrata.

Kalender (hommikune istumisring jätkub)

Olete valmistanud tühjade lahtritega kalendri ning lahtritesse sobiva suurusega numbrikaardid (1–31), järgarvudega kaardid (1.–31.), nädalapäevade kaardid ja kuunimetuste kaardid. (Võimaluse korral tuleks kaardid katta laminaatkilega.) Kõiki kaarte ei kasutata esimesel päeval, küll tehakse aga need lastele nähtavaks. Kuunimetuste ja järgarvudega kaardid pange seinale eraldi rühmadena ning korrastatud järjestuses.

Õpilaste ülesanne on panna nädalapäevad kalendrisse. Teie osutate igale nädalapäevanimetusega kaardile ja laske õpilastel nimetust mitu korda korrata. Õpilased panevad kalendrisse ka koolialguse esimese päeva numbri.

Töö sihtkeelse sõnavara ja lausemallide kinnistamiseks jätkub. Paluge õpilastel nädalapäevade nimetusi mitu korda korrata, samal ajal osutage vastava sõna kirjapildile. Seejärel jätkake nõnda:

Täna on esmapäev (osutage kirjapildile).
Eile oli pühapäev (osutage kirjapildile).
Homme on teisipäev (osutage kirjapildile).
Täna on 2008. aasta 1. september.
Eile oli 2008. aasta 31. august.
Homme on 2008. aasta 2. september.
Täna on esmaspäev, 2008. aasta 1. september.
Eile oli pühapäev, 2008. aasta 31. august.
Homme on teisipäev, 2008. aasta 2. september.

Neli ühes

MÕTLEMINE (TUNNETAMINE)

- mõtlemisoskus

AINETEADMISED JA -OSKUSED

- kuupäevad, aja mõiste

SUHTLEMINE

- uued sõnad ja fraasid
- kuulamine, rääkimine, lugemine

KUULUMINE

- enesekindluse suurenemine hommikuses n-ö koolipere ringis

Esitage kalendriga seotud küsimusi ja kõigepealt vastake küsimustele ise. Kalendri osutamine aitab õppuritel aru saada mõistetest *eile*, *täna*, *homme*. Seejärel küsige ükshaaval tervelt klassilt samu küsimusi:

Mis päev täna on?
Mis päev oli eile?
Mis päev on homme?
Mis kuupäev on täna?
Mis kuupäev oli eile?
Mis kuupäev on homme?

See muutub igapäevaseks hommikuseks rutiinseks tegevuseks terve kooliaasta jooksul. Õpilastel tekib iga koolipäeva algust ette teades süvenev turvatunne. Korduva tegevuse käigus tekib igapäev võimetus tunda end edukana. Kui õpilaste enesekindlus kasvab, peaksid nad suutma iseseisvalt küsida ning kogu tegevust ise korraldada. Õpilased õpivad küsimustele vastama paaris ja rühmiti. Niiviisi harjuvad nad varakult töötama rühmadena ja paaris.

Nädala jooksul oleks hea kirjutada kalendrisse ka eelmise päeva erilisi sündmusi, nt *oli suur torm, meditsiiniõde käis klassis, käisime õppealajuhataja kabinetis või lugesime raamatut "Mari tuba"*.

Ilm (hommikuring jätkub)

Lõigake varem ajakirjadest välja erinevaid ilmastikuolusid kujutavaid pilte, printige neid Internetist või joonistage ise. Kirjutage suurtähtedega eraldi paberilehtedele või papile järgmised fraasid: „ON TUULINE ILM”, „ON KÜLM ILM”, „ON KUUM ILM”. Selgitage välja, kas mõni õpilane juba teab, kuidas öelda LAK-õppe keeles midagi ilma kohta. Kui mõned õpilased niisuguseid väljendeid teavad, siis laske neil end ilma kirjeldades aidata. Žestikuleerimine, häälitsemine ja hääle muutmine külmast ilmast tavainimese kombel rääkides aitab sisseelamisele kaasa. Õpilased kordavad kõike teie järel. Kui õpilased on põhimõisteist aru saanud, siis näidake neile ilma kirjeldavaid lauseid ning õpilased paigutavad laused vastavate piltide alla. Harjutage enne õpilastega, seejärel eemaldage kaks lauset vastavate piltide alt ja paluge õpilastel panna need õigetele kohtadele tagasi. Seejärel eemaldage kolm lauset ja korrake sama. Nädala lõpuks olete ilmselt jõudnud nii kaugemale, et õpilased oskavad lauseid sobivate piltidega siduda.

Nädala jooksul kordavad õpilased erineva ilmaga seotud lauseid koos liigutustega, mis imiteerivad näiteks vihmaseadu või päikesepaistet. Hiljem võtavad õpilased endale külma tuule, kuuma päikese või näiteks sooja ilma rolli. Päeva või kahe jooksul on võimalik ilmaolude teemat seostada kalendrikeskse harjumusliku tegevusega, esitades näiteks järgmisi küsimusi:

Milline ilm oli eile?

Milline ilm on täna?

Milline ilm oli pühapäeval?

Jah, aga!

Küsimus: Kas see pole liiga raske? Lapsed pole veel oma emakeeleski omandanud kõiki selliseid mõisteid. Kuidas saab loota, et nad õpivad need teises keeles selgeks?

Vastus: Alushariduses ja I kooliastmes põhineb õpe tegevustel, sestap pole suurt vahet, mis keeles need tegevused toimuvad. Mõisted sõltuvad rohkem esitusviisist ja õppimist toetavate tegevuste läbimõeldusest kui keelest.

Ilm ja riietus

Joonistage või kopeerige grafoprojektoriga läbipaistvale kilele või tugevale papile karu kuju, lõigake kuju välja ja lamineerige. Karu kuju peaks olema niisama suur kui keskmise pikkusega õpilane klassis. Sellest saab klassi ILMAKARU. Kui soovite, võib valmistada kaks karu – üks poiss- ja teine tüdrukkaru. Seejärel joonistage paberile erineva ilmaga kantavad riietusesemed (nt suvine kübar, talvemüts, sall, jakk, talvemantel, vihmamantel, talvesaapad, kummikud, lühikesed ja pikad püksid). Rääkige kõigist nendest riietusesemete liikidest. Õpilased kordavad teie järel sõnavara. Esimesel päeval palute õpilastel riietada karu või karud selle järgi, milline ilm väljas on. Pakume järgmisi rikkalike žestide ja osutamistega improviseeringuid:

Kas karu peaks täna talvemantli selga panema?

Ei.

Kas karu peaks täna jaki selga panema?

Jah.

Kes paneb karule jaki selga?

Õpilastele võib esitada küsimusi ka nende endi riietuse kohta. Alustada võib sellest, et kõigepealt paluge neil puudutada oma särki, pükse ja kingi. Kuna õpilased hakkavad järk-järgult sõnavara mõistma ja rääkimiseks enesekindlust koguma, siis saab neilt küsida seljas olevate riietusesemete nimetusi.

Seejärel peaksid õpilased nägema riietusega seotud sõnavara kirjapilti. Nädala kulgedes seostage sõnakaardid vastavate piltkaartidega. Sega-sobita-harjutusi tehakse kogu klassiga ning kõik õpilased sobitavad pilte ja sõnakaarte.

Vaheajad

Lastel on vaja teise keele kasutamises vaheaegu. Ettekatsetamata vaheajad, kus lapsed saavad ringi joosta ja vabalt rääkida, sobivad suurepäraselt, et vabaneda pingest ning lasta välja liigset auru.

Lugemine

Raamatu lugemine kohe pärast vaheaega aitab lastel uuesti rahuneda. Raamatut loetakse vaibal istudes. Suure kirja ja piltidega raamatud, mille ülesehitus kordab teatud struktuuri, sobivad selleks ideaalselt. Korduva struktuuriga raamatud järgivad lihtsat mustrit: „Minu emal on roheline müts. Minu isal on pruun müts. Minul on sinine müts. Mulle meeldivad mütsid.” Selliseid raamatuid on ka endal lihtne valmistada.²⁰

²⁰ Siin ja edaspidi esitatud näidistest on osa pärit Integratsiooni Sihtasutuse Keelekümbluskeskuse õppevara kogust.

Õpilased peavad õpetaja tehtud raamatuid tihti huvitavamaks kui trükitud värviküllaseid raamatuid.

Õpilased istuvad teie ees vaibal. Näidake neile raamatu kaant, samal ajal rääkige sellest raamatust ja osutage nendele asjadele, millest parajasti räägite. Raamat on avatud selliselt, et õpilased saaksid kõike näha. Lugege tekst ette, näidake pilte ja rääkige neist piltidest. Te võite ka küsimusi esitada. Õpilased vastavad küsimustele ilmselt oma emakeeles. Teie saate neid vastuseid korrata LAK-õppe keeles. Mõni õpilane hakkab teie järel mõningaid fraase ja sõnu küsimustele vastates kordama. Kui neid lapsi selle eest eriliselt kiita, saavad ka teised rääkimisjulgest.

KUULUMINE

- suurendada enesekindlust rääkida

Ringkäik koolimajas

Viige lapsed koolimajaga tutvuma. Tualettruumi uksel on silt „Tualetid“, ka teistel ruumidel ja kohtadel on LAK-õppe keeles ja õpilaste esimeses keeles (keeltes) kirjutatud sildid. Paluge õpilastel korrata erinevate ruumide ja alade nimetusi sihtkeeles. Kui lähete sööklasse, meditsiiniõe ruumi või õppealajuhataja kabinetti, siis tuleb neid inimesi tutvustada. Nii on asjaosalistel täiskasvanutel hea võimalus näidata, et nad väärtustavad LAK-õppe keelt, öeldes selles keeles vähemalt „Tere“.

Ka konkreetsed tegevused on ringkäigu ajal asjakohased, näiteks käte pesemine enne koolisööklasse sisenemist või pikkuse mõõtmine meditsiiniõe kabinetis. Kõik need tegevused teenivad keeleõppe eesmärki.

Esimese koolinädala jooksul võib koolimajas mitu ringkäiku teha. Iga ringkäigu jooksul saadakse osaliselt uut teavet ning palju võimalusi varem kogetut korrata ja süvendada. Õpilased saavad meelde tuletada ning nimetada juba tuttavaid ruume ja inimesi. Põhiliselt tuleb esimeste nädalate vältel rääkida teil endal, hoolikalt korrata uusi fraase, kasutades žeste, illustreerides juttu näitvahendite ja kontekstipõhiste näitlike esemetega.

Ringkäigu järel aitavad õpilased klassis õpetajal sobitada kaartidel olevad nimetused kooliruumide piltidega. Eri ruumide nimetused ja inimeste nimed on enne kirjutatud suurtele kaartidele. Sõnad paigutatakse ükshaaval õige inimese või ruumi pildi alla. Nädala jooksul saab mitu korda teha kaartide ja piltidega sega-sobita-harjutusi. Õpilased saavad samal ajal uued sõnad endale üles kirjutada. Lisaks võivad nad endale raamatu koostada, mille pealkiri on „Minu kool“. Raamatus on joonistused oma klassiruumist ja veel nelja–viie koolimajas nähtud ruumi ning mõne tuttavaks saanud isiku pildid. Ruumide ja inimeste alla või kõrvale kirjutatakse ka vastav sõna („Minu klassiruum“, „Kabinet“, „Proua Kingsepp“ jne).

Kunstiõpetus

Esimesel päeval tuleb lasta lastel lihtsalt värvida või joonistada. Keskenduda tuleks rohkem joonistamisega seotud tegevuste korraldamisele ja ettevalmistamisele: kus joonistatakse, kuidas kasutada ja jagada vajalikke materjale, kuidas tagada turvalisust ning kuidas pärast tegevust koristada ja korda luua. Kõigi järgnevate nädalapäevade

jooksul süvendatakse õpilaste hulgas nendest toimingutest arusaamist ning keskendutakse põhilisele, s.o õppeaine sisuliste eesmärkide täitmisele.

Lõunavaheaeg

Lõunapausiks valmistumine seisneb jällegi tavapäraustes kordustegevustes ning annab lisavõimalusi keele ja konteksti tundmaõppimiseks. Sama kehtib lõunapausilt tagasituleku kohta. Pärast lõunat oleks sobiv aeg tutvustada toiduga seotud sõnavara, et teada saada, mida õpilased lõuna ajal sõid ja mis toidud neile kõige rohkem maitsevad. Keeleõppele aitavad kaasa teisedki rutiintegevused, nagu korralik kätepesu ja muud olulised harjumused. Kui sisu ja keeleõpe toimub tegevuses, paranevad ka õpitulemused.

Mänguaeg

Õpilaste mängude jälgimine võib anda head infot nende huvide ja vaba aja veetmise eelistuste kohta. Lihtsam on märgata ka individuaalseid hoiakuid ja enesekindluse astet. Veelgi enam – mängimise ajal on suurepärane võimalus suhelda mänguliselt ning õpetada tegevusega seotud sõnavara. Kui õpilased lõikavad parajasti midagi välja, siis on võimalik osutada kääridele ja öelda *käärid*; kui nad mängivad klotsidega, siis võib öelda *klots* või rääkida klotside värvist. Õpilased peaksid neid sõnu kordama. Esimese nädala jooksul tuleks mänguaega pidada vaheajaks ehk õppet puhkuse andmiseks. Edaspidi saab aga mänguaega seostada õppekavaülesannetega.

Keeleõpetus

Õpilased õpivad LAK-õppe keelt küll terve koolipäeva jooksul, kuid siiski peaks iga päev vähemalt 15 minutit õpetama ainult keelt. Õpilased on ilmselt kõige rohkem huvitatud sellisest sõnavarast ja lausetest, mis seostuvad otseselt nende endiga – keha, riietuse, perekonnaga jne. Õpilased peaksid kohe päris alguses hakkama ka kirjutama. Esimesel päeval võib alustada oma nime kirjutamisest. Nädala edenedes saab paluda mõne uue õpitud sõna kirjutamist ja tähenduse joonistamist. Kuigi õpilased ei pruugi veel tunda tähestikku, hakkavad nad juba sõnakaarte kasutama, tundes ära terve sõna kirjapildi, sobitades seda vastava pildiga ning üritades sõna kirjutada.

Tähtede ja tähestiku õpetamist võiks alustada teisel nädalal ning jätkata seda esimesel paaril kuul. Kogu selle aja jooksul puutuvad õpilased pidevalt kokku sõnade kirjapildi ja tervete lausetega. Paljud õpilased suudavad enne tähestiku lõpuni jõudmist üksikuid sõnu ära tunda ja neid kirjutada. LAK-õppe programmi kolmandal kuul kirjutavad õpilased juba mingil määral iseseisvalt.

Päevasõnumi kirjutamine muutub veel üheks päevast päeva korduvaks rutiintegevuseks. Alustatakse teisest koolipäevast ning tegevus algab kohe pärast hommikuringi.

Sõnumid pannakse iga päev üksteise järel seinale. Toome mõne näite ja soovitusena, kuidas sõnumeid kasutada.

Esimene päev

Tere hommikust. Oleme 1. klassis. Täna on esimene koolipäev. Mul on rõõm kõigiga kohtuda. Täna on ilus päev, esimene koolipäev.

Teine päev

Tere hommikust. Eile oli esimene koolipäev. Täna on teine koolipäev. Eile mulle meeldis. Kas sulle ka?

Kolmas päev

Tere hommikust. Täna on ilus päikesepaisteline päev. Päike teeb mind rõõmsaks. Mulle meeldib päike. Täna on kolmas koolipäev. Me läheme täna võimlasse.

Neljas päev

Tere hommikust. Täna sajab vihma. Kui mängimise vaheajal ikka veel sajab, siis me ei saa õue minna. Vihm ei tee mind rõõmsaks. Vihm teeb mind kurvaks. Kas sulle meeldib vihm?

Viies päev

Tere hommikust. Täna on viies koolipäev. Pärast lõunat on meil kunstitund. Mulle meeldib joonistada. Ma armastan kunstiõpetust. Meil on täna palju teha. Mulle meeldib, kui on palju teha. Kas sulle meeldib ka?

Kuues päev

Tere hommikust. Täna on kuues koolipäev. Mul on hea meel teid kõiki jälle koolis näha. Me läheme täna võimlasse. Pärast lõunat on meil kunstitund. Mul on sinu jaoks uus raamat. Ma loodan, et sulle meeldib see raamat.

Järk-järgult kirjutatakse üha pikemaid sõnumeid. Üsna palju on kordusi ja teemaga seotud variatsioone, lisaks hulganisti pilte ja žestikuleerimist. Hommikuste sõnumitega seonduvad järgmised õpilaste tegevused:

- 1) loetakse kokku sõnade arv;
- 2) loetakse kokku tähtede arv sõnas;
- 3) selgitatakse välja teatud tähe esinemise sagedus;
- 4) tehakse kindlaks, mitu korda on teatud sõna nädala jooksul kasutatud;
- 5) arvatakse, mis sõna on hommikusest sõnumist välja jäetud (nt *eile*, *hommikul*, *vihmasadu*);
- 6) üritatakse lisada sõnumile selline sõna nagu *õnnelik*, mis on kaardile kirjutatud;
- 7) kirjutatakse mõnd sõnumi sõna;
- 8) vastatakse küsimustele, mis meeldib või ei meeldi.

MÕTLEMINE (TUNNETAMINE)

- arendada analüüsi-, sünteesi- ja teisi mõtlemisoskusi

Matemaatika

Arvutamisoskusi oli vaja juba kalendriga seotud tegevuste ajal (vt lk 43). Tegelikult oleks terve koolipäeva jooksul hea rakendada erinevaid matemaatilisi oskusi tegevustes. Iga päev õpitakse palju uusi sõnu ning üsna tihti on võimalik loendada päevi, punaseid särke, aknaid, uksi jne. Samuti on võimalik rühmitada ja liigitada erinevaid asju. Alljärgnevalt on toodud mõningaid näiteid.

1. Paluge õpilastel sobitada kaartidel olevad numbrid ja sõnad, klotsid või muud asjad jagada (ümber paigutada) viiestesse, kahestesse, seitsmestesse jne rühmadesse.
2. Paluge õpilastel panna oma kingad ringi keskele hunnikusse. Aidake neil kingi liigitada. Liigitamisaluseks võib olla kinga kuju, liik, funktsioon ja/või värv. Paigutage kingad uutesse hunnikutesse. Kogu tegevuse jooksul on palju kokkulugemise võimalusi. Eri liiki kingade arvu saab näidata ka graafiliselt suurtesse tulpadesse märgituna. Siis võib suure graafiku kinni katta ja anda igale õpilasele tühjade tulpadega lehed, kus nad ise vastava arvu kastikesi ära värvivad.
3. Tutvustage klassile erinevaid sõidukiliike/liikumisi (*jalgsi, bussiga, rongiga, autoga, jalgrattaga*), kasutades illustratsioone (pildid ja kaardid koos nimedega). Õpilased kordavad sõnu teie järel. Paluge õpilastel näidata, kuidas nad hommikul kooli tulid ning kuidas ema ja isa tööle läksid. Klepppaberist kaartidel on kujutatud erinevaid sõidukeid ja liikumisi. Iga laps läheb ja valib ühe kaardi või mitu kaarti, mis näitavad, kuidas ta kooli tuli. Kaardid asetatakse suurtele paberilehtedele erinevate pealkirjadega, nt „Jalgsi“ jne. Järgmisel päeval võib tegevust jätkata ja täita samasugused suured paberilehed kaartidega, mis näitavad, kuidas isa ja ema tööle lähevad. Õpilased võivad paberile kirjutada sõiduki nimetuse ja joonistada selle kõrvale pildi. Suuri kaarte täis paberilehti saab kasutada loendamiseks ja niisuguste väljendite nagu *kõige vähem* ja *kõige rohkem* õppimiseks.
4. Õpilastele antakse vaba aega, et nad saaksid matemaatiliste oskuste õpetamiseks kasutatavate esemetega (nt kuubikute, tähekeste, ehitusklotside või nummerdatud kaartidega) mängida.
5. Iga päev kinnitatakse klassi seinale uus jalajälje kujutisega joonistus, et näha, millal esimesed sada koolipäeva täis saavad. Ka teisi aineid saab samasse tegevusse integreerida. Näiteks võivad õpilased jalajälje peale kirjutada sel päeval õpitud huvitava fakti või joonistada pildi mõnest olulisest sündmusest, nagu klassiõhtu, kellegi sünnipäev, mingi naljakas juhtum, hambahaldja külaskäik jne.

Õpitava sidumine
õpilaste igapäevaeluga

KUULUMINE

- turvaline keskkond
- oma ja teiste huvide tasakaal

Reeglid ja keelekasutus klassis

Reegleid võib päev-päevalt juurde koguda. Mõnele õpetajale meeldib kutsuda klassi keegi, kes tutvustab õpilastele mõningaid lihtsaid reegleid nende esimeses keeles. Teised ootavad, kuni vastavad olukorrad tekivad loomulikul viisil, ning selgitavad siis vajalikke reegleid, nt „Me kuulame, kui keegi räägib” või „Ainult üks inimene räägib korraga”. Mõnes koolis kasutavad õpetajad reegleid tutvustades

käpiknukke. Ainult käpiknukk tohib rääkida õpilaste esimeses keeles, mitte õpetaja. Olukordades, kus lapsel on mure või ta on häiritud, on ehk asjakohane rääkida õpilase esimeses keeles.

Maailm meie ümber

Värvidest alustamine on päris hea. Võtke päevas üks värv läbi koos sama värvi esemete ja asjade nimetustega. Hoidke õpetatavat värvi klassi ees oma käes. Hoidke valmis mitu sama värvi eset ja asja. Näiteks:

Banaan on kollane.

Raamat on kollane.

Särk on kollane.

Pliiats on kollane.

Kirjutage uued sõnad tahvlile ning paluge õpilastel joonistada vastavad esemed ja kirjutada esemete nimetused joonistuse kõrvale. Seejärel laske õpilastel otsida klassist sama värvi esemeid: „Jah, väga hea, Nataša. Uks on kollane.” Jätkake järk-järgult rohkemate näidete ja sõnadega. Nädala lõpuks on igal õpilasel valmis oma raamatuke värvide kohta. Raamatu igal leheküljel on pilt ja selle all lihtne lause, nt „Särk on punane” või „Minu särk on punane”. Raamatu pealmisel lehel on õpilase nimi. Raamatu valmistamine on hea näide kunsti- ja keeleõppe lõimimise kohta.

Päeva lõpetamine

Kutsuge õpilased uuesti vaibale istuma. Meenutage mõningaid päeva jooksul tehtud asju ning tehke kindlaks, et õpilased tunnevad end edukana. Rääkige neile, mida te ise tunnete. Küsige neilt, kuidas nad end tunnevad, andes eeskuju kolme võimaliku vastusevariandiga: õnnelik nägu, kurb nägu ja ükskõikne nägu. Öelge igale õpilasele individuaalselt nägemiseni ning lausuge tema nimi.

LAK-õppe programmi põhijooni I kooliastmes esimese nädala jooksul

Allolev tabel näitab LAK-õppe põhijooni. Varem kirjeldatud tegevused on varjutatud.

Mitmene fookus	Turvaline ja rikastav õpikeskkond	Autentsus
<ul style="list-style-type: none"> • ainetunnis õpitakse keelt • keeletunnis õpitakse ainet • lõimitakse õppeaineid • õppekava läbivad teemad/ projektid • reflekteeritakse õppeprotsessi korduvates tegevustes 	<ul style="list-style-type: none"> • kasutatakse korduvaid, rutiinseid tegevusi • näitlikustatakse keelt ja ainesisu • kasvab õpilaste enesekindlus • kasutatakse õpikeskusi • luuakse juurdepääs autentsetele materjalidele ja keskkondadele • märgatakse õpilaste keeleteadlikkuse ja -oskuste kasvu 	<ul style="list-style-type: none"> • õpilased annavad keelevajadustest märku • arvestatakse õpilaste huve • õppimist seostatakse õpilaste eluoluga • kohtutakse LAK-õppe keeles kõnelejatega • kasutatakse tänapäevaseid materjale
Aktiivne õppimine	Tugiraamistik	Koostöö
<ul style="list-style-type: none"> • õpilased räägivad rohkem kui õpetaja (suhe on 80 : 20) • õpilased aitavad sõnastada õpiväljundeid • õpilased hindavad õpiväljundite saavutamise edukust • on väärtustatud kaasõpilaste koostöö • tähendus selgitatakse arutelude kaudu • õpetajad on õpiprotsessi hõlbustajad 	<ul style="list-style-type: none"> • jätkatakse õpilaste olemasolevate teadmiste, oskuste, hoiakute, huvide ja kogemuste baasilt • teavet esitatakse kasutajasõbralikul viisil • arvestatakse erinevaid õpistiile • edendatakse loovat ja kriitilist mõtlemist • julgustatakse edasi püüdlema, oma turvatsooni piire kompama 	<ul style="list-style-type: none"> • tunde kavandatakse koostöös teiste LAK-õppe ja tavaõppe õpetajatega • kaasatakse lapsevanemad • kaasatakse kohalik kogukond ja juhtkond

Suunavad põhitõed esimese nädala jaoks

MÕTLEMINE (TUNNETAMINE)

- koostöös õpilastega sõnastatakse aine- ja keeleõppe ning õpioskuste väljundid, sõnastatud loetakse häälega
- õppimine põhineb olemasolevatel teadmistel, oskustel, hoiakutel, huvidel ja kogemustel
- õpilased analüüsivad õppes saavutatut iseseisvalt, koos teiste õpilastega ja koos õpetajaga ning seavad seejärel uued eesmärgid
- õpilased sünteesivad ja hindavad ning rakendavad eri õppeainetes omandatud teadmisi ja oskusi

Kuulumine

- õpilased tunnetavad õpikeskkonnas osalemise rikastavat toimet
- õpilastel on enesekindlust ja oskusi töötada rühmadena ning kohalikus kogukonnas, et leida tasakaal oma ja teiste huvide vahel
- lapsevanemad, õpetajad ja õpilased on partnerid
- õpilased saavad kindlaks määrata oma rolli klassis kodukohas, Eestis ja globaalses kontekstis

Aineteadmised ja -oskused

- õpitavad sisud on klassi sees ja klassist väljas selgelt seotud ümbritseva tegelikkusega, õpilaste igapäevaeluga
- õpilased kasutavad uut teavet ja arendavad vastavaid oskusi tuttavates tegevustes
- sisu on kõige olulisem
- lõimitakse eri õppeainete sisu
- kõikidesse õppeainetesse on lõimitud kultuurisisu

Suhtlemine

- õpilased kasutavad nii klassi kui ka kodukoha tegevustes ja suhtluses aktiivse osalemise õigust
- klassilaudade paigutus, näitused klassi seintel jmt toetavad õpet ja suhtlust
- õpilased ja õpetajad loovad ning arutavad tähendusi koos
- keele- ja suhtlusoskusi arendatakse kõigis õppeainetes

Üks nädal põhikooli kolmanda astme või gümnaasiumi LAK-õppe õpetaja elus – kuidas alustada

Selles kooliastmes räägivad õpilased LAK-õppe programmis osalemise valikus kaasa, seega on otsustusõigus teatud määral õpilaste käes. Neil on tõenäoliselt küllaltki tugev baas sihtkeeleoskuses, kuid nad ei valda keelt veel täielikult. Tavaliselt on valiku teinud õpilastel siiani olnud teises keeles head hinded. Nad on osalenud LAK-õppe projektides, käinud keelelaagrites või reisinud piirkondades, kus räägitakse õpitavat sihtkeelt. Õpilased teavad paremini, mida LAK-õppes osalemine endast kujutab.

Arvatavasti ei tunne paljud LAK-õppe klassi kogunenud õpilased varem üksteist. Esimesed tunnid kuluvad üksteise tundmaõppimisele, teabe jagamisele klassitöö ja ootuste-lootuste kohta ning usaldusväärse töökeskkonna loomisele, et vähendada

võimalikku ängistust. Õpilastele teeb tavaliselt kõige rohkem muret, kas õppeainete hinded ei hakka programmis osalemise tõttu kannatama ja kas nad saavad teises keeles toimuva õppetööga hakkama.

LAK-õppe esimene tund peaks olema kusagil avaras ruumis, näiteks koolisaali laval või võimlas. Uus miljö annab uutele kogemustele tooni ning pakub piisavalt ruumi, et mängida liikumist nõudvaid nimemänge ja istuda ringis. Esimese tunni eesmärk on saada rõõmsaid kogemusi, vähendada stressi, tutvuda üksteisega, anda teavet ning võimaldada õpilastel arutada mõningaid LAK-õppega seonduvaid muresid. Üksteisega tuttavaks saamise mängud ja harjutused peaksid soovitatavalt toimuma sihtkeeles ning arutelud võivad olla ka õpilaste emakeeles.

MÖTLEMINE (TUNNETAMINE)

- diskussioon hõlbustab analüüsimist

KUULUMINE

- luuakse rühmatunne
- õpetajad tegutsevad meeskonnana
- õpilased ja õpetajad on partnerid

SUHTLEMINE

- autentsus – arutatakse õpilaste muresid

Kui LAK-õppe õpetajate tiimis on ka teisi õpetajaid, siis oleks hea, kui üks või kaks neist saaksid osaleda esimeses tunnis. Nii saate näidata, et tegutsete meeskonnana ning et õpilased saavad kõigilt teilt toetust. Pealegi kulub esimeseks kohtumiseks kuni kaks tundi. Vajaduse korral võiks esimese kohtumise pidada ka tundidevälisel ajal. Sellisel juhul tuleks koolipäeva pikendada.

Üksteisega tutvumine

Kirjeldame mitut võimalust.

Esimene nimemäng. Õpilased ja õpetaja istuvad ringis. Valige keegi ringist ja laske tal öelda oma nimi. Temast paremal istuv õpilane kordab esimese õpilase nime ning ütleb oma nime. Kolmas õpilane kordab kahe esimese õpilase nime ning ütleb oma nime ja nii edasi, kuni viimane ringis istuja kordab kõigi eelnevate nimesid ning lisab oma nime.

Teine nimemäng (esimese variatsioon). Öeldakse oma nimi ja veel üks sõna sihtkeeles, mis algab sama häälikuga kui nimi, nt Aleksei arvuti, Nelli nelinurk või nelinurk Nelli, Gena golf. Nii on hea korrata nimesid, meenutada sihtkeele sõnavara ja teha nalja.

Sobitamise tegevus 1. Leia keegi, kes ....

Valmistage enne töölehed, mille hulgas on ka järgmised laused:

Leia keegi ...

- ... kes räägib kodus teist keelt;
- ... kes viidab iga nädal vähemalt ühe tunni jututoas;
- ... kelle lemmik on Real Madridi jalgpallimeeskond;
- ... kes tahab saada rokistaariks;
- ... kes võtab näitlemistunde;
- ... kes on oma silmaga näinud kustunud vulkaani.

Paluge õpilastel leida töölehel tundmatud sõnad. Küsige mõni küsimus, et välja selgitada, kas kõik saavad aru raskematest väljenditest, nagu *oma silmaga näinud kustunud vulkaani*. Andke õpilastele järgmised juhtnöörid:

- 1) teil on aega kümme minutit;
- 2) jalutage ruumis ringi ja küsige küsimusi, kuni leiate kellegi, kes tahab saada rokistaariks, kes on oma silmaga näinud kustunud vulkaani jne;
- 3) kirjutage teie küsimusele *jah* vastanud õpilase nimi küsimuse järele;
- 4) usutlejana tohite kirjutada iga usutletava nime töölehele ainult ühe korra.

Laske paaril õpilasel teistele ette näidata, kuidas nad küsimusi küsivad, ning siis andke kõigile start. Võistluselemendi võib lisada, et näha, kes täidab töölehe küsimused kõige kiiremini. Kümne minuti pärast, kui kõik on aktiivselt tegevusse haaratud, võib anda lisa-aega.

Kui harjutus on lõppenud, kutsuge õpilased ringi istuma ja küsige: „Kas keegi leidis kellegi, kes tahab saada rokistaariks?” ja nii edasi. Kokkuvõtete tegemine võib muutuda vabaks ja lõbusaks vestluseks: „Alex, kas annad meile kõigile vabad pääsmed oma rokkkontserdile, kui juhtud meie linnas esinema?”

Arutelu (õpilaste esimeses keeles)

Õelge õpilastele, mida te arutelu tulemuseks olete plaaninud:

- 1) kõik saavad välja öelda oma LAK-õppega seonduvad mured;
- 2) kõigile küsimustele on saadud vastused;
- 3) oleme kokku leppinud edaspidise tegevuse.

Õpilastelt tuleks küsida, kas nad on nõus säärase väljunditega ja kas nad tahaksid arutelu vältel veel midagi teha. Õpilaste ootused tuleks lisada väljundite ritta.

Parima tulemuse saab diskussioonist siis, kui õpetaja loengu asemel saavad õpilased küsida seda, mis neil LAK-õppega seoses südamel on. Tavaliselt teeb muret, kas tullakse teises keeles õppimisega toime, mis saab hinnetest, kas tohib esimeses keeles rääkida ja mis abi on oodata. Vahel tuleb õpilasi ergutada, et neil küsimuste esitamiseks julgust oleks, nt „Kas on midagi, mis teeb teid LAK-õppe suhtes murelikuks?” Õpilased peavad teadma, et kirjavigade tõttu ei saa nad aine kontrolltöös puudulikkude hinneta. Niikaua, kui nad suudavad edastada oma sõnumi ning näitavad õigekirjas ja grammatikas edusamme, ei võeta hinneta keelevigade tõttu alla.

Jõudke õpilastega kokkuleppele, et näiteks kaks kuud pärast LAK-õppe algust ei räägita klassis enam esimeses keeles. Selgitage protsessi järkjärgulist iseloomu. Pidage järelejäänud päevade kohta arvet ja tuletage õpilastele kokkulepet meelde iga kord, kui mõeldate eesmärgi poole viivaid samme. Kui õpilased kasutavad klassis oma esimest

MÕTLEMINE (TUNNETAMINE)

- ühine eesmärkide seadmine

KUULUMINE

- turvalise keskkonna loomine
- rollide kindlaksmääramine

SUHTLEMINE

- aktiivse osaluse eelistamine

Keele-
kasutus

keelt, siis korrake öeldut sihtkeeles, andes lausele vajaliku struktuuri ning kasutades asjakohast sõnavara. Seejärel peaks õpilane teie järel öeldut kordama.

Soovitus

Kutsuge kohale mõni õpilane, kes alustas LAK-õpet eelmisel aastal ja kes vastaks muret tekitavatele küsimustele oma kogemuste põhjal. Sel viisil demonstreerite avatust õpilaste seisukohtadele ning näitate, kui tähtis on vaagida küsimusi eri vaatenurkadest. Nii annavad õpilased ise LAK-õppele elavat kinnitust.

Kui enne kokkulepitud kahekuust tähtaega läheb keegi õpilastest üle emakeelele, kuid teie arvates peaks ta suutma end LAK-õppe keeles väljendada, esitage mõni suunav küsimus või andke vihjeid. Nii aitate õpilasel leida enda väljendamiseks vajalikku sõna, nt „Sa ei tea, kuidas öelda LAK-õppe keeles *podvodnaja lodka*. Kuidas saaksid oma mõtet edasi anda ilma emakeelt kasutamata? Sa tead sõna *laev* ja kuidas öelda *vee all*, eks ole?“. Õpetaja peaks pärast esimest tundi rääkima alati ainult LAK-õppe keeles, s.o sihtkeeles. Andke õpilastele teada, et te kavatsete sellest kinni pidada.

Õpilastele tuleb kasuks ka teadmine, et teatud segadus või mittemõistmine on normaalne ning et tõenäoliselt ei saa nad kõigest kohe täpselt aru. Tahe enda peale lootma ja julgustamine on kasuks nii teile kui ka õpilastele. Esimesel kohtumisel tutvustage õpilastele mõningaid toimetulemisstrateegiaid ning selgitage, et paari järgneva nädala jooksul räägite sel teemal põhjalikumalt. Näiteks tuleb harjuda sõnaraamatust sõnu otsima, konteksti põhjal tähendust tuletama ja tähendust täpsustavaid küsimusi esitama ning õppida selgeks teised hakkamasaamise võtted, mida on selles raamatus kirjeldatud. Kui teil tekib kahtlus, et mitu õpilast ei ole olulise teema sisust aru saanud, võite paluda üht õpilast teha teema kokkuvõtte emakeeles. Kui võtet liiga tihti kasutada, võib mõni õpilane hakata ainult sellele lootma ning areng aeglustub. Emakeelse kokkuvõtte plussid ja miinuseid tuleks õpilastega avalikult arutada. Pärast kokkulepitud aega (nt kaks kuud) peaksid õpilased suutma õpitud teemast kokkuvõtet teha LAK-õppe keeles.

Tuleks otsekoheselt rääkida ka õpilaste ees seisvatest põhilistest raskustest, et aidata paremini mõista kogu õpet, kujundada ootusi ja võimaldada paremini plaanida aega. Oodata on, et koduülesannetele kulub rohkem aega, kuna õppida tuleb teises keeles. Keeleõppele kulutatud aja hulk ei too kohe tulemusi, mistõttu võib tekkida frustratsioon, eriti LAK-õppe esimese aasta keskel. Kogemused on näidanud, et esimese õppeaasta kevadeks saab enamik õpilasi juba kõigea hakkama ega tunnetata esimeses või teises keeles õppimisel erilist vahet. Paljude arvates sunnib teises keeles õppimine neid rohkem keskenduma ning aitab hoiduda „avasilmi unistamisest“. Õpilaste peamiseks mureks on kahtlused, et LAK-õpe mõjub negatiivselt hinnetele. Nad tahavad teada, kas õigekirjavead ja grammatika tundmise lüngad mõjutavad sisuliste ainete hindeid. Õppeveerandi alguses lepatakse õpilastega tavaliselt kokku veerandi jooksul hinnatavate oskuste proportsioonid. Neile öeldakse, et aineõppes ei mõjuta keelevead lõplikku hinnet, kui õpilane suudab end põhimõtteliselt mõistetavaks teha ja keeleõppes on märgata arengut.

Sisu juurde

Vaatame lähemalt 14–16aastaste õpilaste LAK-õppe nädalat vulkaanide teemal. Eesti õppekavast ja õpetamistavadest lähtudes kirjeldatud lahendust otse üle võtta ei saa. Meie kehtiv õppekava ei võimalda sellele teemale nii pikaks ajaks keskenduda. Näide võiks kasuks tulla õppekava edasise arendamise võimalusi ja vajadusi selgitades. Küllap suudaksid aineõpetajate meeskonnad midagi analoogset pakkuda lühemat õpetamisaega silmas pidades või keskendudes teemale, millele on ainekavas rohkem nädalatunde antud. Esitatud käsitlusest saab aga ka ühe–kahetunnise teema arendusse üle kanda aine esitamise võtteid, eri ainetega seoste loomise mooduseid ning tekstide valiku loogikat. Erinevatele tegevustele kuluv aeg on tinglik: tegelik ajakulu oleneb põhiliselt õpilaste rühmatööskustest ning kiirusest, millega ühelt tegevuselt järgmisele ümber lülitatakse. Ühele või teisele tegevusele jäetud napp aeg (nt 3 minutit) viitab vajadusele:

- 1) juurutada aega väärtustav töökultuur;
- 2) luua harjumus aega tõhusalt kasutada;
- 3) oma tegevus üksikasjalikult läbi mõelda;
- 4) kirjutada midagi varem tahvlile valmis;
- 5) pakkuda õpilastele näidiseid jmt.

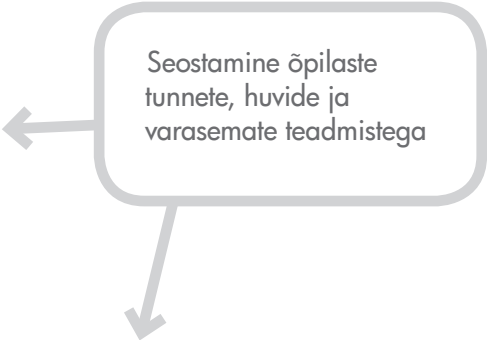
Esimene päev

Tegevus 1. Sissejuhatus, miljöo loomine (3 minutit)

Vaadake 3 minuti pikkust filmi aktiivsetest vulkaanidest. Filme leiab Internetist, kui otsida *volcano video*, *volcano videos* või *volcano video clips*.

Tegevus 2. Vaba arutelu (7 minutit)

Pärast filmi vaatamist kirjutavad õpilased suurelt paberile kolm asja, mis filmi vaadates meelde tulid. Iga õpilane annab oma paberilehe teisele klassikaaslasele keeleliseks kontrolliks. Pärast paranduste tegemist pannakse lehed klassi seintele. Õpilased jalutavad klassis ringi ja loevad, mida teised on kirjutanud. Igaüks leiab, mitu inimest on temaga sarnaseid ja mitu täiesti erinevaid mõtteid kirja pannud.

Seostamine õpilaste tunnete, huvide ja varasemate teadmistega

Korraldate arutelu, kus õpilased räägivad kokkuvõtlikult, mida nad tegevuse käigus õppisid. Tõenäoliselt räägib mitu õpilast mõtetest ühenduses katastroofide ja hirmudega. Arutelu võib sujuvalt üle minna kokkuvõtete tegemisele päeva ja nädala õpitulemuste ootustest: teadmised vulkaanidest ja kuidas neid teadmisi elus kasutada.

Tegevus 3. Õpitulemused (5 minutit)

Arutatakse väljundeid. Õpilased saavad õpetaja pakutut muuta ja parandada, ainuke piirang on õppekava nõuete arvestamine.

Tunni õpitulemused	Nädala õpitulemused
<p>Aine</p> <ul style="list-style-type: none"> õpilased on sõnastanud, mida nad vulkaanidest teavad õpilased teavad kolme liiki vulkaane ja oskavad neid kirjeldada <p>Keel</p> <ul style="list-style-type: none"> õpilased on kirjeldused loogiliselt üles ehitanud õpilased on õigesti kasutanud võrdlusvorme õpilased on kasutanud vulkaanidega seotud teadmisi ja sõnavara erineva ülesehitusega lausetes 	<p>Sisu</p> <ul style="list-style-type: none"> õpilased on kirjeldanud kolme liiki vulkaane õpilased oskavad sõnastada 79. aasta Pompei elutingimusi ja ühiskondlikke väärtusi õpilased oskavad määratleda vulkaanide purskamisega seotud fakte ja tagajärgi õpilased on kirjeldanud tektoonilisi struktuure ja nende liikumise dünaamikat õpilased teavad vulkaanilise tegevuse põhjusi õpilased on analüüsinud vulkaanipursete tagajärgi õpilased on arutanud a) ettevaatusabinõusid, et vulkaanipurske tõenäosuse piirkonnas ellu jääda, b) ellujäämisstrateegiaid purske ajal ja/või järel <p>Keel</p> <ul style="list-style-type: none"> õpilased tunnevad teemakohast sõnavara õpilased on õigesti kasutanud võrdlusvorme õpilased oskavad õpitut esitada sidusa tekstina <p>Õpioskused</p> <ul style="list-style-type: none"> õpilased on rühmatöösse kaasanud kõik rühmaliikmed võrdselt, on kuulnud teised ära, lõpetanud ülesanded õigeaks ajaks ning toetavad üksteist õpilased oskavad esile tuua vulkaanide kirjelduste sarnasusi ja erinevusi

Tegevus 4. Olemasolevate teadmiste meeldetuletamine (10 minutit)

Jaotage õpilased kolme rühma ja paluge mõttetalgute teel välja selgitada, mida nad vulkaanidest teavad:

- 1) faktid vulkaanide kohta;
- 2) vulkaanipursete negatiivsed tagajärjed;
- 3) vulkaanipursete positiivsed tagajärjed.

Kui teil on võimalik kasutada arvuteid ja projektorit, siis on rühmade tulemusi lihtne kõigile esitleda, neid üheskoos parandada ja täiendada. Kui kolm rühma on kirjutanud oma mõtted tahvlile või paberile, tuleb läbi kaaluda parandamise ja täiendamise moodused, et tegijad end halvasti ei tunneks. Õpilasi tuleb sisu eest kiita. Tähtis on neid edasi mõtlema julgustada, esitades küsimusi mõttetalgute ajal kirjutandud

Varasemate teadmistega ühendamine

mõtete kohta, mille õigsuses nad veel päris kindlad ei olnud. Hinnanguid pole vaja anda. Küsimused võib üles kirjutada ja käsitleda neid teema arenedes järgmiste nädalapäevade jooksul. Edasist tähelepanu nõudvate küsimuste märkimine demonstreerib kriitilise mõtlemise võtet, mis sobib õpilaste õpioskuste repertuaari. Parandada võib mõningaid keelevigu. Korrigeerimise esimene samm on küsimus õpilastele, kas nad muudaksid teatud sõnas või fraasis midagi. Kui vaja, siis pakkuge ise parem variant.

Tegevused 5 ja 6. Tekst vulkaanidest: lugemine ja teksti põhjal ülesande täitmine (20 minutit)

Õpilased

- loevad teksti iseseisvalt läbi
- täidavad kirjeldusribad
- koostavad Venni diagrammi kolme liiki vulkaanide erinevustest ja sarnasustest

Kuupäev: ..... Nimi: .....

Vulkaanid

Sissejuhatus

Vulkaanid asuvad küll meie kodudest väga kaugel, kuid neil on olnud ja on jätkuvalt suur roll meie elus. Umbes 80% meie planeedi merepõhjast ja maamassist on moodustunud sulanud kivimitest. Sulanud kivimid on tulnud maakera sügavusest.

Vulkaanide liigid

Vulkaanid jaotatakse kolme põhilisse liiki:

- 1) kilpvulkaanid (sarnanevad Rooma sõduri kilbiga, mis lamab maas);
- 2) tuhavulkaanid (sarnanevad tagurpidi pööratud koonusekujulise jäätisetorbikuga, millel on terav ots ära lõigatud);
- 3) liitvulkaanid ehk kihtvulkaanid (koosnevad erinevatest laava, tuha ja väiksemate kivide kihtidest)

Kilpvulkaanid

• basaldipõhine koostis

• nõlvade kallak on 15° või väiksem

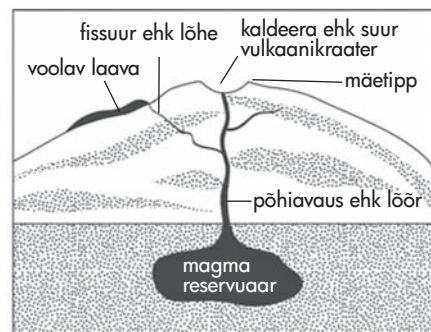
• suhteliselt väikese purskeaktiivsusega

• vedel, väikese viskoossusega laava

• suhteliselt vaiksed pursked koos laavajõgedega

Kilpvulkaanid on tavaliselt kõige suuremad vulkaanid maakeral. Kilpvulkaanid koosnevad peaaegu täielikult tahkest basaldist. Basalt on üks laava liike ehk omamoodi sulakivim. Pursete ajal on see väga vedel. See on põhjusi, miks kilpvulkaanid ei ole kõrged. Vulkaanide nõlva kalle on keskmiselt ainult 15° või isegi vähem. Nõlvadelt allavoolava vedelikuga on päris raske mäge ehitada.

Kilpvulkaanid ei ole eriti plahvatusohtlikud. 90% vulkaanist on laava vastandatuna püroklastilisele materjalile (koostis ulatub kivimürakatest kuni tuhani, mis pursatakse ehk sülitatakse vulkaanist välja). Need vulkaanid sarnanevad purskkaevudega. Laava purskub ka kraatri seintest, kus lõhede vahel tekivad avasused. Laava võib voolata mitme kilomeetri kaugusele. Sellised vulkaanid on ümberkaudsetele asualadele ohtlikud. Tavaliselt suudavad inimesed õigel ajal evakueeruda. Kogu Havai saarestik on suures osas moodustunud kilpvulkaanide tegevuse tagajärjel.

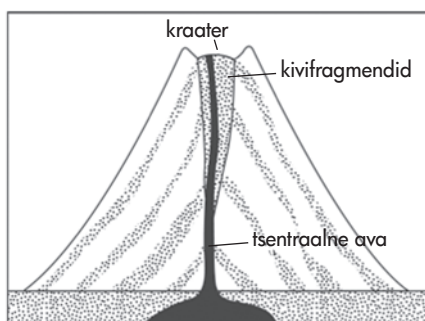

Tuhavulkaanid

- kraater on mäe tipus
- järsk 30–40° nõlvakalle

Vulkaaniline tegevus algab purskega. Tardunud laava osakesed ja kämbud lennutatakse läbi ainsa ava välja. Surve puhub gaasiga segatud laava purskena õhku. Laava murdub väikesteks tükikesteks ehk fragmentideks, mida nimetatakse püroklastiliseks materjaliks. Tükikesed tarduvad ja kukuvad tuha või kividenä avause ümber.

Tuhavulkaanidel on ringikujuline või ovaalne koonus. Koonusel on järsk, tavaliselt 30–40° kaldega nõlv. Enamasti on tuhavulkaanide tipus kausikujuline kraater. Vulkaanid pole harilikult ümbritseva maastikuga võrreldes kõrgemad kui 300 meetrit. Harva purskavad tuhavulkaanid rohkem kui üks kord. Tuhavulkaane on rohkesti Ida-Venemaa ja läänepoolse Põhja-Ameerika vahel, samuti teistel maailma vulkaanilistel aladel.

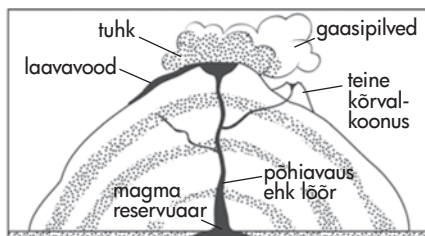

Liitvulkaanid ehk kiitvulkaanid

Umbes 60% kõigist vulkaanidest on liitvulkaanid ehk kiitvulkaanid. Laava on viskoosne (paks) ja sulgeb gaasile seda survestades tee. Surve all olev gaas põhjustab plahvatuslikke purskeid.

Vulkaanide mõõtmed ulatuvad ühest kilomeetrist kuni kümne kilomeetrini. Liitvulkaanid koosnevad laava ja püroklastilise materjali vahelduvatest kihtidest. Laava koosneb ränikivist, andesiidist, datsiidist ja vahetevahel ka rüoliidist. Püroklastiline materjal koosneb vulkaanilistest pommidest (laava tardub lennu ajal erineva kujuga kivideks), tuhast, tolmust, lapillidest (kreeka pähkli suurused kivid) ja räbust.

Aktiivsed vulkaanid on eluhtlikud: nad võivad gaasi ja põleva tuhaga katta kümneid kilomeetreid. Inimesed peavad põgenema juba purskele eelnevate esimeste märkide ajal. Tüüpilised liitvulkaanid on Fuji vulkaan Jaapanis, Vesuuv Itaalias ja Saint Helens Ameerika Ühendriikides.

Analüüs

Lühike, kergesti haaratav lühikeste lausetega tekst.

Sissejuhatus vastab otseselt teemale.

Võtmemõisted on alla kriipsutatud.

Asesõnu on vähe, mõisteid korratakse.

Sulgudes selgitused aitavad teksti mõista.

Oluline info on kastikestes.

Viitesõnadega diagramm hõlbustab arusaamist ja vastab visuaalse õppija vajadustele.

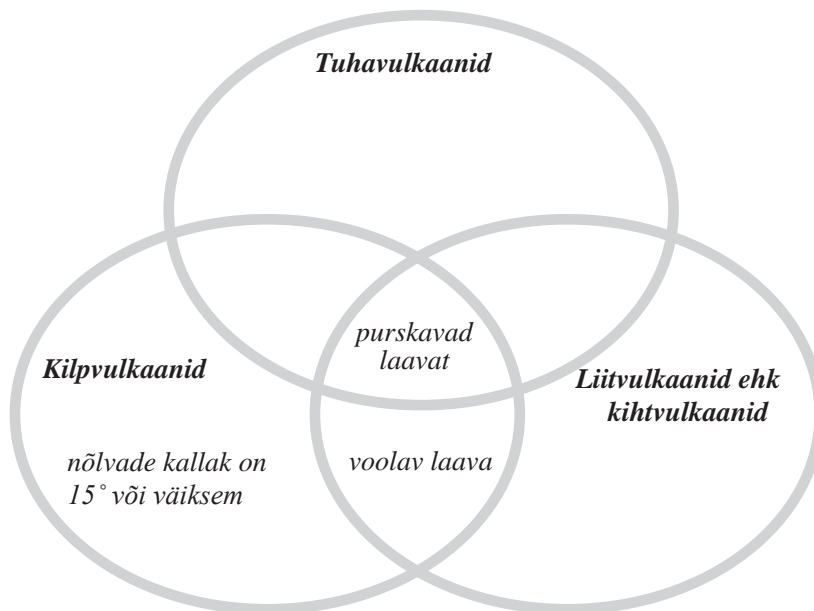
Kirjeldatud võtted toetavad nii keele kui ka ainesisu omandamist.

Tegevus 7. Refleksioon (10 minutit)

Jagage õpilased kolme rühma:

- a) esimese rühma õpilased on kilpvulkaanide spetsialistid;
- b) teise rühma õpilased on tuhavulkaanide spetsialistid;
- c) kolmanda rühma õpilased on liitvulkaanide spetsialistid.

Iga rühm kirjeldab oma vulkaani, põhilised tunnused kirjutatakse paberiribadele. Eriomaduse kirjeldus kinnitatakse Venni diagrammis oma vulkaani ringi peale, teise vulkaaniliigiga sarnased omadused diagrammis kahe ringi ühisesse lõikumiskohta ning kõigile kolmele vulkaaniliigile omased kirjeldused diagrammi keskele kolme ringi ühisesse lõikumiskohta. (Paberiribade suurus sõltub kolme ringi ühisosa suurusel.)

Tegevus 8. Saavutuste baromeeter (3 minutit)

Paluge õpilastel püsti tõusta. Öelge, et on aeg hinnata, kas päeva õpitulemused on saavutatud. Lugege (või loeb õpilane) üksteise järel päevale seatud eesmärke ning õpilased näitavad pea kohale 180° all üles tõstetud käega, kas ja kui võrd on eesmärk nende arvates saavutatud. Kui oli tunne, et eesmärk on enam-vähem saavutatud, kuid tuleb veel tööd teha, siis hoitakse peopesa rinna kohal. Kui arvatakse, et eesmärk jäi täiesti saavutamata, suunatakse käsi alla. Olles nii mõõtnud iga eesmärgi saavutamist, tuleb läbi arutada, mida tähendavad need baromeetri kolm hinnangut, ning teha vajalikud järeldused.

Teine päev

Tegevus 1. Õnneks/kahjuks (5 minutit)

Paluge ühel õpilasel olla alljärgneva jutustuse peategelane. Võtke klassilt lubadus, et keegi ei hakka ütlema midagi õelat ega pahatahtlikku. Julgustage neid kriitilist meelt välja lülitama ja kutsuge üles vabalt fantaseerima. Siis alustage loo jutustamist.

Eva (klassi õpilase nimi) ärkas ühel hommikul Itaalia reisil teel Pompeisse suure müra

tõttu varakult. Õnnetuseks hakkas Vesuuvi vulkaan purskama. Õnneks oli Eva isiklik helikopter hotelli ette pargitud.

Kahjuks ... (laske õpilastel jutustust jätkata)

Õnneks ... (laske õpilastel jutustust jätkata)

Kahjuks ... (laske õpilastel jutustust jätkata)

Tegevus 2. Kordamine, sidumine olemasolevate teadmistega (6 minutit)

Näidake õpilastele allolevaid väiteid kas tahvlile kirjutatuna või ekraanile projitseeritult. Laske õpilastel leida, mis on nende arvates täiesti valed (vt lahenduse võti). Kui väide on täiesti vale, tuleb see maha kriipsutada. Kui väite saab õigeks muuta väikese muudatusega, siis ei kriipsutata seda maha, vaid tehakse vajalik parandus. (Enamasti saab kõiki esitatud valeväiteid väikese muudatusega õigeks sõnastada.)

Esitage võimalikult palju küsimusi järelkontrolliks:

Miks te arvate, et Vesuuv ei ole tuhavulkaan?

Kuidas näevad tuhavulkaanid välja? Mille poolest erineb Vesuuv keskmisest kilpvulkaanist?

Kas tuhavulkaanid on tavaliselt kõrgemad kui kilpvulkaanid? Miks? Kuidas sa ennast kaitsesid kraatrist langeva tuha ja räbu eest?

Kes teist on käinud Itaalias? Kas oskate sealset maastikku kirjeldada?

Kas keegi teist on käinud Pompeis?

Mida te tundsite, kui jalutasite läbi Pompei linna? Mis oli seal kõige meeldejäävam?

KORDAMINE

- vulkaanid
- võrdlused

KRIITILISE MÕTLEMISE ARENDAMINE

SIDUMINE ISIKLIKE KOGEMUSTEGA

POMPEI, 24. august 97. aasta

Pompei asub Hispaanias.

Pompei ujutati üle hõõguva laavaga.

Pompei mattus tuha alla.

Mõned inimesed sidusid padjad ümber pea, et kaitsta end langeva räbu eest.

Vesuuv on tuhavulkaan/kilpvulkaan/liitvulkaan.

Kui Vesuuv purskama hakkas, tekkis Vahemeres tsunami.

Pompei on Napoli lähedal.

Napoli asub Roomast lõuna pool.

Palju inimesi sai surma.

Kaks linna mattus veel tuha alla.

Paljud inimesed põgenesid.

Itaalia asub Kirde-Euroopas.

Pompei jäi sajanditeks tuha alla maetuks.

Tuha alla maetud Pompei avastas kündev talumees.

Vastuste võti

POMPEI, 24. august 97. aasta

Pompei asub Itaalias.
Pompei mattus tuha alla.
Mõned inimesed sidusid padjad ümber pea, et kaitsta end
langeva räbu eest.
Vesuuv on liitvulkaan.
Pompei asub Napoli lähedal.
Napoli asub Roomast lõuna pool.
Palju inimesi sai surma.
Kaks linna mattus veel tuha alla.
Paljud inimesed põgenesid.
Itaalia asub Lõuna-Euroopas.
Pompei jäi sajanditeks tuha alla maetuks.
Tuha alla maetud Pompei avastas kündev talumees.

Tegevus 3. Õpitulemused (3 minutit)

Arutatakse järgmisi õpitulemusi. Õpilased saavad neid ise muuta ja parandada, ainuke piirang on õppekava nõuete arvestamine.

Õpilaste õpitulemused selles tunnis

Sisu

- õpilased oskavad sõnastada Pompei elutingimusi ja ühiskondlikke väärtusi 79. aastal
- õpilased oskavad määratleda liitvulkaanide purskamisega seotud fakte ja tagajärgi

Keel

- õpilastel on piisav sõnavara, et arutada 79. aastal Pompeiga seotud teemadel: elutingimused, väärtused, vulkaanipursete tagajärjed ja faktid

Tegevus 4. Itaalia ja Pompei asukoha leidmine (3 minutit)

Kasutades Google Earth'i, atlast või suurt Euroopa ja/või Itaalia kaarti, otsivad õpilased üles Pompei asukoha. Laske neil ammutada kaardilt võimalikult palju teavet: maastikureljeef, ümberkaudsete asulate nimed, vahemaad, merelahe kuhu jne.

Tegevus 5. Loetakse Pompei hävingu pealtnägija meenutust (13 minutit)

Selgitage õpilastele, et neile antakse lugemiseks kirjeldus Pompeis toimunu kohta.

Toimunud meenutab noor inimene, kes sel saatuslikul päeval 79. aastal juhtus olema sündmuskoha lähedal.

Paluge igal õpilasel lugeda seda teksti kaks korda. Kõigepealt loevad nad selleks, et üldiselt aru saada, ning tõmbavad joone alla maksimaalselt viiele sõnale, mis ei lase taibata kirjeldatu üldist tähendust. Pärast esimese lugemise lõppu võivad õpilased otsida sõnaraamatust nende viie sõna vasted.

Teine kord loetakse tekst läbi eesmärgiga leida vastused järgmistele küsimustele:

Mida väärtustasid selle piirkonna inimesed tol ajastul?

Millised olid elutingimused?

Mis faktid on vulkaanipurske kohta kirjas?

Individuaalse töö ajal kirjutatakse vastused lipikutele või liimipaberitele. Õpilased peavad teadma, et neil tuleb seda teavet teistega jagada, seega tuleb kirjutada loetavalt (suurelt, puhtalt, parajalt tumeda pliiatsiga jne).

Kas häälega või vaiksel?

Küsimus: Miks ei või õpilased kogu teksti ühiselt häälega lugeda?

Vastus: Häälega lugemine aitab lihvida hääldust. Kui õpilased loevad teksti valjusti, siis keskenduvad nad tavaliselt rohkem artikulatsioonile kui teksti sisule.

Paar aastat pärast Vesuuvi purset kirjutas Plinius (Pliny) sellest oma sõbrale. Ta kirjeldas 79. aasta augusti lõpus toimunud sündmust, kus Vesuuvi purse hävitas (tegi maatasa) Pompei. Seal hukkus ka Pliniuse onu ning oleks peaaegu hukkunud terve pere. Plinius oli tol ajal 12aastane ja elas Misenumi linnas.

Kahekümne neljanda augusti varasel pärastlõunal juhtis ema mu onu tähelepanu ebatavalise suuruse ja kujuga pilvele (ema näitas mu onule ebatavalise suuruse ja kujuga pilve). Onu oli ametis oma raamatutega. Onu pani saapad jalga. Ta ronis kõrgemale kohale, kust nägi kaugemale. Aga sealtki ei olnud päris selge, milliselt mäelt pilv tõusis. Pilv oli vihmavarju kujuga ja lõhenes siis harudeks. Kohati oli pilv valge, kohati määrduvad olenevalt mulla ja tuha hulgast, mida ta endas kandis.

Minu õpetlasest onu (teadlane, õpetaja) teadis otsekohe, et asi on piisavalt tähtis ja vajab lähemat uurimist. Ta käiskis laeva valmis panna ja ütles mulle, et võin kaasa tulla, kui tahan. Vastasin, et teen pigem oma õppetööd edasi.

Mu onu ruttas sinna, kust kõik teised kiirustades lahkusid. Ta kavatses minna otse

ohutsooni (ohtlik koht). Tuhka juba langes, ikka kuumemat ja paksemat, kuna laev jõudis lähemale. Seejärel langesid pimsskivi- ja mustaks tõmbunud kivide tükkid, mida leegid söestasid ja murendasid (tegid väiksemateks tükkideks). Järsku leidsid laeval olijad end madalas vees ning tagasiteed kaldale takistas mäest pursanud räbu (kivine praht).

Onu mõtles hetkeks, kas mitte tagasi pöörduda. Tüürimees (mees, kes juhib laeva) soovitas tagasi pöörduda, kuid onu keeldus. Tuul oli onu poolt ja tüürimehel õnnestus laev pärast ka tagasi viia. Onu embas (kallistas) hirmunud tüürimeest, viskas nalja ja julgustas teda. Ta arvas, et suudab oma käitumisega sõbra hirmusid hajutada. Onu andis käsu, et teda vanni kantaks. Pärast vanni heitis onu pikali ja seejärel lõunatas; ta oli küllaltki lõbus või vähemalt teeskles lõbusust.

Vahepeal kõrvetasid Vesuuvi tuli ja leegid mitmetes kohtades. Minu onu läks puhkama ja jäi magama. Ta oli turske (suur ja tugev, raske) mees ning tema hingamine oli küllaltki vali ja raske. Seda kuulsid majast mööduvad inimesedki. Selleks ajaks oli onu toa taga olev õu täis pimsskividega segatud tuhka ja selle tase tõusis pidevalt. Kui onu oleks oma ruumi kauemaks jäänud, siis poleks ta sealt kunagi välja pääsenud. Maja elanikud äratasid onu üles.

Elanikud arutasid, kas jääda majja või riskida väljaminekuga, kuna hoone rappus juba tugevatest tõugetest. Tundus, nagu kiiguks see ettepoole ja tahapoole. Õues oli ohtlik lendavate pimsskivide tõttu, kuigi need olid kerged ja poorsed (väikeste aukudega). Kaitseks pähe lendavate kivide eest panid inimesed padjad ümber pea ja sidusid need rätikuga kinni.

Oli keskpäev, kuid ümberringi oli pimedus, mustem ja tihedam kui tavaline öö. Inimesed panid põlema tõrvikud ja mimesugused lambid. Mu onu otsustas minna rannikule, et uurida merd mööda põgenemise võimalust, kuid lained olid metsikud ja ohtlikud.

Siis panid leegid ja väävlü lõhn, mis hoiatasid läheneva tule eest, inimesed kiiresti põgenema. Minu onu seisis kahe orja toel püsti ja kukkus ootamatult kokku. Arvan, et tihe suits pani tal hinge kinni ja hingetoru oli blokeeritud. Onul oli nõrk kurk, ta kannatas tihti kurgupõletike all. Kui kahekümne kuuendal augustil päevavalgus tagasi tuli – see oli kaks päeva pärast seda, kui minu onu viimati nähti – leiti ta surnukeha ühes tükkis ja vigastamata, riided seljas. Onu näis rohkem magavana kui surnuna.

Lühendatult „Pompei hävingust, 79. a. D.“, www.eyewitnessstohistory.com

Tegevus 6. Kirjelduse sisu analüüs väikestes rühmades (17 minutit)

Õpilased moodustavad nelja- või viieliikmelised rühmad. Tutvustage õpilastele rühmatöö hindamise kriteeriume (vt tegevus 7). Iga rühm grupeerib oma liikmete märkmed teemade kaupa (väärtused 79. aastal, elutingimused, faktid vulkaanipurske kohta), arutab tulemuse läbi ning sõnastab üksmeelse heakskiidu saanud teabest lõpptulemuse.

Üks rühm teeb klassile ettekande väärtustest. Teised rühmad lisavad oma kommentaare ja mõtteid, väljendavad nõustumist või mittenõustumist ning selgitavad oma seisukohtade tausta. Järgmine rühm annab klassile ülevaate ajastu elutingimustest. Teised rühmad lisavad jälle oma tähelepanekud, väljendavad nõustumist või mittenõustumist ja annavad selgitusi oma mõttekäikude kohta. Lõpuks annab kolmas rühm ülevaate vulkaanipurske kohta leitud faktidest. Ülejäänud õpilased lisavad oma mõtteid, väljendavad nõustumist või mittenõustumist ning selgitavad oma seisukohtade tausta.

Laske õpilastel kleepida märkmelehed teemade kaupa A4 alustele. Iga alusele kirjutatakse pealkiri vastavalt teemale (väärtused 79. aastal, elutingimused, faktid purske kohta). Teemalehed paljundatakse kõigile õpilastele või skannitakse ning saadetakse õpilastele elektroonselt.

Tegevus 7. Rühmatöö hindamine (5 minutit)

Laske iga rühma õpilastel individuaalselt hinnata viiepunktskaalal (5 = väga palju, 1 = peaaegu üldse mitte), kuivõrd nad:

- 1) kaasasid kõik rühmaliikmed võrdselt töösse (diskussioonid ja esitus);
- 2) kuulasid ära iga rühma liikme arvamuse;
- 3) kasutasid oma aega hästi.

Seejärel tutvustavad õpilased oma hinnanguid teistele. Iga kriteeriumi puhul kasutatakse aruteluks mõned minutid. Tegevuse võib kokku võtta küsimusega selle kohta, mil määral rühmaliikmete hinded kokku langesid. Üks või kaks rühma võiks teha teistele kokkuvõtte, tuues esile asjaolud, mis aitasid edukalt tööd teha ning mida tuleks paremini teha.

Tegevus 8. Koduülesannete andmine ja arutelu (3 minutit)

Õpilastele antakse A4 formaadis paberid, millel on kontinentide ja suuremate saarte kontuurid. Pealkiri on „Kuulsad vulkaanid ja tektoonilised struktuurid”. Ülesanne on leida, nimetada ja kaardile märkida viis tuntud vulkaani ning tõmmata kaardile suuremate tektooniliste struktuuride kontuurid. Lehe teisel küljel tuleb paari lausega kirjeldada vulkaanipursete põhjusti.

Vajaliku teabe leidmise arutelust saavad kõik õpilased kasu. Arutelu võtmesõnade hulgas võiksid olla *sisukord*, *register*, *kooli raamatukogu*, *õpik* ja *Interneti otsingumootor*. Pealkirja analüüs ning mõned Internetis ja entsüklopeediatest kasutatavad üldnimetused (nt *tulering*) aitavad vajaliku teabeni jõuda. Kasuks võib tulla ka seletus, et maakeral on koor, nagu leiva peal on koorik, puul koor vmt.

Tegevus 9. Tagasipöördumine õpilasi huvitanud teemade juurde (vt esimest päeva) (3 minutit)

Märgitakse ära need küsimused, millele saab vastused leida koduülesannet tehes. Teatage õpilastele, et järgmises tunnis lepitakse kokku kõigile ülejäänud küsimustele vastuste otsijad.

Tegevus 10. Edusammude hindamine ja võrdlemine kavandatud õpitulemustega (3 minutit)

Õpilased saavad tagasisidena esitada arvamusi selle kohta, kas kavandatud tulemused on saavutatud. Seejärel tehakse järeldused edasise tegevuse kohta.

Seos kirjandusega

Mark Twain

„Maetud Pompei linn”, 31. peatükk

Kolmas päev

Tegevus 1. Sissejuhatus, sisemine ja välimine ring (5 minutit)

Kasutage numbraid (üks, kaks, üks, kaks, üks, kaks jne) või ainemõisteid (tuhavulkaan, liitvulkaan, tuhavulkaan, liitvulkaan jne) ning jagage klass kahte ossa. Kui ühte rühma jääb vähem liikmeid, siis osalege ise tegevuses. Moodustatakse kaks ringi – välimine ring näoga sissepoole ja sisemine ring näoga väljapoole. (Kui klassis on vähe ruumi, võib kasutada ka koridori. Sellisel juhul moodustatakse ovaalid.) Õpilased järgivad teie juhtnööri:

„Rääkige enda ees seisvale õpilasele, mida te eelmisel õhtul tegite.”

30 sekundi pärast laske sisemise (või välimise ringi) õpilastel astuda kahe koha võrra paremale. (Liikuma peab alati enne uue teema andmist.) Seejärel öelge:

„Rääkige, mida te teeksite, kui oleksite puhkusel sellisel saarel, kus kohe on oodata vulkaanipurset?”

Nii viisi jätkates liigub üks ring kahe sammu haaval edasi, vahetuvad vestluspartnerid ja teemad.

Valik teemat sissejuhatavatest küsimustest:

Kujutage ette, et olete kurjategijad. Mida te üritaksite vulkaanipurste ajal teha?

Kujutage ette, et olete kohtunikud. Mida te nende kurjategijatega teeksite?

Te olete Jaapani keisri teenistuses ja märkate esimesena, et keisripalee taga hakkab tuhavulkaanist tuhka purskuma. Mida te ütlete või teete?

Mida te kodunt kaasa võtate, kui peaksite jalgsi evakueeruma?

Kui oleksite katastroofiirakonnas asuva linna linnapea, kuidas saaksite inimesi aidata?

Kas te läheksite pärast vulkaanipurset tagasi samasse kohta? Miks?

Kui te looksite vulkaanidest laulu, mis sõnadega te seda alustaksite?

Mis võiksid olla räpplaulu kaks esimest rida vulkaanide kohta?

Tegevus 2. Õpitulemused (2 minutit)

Plaanitud õpitulemused

Sisu

- õpilased oskavad kirjeldada tektoonilisi struktuure ehk laamasid
- õpilased teavad nimetada ja kaardil näidata suuremaid laamasid
- õpilased oskavad tuua näiteid aktiivsete vulkaanide kohta
- õpilased oskavad siduda vulkaanide tegevust laamade liikumisega
- õpilased oskavad rääkida vulkaanipursete tagajärgedest

Keel

- õpilased esitavad arutluses oma seisukohti tektooniliste struktuuride liikumise ja vulkaanipursete tagajärgede kohta sidusa tekstina

Tegevus 3. Kodutöö läbivaatamine (6 minutit)

Kodutööd peaks läbi vaatama põgusalt. Õpilastelt võiks küsida, kust nad leidsid teavet ja mis tegi koduülesande lahendamise huvitavaks. Üritage vastused tahvlile kirja panna ning saada võimalikult palju punkte tektooniliste struktuuride ja vulkaanide kohta. Õpilased võivad tulla appi kirjutama. Näiteks kaks õpilast kirjutavad ning kaks kontrollivad sõnastuse selgust ja õigekirja.

Tegevus 4. Tektooniliste struktuuride ja vulkaanide õppimine siksakmeetodil (40 minutit)

Üksikutest osadest pannakse kokku tervik.

Esimene samm

Jagage õpilastele antav tekst alateemadeks. (Leheküljel 68 esitatud näidistekst on jaotatud kuueks alateemaks.) Siksakmeetodi järgi peab alateemade arv olema võrdne rühmade arvu ja rühmas olevate õpilaste arvuga (nt viis alateemat – viis rühma, igaihes viis liiget). Et õpilaste arv klassis on harva täpselt 16 (4 alateemat), 25 (viis alateemat) või 36 (kuus alateemat), siis võib rühmas olla ka mõni koos töötav paar.

Teine samm

Jagage õpilased rühmadesse. Kui klassis on näiteks 27 õpilast, siis laske neil end viiekaupa rühmadesse lugeda. Kaks õpilast, kes rühmadest välja jäid, leiavad endale rühmad, kus moodustavad ühe rühmaliikmeka koostegutseva paari.

Kolmas samm

Kõik rühma õpilased uurivad rühmale antud tekstiosa. Iga rühm peab valmistama oma teksti põhjal lihtsa visuaalse õppematerjali (pildi, skeemi või graafilise kujundi) ning tegema ettevalmistused, et iga rühmaliige oskaks õpetada oma rühma teemat teistele rühmadele, kellel seda teksti ei ole. Kui tekst on läbi arutatud ja näitlik materjal

koostatud, moodustatakse mõni küsimus. Neid küsimusi saab kasutada teistes rühmades järelkontrolliks, et veenduda, kas õpetus on korda läinud. Järelkontrolliküsimuste asemel võib teha ka lühikese kirjaliku tunnikontrolli, kasutades kopeerpaberit või märkmelehti. Õpilaste tehtud tunnikontroll võib olla üllatavalt motiveeriv. Rühma liikmed võivad rühmas harjutada õpetamist. Tõenäoliselt on õpilastel vaja teie abi teksti mõistmisel ja võib-olla ka mõningate LAK-õppe keele väljendite leidmisel.

Töö organiseerimine klassis

Alguses võib sellisele meetodile tekkida klassis vastuseis, eriti siis, kui on konkurentsialdis keskkond või kui õpilased on harjunud õpetajakeskse töökordalduusega. Nõrgemad õpilased võivad reageerida frustreritult, sest kardavad, et ei suuda teisi õpetada. Tugevamatel õpilastel ei pruugi nõrgemate õpilaste ärakuulamiseks esialgu jätkuda piisavalt kannatlikkust. Õpetajal on alguses palju tegemist: esitada küsimusi, teha ettepanekuid ja julgustada õpilasi, et aidata kõigil uue meetodiga harjuda. Kasuks tuleb ka nädala õpitulemuste meeldetuletamine, kus meeskonnatööoskuste õppimisel on tähtis koht. Samas võiks õpilastele öelda, millist käitumist te tahaksite näha selle ülesande täitmise jooksul: kellegi üle ei heideta nalja, üksteist toetatakse igal viisil.

Neljas samm

Õpilased rühmituvad ümber. Igas uues rühmas peaks olema üks õpilane või õpilaspaar esialgselt rühmast number üks, number kaks, number kolm jne. Uue rühma iga liige õpetab oma teksti teistele. Õpetamise ajal ei ole lubatud teksti lihtsalt ette lugeda. Õpetamise järel esitab õpilane teistele oma teema kohta küsimusi või teeb õpetatu kohta lühikese tunnikontrolli, mille kohe ka läbi vaatab.

Viies samm

Õpilased pöörduvad tagasi oma esialgsesse rühma ning vastavad järgmiste küsimuste hulgast vähemalt kahele:

Mis läks õpetamise vältel hästi?

Mida teeksin õpetamise ajal järgmine kord teisiti?

Mida me rühmana tegime, mis aitas mul seda ülesannet edukalt täita?

Mida me peaksime rühmana järgmine kord teisiti tegema?

Tegevus 5. Õpitulemuste hindamine (3 minutit)

Pöörduge tagasi tunni õpitulemuste juurde. Arutage läbi, mil määral õnnestus oodatud õpitulemused saavutada. Seejärel antakse diskussiooni vormis tagasiside siksakmeetodi tõhususe kohta (mis meeldis, mis ei meeldinud, mida õpiti teisi õpetades, mida teeksid järgmine kord teisiti jne).

Tektoonilised struktuurid ehk maalaamad ja vulkaanid (siksakharjutuse tekst)

Maakera vulkaanide asukoha paigutuses on oma seaduspära. Enamik vulkaane paikneb tektooniliste struktuuride ehk maakoorelaamade servade lähedal. Maakoorelaamad on nagu tohtu suured paksud kõvastunud maa tükid või plaadid. Need tektoonilised struktuurid moodustavad Maa pealispinna. Laamad moodustavad maakoore. Seega võib öelda, et maakoore ei koosne ühest tükist. Teadlased usuvad, et maakoorelaamad liiguvad pidevalt. Need liiguvad küll väga aeglaselt, umbes sama kiirusega, kui kasvavad meie küüned (1–10 sentimeetrit aastas).

Suuremaid maakoorelaamasid on kokku viiosteist (Aafrika laam, Antarktika laam, Araabia laam, Austraalia laam, Kariibi laam, Kookoslaam, Euraasia laam, India laam, Juan de Fuca laam, Nazca laam, Põhja-Ameerika laam, Vaikse ookeani laam, Filipiini laam, Scotia laam, Lõuna-Ameerika laam). Lisaks on umbes kolm tosinat (tosin = kaksteist) väiksemat tektoonilist struktuuri. Erinevate teooriate järgi arvestatakse maakoorelaamade arvu natuke erinevalt.

Teadlased räägivad ka ürgvanadest tektoonilistest struktuuridest, mis on sulandunud (liitunud) olemasolevate maakoorelaamadega. Tektoonilised struktuurid ehk maakoorelaamad, mis moodustavad maakoore, on pidevas liikumises. Laamad mööduvad üksteisest, pörkuvad kokku, liiguvad üksteise alla või peale. Maakoore on ookeanide all umbes 8 kilomeetri paksune ning mandrite all umbes 30 kilomeetri paksune. Mõni teadlane küll usub, et maakoore on kuni 100 kilomeetrit paks. Maakoore võib omakorda jagada kaheks: ookeaniline koor ja mandriline koor. Koore all on Maa vahevöö. Maakoore ujub vahevöö ülemise kihil peal. Vahevöö ülemine kiht on väga kuum ning koosneb sulakivimist.

Kui maakoorelaamad kokku pörkavad või üksteise alla või peale liiguvad, siis kasvab surve. Kui üks laam liigub teise alla, muutub laam nii kuumaks, et sulab. Sellisest sulakivimist

ehk magmast eraldub gaasi. Gaasid trügivad ülespoole ja tekitavad survet. Kui magma on õhuke või väga vedel, on sel lihtsam leida tee maapinnale koos gaasidega. Laamad hakkavad lekkima frissuuridest ehk lõhedest. Kui magma on viskoosne või väga paks, siis on sellel palju raskem Maa pinnale välja jõuda. Kui magma ja gaaside hulk kasvab, siis suureneb ka surve. Teatud momendil muutub surve nii tugevaks, et põhjustab plahvatuse, mida nimetatakse vulkaanipurskeks. Magma, mis niiviisi maapinnale välja murrab, ongi laava.

Kõige tihedam aktiivsete vulkaanide kontsentratsioon maailmas on osaliselt ümber Vaikse ookeani. Seda nimetatakse tihti tuleringiks. Vulkaanid asuvad mandrite servade lähedal murrangu- ehk riftingööndites, saarteahelike sees või merede all. Merede all on vulkaanid moodustanud mäeahelikke. 20. sajandi suurim vulkaanipurse toimus 1912. aasta juunis Novaruptas Alaska poolsaarel. 60 tunni jooksul purskus välja ligikaudu 15 kuupkilomeetrit magmat. See on 30 korda tugevam kui 1980. aasta vulkaanipurse Saint Helensi mäel (Washington). Arvatakse, et kuni 10% maailma inimestest elab piirkondades, kus vulkaanide hävitav oht on suurim.

Vulkaanipursked on eluohtlikud nii inimestele, loomadele, taimedele kui ka mereelanikele; nad võivad ajutiseks mürgitada õhu ja vee ning hävitada varandusi. Suuremad vulkaanipursked mõjutavad maakera kliimat. 1815. aastal purskas Indoneesias kihtvulkaan Tombora, mis mõjutas peaaegu terve maailma kliimat. Põllumajandus ja toidu tootmine kannatas paljudes riikides. Tervel põhjapoolkeral teatakse 1816. aastat kui ilma suveta aastat. Vulkaanipursetel võib olla ka hea mõju. Rikas vulkaaniline muld on näiteks soodne paljudele taimedele. Enamik kaevandatavatest metallilistest mineraalidest (vask, kuld, hõbe, plii ja tsink) on seotud magmaga, mida võib leida kustunud vulkaanide juures. Mõne vulkaani nõlvad on väga järsud. Inimesed ei pääse kergesti sellistele nõlvadele. Nii tekivad haruldaste taimede ja lindude pelgupaigad (kaitsealad).

Tegevus 6. Koduülesanded (1 minut)

Õpilased peavad valmistuma tunnikontrolliks, mis hõlmab nädala tööd. (Tunnikontroll võib a) koosneda kümnest küsimusest: vastata ühe sõnaga või valida sobiv vastus valikvastuste hulgast; b) anda ülesande, mis on seotud vulkaanide piirkonna elanikega.)

Tegevus 7. Kordamine (3 minutit)

Tahvlile võib kirjutada tunnikontrolli näidisküsimused. Õpilased saavad vastata kirjalikult või suuliselt.

Kinnistavate kordamisküsimuste näidis

1. Vulkaanide liigitus:
  - a) tuhavulkaanid,
  - b) liitvulkaanid,
  - c) kilpvulkaanid.
2. Viskoosne laava on .....
3. Pompei linn hävis Vesuuvi purske tagajärjel 79. aastal. Kõige rohkem inimesi tappis selles õnnetuses .....
4. Esita 5 fakti Pompei linna elu kohta enne vulkaanipurset.
5. ....vulkaanid on üldiselt ohtlikumad kui ....vulkaanid.
6. Kirjelda tektoonilisi struktuure.

Tegevus 8. Tagasipöördumine õpilasi huvitanud teemade juurde (vt esimest päeva) (1 minut)

Õpilased kirjutavad oma nimed esimesel päeval koostatud küsimuste lehele – mida ma hakkam uurima.

Selle ja järgmise päeva jooksul arutab õpetaja iga õpilasega või rühmaga, kuidas ja kust vastuseid otsida, kuidas ülevaade vormistada ning millal ülevaadet klassikaaslastele tutvustatakse. Ülevaateid võib esitleda ka pärast vulkaanide teema lõpetamist või klassivälise üritusena.

Neljapäev

Tegevus 1. Analoogiad (8 minutit)

Tunni alguses pigistage plastist ketšupipudelit nii, et ketšup pudeli üleval olevast avast hooga välja purskaks (kui arvate, et toiduga ei mängita, võite õpilastelt lihtsalt küsida, mis juhtub, kui te pudelit pigistaksite). Seejärel alustage dialoogi:

Mis tüüpi vulkaan on sarnane purskava ketšupipudeliga?

Mil viisil on analoogia täpne?

Mil viisil ei ole analoogia täpne?

Viimasele küsimusele võib järgneda hulganisti naljakaid vastuseid, mis pakuvad õpilastele keelelist rõõmu ning aitavad läbivõetud teemasid korrata.

Paluge õpilastel moodustada neljaliikmelised rühmad. Iga rühm leiab analoogia ühele vulkaanitüübile koos vulkaanipurske tagajärgede ja tektooniliste struktuuridega. Õpilastel on ülesanne vähemalt kahel juhul kasutada võrdlust, et oma analoogiat selgitada. Selgitusi esitavad kõik rühma liikmed. Võrdluste näidised on tahvlil, et hõlbustada õpilaste tööd.

Mõne minuti pärast esitavad rühmad oma töötulemused. Analooogiaid võib esitada ka mõistatusena.

Tegevus 2. Õpitulemused (3 minutit)

Sisu

Õpilaste õpitulemused selles tunnis

Sisu

- õpilased kasutavad tektooniliste struktuuride ja vulkaanide kohta saadud teadmisi
- õpilased loovad sisult korrektseid dialooge vulkaanilise tegevuse kohta

Keel

- õpilased loovad keeleliselt korrektseid dialooge vulkaanilise tegevuse kohta
- õpilaste hääldus ei takista sisu mõistmist
- õpilased oskavad koostada võrdluslauseid

Õpioskused

- õpilased süvendavad rühmatööoskusi
- õpilased on koostanud tööplaani struktuuri

Tegevus 3. Tunnikontroll (10 minutit)

Tunnikontrolli ülesanne on motiveerida õpilasi kordama tunnis läbivõetud materjali. Õpilased võiksid vastuseid kontrollida vastastikku tunnis ise ning õpetaja paneb hinded kirja.

Kuupäev: ..... Nimi: .....

Vulkaanide ja tektooniliste struktuuride tunnikontroll

1. Kui suure protsendi ulatuses moodustas sulanud kivi meie planeedi merepõhja ja maamassiivi?
a) 20%
b) 50%
c) 80%
2. Kilpvulkaanid:
a) ei ole eriti plahvatavad
b) on väga plahvatavad
c) on mõõdukalt plahvatavad
3. Vesuuv on:
a) kilpvulkaan
b) liitvulkaan
c) tuhavulkaan
4. Kui sulanud kivid tulevad maa seest välja, siis nimetatakse seda .....
5. Tulering ümbritseb osaliselt ..... ookeani.
6. Tektoonilised struktuurid liiguvad .....
7. Arvatakse, et piirkondades, kus vulkaanide hävitav oht on suurim, elab:
a) kuni 0,1% maailma inimestest
b) kuni 10% maailma inimestest
c) üle 10% maailma inimestest
8. Pompei maeti ..... alla.
9. Tektoonilise struktuuri nimetus: .....
10. Vulkaanide nõlvad võivad anda ..... haruldastele lindudele.

Tunnikontrolli võib üles ehitada ka järgmise mudeli järgi.

Pane ennast kellegi olukorda, kes elab kas kilpvulkaani, liitvulkaani või tuhavulkaani lähedal. Milliste ohtudega võid kokku puutuda ja kuidas saad nendega hakkama? Paku viis ohtu ja viis toimetulekustrateegiat.

Tegevus 4. Stseeni filmimine (35 minutit)

Õpilased plaanivad ja filmivad teatud teleprogrammist inspireerituna ühe või mitu stseeni. Stseenis peab olema midagi vulkaanidest. Küsige õpilastelt, kellel on video- või digikaamera. Laske õpilastel moodustada viieliikmelised rühmad nii, et igas rühmas oleks vähemalt üks õpilane, kellel on kaamera. Kui juhtub, et kaameraid ei ole piisavalt, siis võiks keegi kaameraomanikest filmida ka teise rühma stseeni. Võimaliku variatsioonina tuleb kõne alla iga rühmaliikme esitus klassis. Ülesannet kirjeldatakse õpilastele nii suuliselt kui ka kirjalikult hindamistabeli järgi (vt allpool). Mõnd sõna (nt *rekvisiidid*) ei pruugi õpilased teada, seepärast tuleb uued sõnad enne läbi arutada.

Töö organiseerimine klassis

Õpilased tahaksid ilmselt kohe võimalikke stsenaariume arutama hakata. Tööplaani koostamine võib neile väga haaravaks osutuda. Oleks hea tervelt klassilt enne töö algust küsida, mida üks tööplaani peaks nende arvates sisaldama. Mõni vihje on antud hindamistabelis. Õpilaste ettepanekud tuleks tahvlile kirja panna ja nende alusel koostada näidiseks plaani raamistik.

Teleetenduse jaoks stseeni filmimine: ülesande kirjeldus

1. Koosta nimekirja kümnest teleseebist või situatsioonikoomikasaatest, mis sulle meeldivad.
2. Vali nimekirjast üks saade.
3. Loe läbi hindamiskriteeriumid.
4. Kirjuta viie- kuni kümneminutine lõik oma saatest. Stseenid leiavad aset enne vulkaanipurset, selle ajal ja/või pärast purset. Vaata ka hindamiskriteeriume.
5. Tee saatega seotud tööde nimekirja.
6. Koosta tööplaani. Projekti jaoks antakse aega kuni selle tunni lõpuni ja suurem osa järgmise päeva tunnist. Keeletunnist saate projektitöö jaoks veel aega. Keeleõpetaja vastab ka kõigile küsimustele keelekasutuse või häälde kohta.
7. Filmige oma stseen.
8. Valmistuge oma filmi näitama esmaspäeval.

Teleetenduse jaoks stseeni filmimine: ülesande kirjeldus

(hindajad on geograafiaõpetaja, keeleõpetaja ja õpilased)

Hinnatavad teemad	Punktid
Tööplaani (ülesanded, ajakava, kvaliteedikontroll, rekvisiidid jne)	20 punkti
Rühmatöö kvaliteet (kõigi võrdne osalemine, üksteise ärakuulamine, aja tõhus kasutamine)	10 punkti
Filmi sisu	
Vähemalt kümne õigesti kasutatud fakti vulkaanide kohta	20 punkti
Loovus (huvitatus, rekvisiidid jne)	20 punkti
Filmi keel	
Arusaadavus (häälde selgus, keelekasutuse täpsus)	20 punkti
Viie võrdluse kasutamine	10 punkti
KOKKU	100 punkti

Tegevus 5. Õpitulemuste hindamine (5 minutit)

Tunni lõpus võib klassis tekkida mõningaid pingeid, kuna õpilased hakkavad järkjärgult mõistma filmiprojekti kogu keerukust. Seepärast tuleks arutada, kuidas aega otstarbekalt kasutada ning kuidas anda endast parim piiratud aega arvestades. Seda, mida õpilased protsessist ja tulemusest ootavad, tuleb püüda kujundada oludele vastavaks.

Viies päev

Tegevus 1. Soojendusharjutused: lausete moodustamine (8 minutit)

Enne tunni algust kirjutage vulkaanidega seotud sõnavara umbes kolmekümnele kaardile. Lisage sõnade hulka mõned poplauljate nimed, kooli meditsiiniõe nimi, õppealajuhataja nimi jmt. Võib esitada selliseid sõnu: *tantsima, püroklastiline materjal, ventilaator, maakoos, uurima, lekkima, lõhestuma, kraater, laava* jne. Õpilased moodustavad neljaliikmelised rühmad ning iga rühm saab viis kaarti, mille nad tõmbavad juhuvaliku alusel. Kõik rühmad saavad ülesandeks moodustada võimalikult pikk, kuid heatahtlik lause ja kasutada kõiki viiel kaardil olevaid sõnu.

Tegevus 2. Õpitulemused (2 minutit)

Õpilaste õpitulemused selles tunnis

Sisu

- õpilased kasutavad leidlikult ja asjatundlikult tektooniliste struktuuride ning vulkaanide kohta saadud teadmisi

Keel

- õpilased oskavad koostada korrektseid dialooge vulkaanilise tegevuse teemal

Õpioskused

- õpilased kasutavad rühmatöö aega ratsionaalselt, jaotavad ülesanded huvi ja toimetulekut arvestades, toetavad üksteist

Tegevus 3. Filmiprojekt jätkub (30 minutit)

Õpilastelt võib küsida, kas neil on tekkinud filmiprojektiga ühenduses mingeid muresid. Ilmselt soovivad nad lisa aega. Ajapiirangut ei nihutata ning õpilased peavad üritama neis tingimustes teha oma parima.

Õpilased jätkavad filmimist. Õpetaja liigub ühe rühma juurest teise juurde, aitab neil ülesande rajal püsida ning esitab toetavaid küsimusi.

Tegevus 4. Tulemuste hindamine: saavutused nädala jooksul (5 minutit)

Iga päeva õpitulemuse või nädala õpitulemuse arutamise ajal annavad õpilased oma

hinnangust märku pöidlaga: püsti (rahul), viibutades (enam-vähem) või allapoole pööratud (ei ole rahul). Mõne minuti võib kulutada arutelule, et saada ettepanekuid, kuidas järgmisel nädalal oodatud õpieesmärke paremini saavutada. Õpilased võiksid hääletada iga ettepanekut ja valida, millele järgmisel nädalal (kas individuaalselt või terve klassiga) keskenduda. Siinkohal on hea meelde tuletada ka neid ettepanekuid, mis olid esimesel päeval mõttetalgute vältel sõelale jäänud, kui õpilased olid rääkinud muret tekitavatest asjadest. Need asjaolud võib nüüd uuesti läbi vaadata, et näha, kas need veel paika peavad.

Tegevus 5. Suures ringis istumine (7 minutit)

Nädala lõpus suures ringis istumine aitab luua ühtekuuluvustunnet. Ringis istudes saab iga õpilane öelda sõna või paar selle kohta, mida ta nädala tegevustele mõeldes arvab ja tunneb. Paljudel õpilastel võib olla tunnete sõnastamisega raskusi, kokkuvõtva lühianalüüsiga saadakse paremini hakkama. Tunnetest rääkimist on vaja toetada. Tahvlile võib kirjutada mõne asjakohase sõna. Õpilane võib korrata teise õpilase öeldut, kuid tavaliselt nad seda ei tee. Tõenäoliselt kasutatakse nädala jooksul õpitud sõnu, nt *tuhakoonus* või *voolav laava*. Kui mõnel õpilasel ei tule midagi head meelde, siis on kord järgmise käes. Veidi hiljem saab esimeselt õpilaselt uuesti küsida. Tavaliselt aitab niisugune harjutus nädalat hea tujuga lõpetada.

Veel ideid vulkaanidest

ELLUJÄÄNUD

Intervjueeritakse neid, kes olid Pompeist põgenenud.

ARUANDED

- meditsiinilised
- varaline kahju
- kuritegevus

SUPERKANGELASED

Mõttele end superkangelaseks ja kujuta ette, kuidas sa päästaksid Pompei enne Vesuuvi purset.

ELUKUTSED

Uuri maavärinatega seotud elukutseid.

KUNSTIÕPETUSE JA LOODUSLOO ÜHENDAMINE

1. Õpilased joonistavad pilte vulkaanipursele eelnenu ajast, purske toimumise ajast ja purskele järgnevast ajast.
2. Õpilased uurivad Pompei seinamaalinguid (sisu, stiil, restaureerimise/konserveerimise vajadused).
3. Õpilased valmistavad vulkaani mudeli ja demonstreerivad seda teistele.

MEGAMEETRID

Õpilased jaotuvad rühmadeks ja iga rühm kirjutab 15 minuti jooksul paberirullile vulkaanidest nii pika jutu, kui suudab (nt kalkulaatori paberirullile). Kõigepealt võtab iga rühm kaks minutit plaanimiseks. Pärast võitjate autasustamist arutatakse klassis võidukad strateegiad ühiselt läbi.

KEEL

Mõelge välja Pompei juhtumiga haakuvaid vanasõnu või idioome (nt *õel nagu Vesuv; kus müriseb vulkaan, sealt lahkuvad targad inimesed*).

VISIOON

Koosta vulkaanilise tuha alla mattunud linna elluäratamise plaan.

HÄDAOLUKORRA PLAAN

Koostage hädaolukorra plaan vulkaani jalamil elava kogukonna jaoks. Kõigepealt tuleb otsustada, mida selline plaan peaks sisaldama.

NOOR TEADLANE

Kui palju maavärinaid on registreeritud viimase seitsme päeva jooksul maailmas / meie kontinendil / meie riigis? Millised oleksid võimsa vulkaanipurske tagajärjed (seitsmepalline purse VEI skaala järgi) ?

ÜHENDUSLÜLID MATEMAATIKAGA

Kasutades **vulkaani** plahvatusindeksit (*Volcanic Eruption Index – VEI*), ennustage, millal toimuvad tõenäoliselt järgmised kuu- või seitsmepallised vulkaanipursked. Mõõtke VEI skaala järgi nelja- ja viiepalliste purse toimumise sagedust viimase kolme tuhande aasta jooksul.

KUUS VÕI ROHKEM KAABUT

Vaatleme vulkaanipurskejärgseid olukordi eri vaatevinklitest (De Bono on lähtunud sellest, et mõtlemine jaguneb kuueks: loogiline, emotsionaalne, loov, positiivne, negatiivne ja filosoofiline, ning tähistanud igaüht neist kindlat värvi kaabuga²¹). Võib kasutada ka muud meetodit, mis aitab eri vaatenurki esile tuua ja aktiveerib õpilasi.

²¹ 1. **Valge kaabu** kandja keskendub kogu olemasolevale infole: arvandmed, graafikud, analüüsid, uuringud jmt. Seega analüüsitakse minevikus juhtunud asju.
2. **Punast kaabut** kandes hinnatakse probleemi lähtuvalt intuitsioonist ja emotsioonidest. Mõelda tuleks ka sellele, millised oleksid teiste inimeste emotsioonid.
3. **Musta kaabu** kandja mõtleb, millised on otsuse võimalikud negatiivsed aspektid või tagajärjed ning millised on ohud.
4. **Kollane kaabu** väljendab positiivset mõtlemist: mis on otsuses positiivset, mida eri pooled sellest võidavad jne.
5. **Roheline kaabu** on loomingulisuse kaabu: mida võib ette võtta, kuidas toimida, millised on erinevad lahendusvariandid ja ideed.
6. **Sinise kaabu** kandja on protsessi juhtija, kes juhib ja teeb kokkuvõtte – mida saame juhtumist õppida, mis kogemuse saime jne.

Kirjutamisahel (sõnad moodustavad õpilaste loodud jutu telje)

Tegusõnade ahel

ehitama
põletama
pragunema
murenema
pillama
voolama
mürisema
raputama
välja paiskama

Tegusõnade ahel

kukkuma
tunnetama
loobuma
paanitsema
välja jooksema
karjuma
rappuma
üles ärkama

Nimisõnade ahel

häving
põgenemine
lõhed
kuumus
laavapurse
magma
surve
püroklastilised vood
vulkanoloog

Nimisõnade ahel

purse
isiklikud lood
põgenemisteed
takistused
vead
elu taastamine

Keele ja sisu omandamise toeks

Teema avamise eri vaatenurki²² arvestades

Objektid

aurupilv
basalt
elanikkond
koostis
kraater
laam
laamade kontuurid
laavakiht
liikumine
löhe
maakoor
magma
purse
purskeaktiivsus
rõhk
seaduspära
tagajärg
tuhapilv
tulering
vahevöö
vulkaan
kilpvulkaan
liitvulkaan
tuhavulkaan

Omadused ja seisundid

allavoolav
asustatud
ebatavalise kujuga
eluohtlik
gaasiga segatud
haruldane
järsk
kausikujuline
kuulus
kuum, kuumem, kõige kuumem
kõrge
langev
madal
mandriline
must, mustem, kõige mustem
ookeanialune
pidev
plahvatuslik
ringlev
tegutsev
tuldpurskav
8 kilomeetrit paks
tüüpiline

Tegevused ja protsessid

esinema
evakueerima
hävitama
katma
koosnema
laama alla sukelduma
laiali valguma
murenema
mõjutama
paiknema
purskama
purustusi põhjustama
põgenema
põrkuma
rappuma
sulama
tarduma
teed otsima
teed rajama
vedelamaks muutuma
üksteise suhtes nihkuma
üritama

²² Vt liigitusaluse kohta: Iseseisev keekekastutaja: B1- ja B2-taseme eesti keele oskus. Tallinn, 2008. V peatükk. Üldmõistete väljendamine.

Aeg ja ruum

aasta eest
eelmisel sajandil
koore all
laama alla, laama all
laamade äärealadel
maailmas
maapinnal
ookeani põhjas
ookeani all
sügavamale, sügavamal, sügavamalt
varasel pärastlõunal
tuha alla
ülemise kihi peal
ülemistesse kihtidesse
1815. aastal

Hulk ja määr

rohkesti
viisteist
kaheksa kilomeetrit
viisteist laama
keskmiselt
kiiresti
kõige tihedam
kümne kilomeetrini
kümneid kilomeetreid
rahulikult
rohkem kui üks kord
terve pere
tihedasti
tohutult
umbes kaheksasada

Põhikooli LAK-õppe olulised aspektid kooli esimese nädala jooksul

Järgmises tabelis on kokkuvõtlikult esitatud kõik LAK-õppe olulised aspektid. Eespool kirjeldatud tegevustes läbivõetud teemad on tabelis varjutatud.

Mitmekordne fookus	Turvaline ja rikastav keskkond	Autentsus
<ul style="list-style-type: none"> • keelt õpitakse teistes ainetundides • sisu omandatakse keeletundides • lõimitakse mitut õppeainet • tervet õppekava läbivad teemad/projektid • reflekteeritakse õpet 	<ul style="list-style-type: none"> • rutiinsed tegevused • näitlikustatakse keelt ja sisu • kasvab õpilaste enesekindlus • kasutatakse õpikeskusi • tutvutakse autentsete materjalidega/keskkondadega • kasvab õpilaste keeleteadlikkus ja areneb keeleoskus 	<ul style="list-style-type: none"> • õpilased aitavad kindlaks määrata keeleõppe vajadusi • arvestatakse õpilaste huve • ühendatakse õpilaste igapäevaelu ja õppimine • kohtutakse LAK-õppe keeles kõnelejatega • kasutatakse tänapäevaseid materjale
Aktiivne õppimine	Tugistruktuur	Koostöö
<ul style="list-style-type: none"> • õpilased suhtlevad rohkem kui õpetaja – suhe on 80 : 20 • õpilased osalevad õpitulemuste plaanimises • õpilased hindavad õpitulemuste saavutamisel tehtud edusamme • on väärtustatud kaasõpilaste koostöö • tähendus selgitatakse arutelude kaudu • õpetajad on õpiprotsessi toetajad 	<ul style="list-style-type: none"> • lähtutakse õpilaste olemasolevatest teadmistest, oskustest, hoiakutest, huvidest ja kogemustest • teavet esitatakse kasutajasõbralikul viisil • arvestatakse erinevaid õpistiile • väärtustatakse loovat ja kriitilist mõtlemist • julgustatakse edasi püüdlema, oma turvatsooni piire kompama 	<ul style="list-style-type: none"> • tunde kavandavad LAK-õppe õpetajad koostöös nn tavaõpetajatega • kaasatakse lapsevanemad • kaasatakse kohalik kogukond ja omavalitsus

Esimese nädala jooksul fookusesse tõstetud põhimõtted

MÕTLEMINE (TUNNETAMINE)

- aine- ning keeleõppe ja õpioskuste õpitulemused arutatakse läbi koos õpilastega
- õppimine lähtub õpilaste olemasolevatest teadmistest, oskustest, hoiakutest, huvidest ja kogemustest
- õpilased analüüsivad kavandatud õpitulemuste saavutatust iseseisvalt, koos teiste õpilastega ja koos õpetajaga ning seavad uusi eesmärgi
- õpilased suudavad sünteesida, hinnata ning rakendada eri õppeainetes omandatud teadmisi ja oskusi

Kuulumine

- õpilased mõistavad, et õpiühikulist kollektiivi liikmeks olemine on rikastav
- õpilastel on piisavalt enesekindlust ja oskusi, et töötada rühmas ning leida tasakaalustatud suhe isiklike ja kaaslaste huvide vahel
- lapsevanemad, õpetajad ja õpilased on hariduselus partnerid
- õpilased oskavad määrata oma rolli nii klassis, kohalikus kontekstis kui ka globaalses mastaabis

Aineteadmised ja -oskused

- sisu on selgelt seotud klassikollektiiviga, kodukohaga, klassiväliste olukordadega
- õpilased rakendavad uut sisu ja arendavad asjakohaseid oskusi kogemuslikes tegevustes
- sisu on oluline, ilma et oleks ülekaalukas
- eri õppeainete sisu on lõimitud
- kõigisse õppeaineisse on lõimitud kultuurikontekst

Suhtlemine

- õpilased kasutavad aktiivselt õigust osaleda klassi ja kodukoha tegevustes ning suhtluses
- koolipinkide/laudade asetus, klassi seintel olevad näitused ning muud ettevõtmised aitavad õppimisele ja suhtlemisele kaasa
- õpilased ja õpetajad arutavad olulised töökorda ja õpet puudutavad asjaolud läbi ning sõlmivad asjakohaseid kokkuleppeid
- keele- ja suhtlusoskusi arendatakse kõigi õppeainete tundides

Kuus päeva kutseõpetuse LAK-õppes – kuidas alustada?²³

Paljud gümnaasiumiastme LAK-õppe esimese nädala teemasid saab kohandada ka kutsekoolile. Keelekasutusega seotud asjaolud, õpilaste murede ja hirmudega tegelemine, hindamis põhimõtete tutvustamine, ootuste kujundamine ja üksteise tundmaõppimise mängud on täpsemalt kirjas lehekülgedel 52–55.

Kutseharidust omandavad õpilased kalduvad rohkem keskenduma programmis osalemise praktilistele tulemustele ja kasule. Mõttetalgud eelistest, mida annab keeleoskus eri töökohtadel, asjakohaste videofilmide vaatamine ja sellele järgnevad vestlused, kohtumised eelmiste aastate õpilastega, kes kasutavad õpitud keelt oma töökohas, ning vestlus klassi külla kutsutud tööandjaga on kõik ettevõtmised, mis aitavad õpilastel paremini mõista kasu, mida nad saavad LAK-õppe programmis osalemisest. Keeleoskus mängib olulist rolli ametialases arengus ja tasub end mitmekülgselt ära. Puhtsüdamlikud isiklikud lood ning konkreetsed näited on selle mõistmiseks ilmselt kõige tõhusamad.

Kuna keele ladus valdamine on ehk õpilaste jaoks liiga kaugel eesmärk, võib kasuks tulla selliste vaatenurkade esitamine, kus isegi vähesest erialakeeleoskusest võib kasu olla. Pealegi annab oma eriala teises keeles õppimine lisavõimaluse paremini keskenduda õpetatava/õpitava mõistmisele ning väljendamisele. Kindlasti nõuab see õpilastelt suhtlemises suuremat täpsust ja organiseeritust.

Kutsekooli õpilaste eavahe võib olla suurem kui gümnaasiumiõpilastel, mõni neist võib olla küpses vanuses täiskasvanu. Mõnel õppuril on olemas töökogemus. Peale selle on paljudes kutseharidusprogrammides ette nähtud praktikaperiood või töökohal õppimine, kus saab rakendada ja edasi arendada nii õpitud keelt ja omandatud erialaoskusi kui ka õpioskusi. Eelõeldu aitab luua LAK-õppeks soodsa õhkkonna.

Mõnel kutsekooliõpilasel on madal enesehinnang. Ka need, kellel on kõrge enesehinnang, võivad leida ennast LAK-õppes haavatuna. Nad võivad programmi alguses tunda end vähe võimekana. Säärasel juhul võib raskustega toimetulemiseks vajalik eneseusaldus kergesti väheneda ja julgus kaduda. LAK-õppe programmi esimeste nädalate jooksul on esmatähtis turgutada õpilaste eneseusaldust ning ärgitada keeleõppe soovi. Seda saab kõige paremini saavutada siis, kui õpilased saavad tunda pingutuses sündinud edu.

²³ LAK-õppes kutseõppes on eestikeelset erialaõpet toetava projekti raames 2008. aastal valminud: Tiina Kikerpill, Elle Sõrmus. Erialaõppe ja keeleõppe loimimisest. Käsiraamat vene õppekeelele keeleõppeasutustele. Sama projekti raames ilmusid ka erialakeele ja eestikeelse aineõppe materjalid: Irina Peetrimägi. Erialase eesti keele õppematerjalid mehhatroonika erialale; Niina Jevstafiadi. Erialase eesti keele õppematerjalid ehituse erialale; Sille Lillestik. Erialase eesti keele õppematerjalid elektrotehnika erialale; Maarika Rümmel. Erialase eesti keele õppematerjalid raamatupidamise erialale; Sille Põldma. Erialase eesti keele õppematerjalid kokanduse erialale; Larissa Manajenkova. Erialase eesti keele õppematerjalid keevitaja erialale; Irina Kozemjatsenko. Erialase eesti keele õppematerjalid laomajanduse erialale; Terje Maarand. Erialase eesti keele õppematerjalid mööblirestauraatori erialale; Silvia Luige. Erialase eesti keele õppematerjalid vanglaametniku erialale; Signe Abel. Erialase eesti keele õppematerjalid arvutiteeninduse erialale; Hergi Kruusmaa, Aare Helinurm. Joonestamine; Aleksei Sedjakin. Programmjuhtimine; Tatjana Karaganova. Keevituseriala eesti keel; Natella Mihhailova, Olga Popova. Diagrammi ja skeemi loomine; Irina Muraljova. Hõövelspoon; Meelis Pääro. Standardi EVS 807:2004 kasutamine kinnisvara korrashoiu korraldamisel; Edgar Hansen. Metallitöö.

Õpetaja aitab õpilastel olla edukas, aidates neil ära tunda ja väljendada oma õpivajadusi. Ta julgustab neid õppe juhtimises aktiivsemalt osalema, suunates neid aru saama ja ära tundma, millal ja kuidas paluda selgitust või öeldu kordamist. Kasuks tuleb, kui õpilased teavad, kuidas õpetaja hakkab neid toetama ning tagasisidet andma. Selged hindamiskriteeriumid ja punktide arvestamise alused on kutsekoolis eriti tähtsad. Need aitavad õpilasel paremini mõista, mida tuleb teha, et nõutavad kriteeriumid täita. Need aitavad ka mõista, kuhu on jõutud ja millele on edaspidi vaja tähelepanu pöörata.

Nimede õppimise mängu kohandamine kutseõpilastele

Leia keegi, kes ... harjutust (vt lk 53) saab kutseõpilastele kohandada vastavalt omandatavale erialale (nt leia keegi, kes tahab saada mehhaanikuks, või keegi, kes tahab leiutada erilise kokteili või tainasegu).

Nimemängu number 2 (vt lk 53) saab muuta nii, et õpilased kasutavad sõnu, mis on seotud õpitava erialaga ning algavad sama häälikuga kui nende nimi, nt Karl kaste, Enrico etikett, Peeter puljong, Endel eelroog, Tiina tainas jne.

Sisu arendamine

Esimese nädala sisu arendamist vaatleme tööohutuse teema käsitluse näitel. Kõigepealt loeme aga hiljuti LAK-õppe programmi alustanud kogenud õpetaja kommentaare.

Praktiku seisukoht

4

Ausalt öeldes: LAK-õpe hirmutab mind

Täpselt nii ma end tundsin, kui alustasin LAK-õpet. Tean, et olen hea õpetaja. Minu õpilased olid edukad. Tundsin, et mu õpilased ja kolleegid austasid mind. Ma osalesin aktiivselt koolitustel ja katsetasin meeleldi uusi asju. Sellele vaatamata hakkas mu enesekindlus kõikuma, kui pidin alustama LAK-õpet. Olin sunnitud mitmeid asju uuesti läbi mõtlema, muutma harjumuspäraseid võtteid. See tegi mind ärevaks ja tekitas ebapädeva inimese tunde, nagu poleks kõik see, mida ma olin enne teinud, piisavalt hea. Keegi ei öelnud küll otseselt nii, aga ma tundsin seda ise.

Kõige selle alguses tundsin end küllaltki äraeksinuna. Ma ei olnud kindel, kas leian õige tasakaalu, kas peaksin tegema vähem või rohkem rühmatööd jne. Kartsin, et ei suuda õppekava läbida. Näitasin õpilastele oma närvilisust välja ning küsisin palju tagasisidet. Tundus, et neile meeldis kogu see mitmekülgne ja uute meetoditega katsetamine. Arvan, et meie suhted muutusid, tekkis vastastikune austus ja pingevaba õhkkond. Nad andsid mulle teada, mis neile kasuks tuli ja mis mitte, aidates mul niiviisi pinget vähendada. Paistis, et nad hindasid tõesti neid jõupingutusi, mida ma tegin.

Koolijuhi hoiak oli minu jaoks määrav. Ta hakkas teistele minu tegemisi eeskujuks tooma ning rääkis minust kui kogenud õpetajast, kes julgeb riskida, katsetab uusi asju ja ületab oma harjumuspäraseid piire. Ta ütles, et see on täpselt see, mida me ootame oma õpilastelt, ja kui õpetajad on niisuguse käitumisega eeskujuks, siis on see tõenäoliselt parim, mida igauks meist anda võib. Tema taastas minu eneseusalduse. Tuli välja, et direktor pidas nõrkuse ja hirmu jagamist, millega käis käsikäes riskimine, hoopis tugevuseks.

Guillermo Narbona

NB!

Alljärgnevat tundide kirjeldust tuleb käsitada kui mudelit, mis aitab mõista LAK-õppe üldisi põhimõtteid. Kirjeldatud võtteid ja tegevusi saab kohendada ja kombineerida paljude teemade puhul. Pakutud ainesisu saab kasutada tervikuna või osaliselt tööohutuse teema sissejuhatuseks. Kui palju erinevatele tegevustele aega kulub, oleneb õpilaste keeleoskusest ja rühmatööoskustest ning kiirusest, millega ühelt tegevuselt järgmisele ümber lülitatakse. Üksikute tegevuste juurde kirjutatud aeg on umbkaudne. Tundidesse kavandatud tegevuste rohkus viitab vajadusele:

- 1) juurutada aega väärtustavat töökultuuri;
- 2) luua harjumus aega tõhusalt kasutada;
- 3) harjuda oma tegevust üksikasjalikult läbi mõtlema;
- 4) kirjutada midagi varem tahvlile valmis;
- 5) pakkuda õpilastele näidiseid jmt.

Esimene päev (paaristund – 45 + 45 minutit)

Kui olete klassis enne tunni algust, siis tervitage õpilasi individuaalselt. Kui mäletate nende nimesid eelmiste tundide põhjal, on hea tervitada nimepidi. Kui olete nime unustanud, saate seda õpilaselt küsida. Need paar esimest minutit võimaldavad tutvuda õpilastega ning vähendada pingeid lihtsa sihtkeelse jutuga.

Tegevus 1. Soojendusharjutused. Meeleolu loomine (10 minutit)

Õpilastel on oma arusaamad, kuidas tuleb tunde anda. Paljud neist võivad oodata näiteks lektori loengut, kus tuleb lihtsalt märkmeid teha. Nad võivad pidada kooli ennekõike kohaks, kus saadakse ja talletatakse infot. Neile võib järgmine soojendusharjutus olla üllatuseks. Te võite õpilastele öelda, et ärijuhtimise õppejõud ja sporditreenerid kasutavad sellist tehnikat enne koolitust või võistlusmängu, et saada rühmad tegutsemiseks vajalikku meeleollu. Samal ajal võib mainida, et see harjutus aitab inimeste nimesid paremini meelde jätta, annab alguse sihtkeelse õppimisele, on seotud tunni teema ja ülesannetega ning juhatab sisse tööohutuse teema.

Laske igal õpilasel võtta paberileht. Selle keskele kirjutavad õpilased suurtähtedega oma nime. Ülemisse vasakpoolsesse nurka kirjutavad nad „Mulle meeldib ...”, ülemisse parempoolsesse nurka „Ma õpin kõige paremini siis, kui ...”, alumisse vasakpool-

Miks?

Sellisel viisil saab panna kõik õpilased sihtkeeles rääkima. Juba algusest peale on loodud osalemisdünaamika. Süveneb arusaam klassikaaslaste nimede teadmise ja kasutamise tähtsusest. Ühtlasi puudutatakse sissejuhatavalt (töö) õnnetuste ärahoidmise teemat. Harjutus aitab teadvustada olemasolevaid teadmisi ning laseb keskenduda tunni eesmärkidele. Avalöök on tehtud ka õpioskuste arutelule. See aitab teil oma õpilasi tundma õppida.

sesse nurka „Meil juhtus kodus õnnetus, kui ...” ning alumisse parempoolsesse nurka „Selles aines tahan ...”. Nüüd andke neile aega laused lõpetada. Samal ajal liikuge ringi ja aidake õpilasi, kes seda vajavad. Kui õpilased on valmis, kinnitavad nad paberilehe nõõpnõela või kleeplindiga oma riistele. Andke teada, et te kontrollite (mitte hinde panemiseks), kes mida mäletab. Siis tõusevad õppurid püsti, käivad ringi, loevad ja jätaavad võimalikult palju teiste kohta meelde. Kõik võivad küsida täpsustavaid küsimusi. Kui osalete ise, siis näidake üles huvi õpilaste vastu ning aidake oma eeskujuga mõista, kui tähtis on luua sõnaline kontakt igaiühaga.

Mõne minuti pärast paluge õpilased istuma ringi või lihtsalt oma kohtadele. Tehke lühikokkuvõtte:

Kes võib öelda mulle rohelise kleidiga tütarlapse nime?

Kes oli see inimene, kellele meeldib klassikaline muusika?

Kas sa oskad meile näidata, kes on Martin?

Kas keegi mäletab, mida tahtis Maria selles aines saavutada?

Milline õnnetus juhtus Siimu kodus? Miks see teie arvates juhtus? Kuidas oleks saanud seda ära hoida?

Kas keegi sai midagi üllatavat teada, ja kui, siis mida?

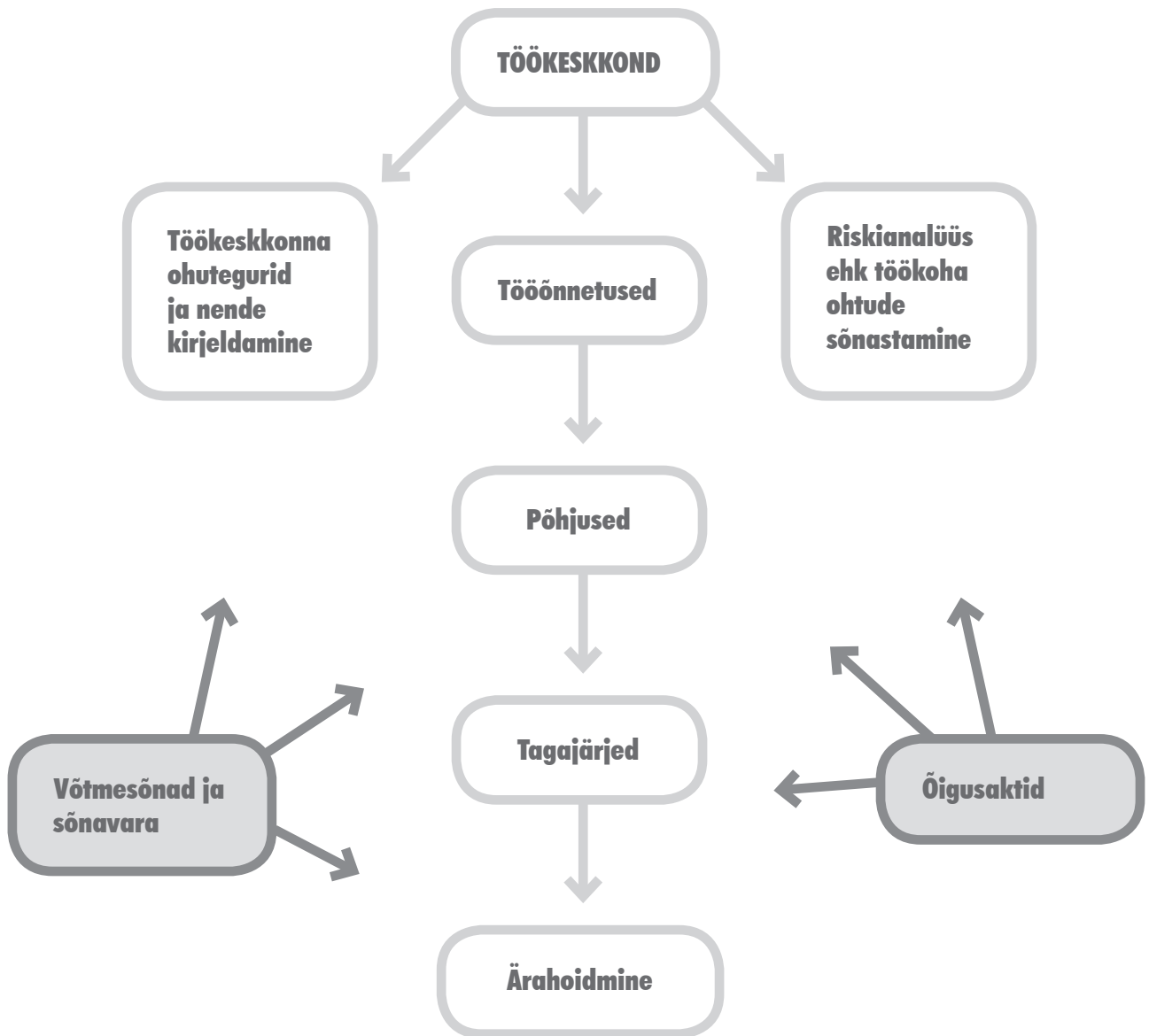
Tegevus 2. Õpitulemused (7 minutit)

Kasutage nädala tundide põhilise fookuse analüüsis graafilist teemakaarti. Visualiseeritud esitlus aitab õpilastel paremini aru saada, mis hakkab järgneva nädala jooksul toimuma. Teemakaardilt võib näha, et terve nädala jooksul pakutakse keeletuge. Sealt võib näha ka mõningaid juba olemasolevaid teadmisi. Graafiline teemakaart ja küsimused aitavad luua teatud turvatunde – õpilastes tekib usk, et nad saavad hakkama.

Lisaks teemakaardi näitamisele seletage iga fraasi, küsige lihtsaid küsimusi ning veenduge, kas õpilased mõistavad uusi sõnu. Õpilasi võib ergutada suhtlema enda kõrval oleva kaaslasega: mis teema tundub selle nädala plaanist olevat kõige kergem ja milline kõige raskem. Osutage graafilisel teemakaardil ükshaaval kõigile fraasidele ning paluge iga kord õpilastel käega märku anda, kas partner pidas seda kergeks või

raskeks. Õiguslikku raamistikku hinnatakse tõenäoliselt kõige raskemaks teemaks. Andke õpilastele teada, et te mõistate seda muret ning et nädala jooksul pühendatakse üsna palju aega selle teema selgitamisele ja selgeksõppimisele.

Esimese päeva õpitulemused

Õpilaste nädala õpitulemused (ülevaade õpetajale)

Tööohutuse aine

- õpilane oskab rääkida tööelus ette tulevatest õnnetustest
- õpilane oskab nimetada töökeskkonna ohutegureid ja ametiga seotud terviseriske
- õpilane teab, kuidas ennetusmeetmed vähendavad õnnetusi ja terviseriske
- õpilane mõistab töövõtja ja tööandja vastutusvaldkondi töökeskkonna kujundamisel
- õpilane kirjeldab ja analüüsib tööõnnetuste statistikat
- õpilane kirjeldab õiguslikku raamistikku, mis aitab tagada turvalist töökeskkonda

Keel

- õpilane kasutab aktiivselt võimalust suhelda LAK-õppe keeles isegi siis, kui see õnnestub osaliselt
- õpilane kasutab õigesti tööõnnetuste ja nende ärahoidmisega seotud olulist sõnavara

Õpioskused

- õpilane teab, millal ja kuidas peatada tegevus ning paluda selgitust või öeldu kordamist
- õpilane leiab erinevatest teabeallikatest (Internet, statistikakogumikud, Riigi Teataja jt) teemakohaseid andmeid
- õpilane kasutab võtteid, mis aitavad teiskeelset teksti paremini mõista

Esimese päeva õpitulemused on õpilastel ees ja need arutatakse läbi.

Sisu

- õpilane sõnastab olemasolevad teadmised tööõnnetuste kohta
- õpilane nimetab tööõnnetuste põhjuseid ja tagajärgi
- õpilane tunneb ning kirjeldab Eesti ja Euroopa tööõnnetuste statistilisi trende

Keel

- õpilane kasutab aktiivselt võimalust suhelda LAK-õppe keeles isegi siis, kui see õnnestub osaliselt

Õpioskused

- õpilane teab, millal ja kuidas peatada tegevus ning paluda selgitust või öeldu kordamist

Järgnevate nädalate jooksul saate keeleõppeülesandeid seades arvesse võtta õpilaste suhtlemise vältel ilmsiks tulnud vajadusi. Teie osa on kõrvaldada suhtlustõkked ning õpetada puuduvaid löike. Te ehitate n-ö tellingud, et õpilased saaksid kätte sisu mõistmiseks ja kasutamiseks vajaliku keele.

Kui te näiteks statistilise andmestiku arutamise ajal märkate, et õpilased ei tea, kuidas arvsõnu õigesti öelda, on täiesti asjakohane improviseeritud lühitund teemal, mille poolest erineb arvsõnade kasutus LAK-õppe keeles arvsõnade kasutusest emakeeles. Kui esitlete uut teemat, kontrollige ka uute sõnade ja väljendite tähenduse tundmist. Seejärel otsustage, kas õpetate uue asja selgeks või aitate õpilastel uurida/tuletada tähendust. Esitage juhtnöörid nii suuliselt kui ka kirjalikult.

Järgnevate nädalate jooksul koos teiste õpetajatega tunnikavu koostades võite rõhutada mõnd grammatilist teemat, mis on samal ajal keeleõppetundide keskpunktis. Keeleõpetaja võib lõimida enda tundidesse tööohutusteamade sõnavara, mõisteid ja materjale.

Tegevus 3. Teemaks valmistumine (5 minutit)

Õpilastel palutakse oma arvamuse alusel kirjalikult hinnata:

- a) terves maailmas toimunud surmaga lõppenud tööõnnetuste arvu;
- b) möödunud aastal surmaga lõppenud tööõnnetuste arvu Euroopa Liidus;
- c) kui tõenäone on, et 18–24aastastega juhtub tööõnnetusi (mis ei lõpe surmaga) rohkem kui vanemate aastakäikude töötajatel.

Andke vastused:

- a) 2 miljonit;
- b) 150 000;
- c) 50% (<http://osha.europa.eu/statistics>).

Tegevus 4. Olemasolevatele teadmistele tuginemine (15 minutit)

Õpilased kehtestavad ajurünnaku reeglid. Kindlasti on reeglite hulgas ka järgmised: keegi ei kritiseeri kellegi ideid, kõik mõtted kirjutatakse üles, üliljulged ja hullud ideed on teretulnud. Ühiselt kokku lepitud reeglid paigutatakse seinale.

Õpilased jaotuvad kolme rühma ja saavad ajurünnaku teemaks tööõnnetuste põhjused. Nad panevad varem kätteantud tabeli vasakpoolsesse tulpale kirja nii palju põhjusi kui võimalik ning jätavad teised tulpad tühjaks.

Väljajagatud paberilehel on tabel, kus on ruumi umbes kümnele põhjusele.

TÖÖÕNNETUSED			
<i>Põhjused</i>			

Kui põhjuste nimekiri on valmis, kirjutavad õpilased tabelisse ka teiste tulpade pealkirjad.

TÖÖÕNNETUSED			
<i>Põhjused</i>	<i>Negatiivsed tagajärjed (tööline, perekond, ettevõtte, tööandja, ühiskond)</i>	<i>Positiivsed tagajärjed (kui neid peaks olema)</i>	<i>Ennetusmeetmed</i>
<i>Ebaõiged töövõtted</i>	<i>Tööõnnetuse tõttu pidi tööline õppima uue eriala, sest ei saa enam seda tööd teha, perel rahapuudus, tööandja pidi leidma uue töötaja</i>	<i>Tööõnnetuse järel hakatakse tunnustama õigete töövõtete kasutamist</i>	<i>Koolitus õigetest töövõtetest</i>

Seejärel arutavad kolm rühma, milliste tagajärgedega on tegemist ja millised võiksid olla õnnetuste ärahoidmise meetmed. Üks rühmadest kannab teistele tulemused ette, teised rühmad lisavad omapoolseid mõtteid ja kommentaare. Kui klassis on võimalik kasutada arvuteid, siis projitseeritakse tulemused ekraanile, kuhu on lihtne lisada täiendusi ja täpsustusi. Ka siis, kui mõtted on kirja pandud tahvlile, on tabelit lihtne täiendada. Laske kahtlusi tekitanud punktid, mille paikapidavuses õpilased ei ole täiesti kindlad, tähistada tärnikestega. Viiendal nädalapäeval vaadatakse need punktid uuesti läbi, et näha, kas kahtlused on hajunud. Ennetusmeetmete loend pannakse seinale ning õpetaja ergutab seda järgmistes tundides täiendama.

Stopp!

Küsimus: Kuhu jäid loengud? Kas kutsehariduses pole loenguid tarvis?

Vastus: Me pole öelnud, et loengutest tuleks loobuda. Loeng võib väga-agi mõjus olla eriti siis, kui see moodustab ühe osa interaktiivsest protsessist, kuhu õpilased on kaasatud, kus nad töötlevad saadud infot, lisavad kommentaare ja rakendavad teavet. Loengute kuulamine sobib hästi õpilastele, kelle õpistiil on orienteeritud kuulmismälule. Kõigile õpilastele aga loengute kuulamine ei sobi, seda kasutatakse tavaliselt ka liiga palju ja tõhusus võib olla oodatust palju väiksem. Uurimused on näidanud, et isegi väga mõõduka esitluse korral suudab õpetaja edastada materjali vähemalt 20 korda kiiremini, kui õpilased suudaksid omandada (Petty 2006). Õpetajapoolne info edastamine ei tähenda veel, et õpilane kõik selle vastu võtab ja seda rakendab.

Robert Marzano jt (2005) ning Geoff Petty (2006, viidates John Hattiele ja tema kolleegidele) on sünteesinud suure hulga haridusuuringute tulemusi. Neist on selgunud, et õpetaja jutu osakaalu vähendamine ja õpilaste jutu osakaalu suurendamine koos aktiivse osalemisega annab väga häid tulemusi. Uurijad on teinud järelduse, et graafiliste teemakaartide ja planeerimiskaartide kasutamine, klassikaaslaste koostöö, kaaslaste õpetamine ning aktiivõpe võivad muude meetodite hulgas suuresti õppimisele kaasa aidata.

LAK-õppe olemus nõuab paljude õpilase aktiivsusel põhinevate meetodite kasutamist. LAK-õppe õpetajad esitavad tavaliselt oma materjali hästi organiseeritud väikeste plokkidena ja koos vastava keeleteoga. Nad kontrollivad pidevalt, kas õpilased on materjalist aru saanud. Uue materjali edukas rakendamine on arusaamise kõige parema näitaja. Õpilaste esimeses keeles õpetamise korral ei tunnetata ehk nii teravalt, et materjali tuleb ettevaatlikult esitada ning arusaamist põhjalikult kontrollida. Siinkohal on LAK-õppe õpilastel selge eelis.

Tegevus 5. Tabelite lugemine ja analüüsimine, kokkuvõtete kirjapanek ja esitus (25 minutit)

Erinevate statistiliste andmete leidmiseks võib kasutada Tööinspektsiooni kodulehekülge (www.ti.ee) või Eesti statistika aastaraamatuid.

Sissejuhatuseks paluge õpilastel vaadata diagramme (http://osh.sm.ee/good_practice/hwi-2007-statistika.pdf) surmaga lõppenud ja raskete tööõnnetuste kohta. Uurige diagramme koos klassiga. Leidke diagrammidelt andmed Eesti ja teiste Balti riikide kohta ning võrrelge neid Euroopa Liidu keskmiste näitajatega. Kui teete seda koos õpilastega, koguvad nad enesekindlust ja usku, et nad saavad ülesandega hakkama. Mida võib öelda surmaga lõppenud ja raskete õnnetuste kohta Eestis võrrelduna teiste ELi riikidega? Kui te kirjutate vastused tahvlile, saavad õpilased neid hiljem lauseid moodustades eeskujuks võtta.

Paluge õpilastel oletada:

- a) kuidas järjestuksid Eestis tööõnnetuste tõenäosuse järgi järgmised tegevusvaldkonnad: haridus, tervishoid ja sotsiaaltoetused, mäetööstus, töötlev tööstus, ehitus, hotellid ja restoranid;
- b) kui suur on tööõnnetuste osakaal 100 000 töötaja kohta ühes või teises tegevusvaldkonnas.

Üksitööna kirjapandud oletused võiks läbi arutada rühmades ja koos oma oletuse põhjendusega kirja panna. Seejärel saavad õpilased oma oletusi võrrelda ametlike andmetega (nt http://www.ti.ee/public/files/2006_K/ESA_2007_195_197.pdf).

Uurige koos klassiga järgmisel leheküljel esitatud tööõnnetuste tabelit. Küsige, kuidas läksid oletused kokku tegelikkusega, millistes töövaldkondades ja mis ametite puhul on rohkem riske, miks rohkem jms. Seejärel tehke kokkuvõtte, kus võrrelge õpilaste tulevase tegevusala statistilisi näitajaid teiste töövaldkondade omadega.

Tegevus 6. Rühmatöö ja tulemuste esitlemine (25 minutit)

Jagage õpilased nelja- või viieliikmelistesse rühmadesse. Soovitage igal rühmal uurida kaht allikat: nt eespool viidatud ELi tööõnnetuste diagrammi ja tabelit „Tööõnnetused Eestis tegevusala järgi“. Kui suunate õpilasi statistilist andmestikku analüüsima, valige materjal, kus kasvu- ja kahanemistendentsid on selged ning õpilastel võiks olla muutuste selgitamiseks piisavalt argumente.

Tööõnnetused Eestis tegevusala järgi

	2006	
KOKKU	Töötajad	646 300
	Tööõnnetused	3 651
	Surmaga lõppenud tööõnnetused	28
	Tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta	565
Haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	Töötajad	96 000
	Tööõnnetused	199
	Surmaga lõppenud tööõnnetused	–
	Tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta	207
Mäetööstus	Töötajad	5 200
	Tööõnnetused	46
	Surmaga lõppenud tööõnnetused	2
	Tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta	884
Töötlev tööstus	Töötajad	136 400
	Tööõnnetused	1 439
	Surmaga lõppenud tööõnnetused	9
	Tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta	1 055
Ehitus	Töötajad	62 800
	Tööõnnetused	379
	Surmaga lõppenud tööõnnetused	6
	Tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta	604
Hotellid ja restoranid	Töötajad	22 300
	Tööõnnetused	86
	Surmaga lõppenud tööõnnetused	
	Tööõnnetusi 100 000 töötaja kohta	386

Allikas: Eesti Statistikaameti aastaraamat 2007

Jagage õpilastele töölehed (vt näidist järgmisel leheküljel). Tööleht on õpilastele toeks kokkuvõtete tegemisel, esitab kokkuvõtte kirjutamise ja esitamise põhilised nõuded. Leht on kokkuvõtte vormi eeskuju, selles on kirjas ka mõned kasutatavad fraasid. Töötage see tööleht üheskoos läbi ning esitage ülesandest arusaamise kontrollimiseks küsimusi.

Kokkuvõtete esitluse ajaks on mõttekas anda kuulajatele ülesanne. Näiteks võivad nad mõelda kuuldu põhjal küsimusi, millest kaks või kolm esitakse iga esitluse lõpus. Kui vältida vahelesegamisi, saavad esinejad keskenduda oma etteastele. Esitlusele järgnevas vestluses on kasulik luua seoseid erinevate esitluste vahel, kutsudes õpilasi analüüsima, sest analüüs köidab märksa enam kui faktid. Pöörake tähelepanu ka suulise esinemise tehnilisele küljele (paluge rääkida kõigile kuuldavalt, näoga teiste õpilaste poole, osutada illustreerivatele andmetele jms). Teine võimalus: kuulajad võivad esitlusi hinnata ka varem antud kriteeriumidest lähtudes.

Suunised tööõnnetuste tabelist kokkuvõtete tegemiseks

Protsess ja esitlus

- kokkuvõtte kirjutamine oma rühmakaaslastega
- oma rühma tulemuste hindamine võrdluses teiste rühmade tulemustega, uute ideede otsimine, enda tulemuste parandamine
- iga rühmaliige kannab klassile ette ühe osa tulemusest
- üks koopia läheb õpetaja kätte

Võimalik struktuur

- millest räägib tabel üldiselt
- olulised faktid
- olulised järeldused

Pikkus

- kaks lauset sissejuhatuseks
- viis kuni seitse lauset oluliste faktide kohta
- kaks lauset kokkuvõtteks

Hindamise alused

- kõik töörühma liikmed rääkisid
- esitlus oli kuuldav kõigile
- esitlus sisaldas 7 olulist fakti
- sissejuhatus ja kokkuvõte olid asjakohased

Mõned kasulikud keelendid

- õnnetuste arv 100 000 (saja tuhande) töötaja kohta
- surmade arv 100 000 töötaja kohta
- kõige suurem arv, kõige väiksem arv
- on rohkem kui kaks korda (2 x) suurem
- on rohkem kui kolm korda suurem
- oluliselt vähem
- Euroopa Liidu keskmisest väiksem, Euroopa Liidu keskmisest suurem
- kahaneb, kasvab
- võrreldes selle aastaga
- õnnetuste arv aastast kasvab/kahaneb
- näha on langevat trendi/kasvavat trendi

Selles ning järgnevatel tundides võib kasutada erinevaid ajakohaseid ja erialaspetsiifilisi andmeid. Hilisemat statistikat saab võrrelda varasemaga. Trendide ja vajalike ennetusmeetmete kohta saab teha järeldusi. Võrdlemine teeb selle harjutuse asjakohasemaks, andes talle suurema tähenduse.

Viiteid tööohutust käsitlevatele veebilehekülgedele:

www.ti.ee – Tööinspeksioon

www.sm.ee – Sotsiaalministeerium

www.terviseamet.ee – Tervishoiuamet

www.tja.ee – Tehnilise Järelevalve Amet

www.ohutus.ee – eestikeelne tööohutust käsitlev veebileht koos foorumiga

www.tootervishoid.ee – tööohutusele ja töötervishoiule keskendunud ajakirja Eesti Töötervishoid veebileht

Tegevus 7. Pöidlameeter (3 minutit)

Iga tegevuse, ülesande ja tunni ajal või selle järel saab kõige kiiremini ja lihtsamini tagasisidet pöidlameetriga. Sellise võtte on pakkunud Paul Ginnis oma raamatus „The Teacher’s Toolkit”. Õpilased tõstavad kokkusurutud rusikaga käe üles ja näitavad püstitõstetud pöidla suunaga oma arvamust. Ülespoole suunatud pöial ütleb, et õpilasele meeldib see tegevus või et ta saab käsitletavast teemast aru. Kui pöial näitab allapoole, siis väljendab see vähest rahulolu või puudulikku arusaamist. Kui pöial on otse alla suunatud, siis on tegu tõsise ebameeldivuse või täieliku arusaamatusega.

Päeva õpitulemusi hinnates korrake igat tulemust, hea oleks osutada sellele tulemusele tulemuste loendis seinal. Õpilased näitavad pöidlagi, mil määral on tulemus nende arvates saavutatud. Teil tuleb öelda oma arvamus pöidlanäitade keskmise taseme kohta ning teha sellest vajalikud järeldused. Kui saate ühe tulemuse kohta keskmiseks „pöidlad all”, siis peaks seda klassiga arutama ja jõudma ühisele kokkuleppele edasiste sammude kohta, et õpitulemus siiski saavutada. Mõne õpilase hinnang võib anda märku individuaalse kohtlemise vajadusest.

Teine päev (paaristund – 45 + 45 minutit)

Paljud Lõuna-Aafrika tööandjad peavad põhjapoolsest provintsist Natalist pärit töötajaid tihti suurepäraseks juhtideks. Nad kaasavad teisi ja on head kuulajad. Kui põhjapoolse Natali inimesed kohtuvad, siis ütlevad nad „Sawu bona”. See tähendab „Ma näen sind”. Teine vastab: „Sikhona”, mis tähendab „Ma olen siin”. Teiste sõnadega – ma eksisteerin, kuna sa näed mind ja tunnustad minu eksistentsi (Senge jt 1994).

Klassi juhtimiseks jääb meil vähe aega: oleme enne tundi hõivatud oma materjalide ettevalmistamisega ega märka õpilasi individuaalselt tervitadagi. Õpilased, kes tunnetavad, et on teretulnud, on paremini valmis õppima. Positiivne õhkkond klassis mõjub õppimisele hästi. (Vahel aitab põgusa silmside loomisest iga õpilasega.) Kui vaba vestlus enne tundi muutub harjumuseks, tullakse kooli varem ning väheneb ka tundi hilinejate arv.

Tegevus 1. Sissejuhatus, meeolelu loomine (10 minutit)

Enne õpilaste sisenemist pange laudadele erinevate töökohtade pilte. Fotode esiküljel (või tagaküljel) on mõned võtmesõnad, nagu *rakmete kandmine, kaitsemaski kandmine, noa teritamine*.

Pildid aitavad õpilastel keskenduda algavale tunniteemale ning ilmselt räägitakse neist omavahel enne tunni algust. Fotodele kirjutatud sõnad on abiks keelelünki ületades.

Alustage tundi üldise klassiaruteluga: „Kujutage ette, et olete sellel pildil oleva töökoha ülemus. Kas te näete tööohutuse seisukohast midagi sellist, mida tuleks arvestada? Kui jah, siis mida?”

Samade fotode põhjal või ühe ekraanile projitseeritud foto alusel laske igal õpilasel iseseisvalt täita järgmine tabel. Andke neile kolm minutit aega ja pakkuge keeleabi. Liikuge klassis ringi, siis on lihtsam õpilasi aidata. Kirjutage kõik sõnad ja väljendid, mida teilt küsitakse, tahvlile.

OHUTUSE TASE	
<i>Mis on hästi tehtud?</i> <i>(õiged käitumisnormid, õnnetusi ärahoidvad meetmed)</i>	<i>Võimalikud riskid</i>

Näiteks võiks kasutada detailirohket pilti köögist.

Kolme minuti pärast laske kõrvuti istuvatel õpilastel omavahel tabeleid võrrelda. Küsige mõnelt õpilaselt, mida arvas ta naaber ohutustest tööprotsessidest või riskidest.

Tegevus 2. Õpitulemused (5 minutit)

Näidake uuesti eelmisel päeval kasutatud graafilist teemakaarti ja nädala soovitud tulemusi. See tuletab meelde esimesel päeval õpitut. Samas annab see kindlustunde, et üksikutes tundides õpitavad teadmised ja oskused üksteist toetavad, et õppimises on kindel õpilast toetav järgnevus. Seejärel arutage klassiga selle tunni õpitulemusi.

Õpilaste õpitulemused selleks tunniks

Sisu

- õpilane väljendab olemasolevaid teadmisi tööga seonduvate riskide kohta
- õpilane oskab määratleda terviseriskide ja ohtude vältimise kohustusi
- õpilane eristab erinevate osaliste vastutust, mis on seotud töökeskkonna tingimuste kujundamise ja mõjutamisega

Keel

- õpilane kasutab aktiivselt võimalust suhelda sihtkeeles isegi siis, kui see õnnestub osaliselt
- õpilane kasutab õigesti ametiriskide ja nende ärahoidmisega seotud olulist sõnavara

Õpioskused

- õpilane teab, millal ja kuidas peatada tegevus ning paluda selgitust või öeldu kordamist
- õpilane on tutvunud teksti töötlemise võtetega

Tegevus 3. Faktide leidmine tekstist (10 + 10 minutit)

Loetakse (iga õpilane iseseisvalt) Priit Siitani esitatud tööohutusfakte aastal 2002. Igaüks valib välja kõige ilmekama fakti. Paarilisega sõnastatakse kaks meedet (üks töötaja, teine tööandja poolt), mis võiksid olukorda Eestis parandada. Esitluse ajal arutatakse õpilaste seisukohti. Töötervishoiumeetmete loend kirjutatakse suurele lehele. Loendit täiendatakse pidevalt kogu tööohutuskursuse jooksul.

Kes ikka peab vastutama töötaja tervise eest?

Priit Siitan

Äripäev 04.07.2003

Muu maailma kogemus on näidanud, et tööõnnetustest põhjustatud otsesed ja kaudsed kulud moodustavad 3–4% SKTst (sisemajanduse kogutoodangust), seega Eestis 3–4 mld krooni aastas.

Riskianalüüsi teevad vaid pooled ettevõtted.

Pooled kutsehaigusjuhtumitest lõpevad haige püsiva töövõimekaotusega. Halva tervisekontrolli korralduse tõttu ei ole suudetud töökeskkonna ohutegurite kahjulikke mõjusid töötaja tervisele välja tuua.

2002. a 41% kontrollitud ettevõtetest ei saanud tööandja töötajaid tervisekontrolli. Nõudlus töötervishoiuteenuse järele on väike ja seetõttu on praegu Eestis vaid 45 töötervishoiuarsti. Kõigile tööandjaile teenuste osutamiseks oleks vaja ligi 200 arsti.

Eli riikides on rakendatud tööandjatele kaks mehhanismi, et motiveerida neid looma ohutut ja tervislikku töökeskkonda (lisaks riiklikule sunnile):

- tööandjad maksavad ise töötajatele töövõimetushüvist, sõltumata töövõimetuse põhjusest (nt Saksamaa 6, Belgia 4, Austria 4–12, Taani 2 nädalat), ja teevad kõik, et nende töötajad oleksid terved, sest siis on ka ettevõtte kulud väiksed;

- tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse maksemäärade suurus sõltub töökeskkonna seisundist konkreetse tööandja juures: kel kehvem, see ka maksab enam.

Statistikaameti andmeil oli Eestis 2002. a 39 800 tööga seotud haigusjuhtumit, mis oli 19,7% kõigist pikaajalistest haigustest. Nende suurte arvude puhul on kõige muret tekitavam see, et sellised juhtumid oleksid ehk töökeskkonna parendamise teel olnud lihtsalt välditavad.

Paljud meie tööandjad ei näe mingit kasu investeeringutest töökeskkonda. 7% tööandjate arvates on nende tegevust takistavate regulatsioonide hulgas ka töötervishoiu ja tööohutuse seadus.

Kui me täna ei mõtle ohutu ja tervisliku töökeskkonna peale, oleme varsti raskete küsimuste ees: kellega tagada 10 aasta pärast Eesti majanduskasv ja kas 33% sotsiaalmaksust piisab kehvast töökeskkonnast tingitud kulude katteks.

Miks?

See on päris raske ülesanne. Ülesande täitmiseks on vaja kogu tekst tähelepanelikult läbi lugeda ja määrata olulised sõnumid. Lühikokkuvõtet tegevad õpilased mõistavad tõenäoliselt paremini sisu. Tekstiga töötades talletavad nad rohkem infot kui need, kes loevad lihtsalt teksti läbi ja vastavad mõnele küsimusele.

Tegevus 4. Teksti lühendamise ja arutelu (30 minutit)

Töötatakse tekstiga „Kes ikka peab vastutama töötaja tervise eest?“. Ülaltoodud artiklivariant on kohandatud. Selleks harjutuseks sobib originaaltekst, mille võib leida Internetist, sisestades otsingumootorisse artikli kogu pealkirja. Artikli võib asendada ka muu teemakohase tekstiga.²⁴

Õpetaja selgitab, mis on teksti lühendamise mõte – terade eraldamine sõkaldest, st kõige tähtsama teabe leidmine ja esiletoomine.²⁵ Õpilased töötavad paardes ja kriipsutavad maha suure osa tekstist, jättes järele käsitletava teema seisukohalt kõige olulisema teabe. Nad kõrvaldavad kõik kordused.

Teksti esimesed kaks lõiku töötab õpetaja läbi koos klassiga. Need kaks lõiku võivad olla juba tahvlil, projitseeritud ekraanile või paberil valmis väljajagamiseks. Lõikude läbitöötamise juurde käivad suunavad küsimused ja õpilaste vastused oma mõttekäikude selgituseks:

²⁴ Kasutatav tekst võiks olla seotud õpitava eriala tööohutusega.

²⁵ Tekstiga töötamise näited on esitatud raamatus lk 246–253.

*Kas esimeses lõigus on kordusi?
Millise osa te maha tõmbaksite ja miks?
Mis laadi info on oluline?
Kas sõnu maha kriipsutades läks olulist infot kaduma?*

Kui õpilased jätkavad teksti töötlemist paarides, liigub õpetaja klassis ringi ja abistab peamiselt küsimustega, mis aitavad õpilastel järgmist sammu teha, nt

Kas selles lõigus on veel mõni mõttekordus?

Kui ülesanne on pooleldi valmis, katkestab õpetaja tegevuse, et õpilased saaksid tundeist rääkida (vt järgnevat).

Aatomi jagamine (2–10 minutit)

See tegevus on võtmeks, mis aitab õpilastel avada tegevusega seotud tundeid. Tunded võivad meile anda lisaenergiat või vastupidi, seda röövida. See tegevus aitab määrata tundeid ja tegelda nende tunnetega, mis takistavad õppimist. Kui lühikokkuvõtte tegemise ülesanne on pooleldi valmis, siis paluge klassi tähelepanu. „Nüüd paneme tähele tundeid, mis meid selle ülesande puhul valdavad. Need õpilased, kes tunnevad, et see ülesanne on sarnane ilusa pühapäeva pärastlõunase jalutuskäiguga mererannal, tõuske püsti ja seiske ukse juurde. Need, kes tunnevad, nagu roniksid nad mäe otsa, tõuske ja seiske akna juurde. Need, kes tunnevad, nagu üritaksid nad august välja ronida, minge klassi teise otsa.“

Kui tekst on paaristööna lühendatud, laseb õpetaja paaridel tulemusi võrrelda. Paarid võivad 20 rida uuesti koos läbi võtta ja ühise tulemuseni jõuda. Seda harjutust võib teha ka terve klassi ühistööna ning algatada arutlusi:

*Kas kellelgi on teistsugune arvamus?
Miks sa nii arvad?*

Lühendatud teksti põhjal on õpilastel ülesanne sõnastada teksti peamõtte ühe kuni kahe lausega. Tulemuseks on lühike konspekt. Õpetaja aitab vajaduse korral kokkuvõtet sõnastada, pakkudes sobivaid fraase.

Kui kokkuvõtte koostamise harjutus on klassile liiga raske, võib seda varieerida. Need, kes on enesekindlad, võiksid töötada koos nendega, kes tunnevad end ebakindlamalt.

Muud võimalused

Õpilased võivad paarikaupa koostada:

- a) terviseriskide vähendamise plaani;
- b) turvameetmete brošüüri;
- c) tööohutuse ja töötervishoiu teemal seinalehe „Terviseriskid meie erialal“.

Nende variatsioonide kasutamise korral soovitame anda enne õpilastele kriteeriumid, mille alusel lõpptulemust hinnatakse.

Tegevus 5. Tööõnnetuste ärahoidmine – esimesel päeval alustatud meetmete loendi täiendamine (vt esimese päeva tegevus 4) – (10 minutit)

Tegevus 6. Saavutuste baromeeter (5 minutit)

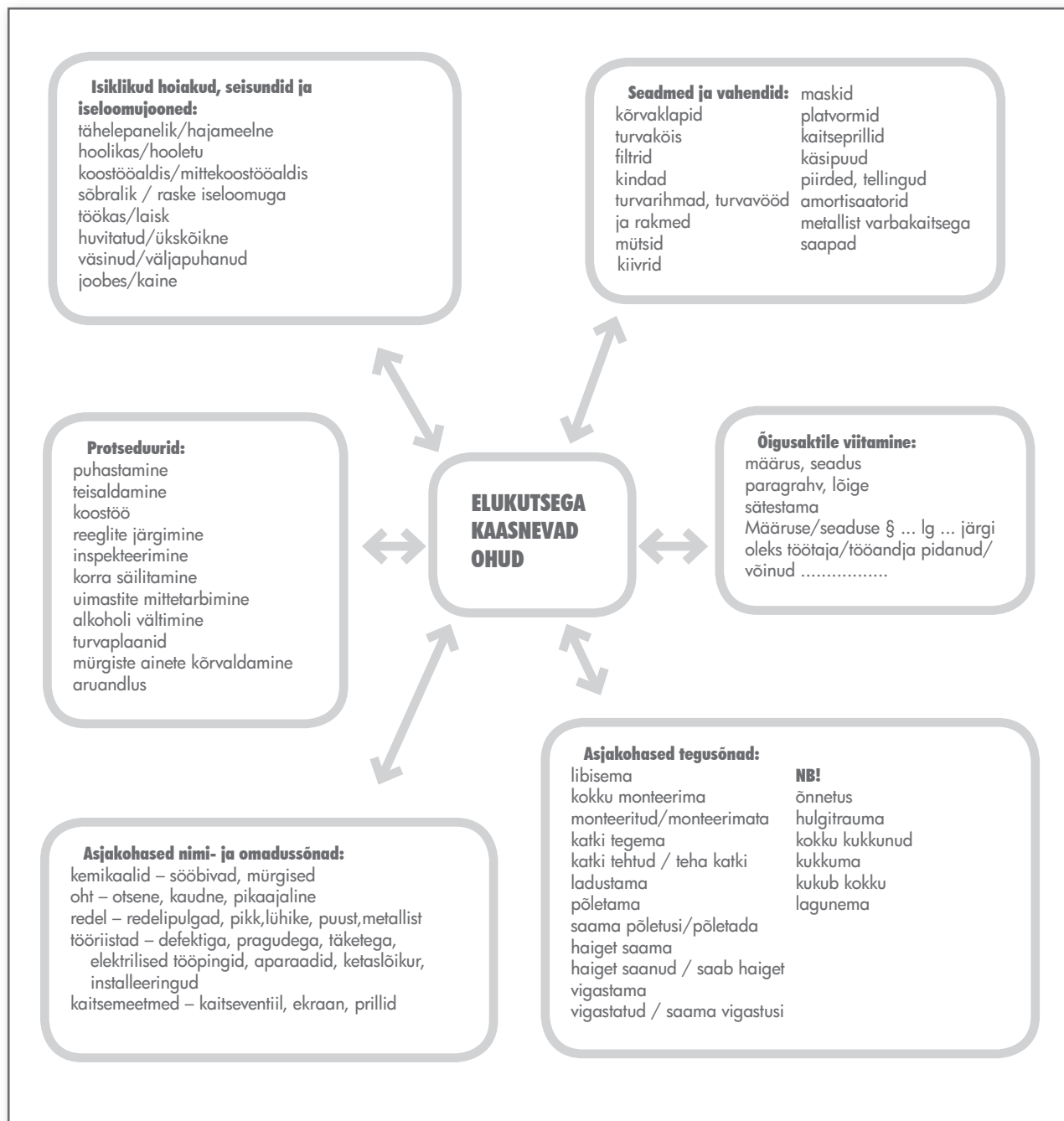
Osutage tahvlile kirjutatud sõnadele:

- saavutatud
- osaliselt saavutatud
- saavutamata

Nüüd pöörduge selle päeva õpitulemuste juurde, mis on klassi seinal, ja küsige õpilastelt, kas iga tulemus on saavutatud, osaliselt saavutatud või päris saavutamata. Seejärel tehke vastavad järeldused.

Kolmas päev (paaristund – 45 + 45 minutit)

Enne õpilaste saabumist pange õpilaste laudadele keeleteolehed (vt näidist). (Kui see pole võimalik, jagage lehed õpilastele tunni alguses.) Leht annab tunnis vajaliku sihtkeelse sõnavara. Sõnade kategoriseerimine (sarnased sõnaliigid, antonüümid, protseduure ja hoiakuid kirjeldavad sõnad) hõlbustab õppimist ja meenutamist. Sagedasemad ning teema seisukohalt olulised sõnad joonige alla. Mõned keerukamad väljendid võib tõlkida ka õpilaste emakeelde.

Tegevus 1. Sissejuhatus (5 minutit)

Pärast õpilaste tervitamist küsige tunni teema sissejuhatuses, kas keegi on märganud viimase päeva jooksul olukorda, kus võinuks juhtuda õnnetus. Kui sellele ei reageerita, võib veel täpsemalt küsida: „Kas keegi nägi ohtlikult sõitvat autojuhti, midagi ohtlikku kodus köögis, kuidas keegi käitus võimlas ohtlikult, nägi töö juures hooletust?” Kui kellelgi on raskusi sihtkeelsete sõnade või väljendite leidmisega ja vajalikud sõnad on töölehel, siis juhtige sellele õpilase tähelepanu. Kui töölehel ei ole vajalikku sõna, siis öelge see õpilasele ning ta lisab selle oma töölehele. Nii tekib töölehtede kasutamise ja täiendamise harjumus. Võimaluse korral viidake eelmises tunnis alustatud töötervishoiu meetmete loendile. Ergutage seda loendit täiendama (juhtige sobiva sisu puhul õpilasi loendit täiendama ka tunni ajal).

Tegevus 2. Õpitulemused (5 minutit)

Järgmised tulemused arutatakse õpilastega läbi. See tund on eelmise päeva tunni jätk. Nüüd käsitletakse täpsemalt töökohtade ohutegureid ning nende vähendamise ja ärahoidmise meetmeid.

Õpilaste õpitulemused selleks tunniks

Sisu

- õpilane räägib töökoha riskidest ja nimetab kümme töökeskkonna ohutegurit
- õpilane kirjeldab meetmeid, mis võivad vähendada riske ja õnnetusi
- õpilane leiab seoseid tööõnnetuste tekkepõhjuste ja ohutusnõudeid kirjeldavate seaduste vahel

Keel

- õpilane kasutab aktiivselt võimalust suhelda sihtkeeles isegi siis, kui see õnnestub ainult osaliselt
- õpilane kasutab õigesti riskide ja nende vältimisega seotud olulist sõnavara

Õpioskused

- õpilane teab, millal ja kuidas peatada tegevus ning paluda selgitust või õeldu kordamist

Tegevus 3. Meeleolu loomine (10 minutit)

Vaadake töökoha riske ja õnnetusi käsitlevaid lühifilme. Neid saab Internetist alla laadida, kui kasutate otsimiseks YouTube'i või tavalisi Interneti otsingumootoreid järgmistel teemadel:

- ohutus töökohal (*safety in the workplace*)
- töötervishoid ja turvaspetsialisti töökirjeldus (*occupational health and safety specialist's job description*)
- õnnetused töökohal (*accidents in the workplace*)

- ameti-/tööriskid (*occupational/labour risks*)

Paljud lühifilmid on mõistetavad ilma saatetekstita. Pilt räägib enda eest.

Enne filmide vaatamist võib õpilastele lahendamiseks anda valikvastustega küsimusi. Küsimustele võib vastata ka filmide vaatamise ajal. Alternatiivse võimalusena võib õpilastele anda ülesande koostada kirjalik nimekiri riskidest, mida filmis näidatakse ja selgitatakse. Pärast filmi vaatamist kontrollivad õpilased ise vastuseid ja parandavad vead. Samal ajal, kui teie arutlete klassiga filmi jooksul tehtud tähelepanekuid, panevad kaks õpilast olulised sõnumid tahvlile või pabertahvlile kirja või sisestavad arvutisse. Kahele õpilasele tehakse ülesandeks avastada ja parandada võimalikud keeivead. Paluge õpilastel koostada mõned kokkuvõtavad laused töökoha riskidest ja tööõnnetustest.

Lõpetuseks paluge meenutada esimesel päeval uuritud statistikat Euroopa Liidu riikide tööliste kohta, nimelt kui paljud neist:

- a) saavad aasta jooksul vigastada;
- b) saavad tööõnnetuste tõttu surma.

Samuti võite küsida ja lasta arutleda, kui paljud meie enda riigi töötajatest saavad eri tööl traumasid. See aitab siduda teemasid reaalse eluga.

Tegevus 4. Õigusaktide tööohutussätetega tutvumine (25 minutit)

Mida teeb õpetaja?

Jaotage õpilased rühmadeks, mitte üle nelja või viie inimese ühes rühmas. Iga rühm saab ühe tööõnnetuse kirjelduse (vt näitetekste allpool). Õpilastel on olemas ka Vabariigi Valitsuse 14. juuni 2007. a määruse nr 176 „Töökohale esitatavad tervishoiu ja tööohutuse nõuded“ tekst. Esitage õpilastele järgmised juhtnöörid nii suuliselt kui ka kirjalikult (pange seinale või jagage jaotvarana igale rühmale kätte).

Seinale kinnitatud või kätte jagatud juhtnöörid²⁶

1. Lugege iseseisvalt oma rühma teksti.
2. Leidke ja arutage rühmas läbi asjaolud, mille vastu on tööandja ja/või töötaja eksinud. Miks juhtus õnnetus / mis põhjustas õnnetuse?
3. Leidke määrusest paragrahv, mille vastu on tööandja ja/või töötajad eksinud (Vabariigi Valitsuse 14. juuni 2007. a määrus nr 176 „Töökohale esitatavad tervishoiu ja tööohutuse nõuded“²⁷).

²⁶ Kirjalikud juhendid aitavad visuaalse mälu õpilasi ja neid, kes on veel hädas suulise kõne mõistmisega.

²⁷ Olenevalt õpitavast erialast ja valitud tööõnnetuste kirjeldustest läheb vaja teisi õigusakte. Võimalikud paragrahvid võiks esitada väljavõtena, mille alusel on õpilastel võimalik viidata nii õigusaktile kui ka konkreetsele sättele.

Klassi juhtimine
 Kui õpilasi suunata hindama rühmatöö dünaamikat, sh töökoormuse jagunemise seisukohalt, siis on võimalik vähendada n-ö siidikate arvu.

4. Valmistage ette ettekanne, kus kirjeldate tööõnnetust ja nimetate sätte, mille vastu eksis tööandja ja/või töötaja, ning lisate meetmeid, mis oleksid ohtliku olukorra ära hoidnud.

Mida teevad õpilased?

1. Õpilased töötavad 4–5-liikmelistes rühmades. Iga rühm saab teksti ühe tööõnnetuse kohta (vt näitetekste allpool). Esmalt tutvub iga rühmaliige tekstiga omaette. Seejärel arutatakse teksti sisu läbi rühmas. Kui tekst on raske või selles on palju liiast teavet, võib õpilastele anda ka teksti kohandamise ülesande.²⁸
2. Õpilased arutavad loetu läbi ning leiavad, mille vastu on eksinud tööandja ja/või töötaja, et õnnetus juhtus. Seejärel otsivad nad õigusakti(de)st teemakohased paragrahvid (Vabariigi Valitsuse määrusest „Töökohale esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded“ või muust õpetaja viidatud õigusaktist).
3. Tundmatute sõnade puhul kasutavad nad iseseisvalt keeleteo töölehte (vt selle päeva sissejuhatavat tegevust).
4. Õpilased valmistavad ette suulise ettekande, kus kirjeldavad tööõnnetust ning Vabariigi Valitsuse määrusest lähtudes tööandja ja töötaja võimalikke eksimusi / tööohutusnõuete eiramist ning meetmeid, mis oleksid ohtliku olukorra ära hoidnud.

NB! Soovi korral valib õpetaja tööõnnetuste tekstid õpilaste õpitava eriala spetsiifikast lähtuvalt. Pakume ühe võimaliku tekstivaliku ning löike Vabariigi Valitsuse määrusest, mida õpilased peavad omavahel eelkirjeldatud viisil seostama.

I. Raudteeveerem jooksis rööbastelt maha

Kolmapäeval, 10. augustil 2005. a kell 6.05 läks rongi nr 9060 mootorvaguni kolmas rattapaar rööbastelt maha, kui rong saabus Balti jaama ärasaate-vastuvõtuteele nr 1.

Vahetult enne I tupiktee lõppu oli mootorvaguni kolmas rattapaar rööbastelt maha läinud. Õnnetuspaiga läheduses olid betoonist prügikasti jäänused. Rööbastee ümbruses kasvas pikk rohi. Mõnevõrra kaldu pinnas soodustas prügikasti veeremist.

Rööbastee õnnetuse tagajärjel kahjustada ei saanud, ka mootorvaguni kahjustused olid väikesed. Rong tõsteti rööbastele ja saadeti depoosse. Pääste- ja hädaabiteenistuste abi tagajärgede kõrvaldamisel vaja ei läinud.

²⁸ Esitatud näidistes on ülesande täitmiseks – missuguste seadustes ja määrustes sätestatud kohustuste vastu on eksitud – teavet liiaga. Õpilasi võib suunata tegelema ainult asjakohaste lõikude ja lausetega. Samal ajal aitab avaram kontekst neil tööelu ohu ja ohutuse poolt paremini mõista. Kui õpilaste keeletase seda nõuab, saab lisada väljajagatavatele tekstidele võtmesõnad koos tõlkega emakeelde või sõnaletusega.

II. Tulekahju tööstusrajoonis

Täna hommikul kella üheksa paiku süttis XXX tööstusrajoonis metallitöökoda. Tulekahju sai alguse ketaslõikuriga töötamisel tekkinud sädemest.

„Lõikasin seal ventilaatoritoru poldi pealseid läbi, no ja see hakkas tossama, tossama, tossama, siis tegin ukse lahti ja võttiski tule taha,“ tunnistas töömees.

Laki- ja puidutolmuses õhus levis tuli nii kiiresti, et polnudki enam muud teha, kui jalgadele valu anda. Töötaja teada polnud hoones ka tulekustutusvahendeid. Seintel olid küll punased kapid, kus pidanuksid olema vahtkustutid, ent need olid tühjad. „Sõbrapoiss tuli ämbriga, viskas vett, aga oli juba hilja,“ sõnas töömees.

Mõne hetkega levis tuli mööda hoone puitkatust metallitöökojaga kokku ehitatud garaažideni. Sinna pargitud kahest autost jäid leekidemõllus alles vaid väändunud vrakid.

Kui saabusid tuletõrjujad, ulatus tulelont juba hoone katusest välja ning linna kohale kerkis paks süsimust suitsusammas. Aeg-ajalt kostsid kärgatused, kui eterniitkatuse kuumuse mõjul kümnete meetrite kaugusele kilde pildus.

Päätetööde juht tunnistas, et esialgu tekkis raskusi vee kättesaamisega. Ligi poole kilomeetri kaugusel asuva hüdrandi tõttu ei suudetud veevarustussüsteemi nii kiiresti rajada, kui paakautodes olev vesi välja pritsiti. Nõnda tekkiski olukord, kus pritsimehed jäid kuivale ega saanud otseselt tuld tõrjuda.

Niigi keeruka olukorra muutis pingelisemaks põlevas garaažis seisev veoauto, mille kapott oli juba kuumusest mustaks tõmbunud.

III. Õnnetus kraanaga

Õnnetus juhtus XXX vallas neljapäeva pärastlõunal: tornkraana ja selle otsas olnud mobiilmasti raudkonstruktsioon läksid ümber. Kraana vajus kabiiniga vastu maad. Kraana nool murdus keskelt kõveraks. 80 meetri kõrgusest ja 6 tonni kaaluvast mobiilmastist jäi järele kägardunud rauahunnik.

Tööd tegeva elektri- ja telekommunikatsioonivõrkude projekterija, ehitaja ning hooldaja sõnul õnnetuses keegi vigastada ei saanud, ka mitte kraanajuht, kes oli kabiinis.

Õnnetuse põhjuse selgitab juurdlus. Esialgu on teada, et millegipärast kiilus tross kraana noole otsas oleval rullikul kinni. Seetõttu ei saanud trossi liigutada ei üles ega alla. Kraanajuht püüdis teha, mis sai, kuid kraana kaotas tasakaalu. Kahju on suur – ainuüksi mast maksis 400 000 krooni.

Pääteteenistus sai väljakutse õnnetuspaigale neljapäeval kell 13.52. Värska tugikomando meeskonnavanem ütles, et abi paluti õlireostuse kõrvaldamiseks. Kokku oli maha voolanud umbes 100 liitrit õli. Kraanal võeti lahti akujuhtmed, et tõstemasin põlema ei läheks.

Väljavõtteid Vabariigi Valitsuse 14. juuni 2007. a määrusest nr 176 „Töökohale esitatavad tervishoiu ja tööohutuse nõuded“²⁹

§ 11. Välitöö

- (1) Välitööl tuleb rakendada abinõusid, et töötajad oleksid kaitstud libastumise ja kukkumise, kukkuvate esemete, kahjuliku müra ning kahjulike gaaside, aurude ja tolmu eest.
- (2) Töötajaid tuleb kaitsta ilmastikumõjude eest, mis võivad neid ohustada või nende tervist kahjustada.

§ 3. Hooned ja tööruumid

- (3) Tööruumid peavad olema väliskeskkonnast piisavalt termoisoleeritud, arvestades selles ruumis tehtava töö laadi. Tööruumi ehitus- ja viimistlusmaterjalid peavad olema tervisele ohutud ning kergesti puhastatavad.
- (4) Tööruumid ja töövahendid tuleb hoida puhtad.

Rühmatöö tulemuse näide

Õnnetuse kirjeldus	Lõik õigusaktist, mille õpilased leiavad	Võetavad meetmed
III. Tulekahju tööstusrajoonis	<p>§ 3. Hooned ja tööruumid</p> <p>(3) Tööruumid peavad olema väliskeskkonnast piisavalt termoisoleeritud, arvestades selles ruumis tehtava töö laadi. Tööruumi ehitus- ja viimistlusmaterjalid peavad olema tervisele ohutud ning kergesti puhastatavad.</p> <p>(4) Tööruumid ja töövahendid tuleb hoida puhtad.</p>	<p><i>Hoida korras tulekustutusvahendid; kasutada ehitusel tulekindlaid materjale jne</i></p>

Tegevus 5. Rühmatöö „Riskide vältimine töökohal” tulemuste esitlemine (20 minutit)

Õpetaja jagab õpilastele töölehed, mida täidetakse õpilaste tööruumade esitluse kuulamise ajal. Iga esitluse kohta kirjutavad õpilased töölehele kuulu põhjal:

- 1) õnnetusjuhtumi lühikirjelduse;
- 2) missugust tööohutusnõuet ei arvestatud,
- 3) millises õigusaktis on asjakohane tööohutuse sätestus.

²⁹ Esitatud väljavõtteid on pelgalt näidis. Valiku teeb õpetaja, lähtudes õpitavast erialast ja kasutatavatest tööõnnetuste kirjeldustest.

Tegevus 6. Ülevaade õpitava eriala tööohutust käsitlevaist õigusaktidest (15 minutit)

Õpetaja peatub pikemalt neil eriala ohutust käsitlevatel õigusaktidel, mida õpilasarühmade esitlused ei vaadelnud.

Tegevus 7. Õpiviiside arutelu (10 minutit)

Tunni lõpus tehakse kogu klassiga ajurünnak, et selgitada, missugused töövormid ja -võtted toetasid õpilasi tekstide mõistmisel, vajaliku teabe leidmisel, oma vastuse sõnastamisel.

Neljas päev arvutiklassis (paaristund – 45 + 45 minutit)

Tegevus 1. Sissejuhatus ja kokkuvõte (10 minutit)

Tuginedes järgmisel leheküljel olevale teemakaardile, meenutage eelmistel päevadel õpitut. Arutellu saab pikkida järgmisi küsimusi:

Kas kellelgi tuleb meelde mõni oht, mis on seotud masinatega? Millised võiksid olla asjakohased strateegiad, mis maandavad neid ohte? Kas on veel midagi, mida annab teha?

Kas teist on keegi kunagi seadmetelt elektrilöögi saanud? Mis juhtus? Millist ohutusmeedet eirati?

Mis teeb teile tulevikus oma valitud elukutse puhul muret seoses ohutuse ja hügieeniga? Kuidas saate neid riske vähendada?

Missugused meetmed on kirjas ennetusmeetmete loendis (vt esimese päeva tegevus 4 lk 86–87)? Kuidas seda loendit võiks korrastada?

Millistes õigusaktides on sätestatud õpitava eriala ja ameti ohutusnõuded?

Mis aitab teil meelde jätta sel nädalal õpitut?

Küsi, kas teemakaart aitab riske meelde tuletada. Miks suudeti teemakaardi abil meelde tuletada rohkem infot? Arutage klassiga, kui tähtis on teavet süstematiseerida ja plokkideks jaotada. Küsi õpilastelt, mis olukordades neil oleks ise mõttekas luua sarnane teemakaart.

Arutelu lõpetuseks nimetage teemad, mida hakatakse käsitlema järgmistel päevadel.

Tegevus 2. Teabe esitamine teemakaardina: teemakaardi täiendamine (10 minutit)

Laske õpilastel paaristööna täiendada kaarti näidetega.

Tegevus 3. Õpitulemuste sõnastamine (5 minutit)

Tunnis harjutavad õpilased teabe süstematiseerimist, uurides ohtude vältimise õiguslikku korraldust.

Aine

- õpilane on koostanud õigusraamistikul põhineva riskitegurite loetelu
- õpilasel on ülevaade töötervishoidu ja tööohutust käsitlevaist õigusaktidest

Keel

- õpilane kasutab aktiivselt võimalusi suhelda sihtkeeles
- õpilane kasutab õigesti ametiohtudega seotud olulist sõnavara
- õpilane viitab õigusaktide sätetele korrektselt
- õpilane tunneb õigusaktis ära asjakohased sätted

Õpioskused

- õpilane on võimeline süstematiseerima infot plokkidesse
- õpilane tunneb õigusaktide ülesehitust
- õpilane palub vajaduse korral kordamist ja selgitusi

Tegevus 4. Õigusaktide ülesehitus (10 minutit)

Arutlege õpilastega selle üle, missugune on õigusaktide ülesehitus ning kuidas aitavad märksõnad otisisõnadena leida asjakohast õigusakti. Tööohutuse seisukohalt sobivad märksõnad kirjutage loendina tahvlile või arvutisse, et need oleksid kõigile kättesaadavad ja õpilased saaksid neid edaspidi täiendada. Harjutage vajalike sätete leidmist õigusaktist akti ülesehitusest lähtudes ja otsisõna abil.³⁰ Arutage õpilastega ühe ja teise mooduse plusse ning miinuseid.

Tegevus 5. Riskitegurite loendi täiendamine ühe õigusakti põhjal (10 + 20 minutit)

Jagage õpilastele töötervishoidu ja tööohutust käsitlevaid õigusakte nii, et sama õigusakt on neljal õpilasel. Iga õpilase ülesanne on leida õigusaktist vähemalt üks tööohutusega seotud osa. Sätetest tuleb leida teave, mis esitab kas otse või kaude³¹ valdkonna tööohutusega seotud riskitegureid. Leitud

Klassitöö juhtimine

Paljud õpilased reageerivad ilmselt negatiivselt, kui neil palutakse lugeda õigusakte. Ometi on tööelus seadustemääruste lugemise oskus väga oluline. Kui õpilaste hirmudele ei reageerita, ei saa õppimisest tõenäoliselt asja. Võite küsida, mis teeb selle õpitulemuse puhul konkreetselt muret. Ilmselt küsivad õpilased, kas nad peavad lugema seadusi LAK-õppe keeles. Vastus on jaatav, kuid nad ei pea tervet seadust läbi lugema. Ka õigusaktid on esitatud plokkidena. Õpilased peavad otsima konkreetsetest peatükkidest spetsiifilist infot. Aidake neil leida vajaminev osa seaduse või määruse tekstist ning seletage neile vajalikku sõnavara.

³⁰ Seaduste ja määruste tekste saab alla laadida aadressilt www.riigiteataja.ee.

³¹ Valdkonna tööohutusega kaudsemalt seotud riskitegurite käsitlemine aitab konkreetseid üksiktegevusi näha avaramas kontekstis.

riskitegurid kirjutatakse tabelisse. Seejärel võrdlevad sama õigusaktiga töötanud õpilased oma tulemusi ning lepivad kokku parimas sõnastuses ja tabelis esitamises. Teiste rühmade tulemuste alusel täiendab igaüks oma tabelit.

Näide

Raudteeseadus

Riigikogu 19.11.2003 seadus, jõustunud 31.03.2004. – RT I 2007, 14, 70

Väljavõte õigusaktist	Riskitegurid
<p>2. jagu. Ohutustunnistus § 22. Ohutustunnistuse väljaandmine, muutmine ja kehtivuse pikendamine</p>	<p>Selles jaos on väga suure mõjujõuga riskitegurid, konkreetse raudteetöötaja jaoks kaudsed.</p>
<p>(1) Enne raudtee-ettevõtjale ohutusjuhtimise süsteemi ohutustunnistuse väljaandmist või selle kehtivuse pikendamist kontrollib Tehnilise Järelevalve Amet ettevõtja ohutusjuhtimise süsteemi nõuetele vastavust.</p>	<p><i>Tehnilise Järelevalve Ameti töötaja jättis midagi kontrollimata.</i></p>
<p>(2) Enne raudteeinfrastruktuuri majandada soovivale ettevõtjale tegutsemise ohutustunnistuse väljaandmist või kehtivuse pikendamist kontrollib Tehnilise Järelevalve Amet raudteeinfrastruktuuri ja raudteeliikluse korralduse nõuetele vastavuse kontrollimise aruandes esitatud andmete õigsust, seejuures on Tehnilise Järelevalve Ametil õigus põhjendatud juhtudel nõuda, et ettevõtja telliks raudteerajatise kohta tehnilise ekspertiisi vastava pädevusega eksperdilt.</p>	<p><i>Tehnilise Järelevalve Ameti töötaja jättis raudteerajatise kohta tehnilise ekspertiisi tellimata. Tehnilise Järelevalve Ameti töötaja tellis ekspertiisi ebapädevalt eksperdilt.</i></p>
<p>(3) Enne raudtee reisijateveoteenust või raudtee kaubaveoteenust osutada soovivale ettevõtjale tegutsemise ohutustunnistuse väljaandmist või kehtivuse pikendamist kontrollib Tehnilise Järelevalve Amet raudteeveeremi nõuetele vastavuse kontrollimise aruandes esitatud andmete õigsust, seejuures on Tehnilise Järelevalve Ametil õigus põhjendatud juhtudel nõuda, et ettevõtja telliks raudteeveeremi kohta tehnilise ekspertiisi vastava pädevusega eksperdilt.</p>	

Tegevus 6. Riskitegurite loendi täiendamine õigusaktide pealkirjade alusel (15 minutit)

Jagage õpilastele töötervishoidu ja tööohutust käsitlevate õigusaktide loend.³² (Hoiatage neid, et loend pole ammendav.) Õpilaste ülesanne on pealkirjade järgi, ent ka õpitule ja oma kogemustele tuginedes täiendada töökeskkonna riskitegurite teemakaarti (vt tegevus 2).

- Töötervishoiu ja tööohutuse seadus
- Raudteeseadus
- Meresõiduohutuse seadus
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töökohale esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse alased nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töökeskkonna keemiliste ohutegurite piirnormid”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Tööõnnetuse ja kutsuhaigestumise registreerimise, teatamise ja uurimise kord”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töötervishoiu ja tööohutuse nõuded vibratsioonist mõjutatud töökeskkonnale, töökeskkonna vibratsiooni piirnormid ja vibratsiooni mõõtmise kord”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Asbestitööle esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Ohtlike kemikaalide ja neid sisaldavate materjalide kasutamise töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Bioloogilistest ohuteguritest mõjutatud töökeskkonna töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Kantserogeensete ja mutageensete kemikaalide käsitlemisele esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Maavarade kaevandamisele esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töövahendi kasutamise töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töötervishoiu ja tööohutuse nõuded töötamisel plahvatusohtlikus keskkonnas”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töötervishoiu ja tööohutuse nõuded ehituses”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töökeskkonna ohutegurid ja tööd, mille puhul alaealise töötamine on keelatud”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Kalalaevadele esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Töötervishoiu ja tööohutuse nõuded rasedate ja rinnaga toitvate naiste tööks”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Nõuded väga mürgise taimekaitsevahendi kasutamisele ja nimetatud taimekaitsevahendit kasutavale isikule”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Isikukaitsevahendite valimise ja kasutamise kord”

³² Siinne valik võimaldab tähelepanu pöörata ka õigusakti vastuvõtjatele ja riskitegurite mitmekesisusele. Õpitavast erialast lähtudes pole kõik loendis esitatud õigusaktid olulised. Kindlasti oleks kasulik loendit täiendada kohaliku omavalitsuse ja asutuse/ettevõtte tasandi õigusaktidega.

- Vabariigi Valitsuse määrus „Kuvariga töötamise töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Vabariigi Valitsuse määrus „Plii ja selle ioonsete ühendite kasutamise töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Keskkonnaministri määrus „Välisõhus saasteaine sisalduse orienteeriva ohutu taseme määramiseks vajalike andmete loetelu”
- Siseministri määrus „Päästeteenistujate ja päästetöödel lepingu alusel osalevate isikute kutsesobivuse nõuded, sealhulgas hariduse-, füüsilise ettevalmistuse ja tervisenõuded”
- Siseministri määrus „Turvatöötaja kutsesobivuse ning kehalisele ettevalmistusele ja tervisele kohaldatavad nõuded ja tervisenõuetele vastavuse kontrollimise kord”
- Siseministri määrus „Kodakondsus- ja Migratsiooniameti väljasaatmiskeskuse ametnike tervisekontrolli ja vaksineerimise tingimused ja kord”
- Sotsiaalministri määrus „Tööinspeksiooni põhimäärus”
- Sotsiaalministri määrus „Töötervishoiu- ja tööohutuslase väljaõppe ja täiendõppe kord”
- Sotsiaalministri määrus „Raskuste käsitsi teisaldamise töötervishoiu ja tööohutuse nõuded”
- Sotsiaalministri määrus „Töötajate tervisekontrolli kord “
- Sotsiaalministri määrus „Ohumärguannete kasutamise nõuded töökohas”
- Sotsiaalministri määrus „Ohtlike kemikaalide identifitseerimise, klassifitseerimise, pakendamise ja märgistamise nõuded ning kord”
- Majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus „Kaevandamise ja kaeveõone teisese kasutamisega tegeleva ettevõtja kohustuslikule dokumentatsioonile esitatavad nõuded”
- Majandus- ja kommunikatsiooniministri määrus „Nõuded väikelaeva varustusele, väikelaeva tehnilise ülevaatuse kord ja kontrollakti vormid väikelaeva registreerimiseks ning väikelaeva või jети pisteliseks kontrollimiseks”

Tegevus 5. Refleksioon (10 minutit)

Õpilased arutavad paaristööna, kas tunni õpitulemuses on saavutatud. Sõnastatakse ühine ootus: kus on vaja lisatööd või juhendamist. Ootused kirjutatakse selgelt loetava kirjaga paberiribadele, mis antakse õpetajale. Õpetaja valib paar ootust ning arutab neid kohe õpilastega. Õpilaste sõnastatud ootuste põhjal saab õpetaja oma edasist töökava täpsustada. Täpsustatud töökava arutatakse taas õpilastega.

Viies päev (60 minutit)

Tegevus 1. Sissejuhatus (5 minutit)

Paluge õpilastel kahe minuti jooksul kirjutada paberile (selge käekirjaga, loetavalt) asjaolusid, mis toetaksid neid paremate õpitulemuste saavutamisel. Seejärel laske õpilastel neljaliikmelistes rühmades oma ideid jagada. Korjake paberid kokku. Neid kasutatakse kolmandas tegevuses.

Tegevus 2. Päeva õpitulemuste arutus (5 minutit)

Oodatavate tulemuste puhul vaadatakse üle ka eelmise päeva ootused ning otsustatakse, millal nendele lahendust otsitakse.

Aine

- õpilane on rühma liikmena koostanud õigusraamistikul põhineva ennetusplaani oma ametialase tegevuse valdkonnas

Keel

- õpilane kasutab aktiivselt võimalusi suhelda sihtkeeles
- õpilane kasutab õigesti ametiohtudega ja nende ärahoidmisega seotud olulist sõnavara

Õpioskused

- õpilane on võimeline süstematiseerima infot plokkidesse
- õpilane palub vajaduse korral kordamist ja selgitusi

Tegevus 3. Õigusaktidel põhineva ennetusplaani kavandamine (40 minutit)

Esimene samm

Näidake õpilastele, mis õigusakte nad kasutavad ja kuidas riskitegurid jaotuvad.

Õigusaktid

Töötervishoiu ja tööohutuse seadus (1999)

Vabariigi Valitsuse määrus „Töökohale esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded“ (2007)

Riskitegurid

Tulenevad TÖÖKOHA TINGIMUSTEST

Tulenevad TÖÖRIISTADE JA MASINATE KASUTAMISEST

Tulenevad KESKKONNATINGIMUSTEST

Tulenevad TÖÖKOORMUSEST

Tulenevad TÖÖ ORGANISEERIMISEST

Tulenevad TÖÖOLMEST

Teine samm

Jagage õpilastele töötervishoiu ja tööohutuse seaduse koopiad. Paluge neil alapealkirjade hulgast leida jaotis „Üldsätted”. Arutage pealkirja tähendust.

Küsige, kas keegi oskab seaduse 2. peatükist määrata riskiteguri. Kas keegi oskab leida vajaliku ennetusstrateegia? Kirjutage see riskitegur ja ennetusstrateegia tahvlile. Laske õpilastel leida veel üks riskitegur, mis on õigusaktiga reguleeritud. Võtke näidiseks üks lause õigusaktist. Kõik õpilased töötavad iseseisvalt ning väljendavad riskitegurit ainult paari sõnaga. Siis arutage riskitegureid ja pakutud ennetusmeetmed (sh nende sihtkeeles väljendamine) ühiselt läbi.

Kolmas samm

Tutvustage kõigile kasutatavat dokumentide paketti:

- ülesanne
- juba vaadeldud seaduse tekst
- määruse „Töökohale esitatavad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded“ tekst
- töökeskkonna riskitegurite täiendatud teemakaart

Leidke kolm vabatahtlikku kaht eriülesannet täitma. Klass alustab tööd. Vabatahtlikke juhendatakse edasi.

Kaks õpilast koostavad ennetusplaani õppimise kohta: mida teha, et õpitulemused ei halveneks, oleksid head. Aluseks on tunni alguses kogutud ideed. Suunake õpilasi kasutama sotsiaalministri määrust „Tervisekaitseenõuded koolidele”.

Üks õpilane sisestab arvutisse töötervishoiu ja -ohutuse meetmete loendi, mille koostamist alustati ühiselt esimesel päeval ning mida on eelnevatel päevadel täiendatud. Tema ülesanne pole koostada esitlust, küll peab ta sisestatud teksti keeleliselt kontrollima.

Ennetusplaani kavandamine

Töö liik: rühmatöö

Lõpptulemus:

- 1) arvutiesitlus seitsme slaidiga (NB! Võib kasutada ka kilesid või pabertahvli lehti);
- 2) esitluse ettekandmises osalevad kõik rühmaliikmed.

Esimesed sammud:

1. Moodustage rühm (miinimum neli, maksimum viis inimest).
2. Valige erialaga seotud tegevusvaldkond (restoran, hotell, elektroonikaseadmete tootmine vm). Iga rühm peab valima erineva tegevusvaldkonna.
3. Informeerige õpetajat, kes annab teie rühmale numbri, mida kasutate faili nimes oma elektroonilise esitluse salvestamisel.
4. Lugege ülejäänud juhendid läbi ja uurige hindamistabelit.

Sisu

Slaid number 1: pealkiri (esitluse ajal tuleb lühidalt seletada, miks selline tegevusvaldkond valiti)

Slaidid 2, 3, 4, 5, 6: **mõned** tähtsad töökohaga ja töötajatega seotud riskitegurid ning kavandatud ennetusmeetmed

Slaid number 7: uurimise ajal kasutatud allikad (kasutatud õigusaktide nimetused)

Hindamistabel

Võtmelemendid (Kas olete põhilised esitanud?)	*	**	***
	Ei	Osaliselt	Jah
Pealkiri			
Töökohaga seotud riskitegurid			
Töökoha riskide vältimise meetmed			
Töötajatega seotud riskitegurid			
Töötajate riskide vältimise meetmed			
Kasutatud allikad			
Tööprotsessid			
Fail on kopeeritud klassi lauaarvutisse enne tunni algust			
Faili nimetus haakub ettenähtud malliga (esimene rühm „Lennukihoolduse ohtude ärahoidmine“)			
Iga rühmaliige osaleb esitlusel võrdse koormusega			
Peetakse kinni esitluse viieminutisest ajapiirangust			
Selgus			
Slaide on kerge lugeda			
Esitus on hästi kuuldav			
Korrektne keelekasutus (vead ei takista arusaamist)			
Suuline tekst aitab slaididest paremini aru saada			
Lõplik hinne – arvestatud või mittearvestatud			
Arvestamise puhul on vaja saada vähemalt üheksa märget tulpa „Jah“ ning mitte rohkem kui kaks märget tulpa „Ei“.			

Aja juhtimine

Paberite laialijagamise kohustust võib delegeerida. Näiteks:

- 1) teatud õpilastel on kohustus aidata õpetajat pabereid laiali jagada;
- 2) pange paberid erinevatele laudadele nelja hunnikusse, et kõik saaks neid kergesti kätte.

Alusdokumendid ja keeletugi

Õigusaktide paketi juures peaks olema võtmemõistete ja sobivate fraaside sõnastik.

Arutelu harjutuse keskel (kui pool harjutusest on valmis)

Mis on kõige suurem probleem?

Ilmselt on selleks piiratud aeg. Soovitage rühmaliikmete vahel tööülesanded jagada nii, et paarina vaadatakse läbi õigusakt ning koostatakse riskitegurite ja ennetusstrateegiate slaidid. Esimese ja viimase slaidi koostavad need, kes on oma töö valmis saanud.

Kas kasutasite sõnastuse kontrollimisel sõnaraamatut või teise rühma õpilase abi?

Õhutage õpilasi kasutama olemasolevaid keeleteomaterjale.

Mitu riski kirjutate ühele slaidile?

Kui neid on üle kolme, siis on ilmselt üle pingutatud.

Tegevus 4. Saavutatud tulemuste hindamine (10 minutit)

Küsi, kas õpilastele tundub, et nad oskavad teavet süstematiseerida ja kanda plokkidesse. Kui paljud tunnevad, et nad suudavad, ja kui paljud arvavad, et ei suuda seda teha? Kas meil on vaja seda oskust edaspidi veel õppida?

Et kõige olulisem tulemus on ennetusplaan, võivad õpilased hindamistabeli alusel ise hinnata, kui kaugelt nad on oma tööga jõudnud.

Võiks veel küsida:

Kes on juba valmis oma infot esitama?

Mis teil on veel teha jäänud?

Kes vastutab esitluse lõpetamise ja selle salvestamise eest klassi arvutisse?

Mida olete teinud keele õigsuse kontrollimiseks?

Kas teil on kõik vajalikud esitluse osad olemas?

Kas te saate rühmaliikmetega kokku selle tunni lõpus või homme enne tundide algust, et harjutada?

Kas olete kontrollinud, kui palju ettekandmine aega võtab?

Kellel on pärast tunde abi vaja?

Kuues päev (paaristund – 45 + 45 minutit)

Tegevus 1. Sissejuhatus (4 minutit)

Eesmärk on selgitada, kes suudab kolme minuti jooksul öelda kõige rohkem töökoha riske ja neid ärahoidvaid strateegiaid. Riske tuleb loetleda väga kõrge müratasemega keskkonnas. Andke õpilastele teada, et müra tase on alguses harjumiseks, sest tulemuste ettekandmise ajaks peavad häälepaelad tugevad olema. Paljud näitlejad ja esinejad teevad selliseid hääleharjutusi enne esinemist.

Õpilased seisavad kahes reas, näod vastamisi: rida A ja rida B. Üks rida on klassi ühes, teine teises otsas. Paaristöö partnerid seisavad teine teises klassi otsas. Terve A-rida hakkab korruga rääkima, hüüdes partnerile ühe töötajatega seotud riski. B-rea partner kordab kuulnud riski ning pakub selle ärahoidmise võimaluse. A-rea partner kordab seda võimalust ning pakub uue riski, ja nii edasi tervelt kolm väga lärmakat minutit.

Harjutus aitab lahti saada sisemistest tõketest.

Tegevus 2. Ettekannete harjutamine (10 minutit)

Kui ettekandeks harjutamise algusest on kolm minutit möödas, tuletage õpilastele meelde, et aega on veel kolm minutit. Teatage uuesti, kui harjutuse lõpuni on jäänud üks minut. Nii saate ise ajagraafikust kinni pidada ja aitate õpilastel aega tõhusamalt kasutada.

Õpilane, kes sisestas arvutisse töötervishoiu ja -ohutuse meetmete loendi, töötab edasi loendiga. (Olete loendit vahepeal aine seisukohalt ja keeleliselt kontrollinud.) Õpilase ülesanne on üksikmeetmed vormistada sedelitena. Sedelilehed prindib ta välja – üks eksemplar iga rühma jaoks – ja lõikab lahti. Nii saab iga rühm sedelitega ülesandeümbriku.

Tegevus 3. Tegevusvaldkonna riskide ning ennetusstrateegiate esitlused ja arutelud (45 minutit)

Tulemusliku õppimise ideede esitlus (vt tegevus 5)

Esitluste ajal teevad teised õpilased iseseisvalt märkmeid kuulnud ennetusplaanide kohta. Näidismarkkirjalike märkmete kohta on tahvlil olemas ja sisaldab järgmist:

- tegevusvaldkond
- viis töökohaga seotud riski ja ennetusstrateegiat
- viis töötajaga seotud riski ja ennetusstrateegiat
- üks esitluse täiustamise ettepanek

Igale ettekandele järgneb aplaus. Kohe pärast ettekande lõppu palutakse asjaosalistel kommenteerida oma esitlust, öelda, mida nad hästi tegid ja mida nad järgmine kord teisiti teeksid. Sellele järgneb teie tagasiside (suuliselt ja hindamistabeli alusel). Rõhk on kõigel, mis on positiivne.

Tegevus 4. Tervishoiu ja tööohutuse meetmete loendi korrastamine (10 minutit)

Iga rühma saab ülesandeümbrikud meetmesedelitega. (Enne eriülesandega töötanud õpilased liituvad rühmadesse või moodustavad eraldi rühma.) Ülesanne on üksikmeetmed ühendada plokkideks meetme võtja, meetme ajamahukuse või ressursimahukuse alusel. Jaotuse kleebib iga rühm suurele paberile ja leiab ka sobiva pealkirja. Suured paberid pannakse klassi seinale.

Tegevus 5. Tulemusliku õppimise ideede esitlus (5 minutit)

Sellegi esitluse järel peaks olema aplaus, esitluse koostajate kommentaar, mida nad hästi tegid ja mida nad järgmine kord teisiti teeksid. Sellele järgneb teie tagasiside (suuliselt ja hindamistabeli alusel). Rõhk on kõigel, mis on positiivne.

Tegevus 6. Nädala õpitulemuste saavutamise edusammude analüüs (16 minutit)

Siin on võimalus terve nädala tööst kokkuvõtteid teha ja saavutusi tähistada. Paljud võivad oma keeleoskust väga kriitiliselt hinnata. Aidake neil näha, et hindate nende

jõupingutusi ja julgust riskida. See on piisav põhjus, et saavutusi tähistada.

Pöörduge nädala õpitulemuste juurde ja arutage need klassiga üksikhaaval läbi, kas tulemus on saavutatud või ei. Õpilased võivad oma hinnangu anda nn põidlameetriga, et näidata, mil määral on tulemused nende arvates saavutatud. Pärast iga tulemuse hindamist tehke õpilastelt saadud hinnangutest kokkuvõtte ja küsige, mis on nende meelest kõige olulisem õppimist soodustav asi, mida nad tahaksid järgmisel nädalal paremini teha.

Õpetaja isiklik refleksioon

Kuna tegu on esimese nädalaga, siis on õige aeg kaaluda, millistele keelevajadustele tuleb edaspidi rohkem keskenduda. Järgmine tabel võib sobida kolleegidega vestlemise lähtealuseks ning aidata jõuda ühiste seisukohtadele, mida iga järgneva nädala jooksul tuleks keeleõppe seisukohalt kõigepealt teha. Koordineeritud käsitlus aitab kiiremini saavutada soovitud tulemusi.

Keeleõppe tulemuste hindamise tabel õpetajale			
LAK-õppe keele suuline esitus	Saavu- tusega rahul	On vaja täiendada	Kommen- taarid, plaanid edasiseks
Sihtkeele kasutamise protsent suulises esitluses			
Soravus			
Häälalus			
Lausestruktuur edastab tähendust			
Esitluse struktuur (sissejuhatus, tekstikogu, järeldus)			
Sihtkeeles kirjutamine (kokkuvõtte)			
Tegusõna ajavormide kasutamine			
Ebareeglipäraste tegusõnade kasutamine			
Määrsõnad			
Omadussõnad			
Hulgasõnad			
Spetsiifiline sõnavara			
Lauseehitus			
Sidesõnad			
Asesõnad			
Numbrid			
Kokkuvõtte struktuur (sissejuhatus, korpus, järeldus)			
Muud			

Olulised LAK-õppe põhimõtted, millele kutsekoolis keskenduti esimese nädala jooksul

Järgmises tabelis on kokkuvõtlikult esitatud varasemate tegevuste ajal rakendatud LAK-õppe elemendid.

Mitmekordne fookus	Turvaline ja rikastav keskkond	Autentsus
<ul style="list-style-type: none"> • keelt õpitakse teistes ainetundides • sisu omandatakse keeletundides • lõimitakse mitut õppeainet • tervet õppekava läbivad teemad/projektid • reflekteeritakse õppeprotsessi 	<ul style="list-style-type: none"> • rutiintegevused • näitlikustatakse keelt ja sisu • tugevdatakse õpilaste enesekindlust • kasutatakse õpikeskusi • tutvutakse autentsete materjalidega/keskkondadega • kasvab õpilaste keeleteadlikkus ja areneb keeleoskus 	<ul style="list-style-type: none"> • õpilased aitavad kindlaks määrata keeleõppe vajadusi • arvestatakse õpilaste huve • ühendatakse õpilaste igapäevaelu ja õppimine • kohtutakse LAK-õppe keeles kõnelejatega • kasutatakse tänapäevaseid materjale
Aktiivne õppimine	Tugistruktuur	Koostöö
<ul style="list-style-type: none"> • õpilased suhtlevad rohkem kui õpetaja (suhe on 80 : 20) • õpilased osalevad õpitulemuste plaanimises • õpilased hindavad õpitulemuste saavutamisel tehtud edusamme • on väärtustatud kaasõpilaste koostöö • tähenduseni jõutakse aruteludes • õpetajad on õpiprotsessi toetajad 	<ul style="list-style-type: none"> • lähtutakse õpilaste olemasolevatest teadmistest, oskustest, hoiakutest, huvidest ja kogemustest • teavet esitatakse kasutajasõbralikult • arvestatakse erinevaid õpistiile • väärtustatakse loovat ja kriitilist mõtlemist • julgustatakse edasi püüdlema, oma turvatsooni piire kompama 	<ul style="list-style-type: none"> • tunde kavandavad LAK-õppe õpetajad koostöös nn tavaõpetajatega • kaasatakse lapsevanemad • kaasatakse kohalik kogukond ja omavalitsus

Esimese nädala jooksul fookusesse tõstetud põhimõtted

MÕTLEMINE (TUNNETAMINE)

- õpitulemused sisu, keele ja õpioskuste kaupa arutatakse läbi koos õpilastega
- õppimine lähtub õpilaste olemasolevatest teadmistest, oskustest, hoiakutest, huvidest ja kogemustest
- õpilased analüüsivad kavandatud õpitulemuste saavutamist iseseisvalt, koos teiste õpilastega ja koos õpetajaga ning seavad uued eesmärgid
- õpilased suudavad sünteesida, hinnata ja rakendada mitmes õppeaines omandatud teadmisi ja oskusi

Kuulumine

- õpilased tunnevad, et õpihimulise kollektiivi liikmeks olemine on rikastav
- õpilastel on piisavalt enesekindlust ja oskusi, et töötada rühmas ning leida tasakaalustatud suhe isiklike ja kaaslaste huvide vahel
- lapsevanemad, õpetajad ja õpilased on hariduselus partnerid
- õpilased oskavad määrata oma rolli nii klassis, kohalikus kontekstis kui ka globaalses mastaabis

Aineteadmised ja -oskused

- sisu on selgelt seotud klassikollektiiviga, kodukohaga, klassiväliste olukordadega
- õpilased rakendavad uut sisu ning arendavad asjakohaseid oskusi kogemuslikes tegevustes
- sisu on oluline, ilma et oleks ülekaalukas
- eri õppeainete sisu on lõimitud
- kõigisse õppeaineisse on lõimitud kultuurikontekst

Suhtlemine

- õpilased kasutavad aktiivselt õigust osaleda klassi ja kodukoha tegevustes ning suhtluses
- koolipinkide/laudade asetus, klassi seintel olevad näitused ning muud ettevõtmised aitavad kaasa õppimisele ja suhtlemisele
- õpilased ja õpetajad arutavad olulised töökorda ja õpet käsitlevad asjaolud läbi ning sõlmivad asjakohaseid kokkuleppeid
- keele- ja suhtlusoskusi arendatakse kõigi õppeainete tundides

4

LAK-õppe käimalükkamine

Peatüki sisujuht

Selles peatükis kirjeldame LAK-õppe soovitud õpitulemuste seadmise eripära. LAK-õppe tulemused paranevad oluliselt, kui eri õppeainete vahel luuakse seoseid ning suurendatakse õpetajate koostööd. Selgitame, kuidas toetada keeleõpet ainetundides ja aineõpet keeletundides; iseloomustame õppekavaülestes teemade rolli ning toome selle kohta näiteid. Üksikasjalikult käsitleme hindamist LAK-õppes. Peatüki lõpus anname nõu, kuidas hõlbustada õpetajate koostööd.

LAK-õppe edukava

Suured unistused ja suured teod viivad suurte tulemusteni – see on LAK-õppe eesmärk. LAK-õppe ülim siht on kaks- või mitmekeelsus ning (nagu teistegi haridusprogrammide puhul) eelduste loomine toimetulekuks ja eduks nii õppimises kui ka elus üldse.

Üks osa LAK-õppe edukavast on soovitud tulemuste seadmine:

- 1) ainetulemused;
- 2) aine omandamist toetavad keeletulemused;
- 3) üldiste õpioskustega seotud tulemused.

Õpitulemuste all peame silmas püsivaid teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis võimaldavad õpilasel õpitud oma isiklikus ja tööelus rakendada. Teisisõnu on tegemist kõige sellega, mida õpilane teab ning oskab tänu õpitule.

Eespool kirjeldatud filmis „Surnud poetide ühing” laua peal seismise vaatevinklist kujutavad õpitulemused endast võimaluste hulka, mis aitavad avardada õpilase (nii enda kui teiste kohta käivate) teadmiste repertuaari, oskusi ja võimalusi oma elu võimalikult hästi elada.

Õpitulemused:

- 1) aitavad õpet fookustada;
- 2) on õppetöö suunised (teadmised, oskused, hoiakud);
- 3) kujutavad endast hindamise objekti (teisisõnu, need on mõõdetavad);
- 4) toetavad õpilasi isiklike eesmärkide seadmisel;
- 5) hõlbustavad mittekaubeldavate ootuste edastamist;
- 6) aitavad anda edasi õppe-eesmärke;
- 7) on aluseks õpilase lõpphinde kujunemisele;
- 8) on aluseks õpetaja töö hindamisele (kohandatud Grönlund 2004 järgi).

Peaasi on, et õpilased tuleb kaasata kõigile kohustuslike ja soovitud õpitulemuste seadmisel. Nii kujuneb neil välja väga oluline eluline oskus: sihtide seadmise ja soovitud

Näidistulemused

- Õpilased tulevad risküliku pindala valemi, rakendavad seda pindala mõõtes ning kirjeldavad protseduuri.
- Õpilased leivad, analüüsivad ja kasutavad võõrriiki reisimise ettevalmistamise kohta tarvilikku teavet ning kommenteerivad oma tegevusi.
- Õpilased kirjeldavad Eesti-Vene kaubandussuhteid kolmest vaatevinklist: WTO, Eesti riik, Vene riik.

tulemuste kavandamise harjumus, mida edukad inimesed iga päev rakendavad.

LAK-õppe soovitud tulemusi seades peab arvestama teatavaid eripäraseid aspekte.

Aine-, keele- ja õpioskuste eesmärke on üsna keerukas ühitada. LAK-õppe õpetajad on tunnistanud, et kõigi nende tulemuste kavandamine ja silmaspidamine on nii õpilastelt kui ka õpetajatelt nõudnud esialgu märkimisväärset pingutust, ent sellega harjudes hakkavad õpilased peagi tunnis rohkem kaasa tegema ja õppima. Pikas perspektiivis säästab see aega.

Tuleb arvesse võtta, et keel ei ole peamine õppeaine. Ainet saab õppida minimaalsete keeleteadmiste toel, kuigi seda on esiti raske uskuda. Veelgi enam, pearõhu panemine ainele aitab keele omandamisele kaasa iseäranis juhul, kui keeleõppele pööratakse ainetundides regulaarset ja süstemaatilist tähelepanu.

Aineõppe kvaliteet ei tohi keeleteadmiste nappuse tõttu kannatada. Tuleb osata eristada olulist ebaolulisest. LAK-õppe programmi tugejõud on aineõpe. Õpilase tähelepanu köidab just äsja omandatud aineteadmiste rakendamise võimalus.

Soovitud keeletulemusi on raske eraldi reastada, kuna neid määravad nii ainetulemused kui ka õpilaste huvid ja vajadused. Õpilaste varustamine aineteadmiste omandamiseks parasjagu vajamineva sõnavara ja lausemudelitega aitab saavutada õpitava keele ainekava nõudmisi. Ainekava teemad omandatakse lihtsalt teises järjestuses.

Kui õpetajad kooskõlastavad soovitud õpitulemused ja õppetegevused, muutub õppimine tõhusamaks. Nähes õpetajaid kooskõlastatult tegutsemas, advavad õpilased kergemini, et rühmatöö on igapäevaelu osa, mitte pelgalt miski, millega tunnis tegeldakse. Veelgi enam, ilma koostööta on LAK-õpe äärmiselt vaevaline ettevõtmine. Mitme aine- ja keeleõpetaja hinnatavad ühisprojektid ning ühised teemad muudavad õppe elulähedasemaks, kuna see väljub ühe klassiruumi piiridest ning omandab laiemat rakendatavust. See paneb õpilased hoolsamalt õppima ning kergendab pikas perspektiivis õpetaja tööd.

Puututakse kokku LAK-õppe keeles kõnelejadega. Kontaktid ja suhtlus on keeleõppe tasu, need aitavad õppimisel juurduda ning vilja kanda.

Suheldakse kogukonnaga ning rakendatakse aineteadmisi kogukonna tegevustes. Täendusloome on sotsiaalne protsess ning see on veelgi elulisem, kui õpiprojekt toimub koolivälises reaalses maailmas või on sellega seotud. Just need on hetked ja õppetunnid, mida me ei unusta.

Tasakaalustatakse psühholoogiliselt turvalise õppekeskkonna loomine ja keelelise arengu edendamine. See ülesanne nõuab kõiel kõndija osavust. Liigest kaldumisest ühele või teisele poole annab märku see, kui õpilased lakkavad sõna võtmast või kui keelevead kinnistuvad.

Keskendutakse õpioskustele. LAK-õpe nõuab üksjagu osavust. Selle mitmekordne fookus säilib paremini, kui tähelepanu pööratakse ka õpioskustele. Me ei saa võtta vastutust oma õpitegevuse eest, kui meil ei ole aimu sellest, kuidas toimub õppimine. Niisiis tuleb suurendada teadlikkust sellest, kuidas me õpime (nt meie eelistatud õpistrateegiad ja -stiilid) ning kuidas me mõtleme (metatunnetus). See aitab meil omandada teadmisi ja vahendeid, et kavandada, hinnata ning täiustada oma õppe-tegevust. Samuti võimaldab see kujundada vaimseid harjumusi, mis aitavad kaasa edukusele ja õnnelikkusele eluteel.

Õpetaja kogemus

5

Minu silmade avanemine

Olen loodusteaduse õpetaja, mitte keeleõpetaja. Arvasin, et keeleõpetaja peab hoolt kandma selle eest, et õpilastel oleksid piisavad keeleteadmised aine mõistmiseks. Õppekava täitmine võib olla keerukas isegi tavaklassi õpilastele. Minu silmad avanesid, kui keeleõpetaja ütles, et ta püüab kasutada osa minu aine sõnavarast, ent ei saa loodusteadusest eriti hästi aru. Mõistsin, et pean aitama oma õpilastel omandada vajalikku sõnavara. Kasutasin sõnastikke ja palju näitvahendeid, sealhulgas diagramme, ning püüdsin kõik puust ja punaseks ette teha. Esitanud väikese hulga teavet, kontrollisin üha uuesti üle, kas õpilased said ikka sellest aru. Püüdsin vabaneda kõigest ebaolulisest ja keskenduda hädavajalikule. Esialgu võtsin endale

liiga palju vastutust ning kulutasin ülearu palju aega keele selgitamisele. Lõpuks otsustasin korraldada rohkem paaris- ja rühmatöid ning katseid. Samal ajal püüdsin õpilasi endiselt toetada, esitades teavet selgete ja hõlpsasti omandatavate lõikudena ning kasutades pealkirjastatud diagramme ja sõnastikke. Kontrollisin pidevalt, kas õpilased olid kõigest aru saanud, ning õpetasin keelt vastavalt vajadusele. Mis kõige olulisem, avastasin, et kui püüdsin muuta teema õpilastele aktuaalseks, seostada see ühel või teisel viisil nende eluga, huvitusid nad aine õppimisest. Olles aimest huvitatud, omandasid nad keelt justkui iseenesest. Ma ei pidanud mitte niivõrd keelt õpetama, kui pakkuma keeletuge ning keelt huvipakkuval viisil rakendama.

Marc Francis, loodusteaduse õpetaja

Keeleõppe toetamine ainetundides

Igal ainevaldkonnal on oma spetsiifiline terminoloogia ehk oskussõnavara. Otstarbekas on kõigepealt otsustada, milliseid keeleteadmisi õpilane aine omandamiseks tingimata vajab (kohustuslikud keeleteadmised). Need keeleteadmised, mis võiksid olla abiks, aga mis ei ole aine õppimiseks tingimata vajalikud (aineõpet toetavad keeleteadmised), jäävad tagaplaanile, olgugi et needki on vaja omandada. Aineõpet toetavad keeleteadmised muutuvad aktuaalseks, kui õpilased püüavad väljendada oma mõtteid seoses õpetatava teemaga. Niisiis on tihtipeale just aineõpet toetavad keeleteadmised need, mis õpilast tõeliselt huvitavad. Need võivad moodustada alustala, mille külge saavad end haakida kohustuslikud keeleteadmised.

Nancy Cloud, Fred Genesee ja Else Hamayan (2000) on väitnud, et kohustuslike keeleteadmiste hulka kuuluvad:

1) tehniline sõnavara (taksonoomia, lugeja);

- 2) erialaväljendid (vähim ühiskordne, ühised eellased);
- 3) mõistete mitmetähenduslikkus (mass, palk);
- 4) süntaks (umbisikuline tegumood, põimlauseid);
- 5) keelefunktsioonid, mis domineerivad vastava õppetunni ainevaldkonnas (teavitamine, defineerimine, analüüsimine, klassifitseerimine, ennustamine, järeldamine, seletamine, õigustamine jne).

Neid keeleteadmisi on vaja, et õpilased saaksid omandada mõisteid, küsida küsimusi, selgitada õpitut, anda tunnistust aine valdamisest ning valmistuda edasisteks õpinguteks vastavas ainevaldkonnas (Cloud *et al.* 2000).

Eesti keele oskuse tasemekirjelduste³³ raamat võiks olla toeks, kui sihtkeel on eesti keel.

Olgu tegemist kohustuslike või aineõpet toetavate keeleteadmistega, õpilastele tuleb anda palju omavahelise suulise suhtluse võimalusi. Me ei õpi keelt kõnelema üksnes kuulamise, lugemise ega kirjutamise teel. Et uus keel juurduks, peame kasutama seda vestluses. Üksnes nii saab see muutuda meie eneseväljenduse loomulikuks osaks. LAK-õppe mitmekülgsete strateegiate seas on õpilaste huvide arvestamine ning nende koostöö ja kriitilise mõtlemise edendamine. Need strateegiad loovad keele kasutamise lisavõimalusi, soodustavad aineõpet ning loovad pinna aineteadmiste läbiarutamisele ja edastamisele. Need lisavõimalused toetavad ka keeleõpet.

Seda arusaama kinnitab LAK-õppe õpetajailt saadud tagasiside. Kui neilt on küsitud, mis on nende meelest keeleõppe toetamise puhul ainetundides esmatähtis, on nende vastustes jäänud konkreetseid keeleõppe tegevused ja õppematerjalid tagaplaanile. Siiski on mõnd niisugust materjali tutvustatud selle jao lõpus. Kõigepealt võtame aga kokku LAK-õppe õpetajate tagasiside. Alljärgnevaid punkte kirja pannes oleme tuginenud varasemale koostööle Lynda Boyntoniga, väga kogenud LAK-õppe pedagoogiga.

1. Looge psühholoogiliselt ja füüsiliselt turvaline keskkond

Õpilased peavad tundma, et nad võivad keelt kasutada vigu kartmata. Igas vanuses õpilased peavad mõistma, et nemadki peavad aitama luua keskkonda, kus nende klassikaaslased tunneksid end mugavalt – kaitstuna naeruvääristuse, sarkasmi ja vägivalla eest. Selleks tuleb koos õpilastega kokku leppida klassi reeglid ja neid järgida; lahendada probleemid arutelu teel; tunnustada konstruktiivse suhtlemise püüet ning õhutada õpilasi oma kommentaare ja käitumist analüüsima ning parandama. Mis kõige olulisem, õpilastesse tuleb uskuda ja seda usku välja näidata.

2. Kasutage järjekindlalt üht keelt

Püüdke alati kasutada sihtkeelt. Esialgu võib õpilane vajaduse korral LAK-õppe keeles öelda oma emakeeles kokku võtta. Võite kutsuda külalise, kes selgitab emakeeles ohutusnõudeid. Need on siiski pelgalt üleminekutehnikad, mida kasutatakse enamasti programmi alguses ja üksnes mõõdukalt.

³³ Vt Iseseisev keelekasutaja: B1- ja B2-taseme eesti keele oskus. Tallinn, 2008.

3. Esialgu on õpilastel lubatud rääkida emakeeles

Olge valmis selleks, et algkooliõpilased, kes on äsja programmi alustanud, vastavad esialgu oma emakeeles. Sageli kasutavad nad kohe neile õpetatud keelendeid, ent ärge oodake spontaanset eneseväljendust sihtkeeles enne kolmandat või neljandat kuud. Nende esimeste kuude jooksul arendavad õpilased oma passiivseid keeleoskusi. Üha enam ja enam hakkavad nad aru saama, mida te neile räägite, kuigi nad ei ole veel võimelised end ise sihtkeeles hõlpsasti väljendama. Olge valmis selleks, et algkooliõpilased segavad keeli omavahel iseäranis esimese poolaasta vältel. Julgustage neid alati LAK-õppe keeles rääkima.

Ka LAK-õppes osalevad gümnaasiumi- ja kutsekooliõpilased segavad keeli omavahel, sest see hõlbustab suhtlemist. Andke õpilastele parajasti vajaminevad fraasid LAK-õppe keeles ning võimaluse korral kirjutage need tahvlile. Kui väljendit on kord juba kasutatud, arvake see klassi repertuaari hulka. Aitamaks õpilastel vältida kiusatust sõltuda üksnes õpetajast kui ainsast keeleteadmiste allikast, võite paluda õige sõna leidmisega jänni jäänud õpilasel valida oma mõtte väljendamiseks muu viisi. Võite paluda abi ka ülejäänud klassilt või juhatada õpilase sõnaraamatu või sõnavarastendi juurde. Uue teemaga tekkivaid keelevajadusi ennetades võite osa sõnavarast enne tunni algust kinnitada stendile või kirjutada tahvlile.

Ärge premeerige õpilasi sihtkeele rääkimise eest mingit laadi klassi valuutaga. See ei ole tulemuslik, sest tekib situatsioon, kus õpilast motiveerib keeleõppeks üksnes väline hüvitis. Eesmärk on arendada õpilastes soovi õppida ja rääkida sisemise motivatsiooni ja õppimisega kaasnevate väärtuste tõttu. Peamine preemia on aine õppimine ja nauding sihtkeeles suhtlemisest.

4. Kõnelge aeglaselt ja häädage selgesti

Uut sõnavara ja uusi struktuure tutvustades rääkige väga selgelt, samal ajal ärge rõhutage sõnu ülearu ega rääkige ebaloomulikult aeglaselt. Tundi ette valmistades teadvustage endale uute sõnade ja struktuuride arvu. Õpilased peavad tajuma uut ülesannet, ent samal ajal tundma end mugavalt, mitte pinges või ülekoormatult.

5. Kasutage kohast keeletaset

Vältige õpilaste jaoks liiga keerukaid struktuure, ent kõnelge grammatiliselt korrektselt. Et pakkuda õpilastele pinget, kasutage keeletaset, mis on üks samm nende omast ees – nii peavad nad kaasa töötama, kuid samal ajal ei muutu õppimine liiga keeruliseks.

6. Kasutage tähenduse kinnistamiseks miimikat, žeste ja pilte

Vastupidi tavapraktikale laske õpilastel enne visuaalse vihje andmist uusi sõnu hoolikalt kuulata, et ära arvata nende tähendus sihtkeeles. Sel viisil jõuab mõte esimesena kohale sihtkeeles.

7. Kordamine on vajalik

Kordamine aitab õpilastel tähendust mõista ning loob kindlustunde. Passiivsete keeleoskuste arenedes hakkavad õpilased uut sõnavara endamisi kordama. Keelega harjudes hakkavad nad sõnavara valjusti kordama ning end mõnevõrra spontaansemalt väljendama. Iseäranis nooremate õpilaste puhul aitab siin kaasa väljakujunenud rutiin

iga päeva alguses. Vanemate õpilaste puhul on mõttekas tekstides vältida asesõnu *see* ja *tema*, pigem tuleks korrata nimisõnu.

8. Muutke õppimine tähenduslikuks

Õppetundide keel, temaatika ja tegevused peavad õpilaste jaoks olema aktuaalsed ning huvitavad. Esialgu tähendab see keskendumist õpilastele endile, nende perele, koolile ja kogukonnale. Hiljem võivad teemad hõlmata muusikat, kohalikke vaidlusküsimusi, koolisünnimusi, keskkonda, kogukonna probleeme, ühiskondlikku tööd, sporti, meeleolu, tervislikke eluviise jne.

Keskendudes probleemide lahendamisele, mis nõuab kriitilist mõtlemist ja rühmatööd, on õpilased õppimisest rohkem haaratud ja huvitatud. Kasutades ära õpilaste kogemusi, isiklikke huve ja tausta ning pannes nad tõeliselt mõtlema, muutub õppimine nende jaoks sisukamaks, ehedamaks ja aktuaalsemaks.

9. Pakkuge erinevaid keelemudeleid

Õpilased peavad LAK-õppe keelt kuulma erinevate inimeste suust eri kontekstides. Koolis kasutatav keel ei sobi alati igapäevaolukordadesse. Kutsuge tundidesse külalisi ja korraldage väljasõite. Seadke sisse sõbrasüsteem klasside vahel, pannes iga noorema õpilase kokku vanema õpilasega, ning korraldage nende kohtumisi üks–kaks korda nädalas. Liituge rahvusvaheliste projektidega, nagu „Science Across the World“, või algatage koostööprojekt Eestis või mõnes muus riigis asuva kooliga, mille õpilased kõnelevad LAK-õppe keelt esimese või teise keelena. Andke õpilastele ülesanne LAK-õppe keelt emakeelena kõnelevate inimeste loodud materjalide põhjal, nagu muusika, videoklipid, ajaveebid või kodulehed.

10. Looge rohkesti keele kasutamise võimalusi

Kõiki õpilasi haaravad tegevused, nagu rühmatöö, paaritöö ja õpikeskused, on efektiivsemad kui kirjalikud harjutused, mida kontrollitakse kogu klassiga, lastes ühel õpilasel korraga vastata. Uurides välja õpilaste teadmiste ja hoiakute hetkeseisu ning arvestades eri õpistiile, saate välja töötada programmid ja tegevused, mis vastavad õpilaste vajadustele. Ideed, õppetunnid ja tegevused peavad sobituma õpilaste jaoks aktuaalsesse konteksti.

Õpilased õpivad keelt seda kasutades. Probleemide lahendamisele keskendunud koostöö (paaris- ja rühmatöö) võib iseäranis kasulikuks osutuda. See annab õpilastele võimaluse arendada oma koostööoskusi ning enesekindlust, et esitada kaaslastele oma mõtteid ja arvamusi.

11. Esmatähtis on suhtlus

Õpilaste jaoks on suhtlemine täiuslikust grammatikast olulisem. Õpilast tuleks tunnustada rääkimise ning õigesti rääkimise eest. Õpetaja võib ette öelda õige sõna või fraasi või parandada vead vigases lauses. Õpilaste eneseväljendusoskuse edenedes võid õhutada neid ennast parandama või lasta seda teha kaasõpilastel. Kui õpilane on eksimuse parandanud, jätkake dialoogi. Võimaluse korral võiksid õpilased võtta vestluses juhtohjad enda kätte. See annab neile suurema iseseisvuse ning toetab klassikultuuri kujunemist, milles õpilased võtavad üha enam vastutust oma õppimise eest.

12. Looge mitmekesiseid võimalusi kõigi nelja osaoskuse (kuulamise, kõnelemise, lugemise ja kirjutamise) arenguks

Keele iga osaoskus tugevdab teisi. Püüdke leida võimalusi kõigi nelja osaoskuse ühitamiseks ühes tegevuses või tegevuste seerias. Näiteks üleilmastumisest rääkides laske õpilastel esmalt kirja panna oma mõtted üleilmastumise plussidest ja miinustest. Seejärel võiksid õpilased paarikaupa lugeda teise kirjutatut. Need kaks õpilast kombineerivad oma mõtted ühtseks kirjalikuks vastuseks. Nad võivad harjutada oma tulemuste suulist esitamist. Seejärel esitab üks paar oma tulemused teisele paarile. Kaks paari arutavad erinevusi ning panevad kirja ühise teksti.

13. Töötage süstemaatiliselt selle nimel, et kõigil koolis kasutatavatel keeltel oleks võrdne staatus

Kõik keeled, mida koolis õpitakse ja kasutatakse, vääriavad võrdselt tähelepanu. Näiteks tuleks kasutada võimalust esitada teadaandeid kooli eri keeltes. Õpilaste kogunemistel võib teha ettekandeid LAK-õppe keeles. Võite näidata LAK-õppe keele väärtust, kõneldes seda õpilaste ja kolleegidega väljaspool klassiruumi koridoris või sööklas. Suhtlemine LAK-õppe keelt kõnelevate maade õpilastega ning tavaprogrammi õpilastega võib aidata õpilastel mõista keeleõppe vourusi. Enamikule õpilastest tundub rahvusvaheline suhtlus põnev. Eri keelte, sealhulgas õpilaste emakeel(t)e kasutamine kogunemistel ja näitustel võib samuti aidata muuta keeli osaks kooli eetosest.

Kooli õppealajuhataja/direktor ja ülejäänud personal peaksid üles näitama toetust LAK-õppe programmile. Kõige parem, kui LAK-õppe ja tavaõppe õpetajad teevad koostööd ning kui mõlemad rühmad tunnustavad avalikult teineteise edu. Kasulik on leida võimalusi ühisteks saavutusteks, näiteks koostööprojektide kaudu. Elitaarse õhkkonna loomine LAK-õppe programmi ümber pole enamasti tulemuslik ning õhnestab programmi staatust õpilaste ja õpetajate hulgas.

14. Seadke suured, ent realistlikud ootused

Ärge alahinnake oma õpilasi ega iseend. Seadke realistlikud, ent suured ootused. Samal ajal peavad need ootused õpilastele tunduma saavutatavad ja õiglased. Püüdke kindlaks teha, kas teil on oma õpilaste suhtes mingeid negatiivseid ootusi, ning kui on, asendage need positiivsetega. Mis kõige tähtsam, oodake oma õpilastelt õppes pingutust ja dialoogi. Kui õpilastel on raskusi ootustele vastamisega, looge nende pingutuste toetamiseks tugistruktuur. Suured ootused kinnistavad kooli mõtet: need aitavad õpilastel keskenduda õppimisele ja paremini käituda ning rajavad teed parematele tulemustele.

Näiteks kui õpilased kirjutavad poliitikule, peaksid nad kasutama kohast keelt ning tegema realistlikke ettepanekuid probleemide lahendamiseks. Selleks on vaja kirja panna üldstruktuur ning anda õpilastele tüüpkeelendid. Õpilased peaksid lihvimise oma keelekasutust ja stiili ning analüüsima oma ettepanekute loogilisust ja realistlikkust. Neile võib esitada küsimusi, kust saada raha soovitud ettepaneku elluviimiseks, kes seda muudatust teeks ning millega nad oma ettepanekut põhjendavad.

15. Tunnustage õpilaste pingutusi ja edu

Tunnustage pingutust, koostööd, vastastikust õpetamist, iseseisvust, õppeprotsessi analüüsimist, ülesannete täitmist, edusamme kavandatud tulemuste saavutamise teel ning saavutusi kõigis õppeainetes. Iga õpilane vajab aeg-ajalt rambivalgust.

Vältige pidevat kiitust „Tubli!” – tühja kiidulaulu lõksu. Tõhus tunnustus on konkreetne ning hõlmab nii analüüsi kui ka avalikku tunnustust. Vältige ütlemast õpilasele, et ta on tark. See tekitab tahtmist kogu aeg targana näida. Nii väheneb enesekindlus ja riskijulgus. Kiitke pigem pingutust, töökust, süsteemsust, julgust ja töö korralikku kavandamist. Andke õpilastele võimalus rääkida sellest, kuidas nad oma tulemuse saavutasid. Tihti võrdub kuulamine tunnustusega. Eksponeerige õpilastöid klassiruumis ja koridorides ning õpilaste projekte raamatukogus. Kutsuge keegi, näiteks õppealajuhataja, töid vaatama ja kommenteerima.

Eraldage kiitus nõuannetest selle kohta, kuidas edasi minna. Kõige lihtsam viis selleks on vältida sõna *aga*. Näiteks jätkte ütlemata järgmise lause teine pool: „Sinu kasutatud diagrammid ja võtmesõnumite kordamine aitasid kaasa ettekande õnnestumisele, aga püüa kordustega mitte üle pingutada.” Sõna *aga* ja sellele järgnev tekst tühistab tunnustuse.

Toome mõne näite, kuidas aineõpetajad saavad pakkuda õpilastele keeletuge. Raamatus leidub niisuguseid näiteid palju.

Ajalootunnis kasutatakse näiteks palju minevikuvormi. Kuigi õpilased on keeletundides minevikuvormi õppinud, võib neil tekkida raskusi tüvemuutusega tegusõnadega. Õpilaste aitamiseks võib koostada tegusõnade tabeli, kuhu on koondatud ajalootunnis sagedasti kasutatavad sõnad. Kui õpilased tegusõnavormidega eksivad, võib neid julgustada end tabeli järgi ise parandama (vt allolevaid näiteid).

Tüvemuutuseta tegusõnad

ma-infinitiv	Ainsuse oleviku 3. pööre	Ainsuse mineviku 3. pööre
vallutama	vallutab	vallutas
sõdima	sõdib	sõdis
valitsema	valitseb	valitses
liituma	liitub	liitus
põhjustama	põhjustab	põhjustas

Tüvemuutusega tegusõnad

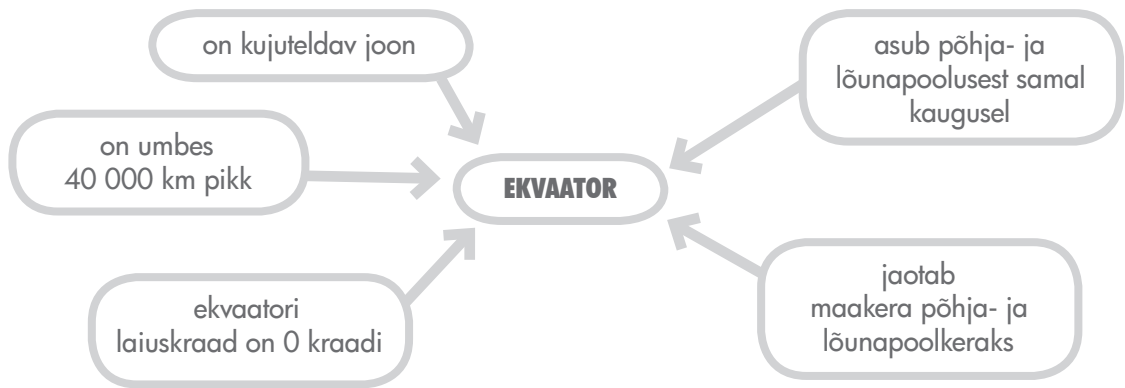
ma-infinitiv	Ainsuse oleviku 3. pööre	Ainsuse mineviku 3. pööre
tegema	teeb	tegi
lööma	lööb	löi
sundima	sunnib	sundis
võitma	võidab	võitis
juhtima	juhib	juhtis

Ühend- ja väljendtegasõnad

ma-infinitiv	Ainsuse oleviku 3. pööre	Ainsuse mineviku 3. pööre	Näited
üles ehitama	ehitab üles	ehitas üles	Peterburi linna ehitas tsaar Peeter Esimene üles 18. sajandi esimesel kümnendil.
juurde tulema	tuleb juurde	tuli juurde	Euroopa Liiduga liitumise järel tuli Eesti elanikele juurde nii uusi õigusi ja vabadusi kui ka kohustusi ja piiranguid.
puruks lööma	lööb puruks	löi puruks	1700. aasta novembris Narva linna juures toimunud lahingus löid rootslased ülekaaluka Vene väe põhjalikult puruks .
alla andma	annab alla	andis alla	Jaapan andis Ameerikale alla 2. septembril 1945. aastal.
alla jääma	jääb alla	jäi alla	Põhjasõjas toimus pööre, kui Rootsi väed jäid Vene vägedele alla Ukrainas Poltava lahingus.
vastu võtma	võtab vastu	võttis vastu	17. sajandit meenutatakse kui head Rootsi aega, mil võeti vastu talurahvasõbralikke seadusi.

Tahvli või klassiseina ühes nurgas võib olla sõnavarastend, mis sisaldab 10–20 nädala jooksul enim vajaminevat sõna. Iga päev võib õpilasi innustada sõnu stendile lisama või sealt eemaldama. Õpilastelt võib küsida, miks üks või teine sõna on nii oluline, et see tuleks stendile lisada. Mõni õpilane võib soovida kirjutada need sõnad oma isiklikku sõnastikku. (Seda strateegiat võib laiendada ka väljenditele.)

Teine võimalus on olulised aineteadmised ja sõnavara tuua graafiliselt esile lugemistüki alguses või enne kirjaliku ülesande andmist.

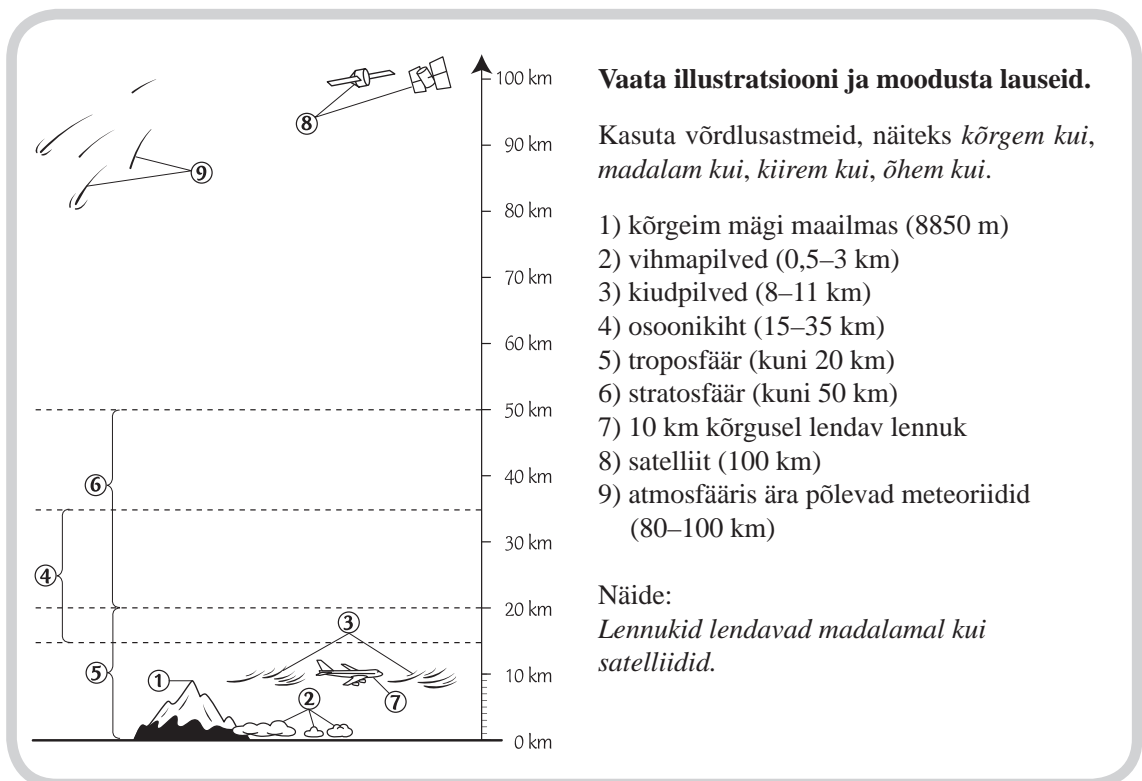

Sõnade esitamine morfoloogiliste või temaatiliste kategooriate kaupa (nt tegusõnad, nimisõnad, idioomid; tööriistad, sisematerjalid, välimaterjalid; teraviljad, puuviljad, aedviljad; kodulinnud, punane liha, kala) hõlbustab mõistmist. Näite leiate 3. peatükist lk 97.

Õpilastele võib anda ka umbes 25 teemakohast sõna jaotvarana. Neil võib paluda lõigata või rebida leht horisontaalselt ja vertikaalselt ribadeks, nii et iga sõna on eraldi paberitükil. Seejärel jagavad õpilased sõnad võtmemõistete alusel kategooriatesse. Need sõnade rühmad aitavad saada ülevaadet nii sõnavarast kui ka võtmemõistetest.

Suureks abiks on illustreeritud sõnastikud, sest need rühmitavad sõnavara enamasti mõistete, teemade või objektide kaupa. Lisaks toetavad kirjapandud sõnu illustratsioonid.

Loodusteaduse tunnis atmosfääri õppides aitab järgmine illustreeritud ja näitega varustatud tekst omandada nii keelt kui ka ainet.

Aineõppe toetamine keeletundides

Stopp!

Küsimus: Kui mõistetavad ja elulised aineteadmised tõukavad tagant keeleõpet, siis mida võtta ette sõnavara ja grammatika õpetamisega?

Vastus: Me jätkame sõnavara ja grammatika õpetamist, ent teeme seda veidi teises vormis. Keeleõpetajad on alati püüdnud luua elulähedasi kontekste. LAK-õpe kujutab endast avaramat võimalust keeleõppeks. Kuna me teame, et õpilasi motiveerivad üldiselt kõige enam aineteadmised ning vähem on nad huvitatud keelest keele enda pärast, tasub uurida, kuidas aineteadmisi keeletundides kõige paremini kasutada.

LAK-õppe programmides areneb õpilaste keeleoskus kiiresti. Aineõpetajad on keeleõpetajate partnerid, kes annavad õpilastele lisavõimalusi keeleõppeks. LAK-õppe õpilased omandavad keele paratamatult märksa kiiremini kui need, kes õpivad seda pelgalt ühe aina. Samal ajal tuleb keele ainekava ikkagi täita ning sageli seda ka täiendada.

Keele- ja aineõpetajad võiksid leppida kokku nädala keele-eesmärgid või soovitud tulemused. Aineõpetajad aitavad õpilastel neid eesmäärke/tulemusi saavutada. Inimloomusele omaselt eeldavad nad samas, et keeleõpetajad aitavad õpilastel omakorda omandada õppekavas ette nähtud aineteadmisi. Enamik keeleõpetajaid suudab reaalset toetada siiski ainult ühe–kahe aine õpet korraga.

Praktilisel tasandil leiab aset nihe mõtlemises ja väljakujunenud õppetavades. Keeleõpetaja kasutab keeleõpikut pigem teatmikuna ning tarvitab keelt õpetades regulaarselt teiste õppeainete materjale. Enamasti on need ainematerjalid pigem aineõpet toetavad kui aines kohustuslikud. Materjalid pärinevad sageli aineõpetajalt või soovitab neid keeleõpetaja. Mõnikord tuleb need ümber kirjutada, et rõhutada näiteks parajasti õpitavat süntaksi- või grammatikareeglit.

Kui õppekava nõuab tingiva kõneviisi õpetamist, võib loodusteaduse tunni kliimamuutuse teksti lülitada keeletunni kavasse, kirjutades selle ümber tingivas kõneviisis. Näiteks:

Millised meetmed peab valitsus võtma?

Millised meetmed peaks valitsus võtma, kui temperatuur jätkaks tõusmist?

Millist mõju avaldab kohalik turismitööstus?

Millist mõju avaldaks kohalik turismitööstus?

Mida tuleb kliimamuutuse võimalikku maksumust hinnates arvestada?

Mida tuleks kliimamuutuse võimalikku maksumust hinnates arvestada?

Kui bioloogiatunnis õpitakse parajasti liigsöömise tagajärgi ning keeletunnis keskendutakse liitlause tüüpide ja osalauseid siduvate sõnade õppimisele, võib paluda

õpilastel kirjeldada liigsöömise võimalikke ohte.

Kui ma jooksin ülisuurtes kogustes apelsinimahla, soodustaks see ülekaalu ja hambaaukude teket.

Kui parajasti arendatav keeleteadmine on võrdlemine ja vastandamine, võiksid aineõpetajad pakkuda keeletundides kirjalikuks ja suuliseks analüüsimiseks diagramme ning graafikuid.

Teine võimalus on korraldada keele- ja ainetunni (nt ajaloo, geograafia või kodanikuõpetuse) ühisprojekt. Sel juhul hindab ajalooõpetaja lõpptulemust ajaloo- ja õpioskuste seisukohalt. Hindamiskriteeriumid võivad olla teatud minimaalse allikate arvu kasutamine, faktitäpsus, tõendite esitamine, eri vaatepunktide pakkumine, argumentide loogiline ülesehitus ning kokkulepitud struktuurist ja vormist kinnipidamine. Keeleõpetaja hindaks keeletulemuste saavutamist ning nädala jooksul õpitud grammatika- ja keelereeglite õiget kasutamist. Näiteks võib anda õpilastele ülesande kasutada mingit kindlat ajavormi vähemalt kümme korda, vähemalt kümmet ühendtegasõna, teatud liitlausetüüpe või kesksõna.

Kui nädala keeleõppekava keskne teema on liitlauseid ja alistavad sidesõnad/sidendid (*samal ajal kui, pärast seda kui, kuigi, kus tahes* jne), võib nendega siduda lühilauseid, mille aineõpetaja on andnud.

Lähtepunkt:

Saturni võib näha palja silmaga. Saturni rõngaid ei saa palja silmaga näha.

Esimene samm:

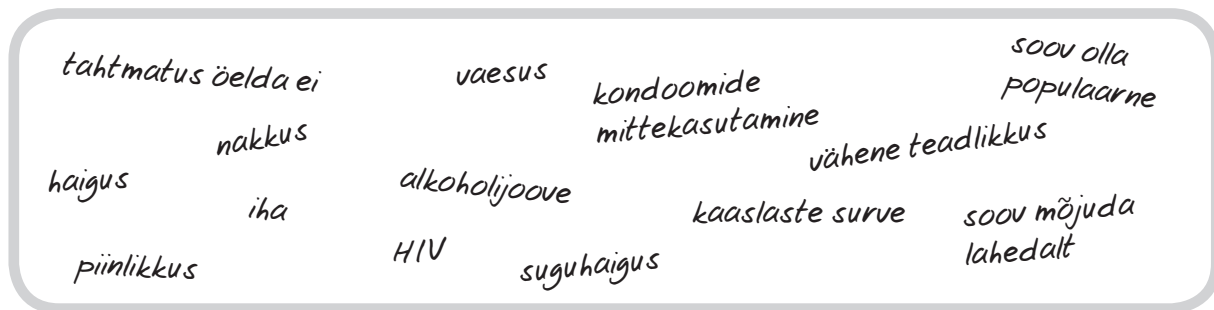
Olgugi et Saturni võib näha palja silmaga, ei saa selle rõngaid palja silmaga näha.

Sammu võrra edasi:

Olgugi et Saturni võib näha palja silmaga, on selle rõngaste nägemiseks vaja teleskoopi.

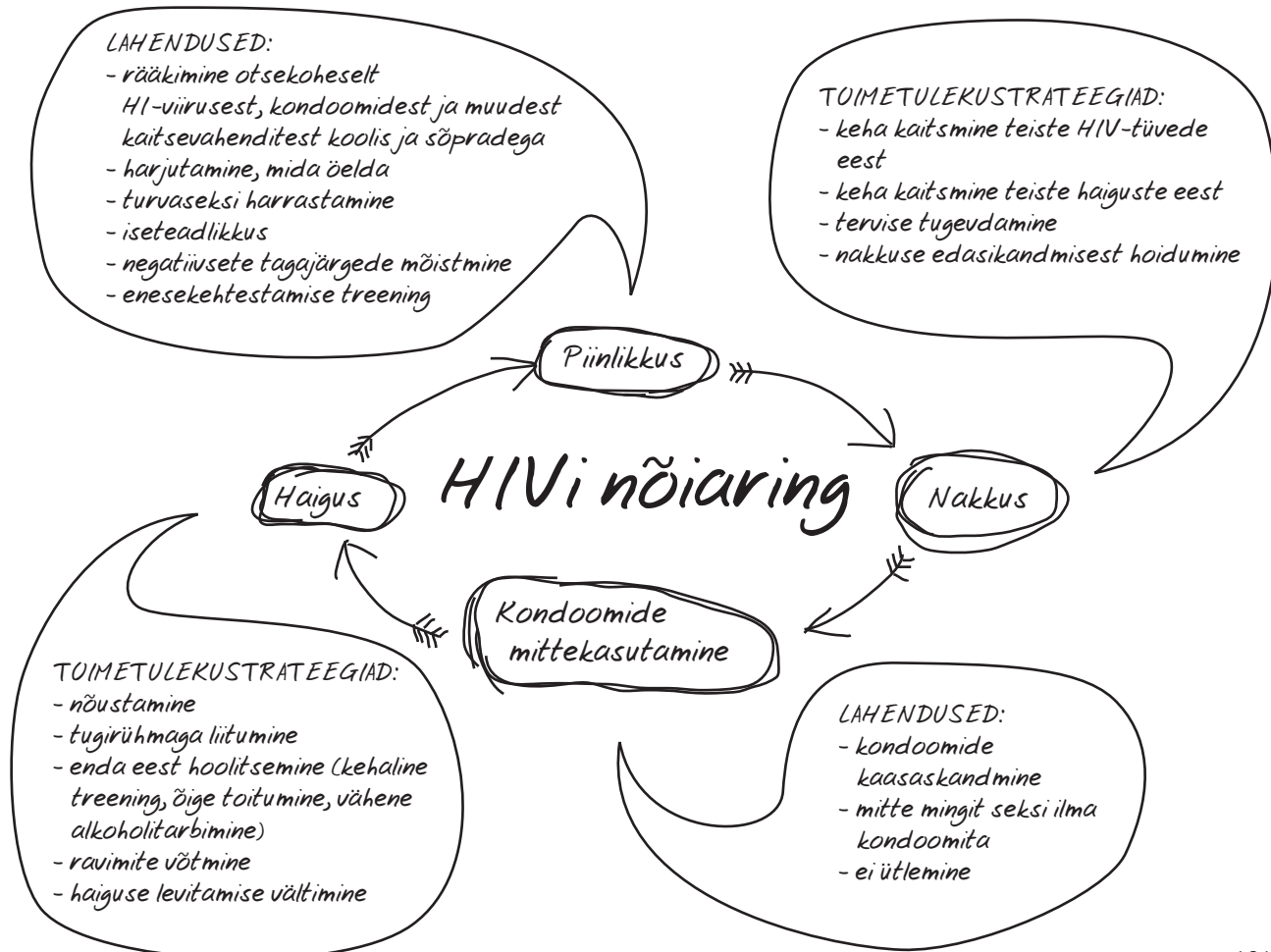
Kui nädala keeleõppekava kommunikatiivne teema on nõiaringid, võib paluda loodusteaduse või bioloogiaõpetajal tuua näiteid parasjagu õpitavast teemast, nt HIV-nakkuse kohta. Võite alustada sellest, et joonistate tahvlile ringi koos suunda näitava noolega. Paluge õpilastel kujutleda, et see ring kujutab tüüpilist päeva nende elus. Küsige, mis tundeid see neis tekitab. Nende mõtted võib kirjutada tahvlile: *tundub kindel ja turvaline, igav, ei vii kuhugi, ei ole huvitav, tunne on nagu orav rattas, mõttetu, puudub kontroll*. Küsige, mis juhtuks, kui ringi siseneks mingi ootamatu kiusatus või probleem. Mis juhtuks, kui sinu vanemad töötaksid kommivabrikus ja tooksid igal õhtul koju tasuta saadud katkiseid šokolaaditahvleid? Mida sa teeksid, kui peaksid jagama maja lärmaka naabriga, kes keerab muusika vaiksemaks ainult viieks minutiks, kui sa seda palud? Õpilaste mõtted kirjutatakse taas tahvlile ning lõpuks saate osutada tekkinud nõiaringile.

Järgmise sammuna võib õpilaste jaoks tahvlile kirjutada järgmised sõnad ja väljendid:

Paluge õpilastel koostada neljastes rühmades töötades diagramm, mis illustreerib HIV-nakkuse nõiaringi, kasutades ülalolevatest sõnadest või fraasidest nelja. Iga rühm peab esitama oma diagrammi ning seletama valitud nelja terminit. Iga rühmaliige peaks esitlema osa diagrammist.

Üks diagramm valitakse välja ning üheskoos püütakse lagedale tulla strateegiatega/ lahendustega, kuidas saada hakkama nõiaringi iga elemendiga. Näide:

Võib arutada ka toimetulekustrateegiatega ja lahenduste erinevusi.

Õpilased võiksid mõelda ka enda elu nõiaringidele. Sellised võtmemõisted nagu *tubakas*, *destruktiivsed suhted*, *poodlemine* ja *vähene kehaline treening* võivad aidata mõtteid tekitada. Ülesanne oleks koostada eelmise näitega sarnane diagramm. Järgmise sammuna kirjutaksid õpilased kuus lõiku: sissejuhatus; üks lõik ringi iga elemendi kohta, seletades elementi kõigepealt ühe lausega ning pakkudes seejärel lahendusi või toimetulekustrateegiaid; lõpuks tehakse kokkuvõte. Keeleõpetaja võiks ülesande puhul hinnata keelekasutust ja kirjutamisoskust, samal ajal kui bioloogia- või loodusteaduse õpetaja hindaks väidete täpsust ning kriitilise mõtlemise sügavust.

Valmistudes õpilastega kirjandusteost arutama, võib keeleõpetaja teha koostööd ajaloo- ja geograafiaõpetajaga, et leida seoseid ajaloost või geograafiast. Mõlemad distsipliinid mõjutavad sageli seda, kuidas lood lahti rulluvad.

Ideid keele- ja aineõppe sidumiseks

Mida see teile meenutab?

Kas siin on mingi seos teiste ainetundidega?

Kuidas saaksite neid tegusõnu kasutada geograafias või ajaloos õpitu kirjeldamiseks?

Võrrelge omadussõnade kasutamist selle romaani ühel leheküljel ja oma loodusteaduse õpiku ühel leheküljel (sageduse, tonaalsuse, originaalsuse, korduvuse alusel).

Te õppisite bioloogias sel nädalal luid. Meie keskendume loovale kirjutamisele. Kujutlege, et eri maade inimestel on erinev luustik. Igal maal on inimestel mõned luud, mis on palju, palju pikemad või palju, palju lühemad kui keskmisel inimesel. Kirjeldage kahe erineva maa inimeste väljanägemist ning arutlege, kuidas nende ülejäänud luud peaksid kohanema, et neid pikemaid või lühemaid luid toetada. Seejärel kirjeldage stseeni, kus kaks eri maade inimest kohtuvad ja püüavad üheskoos midagi ära teha.

Õpime soovitusi andma. Valige mõni tuntud inimene ajaloost. Tooge esile midagi positiivset, millega ta on hakkama saanud, ning andke talle selle alusel nõu. Näiteks: „Napoleon, sa oled loonud suurepäraseid seadusi. Pühenda rohkem aega seaduste kirjutamisele ja vähem aega sõdimisele.“ Nüüd võtke oma soovitus ja muutke selle tooni, et teid ei vahistataks häbematus eest ning et teid kuulda võetaks. Näiteks: „Teie Kõrgeausus, te olete hiilgav seadusandja. Maailm on tänu teile parem paik. Teid mäletatakse teie seaduste järgi igavesti. Kas ei oleks arukas kaaluda enamate riiklike ressursside pühendamist seadusloomele?“

Keeleõpetajad võivad leida elektroonilisi ainealaseid materjale, mida saab hõlpsasti kohandada keeleõppele. Näiteks kui sisestada mõnda Interneti otsingumootoris sõna *animation* (animatsioon) koos alateemaga, nagu *acid rain* (happvihm) või *carbon*

footprint (ökoloogiline jalajalg), pääseb ligi paljudele animatsioonidele ja piltidele. Mõned animatsioonid koosnevad lühikestest videotest või slaididest ilma tekstita, aga paljud sisaldavad ka heliefekte. Neid võib kasutada mis tahes keeles õpetamiseks. Õpilased võivad animatsioonile lisada jutu. Teksti või kõnet sisaldavaid animatsioone võib kasutada teksti erinevatele kuulajaskondadele kohandamise ülesandena. Näiteks võivad õpilased muuta teksti tooni sobivaks MSNi suhtluse jaoks, noorte jaoks või laiemale üldsusele mõeldud brošüüri jaoks. Emakeeletunnis võib õpilastele näidata animatsiooni LAK-õppe keeles ning rääkida seejärel samal teemal õpilaste emakeeles. See tagab oskussõnavara omandamise mõlemas keeles.

Keeleõpetajad peaks koos aineõpetajatega läbi mõtlema eri ainete seostamise, õpitavad teemad ja nende omandamiseks vajalikud keelevahendid. Ideaaljuhul tehakse seda kogu LAK-õppe meeskonnaga, ent kui see on raskendatud, on palju abi ka ühe keeleõpetaja ja ühe aineõpetaja koostööst. Õpilased omandavad keeletunnis rohkem keeleteadmisi, kui nad käsitlevad ainetundides saadud teavet ning kasutavad seda millegi enda jaoks olulise loomiseks ja väljendamiseks.

Õppekavaüleste teemade ja projektide kasutamine

Integreeritud tervik on suurem kui üksikosade summa.

Heino Liimets

Õppetöö toimub liiga sageli ainete kaupa lahterdatult. Õppekavaüleste teemad ja projektid võimaldavad eri õppeaineid omavahel siduda. Koolis käies peaksid õpilased omandama reaalses maailmas edukalt toimetulemiseks vajalikke teadmisi ja oskusi, tegelik maailm ei ole aga enamasti turvaliselt lahterdatud. Oma igapäevaelus peame tihti peale korraga rakendama oskusi eri ainevaldkondadest. Seega annavad õppekavaüleste teemad ja projektid igapäevaelust tõetruuma pildi.

Õppekavaüleste teemad ja projektid nõuavad õpilastelt sotsiaalset, emotsionaalset, tunnetuslikku ja isiklikku suhet neid ümbritsevaga. Niisiis muudavad need teemad ja projektid õppe elulisemaks. Õpilased töötavad tõenäoliselt rohkem kaasa ning saavad asjaga seotud ainete kohta rohkem teada. Lisaks oskavad noored koolis õpitut paremini ellu rakendada.

Alustamine

Alusta tagasihoidlikult. Näiteks algata ühisprojekt ainult ühe kolleegiga.

Algklassidele sobivad näiteks järgmised teemad: *kõik minu kohta, minu päev, kool, minu pere ja kodu, sügis, talv, kevad, suvi, sõbrad, minu kodumaa, söök ja jook, pühad, tervis, meedia, keskkond, minu kodulinn, teave, kultuur, legendid, lossid ja kindlused, meie manner, seiklused merel ning aardejaht.*

Kodanikuõpetuse tunnis võiksid õpilased aardejahhi teema puhul analüüsida, mida nad

elus väärtustavad ning mis vahe on hinnal ja väärtus(t)el. Nad võiksid õppida oma kodumaa varasid või eri kultuuride pühi, mida selles kuus kogu maailmas tähistatakse. Loodusteaduse tunnis võiks õpilastele tutvustada mõõtkavu, kaardisümboleid ja kompassi, rääkida saartest ja poolsaartest, kõrgustikest ning nende kujunemisest. Õpilased võivad aktiivse õpikogemuse saamiseks minna kohalikku muuseumi ja seal riiklikke varasid avastada. Matemaatikas võib aarete temaatika puhul keskenduda millimeetritele, kauguste mõõtmisele ja mõõtkava ümberarvutamisele. Mitmekultuuriline matemaatikamess võiks uurida eri rahvaste panust matemaatikateaduse arengusse. Kehalises kasvatuses võivad õpilased leida kaardi ja kompassi abil mingi koha kooliõues, kus nad peavad näiteks hüppama, ronima või kükitama.

Ajalootunnis võivad õpilased uurida, mida on inimesed ajaloo vältel väärtustanud. Keeletundides võiks lugeda katkendeid Robert Louis Stevensoni „Aarete saarest”, Astrid Lindgreni „Bullerby lastest” või eri maade rahvajuttudest, nagu vene „Kuldkalake” või libeeria „Kaks viisi kümneni lugemiseks”.

Orienteerumismäng või aardejaht nõuab õpilastelt eri ainetes omandatud oskuste rakendamist. Nad töötavad välja plaani, ennustavad mõõte ja võrdlevad neid tegelike tulemustega, vastavad küsimustele ning saavad aardejahi eri etappide ülesandeid täites õpetajalt kirja nn linnukese. Lisapunktide saamiseks võivad õpilased analüüsida, kuidas edaspidi paremaid tulemusi saavutada.

Järgneb väikesemastaabiline ajaloo, kodanikuõpetuse ja kunstiõpetuse ühisprojekt. Keeleõpetaja kaasamise korral pühendavad õpilased ilmselt märksa enam aega keelekasutuse lihvimisele, tõenäoliselt paranevad sel juhul ka üldtulemused. Keeleõpetaja võib projekti eraldi hinnata.

Selles projektis avalduvad mitmed LAK-õppe metoodika põhijooned:

- 1) sõnastatakse soovitud tulemused;
- 2) lõimitakse eri aineid;
- 3) keele- ja aineõppe toetamiseks seletatakse alguses võtmemõistet (kõlbeline autoriteet/eeskuju);
- 4) õpet seostatakse õpilaste huvidega: räägitakse inimestest, keda nad austavad, ning sellest, kuidas nemad on omakorda kellestki mõjutatud;
- 5) seostatakse õpilaste elu ja ajalugu;
- 6) rakendatakse kriitilist mõtlemist, võrdlemist, analüüsimist, hindamist ja loomevõimet;
- 7) väärtustatakse koostööd hindamise kaudu (projekt võib hõlmata lõpptulemuste ettekandmist).

Ajaloo, kodanikuõpetuse ja kunstiõpetuse ühendprojekt

Soovitud tulemused:

- 1) neljaleheline brošüür autoriteedi teemal;
- 2) saad rääkida sellest, miks ja kuidas on mõni inimene sind mõjutanud.

Sinu silmis autoriteetne inimene suudab sind mõjutada, aga tal ei pruugi tingimata olla õigust sundida sind midagi tegema.

1. Kirjelda kaht inimest, keda pead autoriteediks.

Vali üks inimene, keda sa isiklikult tead, ning üks ajalooline isik. Põhjenda mõlemat valikut kolme kuni viie lausega.

2. Pane kirja kaks küsimust, mille sa esitaksid sellele inimesele, keda sa isiklikult tead ja kelle arvamust sa austad. Kuidas ta võiks nendele küsimustele vastata? Kirjuta igale küsimusele kolmelauseline vastus.

3. Pane kirja kaks küsimust, mille sa esitaksid tuntud ajaloolisele figuurile. Kuidas ta võiks nendele küsimustele vastata? Kirjuta igale küsimusele kolmelauseline vastus.

4. Esita oma kaks küsimust sellele inimesele, keda sa tead ja austad, ning pane tema vastused kirja maksimaalselt kolme lausega. Põhjenda erinevusi selle isiku tegelike vastuste ja sinu pakutud vastuste vahel.

5. Kirjelda mingit olukorda, kus keegi mõjutas sind tegema midagi, mida sa teha ei tahtnud. Mida sa tegid? Mida sa teeksid järgmine kord teisiti? Kirjuta oma kogemusest 10–12 lausega.

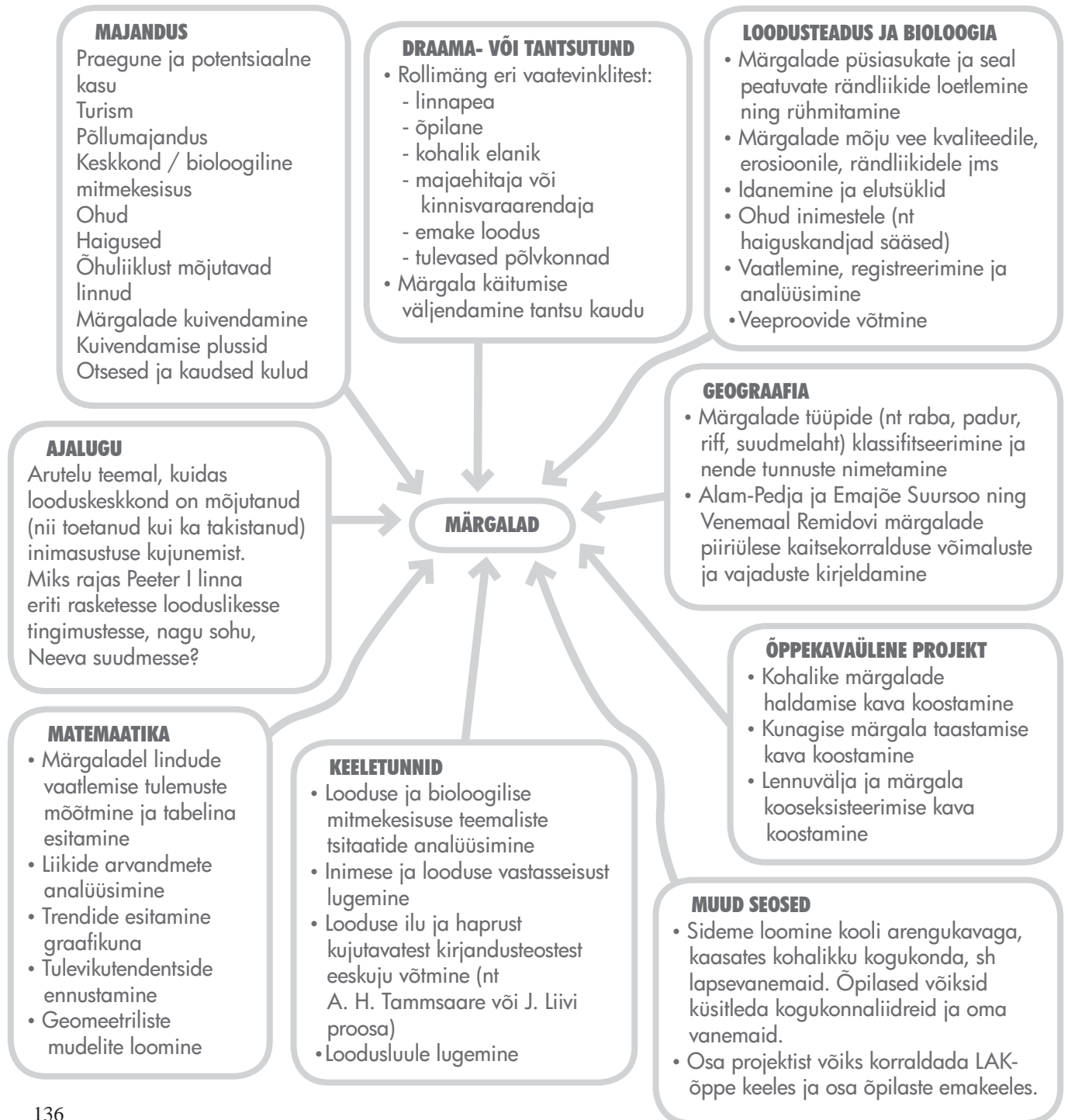
6. Joonista üks kahest nimetatud isikust oma brošüüri kaanele. (Näpunäited: Kuidas anda edasi selle inimese autoriteeti? Millised on autoriteedi sümbolid?)

Hindamisjuhend – 100 punkti

- 10 – loogiline ülesehitus
- 10 – töö mustand koos kaasõpilase ettepanekutega, kuidas tööd paremaks muuta
- 20 – loovus
- 20 – kunstiline kujundus ja vormistus
- 20 – mõttesügavus
- 10 – grammatika ja õigekiri (õigekiri on üle kontrollitud, lihtminevikku ja tingivat kõneviisi on õigesti kasutatud)
- 10 – mitmekesine sõnavara (sünonüümid)

Gümnaasiumis võiksid teemade hulka kuuluda kliimamuutused, üleilmastumine, kaubandus, maailma muutnud inimesed, Nobeli preemia laureaadid, konfliktolukordade lahendamine ning keskkonnateemad, nt märgalad. Alljärgnev diagramm näitab, kuidas saab märgalade teemat kasutada eri ainevaldkondades ning ülekooliliste eesmärkide toetamiseks. Eri ainetes omandatavad teadmised täiendavad üksteist, ent on omavahel üsna erinevad. Ühe projektiga püütakse ühendada kõiki aineid.

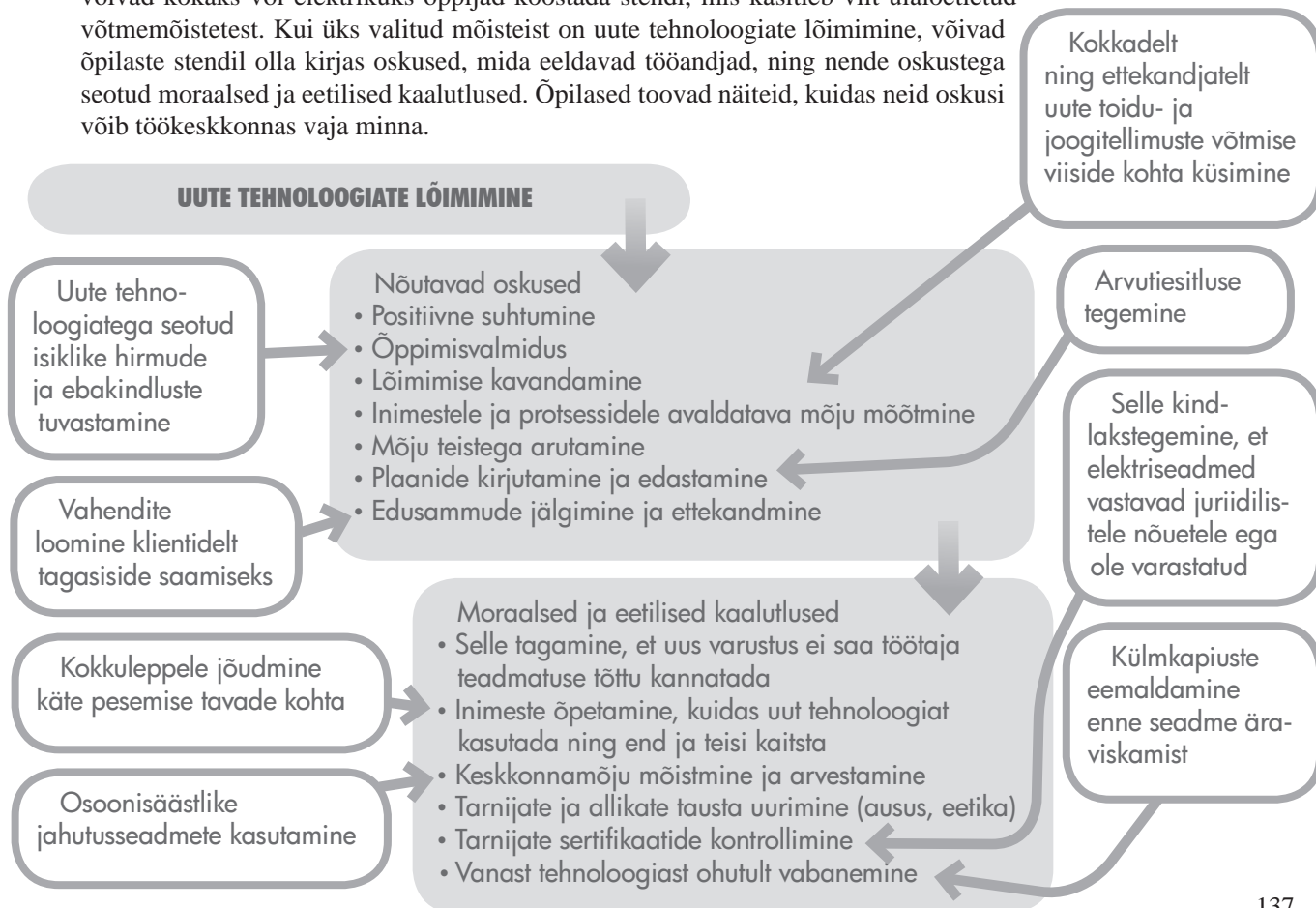
Kutsehariduses võivad õppekavaüleised teemad olla kliendikeskne teenindus, ettevõtlus, tarbijateadlikkus, meediapädevus, jätkusuutlik areng, turvalisus ja ohutus, turundus, karjääritee areng ning lugupidamine (nt iseenda, klientide, keskkonna vastu).

Suuremastaabiline õppekavaüleline projekt võib seisneda näiteks firma asutamises. See ülesanne hõlmab uuendust, matemaatikat, arvepidamist, plaanimist, seaduste tundmist, rahastamist, reklaami ja turundust. Teine projekt võib olla linna mänguväljaku ümberkorraldamine ja uuendamine. See hõlmab seaduste ja teiste õigusaktide tundmist, kavandamisnõudeid ja lubasid, lobitööd ja infovahetust, sh pressiteadete kirjutamist, kliendi vajaduste väljaselgitamist, riskide hindamist, mänguväljaku varustuse kavandamist ja konstrueerimist ning tulemuste hindamist.

Paljusid kutsehariduse aineid hõlmav teema on info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) ning indiviid.

Milliseid IKT-oskusi tööandjad õpilastelt eeldavad? Võtmemõisted võivad olla e-kirjavahetuse põhimõtted ja etikett, olemasolev tark- ja riistvara, tulevased tehnoloogiad, uute tehnoloogiate lõimimine, andmevõrgud, efektiivsus, isiklik heaolu ja ametialase arengu võimalused. Kui neid teemasid käsitletakse eri aineis korraga, hakkavad õpilased nende olulisust ja kasutusalasid paremini mõistma.

Indiviidi ja IKT suhte teema hõlmab peagu kõiki aineid kutsehariduses. Näiteks võivad kokaks või elektrikuks õppijad koostada stendi, mis käsitleb viit ülaloetletud võtmemõistetest. Kui üks valitud mõisteist on uute tehnoloogiate lõimimine, võivad õpilaste stendil olla kirjas oskused, mida eeldavad tööandjad, ning nende oskustega seotud moraalsed ja eetilised kaalutlused. Õpilased toovad näiteid, kuidas neid oskusi võib töökeskkonnas vaja minna.

Õppekavaülese töö eelised ja kitsaskohad	
Võimalikud eelised	Kitsaskohad
<ul style="list-style-type: none"> • aitab siduda õpinguid koolivälise maailmaga • aitab seostada eri aineid • aitab teavet sünteesida • loob harjumuse teadmisi ja oskusi õppeainete vahel üle kanda • paneb õpilase kaasa tegema ja soodustab koostööd • edendab konstruktiivset suhtlemist • aitab paremaid tulemusi saavutada • võib edendada rühmade ausat konkurentsi • tekitab teiste vastu lugupidamist • edendab aktiivset õppimist/õpetamist • võimaldab paremini arvestada eri õpistiile • võimaldab paremini arvestada eri võimekustasemeid • edendab koolisiseseid kokkuleppeid soovitud tulemuste, väärtuste ja hindamise kohta • aitab luua õpetajaskonnas ühiseid arusaamu 	<ul style="list-style-type: none"> • nõuab rohkem plaanimisaega • ühistes aine-, keele- ja õppeeskustes on raske kokku leppida • võib tekitada vaidlusi projekti eesmärkide üle • hirmutab osa õpetajaskonnast • võib nõuda investeeeringut väljaõppesse • sobivat raskusastet on keerukas määrata • õpetajad pole harjunud koostööd tegema • mõned lapsevanemad ja õpilased ei pruugi seda käsitada tööna/õppimisena • hindamise kohta on keeruline kokkuleppele jõuda • mõni õpilane võib asjaga küll löbu pärast liituda, aga mitte kaasa töötada • raske kooskõlastada õppe- ja ainekavade sisu ning ülesehitust

Õppimise seiramine ja hindamine

Õppimise seiramine ehk jälgimine ja analüüsimine aitab kaasa õpilaste kognitiivsele arengule. Oma teadmiste väljaselgitamine, oodatava õpitulemuse kindlaksmääramine, eesmärkide seadmine, edusammude hindamine ja sobiva õpiviisi kindlakstegemine võimaldavad teha informeeritud otsuseid kogu protsessi kohta.

Õppe hindamise viis peamist ajendit on järgmised:

- 1) õpilaste olemasolevate teadmiste kindlakstegemine, et õpet sihipärasemalt kavandada;
- 2) õpilaste saavutustasemete määramine, et mõõta aine-, keele- ja õpioskuste eesmärkide saavutamist;
- 3) õpilaste huvide, hoiakute ja õpistiilide mõistmine (mis neid inspireerib);
- 4) õpilastele suurema vastutuse andmine oma õpingute eest;
- 5) õppe kvaliteedi parandamiseks vajaliku teabe saamine.

Hindamine ei aita õpetajatel ja õpilastel mitte üksnes kahe jalaga maa peal ja õigel rajal püsida, vaid toimib ka stardiplatvormina selleks, et suurematesse kõrgustesse pürgida. Hindamine ei ole eraldatud igapäevasest õppest. See on iga tunni lahutamatu osa. Õpetajad kontrollivad pidevalt, kas õpilased on materjali ja tööjuhendeid mõistnud, kas klass on töösse süvenenud, kas õpilased räägivad rohkem kui õpetaja, kas oodatavad aine- ja keeletulemused on realistlikud ning kas õppimise teelt on vaja kõrvaldada mingeid raskusi. Õpetajad innustavad ka õpilasi oma edusamme pidevalt hindama – ja see ei ole lihtne ülesanne.

Õppe plaanimine käib käsikäes hindamise kavandamisega. Enamik LAK-õppe

õpetajaist hindab intuiitiivselt keele-, aine- ja õpioskuste saavutamise kulgu kogu tunni vältel. Siiski on vaja ka põhjalikumat ja ettekavatsetud sihipärast hindamist.

Kui soovitud õpitulemused on kokku lepitud, on oluline otsustada, kuidas hinnata nende saavutamist. Kui õpilasedki plaanivad koos õpetaja(te)ga hindamist, õpivad nad suure tõenäosusega rohkem. Vähemasti tuleb soovitud tulemused iga tunni alguses teatavaks teha ja läbi arutada. Iga tunni lõpus peab leidma aega, et analüüsida nende tulemuste saavutamise kulgu ja taset.

LAK-õppe hindamisel on mõned erijooned. Hinnatakse järgmistes valdkondades toimunud arengut:

- 1) aine- ja keele-eesmärkide saavutamine;
- 2) määratud õpitulemuste saavutamine;
- 3) keele kasutamine eri viisidel (nt akadeemiline, argine, ametlik);
- 4) oskus töötada algallikatega ja LAK-õppe keeles kõnelejatega;
- 5) keele ja aine kasutamine vigu kartmata;
- 6) jätkuv areng (seisaku vältimine).

Lisaks hinnatakse:

- 1) pühendumust ning pingutuse määra;
- 2) eelistatud õpistiile;
- 3) igapäevast klassi- ja kodutööd;
- 4) keele nelja osaoskust (kuulamine, kõnelemine, lugemine, kirjutamine);
- 5) igapäevast suhtlust;
- 6) suulisi ettekandeid;
- 7) projekte;
- 8) plaanitud ja spontaanseid ülesandeid;
- 9) paaris- ja rühmatööd;
- 10) sotsiaalset ja emotsionaalset arengut;
- 11) tasakaalu koostöö ja iseseisvuse vahel.

Kiusatuse kankaan / rumal rumba

- Ülesande andmine ilma hindamiskriteeriume selgitamata
- Tunnikontrolli tegemine või kontrolltöödega ähvardamine, selmet muuta teadmiste kontroll positiivseks õpikogemuseks
- Millegi uue õpetamine viimase viie minuti jooksul, selmet hinnata eesmärkide saavutamise kulgu ja taset ning lõpetada tund positiivses võtmes

Hinnatakse:

- 1) programmi alguses, et teha kindlaks õpilaste algtase;
- 2) iga päev vaatluse kaudu;
- 3) iga päev tunni kestel ja/või lõpus koos õpilastega;

- 4) iga teema lõpus;
- 5) õppeperioodide (veerandi, semestri) lõpus, näiteks ametlike tunnistuste vormis;
- 6) kui õppimine näib olevat pidurdunud.

Hinnatakse:

- 1) kooskõlas õppekavas ettenähtud tulemustega;
- 2) kriteeriumide põhjal, mis on õpilastele kirjalikult esitatud ja nendega läbi arutatud;
- 3) iga õpilase kohta taustinfot kogudes;
- 4) õpilaste õpimapi ja tööde alusel;
- 5) hindamisjuhendite järgi;
- 6) tundides osalemise määra alusel;
- 7) klassikaaslaste abil (toimetamine, lugemissõbrad);
- 8) õpilase eneseanalüüsi alusel;
- 9) õpilaste kokkusaamisel õpetajaga mingi kindla ülesande asjus.

Selle raamatu peatükkides on tutvustatud rohkesti hindamisviise. Üks hindamismoodus, mis arvestab LAK-õppe mitmeid olulisi aspekte, seisneb õpimapi kasutamises. Selgitame seda lähemalt. Suur osa nendest ideedest pärineb Olga Little'ilt.

ÕPIMAPI HINDAMINE

Mis on õpimapp?

Õpimapp sisaldab õpilase kõige paremaid töid. See on pika aja vältel kogutud töendusmaterjal õpilase teadmistest, oskustest ja õpitulemuste saavutamise edusammudest. Tegemist on õppevahendiga.

ÕPILASTÖÖDE

VALIKUKRITEERIUMID:

- 1) seotud õpitulemustega;
- 2) põhineb saavutatud tulemustel ja/või edusammudel;
- 3) kindlate intervallidega (nt kord kuus);
- 4) tehakse valik õpilase tööde hulgast, mis annavad tunnistust edusammudest, pingutusest ja tulemustest.

EESMÄRK ON AIDATA ÕPILASTEL:

- 1) välja arendada õppimise ja kriitilise mõtlemise oskus;
- 2) arendada teadmiste, hoiakute ja õpioskuste hindamise võimet;
- 3) saada iseseisvaks õppijaks;
- 4) luua õppes partnerlussuhteid klassikaaslaste, õpetajate ja vanemate vahel;
- 5) püüda koos klassikaaslaste, vanemate ja õpetajatega näha õppimist tervikliku, õppekavaülese ning pikaajalise protsessina;
- 6) saada kasulikku tagasisidet ja positiivset tunnustust;
- 7) hinnata isiklikku arengut;
- 8) seada realistlikke eesmärke;
- 9) arendada enesekindlust ning esitlus- ja dialoogioskusi.

ARUTATAKSE:

- 1) õpilase ja õpetaja kohtumisel (nt kord kuus);
- 2) lapsevanema ja õpetaja kohtumisel (nt kord või paar aastat);
- 3) eksamiteks valmistudes;
- 4) tunnistuse saamisel;
- 5) kui õpilased tahavad oma tööd teistega jagada;
- 6) projekti, aasta vms lõpus.

Õpilaste harjutamine õpimapi mõttega

Võib alustada rahvusvahelise termini *portfolio* seletamisest. Sõna saab jaotada osadeks: *portare* (kandma) ja *foglio* või *folium* (paberileht). Sama lugu on liitsõnaga *õpimapp*, kus tähendust kannavad mõlemad sõnaosad: *mapp* ja *õppima*. Nooremad õpilased võivad arutleda selle üle, mida õpimapp endast kujutab, mida see võib sisaldada ja milleks seda saab kasutada. Vanemaid õpilasi võib õhutada jagama oma teadmisi õpimappidest ja esitlusmappidest ning tundeid ja mõtteid selle kasutamisest.

Peale näitlejate, kunstnike, kujundajate ja arhitektide on ka paljude teiste elualade esindajatel oma esitlusmapid. Näiteks nõutakse mõnes riigis, et ametikõrgendust taotlev pedagoog esitaks taotluse põhjendatuse kinnitamiseks mapi. Õpilasi puudutab vahest lähemalt see, et mõnes kõrgkoolis kuulub üliõpilase tööde mapi esitamine lõpetamise nõuete hulka.

Tundidesse võib kutsuda külalisi, kes näitavad õpilastele oma esitlusmappe. Neil võib paluda rääkida sellest, kuidas nad on oma mappe koostanud, mida nad selle protsessi vältel teada on saanud ning kuidas see on aidanud neil nende eesmärke saavutada. Kutsekooliõpilastele võib abi olla ka sellest, kui külaline räägib, mis rolli mängis esitlusmapp tööle kandideerimises.

Seos LAK-õppega

Õpimapi hindamine LAK-õppes eeldab kolmetist vaatenurka. Alati hinnatakse aine ja keele valdamist ja rakendamist ning õpioskuste arengut. Ka õpitulemuste saavutamise plaane ja strateegiaid vaadeldakse läbi selle kolmetise fookuse.

Õpimapi hindamine toetab tõhusalt paljude LAK-õppe metoodika põhijoonte rakendamist. Näiteks võimaldab õpimapi hindamine võtta arvesse ning arutada eri õpistiile ja -strateegiaid. Õppeprotsessi ja õpitulemuste reflekteerimine ning arutamine innustab õpilasi suhtuma oma töösse omanikutundega. Mapi hindamine õhutab õpilasi astuma järgmist sammu ning seadma endale realistlikke eesmärke. See võimaldab kaasata ka vanemaid ja klassikaaslasi.

Ainete lõimimine

Algklassides on õpilastel enamasti üks kõiki õppeaineid hõlmav õpimapp. Gümnaasiumiõpilastel on ideaaljuhul üks või äärmisel juhul kaks mappi, mis lõimivad mitut ainet. Olenevalt potentsiaalsete tööandjate ootustest võivad kutsekooliõpilased vajada mappi, mis käsitleb üht kitsast valdkonda, näiteks disaini või modellindust. Ühtne mapp aitab õpilastel sünteesida ning lõimida eri valdkondade teadmisi ja oskusi.

Euroopa Nõukogu on välja töötanud Euroopa keelemapi, mis aitab õpilastel ja õpetajatel keskenduda kõigi õpitavate keelte arengule (vt www.coe.int/portfolio/; www.hm.ee).

Õpimapi sisu (põhjalikum analüüs)

Õpimappi võib koguda:

- 1) õpilase sõnastatud plaane/eesmärke mingiks õppeperioodiks;
- 2) erinevaid õpilastöid (nt pilte, projekte, esseesid, kirjandeid, referaate);

TÖÖDE VALIMINE

Õpilastel võib paluda reastada oma tööd ühe aine või kategooria (näiteks esseede) piires kõige nõrgemast kõige tugevamani. Õpilased analüüsivad, miks nad olid edukad ja töötasid meelsasti just teatud valdkondades ja mitte teistes. Kas nad valmistasid eri tööd ette erinevalt? Kas protsessis oli muid erisusi? Mis raskustele õpilased ülesandeid täites komistasid? Kõige parem töö lisatakse mappi.

- 3) tööde skannitud versioone või koopiaid, kui originaal on kunstinäitusel või vihikus;
- 4) kõigi ainete parimaid töid ja lemmiktaieseid;
- 5) elektroonilisi dokumente (Word, PDF, PowerPoint, Media Player, e-kirjad);
- 6) DVDsid (digitaalfotosid, videoklippe);
- 7) CDsid (digifotosid projektidest/mudelitest/katsetest, intervjuude või ettekannete helisalvestisi);
- 8) õpilase eneseanalüüsi teatud õppeperioodi kohta;
- 9) sõnumeid lapsevanemalt või õpetajalt kaks korda aastas (positiivset tagasisidet ja selle põhjendust sisaldavaid märkusi, e-kirju, videoklippe, helisalvestisi);
- 10) järgmise kuu või aasta plaane.

Õpimapi ülesehitus

Et õpimappi kasutatakse edusammude jälgimiseks, varustatakse kõik sissekanded kuupäevadega.

Õpimapid võivad olla täielikult elektroonilised, täielikult paberil või midagi nende kahe vahepealset. Õpilased muutuvad üha meediapädevamaks ning eelistavad sageli elektroonilist suhtlust (nt blogid ja Interneti-släng). Elektroonilised mapid teevad talletamise lihtsamaks, arendavad IT-oskusi ning aitavad õpilastel mõista, milliseid töid tuleks säilitada ka prindina. Pealegi pääseb elektroonilistele mappidele kergemini ligi, kuna nende vaatamiseks või kuulamiseks ei ole vaja eraldi audiovisuaalset varustust. Kooli serveris asuvatele elektroonilistele mappidele on ka kõigil õpetajatel hõlpsam juurde pääseda.

Õpimapi sisukord võiks välja näha selline:

1. Sissejuhatus

See pannakse kirja poolaasta lõpus ning vormistatakse lõplikult aasta lõpus.

Õpilane tutvustab end, võtab kokku mapis avalduvad saavutused, hinnangud/eneseanalüüsi ja tulevikuplaanid.

2. Sisukord

3. Tagasivaade eelmise aasta saavutustele ja plaanidele

4. Eelmise aasta tööde võtmenäidised

Maksimaalselt kolm tööd, mille üle õpilane enim uhkust tunneb.

5. Selle aasta parimad tööd

5.1. Esimene töö (töö pealkiri ja teema(d))

5.2. Esimese töö analüüs

5.3. Teine töö (töö pealkiri ja teema(d))

5.4. Teise töö analüüs

5.5. ...

6. Intervjuud ja nende analüüs

7. CDd/helilindid ja nende analüüs

8. DVDd/videod ja nende analüüs

9. Lapsevanema tagasiside

Valmib õpetaja/õpilase/vanema intervjuerimise tulemusena.

10. Klassikaaslase tagasiside

Valmib pärast tööde vahetamist klassikaaslasega.

11. Poolaasta lõpu analüüs

12. Plaanid

ELLUVIIMINE: ÕPETAJA ROLL

Eesmärkide seadmine

Otsustage, millele õpimappi hinnates keskenduda – mapi eesmärk.

Ettevalmistused:

- 1) püüdke leida koostöövõimalusi teiste õpetajatega;
- 2) kutsuge külalisi;
- 3) töötage välja õpilaste enesehindamise kriteeriumid;
- 4) otsustage, milline peab olema mapi sisukord;
- 5) otsustage, kuidas õpimappi talletada;
- 6) töötage välja õpimapi hindamise maatriksi aasta lõpus;
- 7) töötage välja tagasisideanekseedid lastevanematele ja kaasõpilastele.

Selgitage õpilastele:

- 1) mida õpimapp endast kujutab;
- 2) mis sellega kaasneb;
- 3) kuidas töid hinnata;
- 4) kuidas kasutada hindamiskriteeriume;
- 5) kuidas määrata eesmarke / soovitud tulemusi;
- 6) kuidas õpimappi üles ehitada;
- 7) kuidas korraldatakse arenguveestlusi;
- 8) mis on õpioskused;
- 9) kuidas kasutada teadmiste ja oskuste arengu hindamise kriteeriume;
- 10) kuidas kasutada keeleoskuse paranemise kriteeriume.

Teostuse toetamine:

- 1) paluge õpilastel õpimapp illustreerida;
- 2) viidake õpimapile regulaarselt (nt „Millised selle nädala töödest lisaksite oma mappi?“) ning toetage selle kujunemist (nt kasutades tunniaega mapi plaanimiseks, edusammude hindamiseks, tööde väljavalimiseks, tööde või õpimapi analüüsiks, eesmärkide seadmiseks ja arenguveestluste läbimängimiseks).

Enese ja tunni juhtimine

Õpimappiga seotud tüüpvead:

- 1) õpimapi tutvustamist õpilastele ja vanematele peetakse väheoluliseks, meetodit ei arutata õpilaste ega vanematega läbi. Tähtis on selgitada, kuidas ja miks õpimappi hinnatakse. Nad peavad nägema õpimapi plusse ning mõistma oma rolli ja ülesandeid;
- 2) püütakse rakendada kõiki õpimapi hindamise võimalusi korraga. Õpilastele ja ka vanematele tuleb anda aega selle meetodiga kohaneda. Tähtis on asi käima lükata ja mitte püüda kohe alguses liiga palju ära teha;
- 3) õpimapi hindamist tähtsustatakse üle. Õpimapi hinded ei tohiks üldjuhul moodustada enam kui 20% õpilase lõpphindest.

Väljavõte arenguestlusest (õpimapi alusel)

Kui mulle öeldi, et peame hakkama tegelema õpimappidega, tundsin ainuüksi sellele mõeldes väsimust. Ma ei suutnud kujutleda, kust leida ettevalmistusaega või kuidas veel midagi õppekavasse mahutada. Nägin vaimusilmas, kuidas istume koos lastevanemate ja õpilastega ning teeme koos midagi vahvat, millest pole tegelikult mingit kasu. Kuigi tööd on olnud palju, tunnistan, et minu kahtlused olid ennatlikud.

Pikas perspektiivis on arenguestlused ja õpimapid aega kokku hoidnud, kuna õpilased on oma õppimise eest suurema vastutuse võtnud ning vanemad oskavad oma lapsi paremini toetada.

Alustan arenguestlust alati sellega, et tänan vanemaid tulemast. Selgitan, et oleme siin selleks, et kuulata õpilast. Minu meelest aitab see luua vestluseks pinnase, kus õpilane on juhtpositsioonil. Räägin edasi, et meie eesmärk on teada saada, mida õpilane on saavutanud, arutada tema õppe-eesmärke ja -strateegiaid ning uurida, kuidas saame tema toetamiseks koostööd teha.

Seejärel annan sõnajärje õpilastele. Vanemate klasside õpilased alustavad, tänades kohalviibijaid, et nad kohtumiseks aega leidsid. Õpilane ütleb, nagu harjutatud, et ta annab ülevaate mõnest oma tööst, ning selgitab, mida ta on õppinud ja saavutanud (keeles, aineteadmistes, õpioskustes ja hoiakutes). Ta lisab, et sooviks saada kuulajatelt tagasisidet ning arutada meiega oma järgmisi samme ja plaane.

Õpilane alustab, tuues esile ühe oma töö, hinnates selle tulemust ja selgitades, miks ta valis just selle. Kui õpilane on lõpetanud, annan kuulajatele eeskuju, kommenteerides tööd positiivselt ning põhjendades, miks mulle tundub, et see on hästi tehtud. Lapsevanemad ütlevad tavaliselt samuti midagi positiivset, ilma et neid peaks selleks eraldi õhutama. Kui mõni vanem hakkab kohe kritiseerima, püüan teda talitseda, öeldes, et arenguestluse selles etapis keskendumine positiivsele.

Tutvustanud oma parimat tööd, võtab õpilane kokku,

mis olid tema eesmärgid sel aastal, mil määral ta on need saavutanud ning milliseid edusamme teinud. Selle tõendusena vaadatakse õpimappi. Õpilane palub oma vanematelt ja minult tagasisidet ning järgneb diskussioon. Olen pidanud nägema palju vaeva, et mitte juhtohje selles punktis üle võtta. Koosolekud aitavad ka vanematel parandada oma kuulamisoskust ning teha vähem ettekirjutusi.

Lõpuks esitatakse ja arutatakse läbi eesmärgid ning nende saavutamise plaanid/strateegiad. Paaril esimesel korral võivad õpilased olla üsna puised ja dialoogis kidakeelsed, ent aja möödudes harjuvad nad selliste vestlustega. Arenguestluste tunnis läbimängimine aitab neil end kindlamalt tunda ning ohje enda kätte haarata. Kui õpilane unustab vestluse ajal avaldada arvamust, kuidas tema vanemad võiksid teda eesmärkide saavutamisel toetada, tuletan seda õpilasele meelde.

Olen märganud, et arenguestlused aitavad õpilastel jõuda uuele arusaamale õppest. Õppides hindama oma töid ja õppeprotsessi, hakkavad nad oma õppimist juhtima ning suudavad probleeme paremini lahendada. Eesmärkide seadmine muutub realistlikumaks. Areneb ka enesekindlus ja suhtlusoskus.

Õpilaste kommentaarid aitavad mul mõista, mida peavad õpilased oluliseks ning kuidas ma saan neid kõige paremini aidata. Arenguestlused on minu silmi mõnigi kord avanud. Üks õpilane tunnistas mulle, et tal on väga raske teha klassi ees ettekandeid, eriti kui inimesed pidevalt kommentaaride ja küsimustega vahele segavad. Tegemist oli üllatavalt diplomaatilise ja otsese vihjega minule. Palusin vahelesegamise pärast vabandust ning lubasin, et edaspidi ma seda ei tee. See mõttevahetus aitas kaasa sisuka ja lugupidava dialoogi kujunemisele meie vahel, tasakaalustatuma õpilase-õpetaja suhte kujunemisele ning sellele, et õpilane tundis endal olukorra üle rohkem kontrolli olevat. See sundis mind ka kriitilise pilguga jälgima oma kombeid ja harjumusi.

Mary Harris, Austraalia klassijuhataja

Juhitud arutelu

Õpilased vajavad oma tööd analüüsisides palju abi. Arutelu võib keskenduda:

- 1) mõtetele ja tunnetele, mida töö tekitab;
- 2) õpilasele kui õppijale;
- 3) soovitud tulemuste saavutamisele (keeles, aines, õppeoskustes, hoiakutes);
- 4) edasistele õpiplaanidele.

Algkooli 2. klassis võib paluda õpilasel oma õppimist hinnata ning igas kuus lõpetada 4 ja aasta lõpus 6–9 järgmistest lausetest. Vanemates klassides võib lausete arv kasvada 10–12ni.

Mõtted ja tunded	Õpilane kui õppija	Plaanid
Selle töö parim osa on ... Edaspidi tahan parandada ... Kõige enam nautisin ... Mulle tegi muret ... Ma tahan, et te teaksite, et ... See on minu parim töö, kuna ... Soovin, et mul oleks olnud meeles ... Mu vanematele meeldib, kuidas ... ... Ma tahan, et inimesed, kes seda tööd näevad, teaksid ... Kui olin töö lõpetanud, tundsin ... ... Selle töö kõige raskem osa oli ...	Ma muutun osavamaks ... Oma teisi töid vaadates ... Seda tööd tehes sain teada ... Ma sooviksin abi ... Ma ei saa aru ... Mul on raskusi ... Mulle tundub, et sain hästi hakkama, kuna ... Kui saaksin selle töö uuesti teha, muudaksin ... See töö ütleb minu kohta, et ... Minu tugevus ... alal on ... Minu töö ... alal muutub, kuna ...	Ma tahan parandada ... Edaspidi enne kirjutamist ... Minu jaoks on oluline ... Ma pean meeles pidama ... Ma tahan harjutada ... Järgmisena tahan õppida ... Ma pean kasutama ... Ma mõtlen järele selle üle, ... Ma hakkan ... Matemaatikas, loodusteaduses (jne) pean ... Minu vanemad saavad aidata ... ... Minu sõbrad saavad aidata ...
Soovitud õpitulemuste saavutamine		
Minu keele-eesmärgid olid ... Minu aine-eesmärgid olid ... Hoiak, mida püüdsin kujundada, oli ... Ma saavutasin oma eesmärgid (täielikult, suures osas, mingil määral, üldse mitte), kuna ... ... on eesmärk, mida ma ei saavutanud täielikult, sest ...		

Gümnaasiumis ja kutsekoolis soovitame kasutada niisugust kondikava.

Mõtted ja tunded	Õpilane kui õppija	Plaanid
Selle töö parim osa on ... Edaspidi tahan parandada ... Kõige enam nautisin ... Mulle tegi muret ... Ma tahan, et te teaksite, et ... See on minu parim töö, kuna ... Soovin, et mul oleks olnud meeles ... Mu sõpradele meeldib, kuidas ... ... Ma tahan, et inimesed, kes seda tööd näevad, teaksid ... Kui olin töö lõpetanud, tundsin ... ... Selle töö kõige raskem osa oli ...	Analüüsid teiste häid töid, sain aru, et ... Ma tuginesin järgmistele hindamiskriteeriumidele: ... Seda tööd tehes sain teada ... Mul on raskusi ... Ma muutun osavamaks ... Ma sooviksin abi ... Ma ei saa aru ... Kui saaksin selle töö uuesti teha, muudaksin ... See töö ütleb minu kohta, et ... Minu töö ... alal muutub, kuna ...	Ma tahan parandada ... Edaspidi ... Minu jaoks on oluline ... Ma pean meeles pidama ... Ma tahan harjutada ... Järgmisena tahan õppida ... Ma pean kasutama ... Ma kavatsen ... Edaspidi enne alustamist ... Matemaatikas, loodusteaduses (jne) pean ... Minu vanemad saavad aidata ... ... Minu sõbrad saavad aidata ...
Soovitud õpitulemuste saavutamine		
<p>Minu keele-eesmärgid olid ... Minu aine-eesmärgid olid ... Hoiak, mida püüdsin kujundada, oli ... Ma saavutasin oma eesmärgid (täielikult, suures osas, mingil määral, üldse mitte), sest ... ... on eesmärk, mida ma ei saavutanud täielikult. Ma pean pöörama enam tähelepanu järgmistele hindamiskriteeriumidele: ... Minu analüüsid on seotud minu eesmärkidega/õpitulemustega (suurel määral --- üldse mitte) Minu õpimapp on hästi üles ehitatud ja kergesti jälgitav (suurel määral --- üldse mitte) Sisuliste väidete toetamiseks on viidatud tõenditele/allikatele (suurel määral --- üldse mitte)</p>		

Õpimapi hindamise soovitatavad kriteeriumid aasta lõpus:

- 1) täielikkus, korrektsus, korralikkus, loogiline ülesehitus;
- 2) õppekavas ettenähtud tulemuste saavutatus;
- 3) töö kvaliteedi areng;
- 4) seos analüüside ja õppekavas ettenähtud tulemuste vahel;
- 5) teadmiste, oskuste ja hoiakute analüüs;
- 6) mõtlemise kvaliteet (teadlikkus metatunnetusest, viljakad vaimsed harjumused, kriitiline mõtlemine);
- 7) analüüside kvaliteedi paranemine;
- 8) loovus (mitmekesisus, meeldiv kujundus);
- 9) esitlemise terviklikkus ja selgus arenguestlusel;
- 10) plaanide realistlikkus.

Järgmine hindamisjuhend on mõeldud potentsiaalsele tööandjale esitatava mapi hindamiseks. Juhendit võib olenevalt gümnaasiumi- või kutsekooliõpilaste vajadustest lihtsustada. Et suurendada aktuaalsust õpilaste jaoks, on viidatud ka tööandjat huvitavatele vaatenurkadele.

Kriteerium	1. Algaja	2. Praktikant	3. Uus töötaja	4. Kogenud töötaja
Kokkuvõtlik hinnang	Tööandja ei pruugi sind tõsiselt võtta. Sa ei jäta muljet, et suhtud õppimisse tõsiselt. Ebapiisav ettevalmistus. Töö ülesehitus on nõrk. Töö sisaldab mitmeid ebatäpsusi.	Tööandja tahab näha kiiret arengut. Sul on elementaarne ettekujujus nii teemast (ainest), keelenõuetest kui ka sellest, kuidas parandada õppimist. See annab lootust. Sellegipoolest pead veel tõsiselt tööd tegema.	Kompetentne uus töötaja. Tööandja ootab sinult siiski veel arengut. Mõistad nii teemat (ainet), keelenõudeid kui ka seda, kuidas parandada õppimist.	Kõrgelt hinnatud töötaja esmaklassiline töö. Sinu töö on läbivalt õnnestunud. See on täpne, hästi üles ehitatud, näeb hea välja ning annab tunnistust süvenemisest.
Õpimapi ülesehitus	Puudub sisukord. Lugejal on raske asju üles leida. Leheküljed ei ole nummerdatud. Ülesehitus on süsteemitu.	Sisukord ei kajasta sisu täpselt. Ülesehituse tase on kõikumine: mõni alajaotus on hästi üles ehitatud, teised samas mitte.	On näha, et õpilane teab, kuidas töid lugejasõbralikult korrastada. Üldiselt on kvaliteet hea, aga mõnevõrra ebaühtlane ning ilmnevad teatavad puudujäägid.	Materjal on esitatud lugejasõbralikult: 1) sisukord kajastab sisu adekvaatselt; 2) leheküljed on selgelt pealkirjastatud ja nummerdatud; 3) diagrammid ja graafikud on pealkirjastatud ning vajalike selgitustega; 4) kõik alajaotused on sarnaselt korrastatud; 5) kõiki alajaotusi on hõlbus leida.
Välimus	Tiitelleht ja teemade avalehed ei ole illustreeritud. Õpimapp näeb lohakas välja.	Tiitelleht ja teemade avalehed on illustreeritud, kuid on näha, et sellega ei ole eriti palju vaeva nähtud. Illustratsioonide ja sisu seosed on ebaselged. Ebakorrektnel väljanägemine häjutab lugeja tähelepanu. On kasutatud liiga palju kirjatüüpe.	Õpimapp näeb välja korralik. Tiitelleht ja teemade avalehed on illustreeritud. Illustratsioonide ja sisu vahel on selge seos. Kirjatüüpide kasutamises ilmneb mõningane ebajärjekindlus.	Illustratsioonid on mitmekülgsed (selged arvutiga tehtud või originaalpildid, fotod, värvi oskuslik tarvitamine, kirjatüüpide tasakaalustatud kasutus). Visuaalselt lugejasõbralik (tekst ei ole liiga tihe ega hõre). Näitab loovust (isiklik, kordumatu vaatenurk).

Kriteerium	1. Algaja	2. Praktikant	3. Uus töötaja	4. Kogenud töötaja
Keelekasutus	Märkimisväärne hulk kirjavigu. Sõnavara on lihtne ja sisaldab palju kordusi. Töös on poolikuid lauseid. Kirjavahemärgivead. Lugejal on raske aru saada, mida autor on tahtnud öelda. Sissejuhatus on halvasti üles ehitatud: lõikude vahel puuduvad üleminekud. Puudub loogiline edasiliikumine. Ei anna tunnistust õpetatud žanride mõistmisest.	Palju seosetuid lauseid. Sõnavara on lihtne ja üksluine. On märgata mõtete korrastamise püüet. Ebahütlane kvaliteet. Palju kirjavahemärgi- ja kirjavigu. Mõte jääb kohati ebaselgeks. Žanride valik on ühekülgne.	Kohane kõnepruuk (sõnavara on parajalt formaalne, vastab eatasemele, on mitmekesine, mitte liiga lihtne). Kvaliteet on üsna hütlane. Sissejuhatus ja analüüsid on üldiselt loogiliselt üles ehitatud ja sisaldavad üleminekuid. On märgata kasutatud žanride päris head tundmist.	Kohane kõnepruuk. Täendus on selge. Sõnavara on täpne ja mitmekesine. Sissejuhatus on loogiliselt üles ehitatud: lõikude vahel on üleminekud ning need on loogilises järjestuses. Keelevigu on väga vähe ja need ei kahanda mõistetavust. On näha kasutatud žanride head tundmist.
Sisu põhjendatus	Valitud tööd ei ole seotud soovitud õpitulemustega, ei näita õppetöös tehtud edusamme ega seostu kutsestandarditega.	Näidistöid ja õppimist on kohati seostatud.	Enamik valitud töid on seotud soovitud õpitulemustega, vastavad kutsestandardis esitatud nõuetele ning näitavad edusamme õppes.	Valitud tööd on selgelt seotud soovitud õpitulemustega, vastavad kutsestandardis esitatud nõuetele ning näitavad selgelt õppes tehtud edusamme.
Õppeprotsessi analüüs	Ei kajasta õpioskuste arengut. Teiste kommentaare on tsiteeritud neid analüüsimata. Ei ole selgitatud, miks valitud töö on õppimise seisukohast oluline.	Ei ole püütud süvitsi minna. Isiklike tugevuste ja õppevajaduste vähene mõistmine. Eesmärgid ja plaanid on pealiskaudsed ning ebarealistlikud või ei vasta tegelikele vajadustele. Käsitlus pole süsteemne.	Näitab isiklike tugevuste head mõistmist. On aru saadud sellest, mille kallal on veel vaja tööd teha. On seatud mõned eesmärgid ja tehtud plaane, ent need võiksid olla praktilisemad ja süsteemsemad.	Õppimise tõestuseks on toodud konkreetseid näiteid. Enda tööd ja teiste arvamusi on süsteemselt analüüsitud. Töö analüüsid püüavad mõtestada tööharjumusi, õpistiili ja -vajadusi. On tehtud loogilisi järeldusi. On seatud eesmäärke, mis võimaldavad end proovile panna. On tehtud realistlikke plaane.

Õpetajate meeskonnatöö

Meetod ja meeskond

Meeskonnatöö on LAK-õppe tähtis tunnusjoon. Jõudude ühendamine kolleegidega võimaldab suurendada LAK-õppe mõju. Meeskonnatöö aitab aine- ja keeleteadmistel väljuda klassiruumi piirest ning leida rakendust ka teistes kontekstides. See suurendab teadmiste tähtsust nii õpilaste kui ka õpetajate silmis. Tekib uus ühisruum ja suurem kokkukuuluvustunne, mis aitab kaasa nii õpetajate kui ka õpilaste õppimisele.

Õpetajate koostöö kasuks räägib kaks olulist argumenti:

- 1) koostöö loob hea tunde ning aitab kaasa meeskonna või professionaalse õpikogukonna tekkimisele, mis võib toetada ametialast arengut ja isiklikku heaolu;
- 2) tõhus koostöö aitab kaasa õpilaste saavutuste paranemisele.³⁴

LAK-õpe on tõsine katsumus nii õpetajatele kui ka õpilastele. Teiste õpetajatega ühiselt tegutsemine tunde, ühistegevusi või strateegiaid kavandades ning õppematerjale kohandades ja välja töötades aitab luua sünergiat, mis aitab LAK-õppe proovikividega toime tulla. See aitab meil vähendada stressi, töötada tõhusamalt, olla oma eesmärkides täpsemad ning vältida kordamist. Mis kõige olulisem: õppeainete sidumine muudab õppimise õpilaste jaoks sisukamaks ja valmistab nad paremini ette eluks, kus kõik ei ole rangelt eri aineteks jaotatud.

Soovitame LAK-õppega alustanuil korraldada iganädalasi koosolekuid ühe klassiga seotud LAK-õppe ja tavaklasside õpetajaile. Koosolek on sobiv koht plaanide tegemiseks ning riskivabadeks avameelseteks aruteludeks, mis aitavad mõista ja kasutusele võtta uusi võimalusi. Allpool anname soovitusi selle kohta, millele nendel koosolekutel keskenduda.

Ühisosa leidmine – tunnustatakse kõigi õpetajate pingutusi selle nimel, et aidata õpilastel saavutada soovitud tulemusi.

Saavutuste tunnustamine – tähistatakse kõigi (nii õpilaste kui ka õpetajate) saavutusi.

Kokkulepped soovitud õpioskuste kohta³⁵ – terve klass võib ühe, kahe või nelja nädala jooksul keskenduda ühe õpioskuse arendamisele. Lepitakse kokku, kes mida õpetab ning kuidas seda oskust kinnistada.

³⁴ Andy Hargreaves (2007, 181) on väitnud, et „professionaalsed õppekogukonnad avaldavad õpitulemustele süstemaatilist ja positiivset mõju“ (Louis, Marks 1998; McLaughlin, Talbert 2001; Anderson, Togheri 2002; Bolan *et al.* 2005).

³⁵ NB! Kui kokkulepitud võtmepunktid kirjutatakse üles, muutuvad osalejate plaanid ja kohustused tõenäoliselt selgemaks ning need viiakse suurema tõenäosusega ellu.

Probleemid – kõik pedagoogid satuvad klassis kokku raskustega, ka LAK-õppes on probleemid vältimatud. Meeskonnakultuur, kus on normiks probleemide arutelu ja nende lahendamine, aitab kõigil edukalt edasi minna ning end hästi tunda.

Kokkulepped soovitatavate keeletulemuste kohta – otsustatakse, millistele grammatika- ja/või lausestusreeglitele ning millisele sõnavarale konkreetsel nädalal keskendutakse. Osalejad lepivad kokku, kes mida teeb.

Õppekavaüleste projektide algatamine – näiteks võiks projekti, millega on hõlmatud mitu LAK-õppe õpetajat, kaasata ka emakeeleõpetaja. Õpilased võiksid koostada projekti kokkuvõtte oma emakeeles. See võimaldab tabada mitu kärbest ühe hoobiga: kaasatud on tavaprogrammi õpetaja, kes hakkab LAK-õpet paremini mõistma, ning õpilased omandavad vajaliku oskussõnavara ka emakeeles.

Valitud tundide videosalvestiste vaatamine ja analüüsimine – õpetaja, kelle tundi on filmitud, otsustab jagada osa sellest tunnist oma kolleegidega. Arutlus keskendub tunni headele külgedele. Õpetaja räägib enda valitud lõigu alusel sellest, kuidas ta saaks end töös arendada, ning palub kolleegidel mõtteid avaldada. Diskussioonis ei esitata kriitikat. Õpetajaid julgustatakse analüüsima isiklikke raskusi ning andma üksteisele konstruktiivset nõu.

Materjalide koostamine – õpetajad kogunevad, et valmistada ette mingi teema materjalid. Koosolekut võib juhatada õppevara väljatöötamise spetsialist. Õpetajatele antakse nippe ja juhtnööre teatud tüüpi õppematerjalide koostamiseks.

Riskiõpilaste probleemide arutamine – õpetajad lepivad kokku ühises toetusstrateegias, tutvustavad edusamme ning teevad muudatusettepanekuid.

Õpetamismeetodite ja -võtete vahetamine – õpetajate igakuisel koosolekul tutvustab üks õpetaja teistele üht klassis kasutatud ja hästi toiminud või kirjandusest leitud võtet.

Üht projekti hindab mitu õpetajat – see aitab ühtlustada väärtusi ja nõudeid, innustab õpilasi hoolsalt töötama ning aitab neil paremini mõista eduks vajalikke oskusi ja pingutusi.

Nõuete, varasemate kokkulepete ja heade õpetamistavade meeldetuletamine – nende regulaarne meenutamine aitab meeles pidada olulisi põhimõtteid ning jääda ühiste eesmärkide saavutamisel õigele rajale.

Piirkondlikud koolidevahelised koosolekud – lühikoolitused ametialase arengu teemadel. Koolitaja võimaldab osalejatel ilma koolijuhtide kohalolekuta jagada kartmatult kogemusi ja muresid.

Ühiste saavutuste kokkuvõtmine ning otsustamine, kuidas koolijuhti ja/või koolipidajat teavitada – aeg-ajalt tasub end ise kiita. Kui olete kolleegidega näinud palju vaeva, et õppe kvaliteeti parandada, peaksid teised teie tööst teada saama. See suurendab teie usaldusväarsust ning annab teile parema võimaluse mõjutada teie tööks vajalike ressursside saamist.

Lisaks koosolekutele on palju muid võimalusi ühendada kolleegidega jõude. Järgmised moodused pärinevad õpetajatelt.

Vaatlemine – üks–kaks õpetajat jälgivad oma kolleegi üht tundi ning arutavad seda hiljem koos. Sellest on iseäranis palju kasu, kui õpetajad lepivad esmalt kokku, mis aspektile nad peamiselt tähelepanu pööravad, näiteks võimalikult paljude õpilaste rääkimapanemisele või kriitilise mõtlemise edendamisele. Keskendumine ühele–kahele aspektile aitab vähendada survet tundi andvale õpetajale. Tunnivaatlus pakub tuge ametialast arengut soodustavale põhjalikule vestlusele.

Koolivahetused – ühe kooli õpetaja vahetab teise kooli õpetajaga päevaks või nädalaks koha. Uued õpilased ja erinev koolikultuur võivad aidata ametialast arengut oluliselt tagant tõugata.

Meeskonniti õpetamine – kaks õpetajat annavad tundi ühiselt, et panna kõik õpilased kaasa töötama ning tutvustada teineteisele oma lemmikstrateegiaid ja õpetamisvõtteid.

Edulood – iga nädal räägib üks õpetaja e-posti vahendusel oma klassiga saavutatud edust ning selgitab, kuidas see tal õnnestus.

Uute või kohandatud õppematerjalide ülespanek kooli sisevõrku – seda võib teha kas anonüümselt või oma tööd allkirjastades. Tööde arhiivimise ja jagamise viis tuleb läbi mõelda. Kui inimesed harjuvad oma töid sisevõrku üles panema ja seal hoidma, pääsevad kõik ligi suurele hulgale allikatele.

Mõttepanga loomine – see tekitatakse kooli serverisse. Mõttepanga kasutatakse ideede vahetamiseks näiteks distsipliinist, projektidest, erinevatest õppetegevustest, hindamisest ja ametialasest arengust.

Jututoad – kooli veebilehel tehakse teatavaks kindel aeg, mil kooli ja naaberkoolide õpetajad saavad vestelda muredest, lahendustest, edusammudest jne.

Skype'i vestlused – see vabavara võimaldab inimestel mingil kindlal ajal vestelda kodust või kontorist lahkumata. Kõige paremini töötab see vestlusviis väikeste (kuni kolmeliikmeliste) rühmade puhul.

Sihtrühmadega töötamine – aine- ja/või keeleõpetaja ning abiõpetaja aitavad teatud õpilastel õppes edasi liikuda või järjele jõuda.

Inspektsiooni rollimäng – kaks kolleegi hindavad tundi koolipidaja ja/või kooli sisekontrolli kriteeriumide või vaatluse kontroll-loendi alusel ning mängivad seejärel läbi dialoogi inspektori ja õpetaja vahel.

Koostöö komistuskivid

Koostöös ei puudu ohud. Kaasõpetajatega vabatahtlikult jõude ühendades üritage iga hinna eest vältida järgmisi eksisamme.

1. Juhtkonna sekkumine teie koostöö korraldusse

Juhtkonnalt nõutakse alati tulemusi, eriti riiklike eksamite kontekstis. Teie algatatud koosolekud on teie juhtida. Ärge lubage kooli juhtkonnal hakata määrama nende koosolekute päevakorda. Pikas perspektiivis ohjade enda käes hoidmine aitab parandada õppetööd ja tõenäoliselt ka eksamitulemusi.

2. Teiste süüdistamine

Juhtkonda, õpilasi ja lastevanemaid on lihtne süüdlaseks teha. Teiste süüdistamise asemel tuleb püüda leida lahendusi ning viise, et suurendada eri sihtrühmade teadlikkust ja neid mõjutada. Vältige koosolekute muutumist enastõigustavaks hädaldamiseks selle üle, mis on halvasti. Hädaldamiskoosolekud toidavad üksnes masendust ja lootusetusetunnet. Püüdke välja selgitada probleemide põhjused ning arutage nendega toimetulemise võimalusi.

3. Rühmatöö dünaamika mittemõistmine

Teadmised rühmadünaamikast võimaldavad teil koostööd paremini mõista ja korraldada. Need lubavad teil hinnata oma edenemist alates meeskonna loomisest, mõista konfliktide vältimatust ning uskuda kohanemise ja koostöö saavutamisesse.

4. Toetumine üksnes enda meeskonna ressursidele

Mingis punktis hakkate omaenda teadmisi taasringlusse saatma. Rühm peab omandama uusi teadmisi lugemise, ametialase arengu kursuste, teiste koolide külastamise jms kaudu.

5. Lühiajaliste võitude tähistamise unustamine

Leidke aega rõõmustada väikeste võitude üle ning neid tunnustada. Vastasel korral väsivad inimesed lihtsalt ära!

Koolijuhid (direktorid ja õppealajuhatajad) kuuluvad õppemeeskonda, ent nad ei pruugi alati lõpuni mõista LAK-õppe õpilaste ja õpetajate meeskonna vajadusi. LAK-õppe programmi alguses võib vaja minna lisaraha, et muretseda õppematerjale, ning lisa-aega ettevalmistuseks. Õppealajuhatajatel võib olla abi teadmisesest, kuidas on teiste koolide LAK-õppes korraldatud õpetajate ajutine õppetööst vabastamine, et leida aega ühisteks ettevalmistusteks (kohandatud Cloud *et al.* 2000, 41 järgi).

- Direktor või õppealajuhataja viib kolm klassitait õpilasi saali ja näitab neile ainega seotud filmi, juhatahes seejärel diskussiooni.

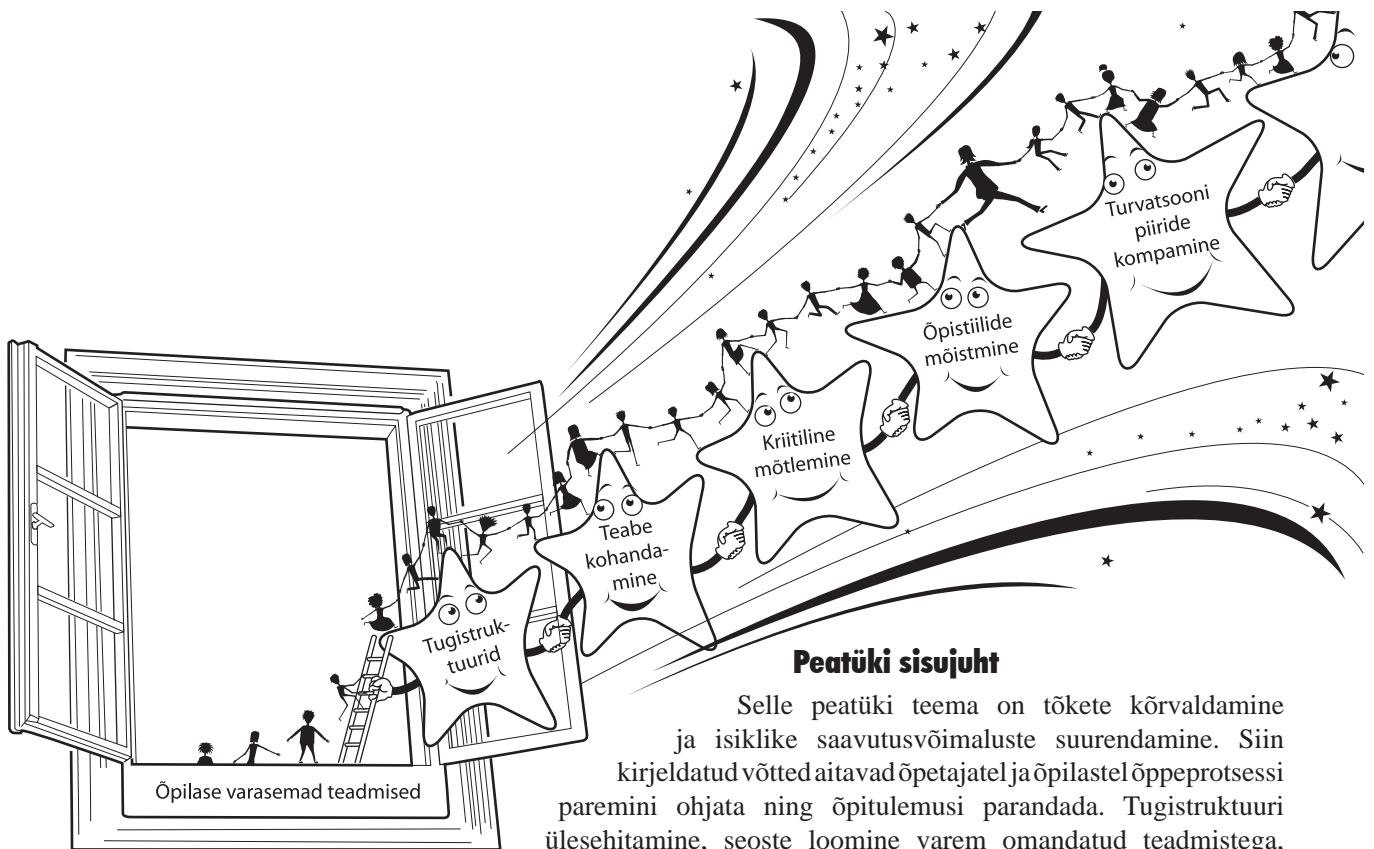

- Direktor või õppealajuhataja peab loengu viiele–kuuele klassile. Õpilastele selgitatakse, et see õppevorm on kõrghariduses tavaline. Enne loengut antakse õpilastele näpunäiteid, kuidas märkmeid teha. Pärast loengut analüüsivad õpilased oma märkmeid hindamisjuhendi alusel, tehes kindlaks, mitu punkti nad üles märkisid, kas nad kasutasid alapealkirju jne.
- Üks õpetaja annab tundi kahele klassile, nii et teine õpetaja on vaba.
- Tunniplaaniid on koostatud niimoodi, et mitme koostööd tegeva õpetaja ettevalmistustunnid langevad kokku.
- Õpetajad on vabastatud koridori- ja sööklalvest.
- Palgatakse üks–kaks asendusõpetajat, kes käivad tööl kord nädalas. Kui õpilastele antakse iseseisev või rühmatöö, saab asendusõpetaja hakkama korraga kahe klassiga.
- Tunniplaanis on valikained, mis toimuvad ühel ajal ja mida annavad vastava ala spetsialistid.
- Õppekava, kursuse või õppematerjalide väljatöötamiseks otsitakse ressursse õppeaasta jooksul või suvel.
- Kooli võetakse sageli vastu praktikante, nii et mõned õpetajad saavad aeg-ajalt koos tunde ette valmistada.
- Õpilaste kogunemistel saab üks õpetaja valvata kaht klassi, nii et pooled õpetajad on vabad.

5

Võimaluste loomine isiklikeks saavutusteks

Peatüki sisujuht

Selle peatüki teema on tõkete kõrvaldamine ja isiklike saavutusvõimaluste suurendamine. Siin kirjeldatud võtted aitavad õpetajatel ja õpilastel õppeprotsessi paremini ohjata ning õpitulemusi parandada. Tugistruktuuri ülesehitamine, seoste loomine varem omandatud teadmistega, teabe kohandamine ja selle tähenduslikkuse suurendamine õpilaste jaoks ning loova ja kriitilise mõtlemise arendamine, nagu ka õpilaste õhutamine oma turvatsooni piire kompama, avardavad õpilaste õppevõimalusi. Need võtted aitavad LAK-õppes edu saavutada.

Stopp!

Küsimus: Kas tugistruktuuri ülesehitamine, teabe kohandamine ja selle tähenduslikkuse suurendamine õpilaste jaoks ning kriitilise mõtlemise arendamine kuuluvad kõik üldise hea õppepraktika juurde?

Vastus: Jah, tõepoolest.

Küsimus: Miks räägitakse neist sel juhul LAK-õppe raamatus?

Vastus: LAK-õpet ei saa lahutada heast õppepraktikast. Võõrkeeles õppimine on kognitiivselt nõudlik ülesanne. LAK-õppe metoodika ühendab üldise hea õppepraktika LAK-õppele ainuomaste joontega. Selles peatükis käsitlevad strateegiad on oluline osa igapäevasest LAK-õppes. Nende järjekindel rakendamine toetab aine-, keele- ja õpioskuste eesmärkide saavutamist.

Tugistruktuuri loomine

Kes tahab kord lendama õppida, peab esmalt õppima seisma ja kõndima ja jooksma ja ronima ja tantsima; lendamisse ei saa lennata.

Friedrich Nietzsche

Kui ehitustellinguid kasutatakse maja renoveerimiseks või sellele korruse lisamiseks, siis hariduses aitab samalaadse tugistruktuuri loomine pääseda ligi olemasolevatele, varem omandatud teadmistele ning omandada ka täiesti uusi teadmisi. Koolitöös on tellingud ajutised toed, mida õpilased õpivad kasutama ja millele nad tuginevad, et saavutada soovitud õpitulemusi.

Meist paljude vanemad kasutasid meid jalgrattaga sõitma õpetades enda teadmata tugistruktuure. Tõenäoliselt valmistasid nad meid selleks kogemuseks ette, rääkides jalgratastest ja tasakaalu tähtsusest. Nad aitasid meil seista silmitsi oma hirmudega ning mõelda tegevusega seotud ohtudele. Seejärel usaldati meile kolmerattaline jalgratas ning siis juba abiratastega jalgratas, mis ei lasknud meil kukkuda. Lõpuks eemaldasid vanemad abirattad ning jooksid jalgratta kõrval, hoides sadulast kinni, et me tasakaalu ei kaotaks. Tasapisi hakkasid nad sadulast mõne sekundi kaupa lahti laskma, kuni viimaks suutsime vanemate kiiduhüüete saatel iseseisvalt vändata. Õppisime käsikäes oma vanematega, võttes endale üha suurema vastutuse ning omandades järjest suurema iseseisvuse.

Tähendus kujuneb indiviidi jaoks sotsiaalse protsessi vältel. „See, mida ja kuidas me õpime, sõltub suurel määral meie kaaslastest.” (Gibbons 2002.) Tugistruktuuri võib vaadata pigem sotsiaalset kui rangelt individuaalset õppeprotsessi, kus tähtsal kohal on kaaslaste tugi. Tugistruktuur „aitab õppijatel küündida kaugemale sellest, mida nad võiksid üksi saavutada, saada osa uutest olukordadest ja võtta ette uusi ülesandeid” (*ibid.*).

Tugistruktuur aitab õpilasel varem omandatud teadmistele ligi pääseda ja neid analüüsida, uut teavet läbi töötada, uusi seoseid luua ning rohkem teada saada. Lisaks aitab see õpilastel paremini mõista õppeprotsessi, saada sisse vajalikku hoogu, säästa aega ning tunda rõõmu väikestest võitudest. See vähendab pinget ja aitab kaasa edu saavutamisele. Lühidalt, tugistruktuur tekitab õpilastes emotsionaalse kindlustunde, motiveerib neid ning annab kätte kompleksse töö tegemiseks vajalikud ehituskivid, nagu keele- ja taustteadmised.

Tugistruktuur ei ole püsiv toend. Ühe struktuuri aeglasel eemaldamisel ehitatakse kiiresti üles järgmine, et pakkuda tuge järgmise teema omandamisel. Kuna tugistruktuuri ülim eesmärk on aidata õpilasel täiustada oma teadmisi, ehitatakse seda üha uuesti ümber.

Tugistruktuure võivad üles ehitada õpetaja, kaasõppurid (rühmad, paarilised, teemat valdavad õpilased, nooremaid õpilasi abistavad

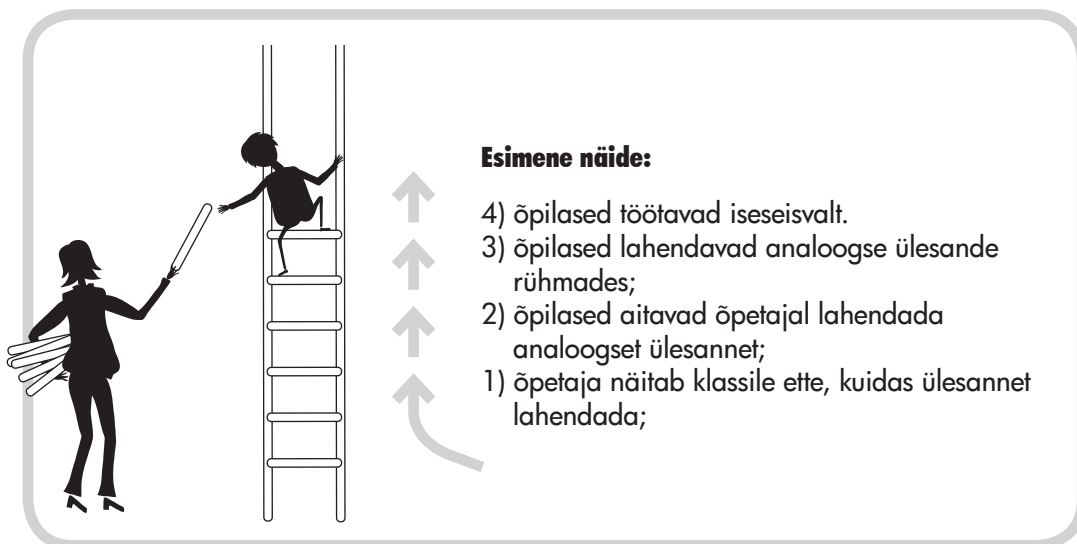
PAKKUGE TUGE NUTIKALT.

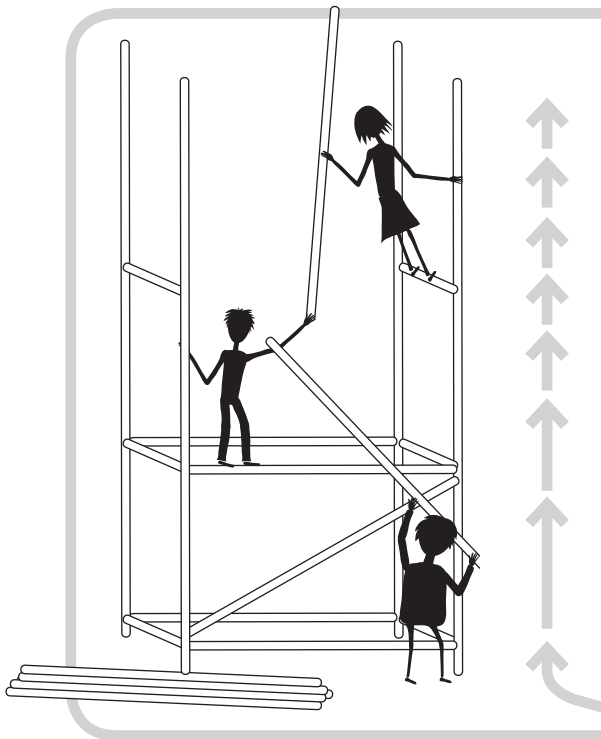
Eemaldage tugistruktuur järk-järgult, ent ehitage see kiiresti üles seal, kus vaja.

vanemate klasside õpilased), õppematerjalid, liigendatud ülesanded, lastevanemad ja teised kogukonnaliikmed.

Toe pakkumise mooduseid on palju. Enamik õpetajaid kasutab vaistlikult mõnda neist, tundmata tugistruktuuride kirjandust. Toetamisviisid on näiteks:

- 1) tunnustamine – algul kõnelemise püüete eest, seejärel osaliselt õigete vastuste ja siis õigete vastuste eest;
- 2) teema selgitamine õpilastele tuttavate sõnade ja keelenditega;
- 3) ajurünnak õpilaste varem omandatud teadmiste kindlakstegemiseks;
- 4) keele õpetamine vahetult tekkivate vajaduste põhjal;
- 5) sünonüümide vältimine võtmesõnadele viidates;
- 6) sünonüümide ja definitsioonide lisamine teksti (sulgudes);
- 7) jaotvara äärtele märkmete tegemine;
- 8) lausete lühendamine;
- 9) materjali kohandamine;
- 10) teksti ülevaatlilik esitus, nt visuaalne liigendus Venni diagrammi, tabelite ja graafikute abil;
- 11) õpilastele ühekorraga antavate ülesannete arvu vähendamine;
- 12) õppimise takistuste hindamine;
- 13) lõigu kõige olulisema osa esiletõstmine;
- 14) õpilased sõnastavad ise definitsioone;
- 15) õpilased seletavad klassikaaslastele matemaatikaülesande lahenduskäiku;
- 16) piltide ja näitlike õppevahendite kasutamine;
- 17) õpilased võtavad teksti kokku lõike pealkirjastades;
- 18) õpilased võtavad lõigu kokku, mõeldes välja sobiva ajalehepealkirja;
- 19) õpilased teevad tekstist kokkuvõtte, lühendades seda 40–60% võrra;
- 20) vihjete andmine ja kontrollküsimuste esitamine;
- 21) sissejuhatustes, üleminekulõikudes ning kokkuvõtetes kasutatavate võtmefraaside ja -sõnade etteütlemine ning kirjaliku töö andmine;
- 22) õpilaste toetamine õppeprotsessi mõistmisel ja korraldamisel.

Teine näide:

- 7) õpilased loevad iseseisvalt teemakohase lõigu läbi ning vastavad kodus küsimustele.
- 6) arutletakse selle üle, kus tehti loogikavigu;
- 5) õpilased loevad teksti metsaraie teemal ning võrdlevad oma hinnanguid õige infoga;
- 4) õpilased püüavad rühmades kindlaks teha, millised väited on väärad;
- 3) õpilastele antakse metsaraieteemaliste väidete nimekiri, mis sisaldab kolm väärväidet;
- 2) klass arutleb metsaraie plusside ja miinuste üle rahvusparkides; võtmeideed ja -sõnavara on kirjutatud tahvlile;
- 1) õpilased sulgevad silmad ja kujutlevad midagi ilusat, mida nad on näinud, haistnud, puudutanud, kuulnud või maitsnud metsas või pargis. Tekkinud mõtteid jagatakse paarilisega. Mõned õpilased räägivad oma paarilise mõtetest kogu klassile;

Edasi kirjeldame võtteid, mida saab kasutada tugistruktuuri üles ehitades. Samal ajal võib igäüht neist käsitada iseseisva õppestrateegiana.

Seos olemasolevate, varem omandatud teadmistega

Pädevus ei kujune mitte võimete puudumise korvamise teel, vaid pigem õpilase varasemate teadmiste ja oskuste avardamise kaudu.

Every Student Succeeds (Iga õpilane saavutab edu)

Nagu ehitustellingud nii peavad ka õppimise tellingud olema rajatud kindlale pinnale. „Teadmiste avardamine” tähendab „seoste loomist varem õpituga” (Petty 2006). Millegi taasesitamine ei anna veel tunnistust selle mõistmisest, omandamisest. „Seosed toimivad liimina, kinnitades õpitu mällu.” (*Ibid.*) Kõigepealt tuleb luua seos varem õpituga. Meie olemasolevate teadmiste hulk ja tase on uute teadmiste alus.

See ei kehti mitte üksnes aineõppe, vaid ka keeleõppe kohta. Õpilastel võib paluda tuletada meelde käsiloleva teema olulisi keelendeid. Need võib kirjutada tahvlile. Uued keeleteadmised vajavad kindlat alust, mille külge kinnitada. Selle vundamendi moodustavad varem omandatud keeleteadmised, ent ka õpilaste teemaga seotud hoiakud, arusaamad ja kogemused.

Keeleteadmised juurduvad vahetus kontekstis, kus õpilased saavad keelt kohe kasutama

hakata. Keelendite andmine kontekstiväliselt enne tundi ei ole tõenäoliselt niisama tõhus kui esmalt isikliku suhte ja konteksti loomine ning seejärel keele õpetamine vahetult ja sõltuvalt vajadusest, nii et õpitut saab kohe rakendada.

TASUB JÄRELE MÕELDA

On alust arvata, et keele õpetamine esilekerkinud vajaduse ajal on tõhusam kui sõnavara õpetamine enne vahetu vajaduse teket (Gibbons 2002).

Keele- ja aineõpe käivad käsikäes. Uute keeleteadmiste omandamine sujub kõige paremini, kui samal ajal hinnatakse oma teadmiste taset ning omandatakse uusi aineteadmisi, mis võimaldavad ainesisu paremini mõista.

Kirjeldame üht võimalust, kuidas aineõpetaja võiks tutvustada füüsikat. See võtte loob sideme õpilaste olemasolevate teadmistega, aitab neid teadmisi meelde tuletada ning hõlmab ka muid tugistruktuuri kuuluvaid võtteid, mis aitavad õpilastel füüsikast paremini aru saada.

Jagage õpilastele välja allolev tekst.

Iseloomustused

Keemiat, bioloogiat ja füüsikat on iseloomustatud järgmiselt: sa võid olla kindel, et tegemist on **keemiaga**, kui see **haiseb**; **bioloogiaga** on tegemist, kui keegi või miski on **roheline ja vingerdav**;

tegu on **füüsikaga**, kui miski ei **tööta**.

Lugege seletused koos läbi ning esitage enda lugu kirjalikult ja suuliselt. Kontrollige, kas õpilased on aru saanud.

Minu (õpetaja) lugu

Minu auto üks kumm jooksis alatasa õhust tühjaks. Kord kuus pidin selle täis pumpama. Millega oli tegu, kas keemia, bioloogia või füüsikaga?

Minu seletus: 1. variant

Autokumm oli tühi. Ma ei saanud autoga sõita. Auto ei olnud **töökorras**. Niisiis on tegu füüsikaga.

Minu seletus: 2. variant (välistamise kaudu)

Tühi autokumm ei ole seotud haisuga ega millegi roheliseks või vingerdavaks muutumisega, niisiis on tegu füüsikaga.

Sinu (õpilase) lugu

Kirjelda kaht igapäevaolu sündmust. Selgita koos **paarilisega**, kas need sündmused kuuluvad keemia, bioloogia või füüsika valdkonda.

Arutlus

Kuna lugusid jagatakse kogu klassiga, julgustatakse õpilasi oma arutluskäiku selgitama. Võite esitada kontrollküsimusi, näiteks: *Tubli, Ameerika mäed on hea näide füüsikast. Kui mootor veab vaguni ainult esimese tõusu tippu, mis paneb selle siis edasi liikuma? Kuidas töötab atraktsioon pärast esimest suurt tõusu, pärast kõige kõrgemat tippu?*

FÜÜSIKA SEOSTAMINE

OLEMASOLEVATE TEADMISTEGA

- sõnavara, mida õpilased mõistavad ja kasutavad
- näited igapäevaelust
- loob pinna uutele teadmistele

MÕISTMISE HÕLBUSTAMINE

Võtmemõistet ja -sõnad on esile tõstetud poolpaksus kirjas.

Näide igapäevaelust

SEOSTED TEISTE AINETEGA

Seoste loomine hõlbustab mõistmist.

Arutluskäigu selgitamine

KOHANDAMINE

- alapealkirjade kasutamine
- iga samm on välja toodud

SEOSTAMINE ARGIOLOUKORDADEGA

Kergesti mõistetav näide

Õpilase enda kogemuste esitamine ja analüüsimine

ÕPILASTE RAJATUD TUGISTRUKTUUR

Paaristöö pakub tuge enne iseseisvat tööd.

Õpilaste näited võivad paremini meelde jääda kui õpetaja omad.

KONTROLLKÜSIMUSED

Õpetaja suunab õpilasi süvitsi mõtlema.

Üks levinumaid ja tõhusamaid viise luua seoseid olemasolevate teadmistega on ajurünnak, mille põhimõte on seoste vaba loomine. Tõstatatakse mingi teema, näiteks elevandid, kooli ohutusnõuded, alkoholism, kuidas panna hotelli kliendid end mugavalt tundma või kuidas lahendada konflikte. Osalejad ütlevad välja kõik, mis neil selle teemaga ühenduses mõttesse tuleb. Kui ajurünnaku esialgne etapp on läbi, analüüsitakse tulemusi. Õpilasi julgustatakse väljaöeldud mõtteid rühmitama või liigitama.

Ajurünnaku korraldamine, et leida mingiks ülesandeks vajalikke sõnu või väljendeid, on LAK-õppe tavaline praktika. Ajurünnaku tulemus võib olla sõnapank. Sõnad või väljendid võib liigitada nimisõnadeks, tegusõnadeks, fraasideks, üleminekuväljenditeks jms.³⁶

Kõigepealt arutatakse õpilastega läbi ajurünnaku reeglid:

- 1) ühtki ideed ei kritiseerita suuliselt;
- 2) ühtki ideed ei kritiseerita ka mitte grimasside, žestide jms kaudu;
- 3) komplimente ei tehta;
- 4) kehakeel on neutraalne;
- 5) kõik ideed pannakse kirja;
- 6) pöörased ja veidrad mõtted on teretulnud;
- 7) tuginemine juba esitatud mõtetele on teretulnud;
- 8) kvantiteet on tähtsam kui kvaliteet.

Komistuskivide vältimine

Hoolimata reeglite kehtestamisest hakkab mõni õpilane tõenäoliselt ajurünnaku vältel tekkinud ideid siiski kommenteerima. Paljud hoiduvad midagi ütlemast, ent võivad ohhetada, naerda, nägusid teha või oma arvamust muul viisil kehakeele kaudu väljendada.

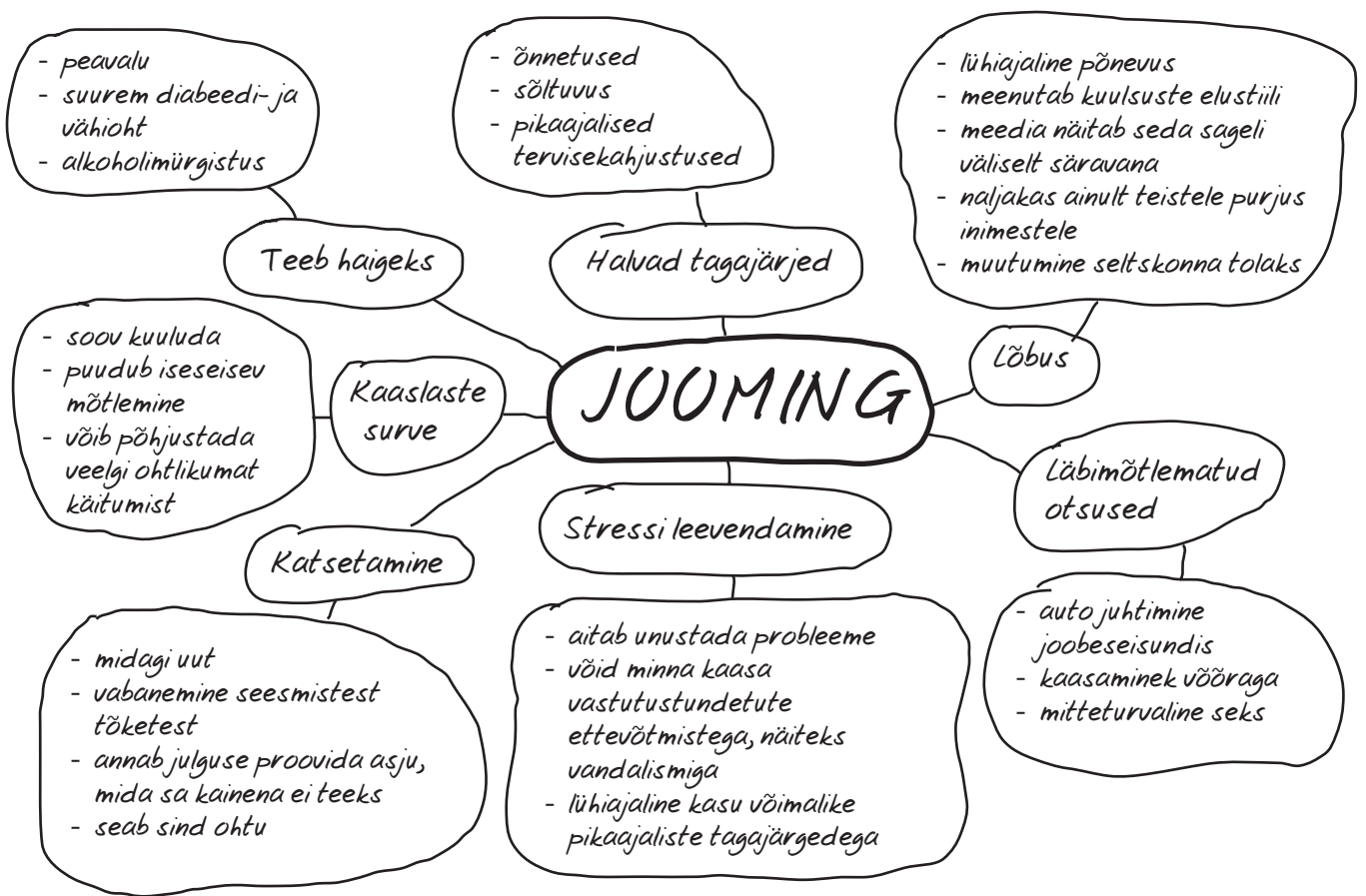
Proovige järgmisi võtteid:

- 1) korraldage ajurünnak teemal, miks mõni õpilane kardab sõna võtta;
- 2) korraldage ajurünnak teemal, kuidas ohjeldada loomulikku kommenteerimissoovi;
- 3) kui reeglit rikutakse, tuletage seda valjusti meelde ning julgustage õpilasi seejärel ajurünnakut jätkama;
- 4) laske õpilastel võtta endale ülesanne öelda reegli rikkujatele: „Ei mingit kriitikat!”

Selmet lihtsalt loetleda väljaöeldud mõtteid tahvlil, võite moodustada mõistekaardi (vt järgmisi lehekülgi). Selle iga lüli võib võtta uue ajurünnaku teemaks.

³⁶ Aineteema avamisel on mõttekas lähtuda keelefunktsioonidest ja üldmõistete kategooriatest (objektid; tegevused ja protsessid; omadused ja seisundid; hulk ja määr; aeg ja ruum; suhted ja seosed); vt Iseseisev keelekasutaja: B1- ja B2-taseme eesti keele oskus. Tallinn, 2008; kolmas ja viies peatükk.

Teine võimalus on mõtlemist korrastada mingi raamistiku abil juba enne ajurünnakut. Selleks sobib rombikujuline skeem. Õpilastele antakse rombi sisse kirjutatud teema ning neli alapealkirja. Ajurünnak korraldatakse kas alateemade kaupa või ühekorraga.

Toit

- maitseb hästi
- näeb välja isuäratava ja huvitava
- õige temperatuuriga (mitte liiga kuum ega külm, külmad road on külmad)
- tuuakse lauale
- ei eksita allergiliste klientide vastu

Töötajad

- sõbralikud (naeratavad)
- tähelepanelikud
- puhtad (ei lõhna ebameeldivalt)
- kannavad vormi korrektset
- ei kasuta liiga palju parfüümi, jumestust ega tualettvett
- riided on triigitud
- toidu suhtes asjatundlikud
- oskavad müüa jooke ja kalleid roogi
- teavad, millal paluda abi ülemuselt
- küsivad klientidelt allergiate kohta
- aimavad klientide tahtmisi (pööravad tähelepanu klientidele, kes seda soovivad, ega lobise inimestega, kes ei taha kelderiga rääkida)
- liiguvad kärmesti
- ei ole pealetükkivad ega katkesta teise kõnet poolt lauselt

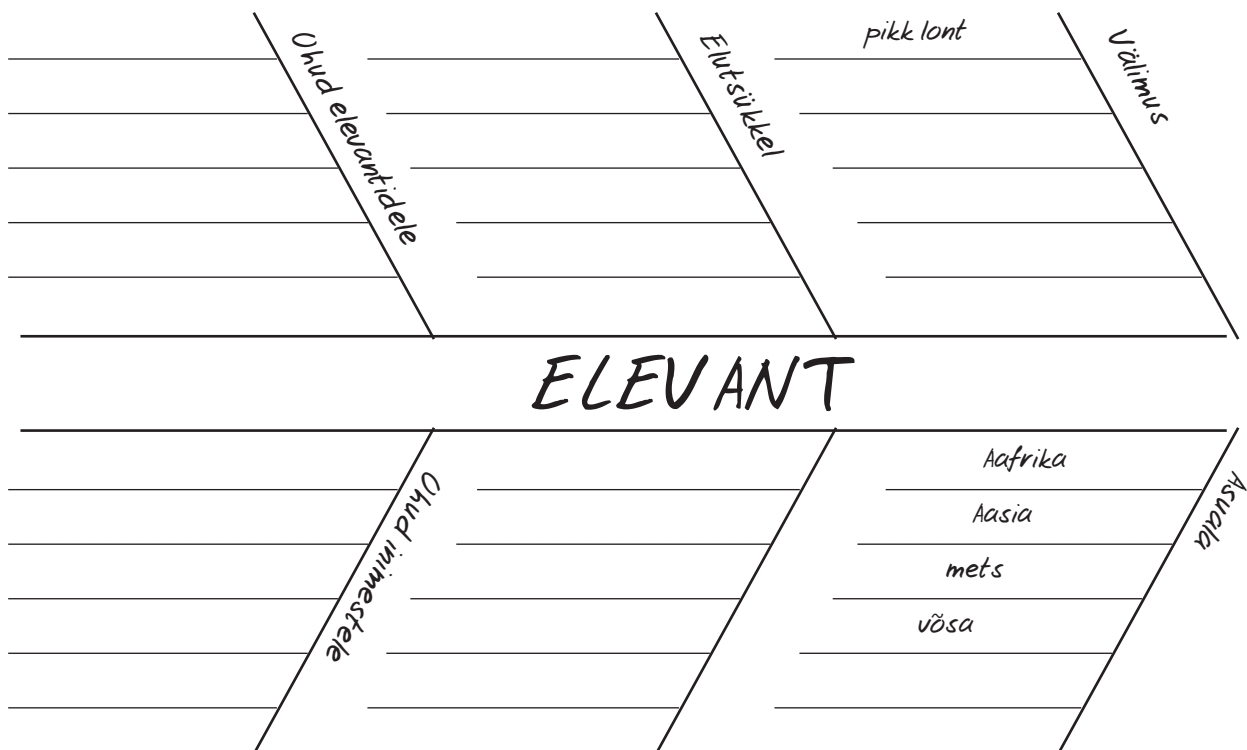
Keskkond

- midagi ainulaadset (klaasid, joogid, riietus, teemad, lilled tualettruumis)
- õige muusika (mitte ülearu vali, mitte liiga vaikne, pühapäevase hommikueine ajal ei mängita särtsakat tantsumuusikat)
- maitsekalt kujundatud
- eraldi ruum suitsetajatele
- puhtad laavad, pörandad, nõud (klaasidel, nugadel ega kahvitel ei ole plekke)
- puhtad tualettruumid
- vastab tervise- ja ohutusnõuetele

Klientide kohtlemine

- toit vastab täpselt kliendi tellimusele (lihal õige küpsusaste, salatikaste eraldi)
- klient tunneb, et temast peetakse lugu
- hea teenindus
- kõik lavasolijad saavad tähelepanu, mitte ainult üks mees või naine
- viivitustest antakse teada
- kliendile ei öelda ei
- kiire teenindus

Olemasolevatele, varem omandatud teadmistele võib ligi pääseda ka erinevate skeemide toel. See osaliselt täidetud kalaluskem käib elevantide kohta. Kõik või enamik alapealkirju on ette antud. Õpilased võivad lisada ka oma pealkirju. Alateemad aitavad õpilastel tuletada meelde rohkem teavet kui tavaline ajurünnak.

Õppimise tugiraamistik mitte üksnes ei aita luua seost olemasolevate teadmistega, vaid suunab ka rääkima tunnetest ja hoiakutest. Kui õpilaste hoiak uue teema suhtes on negatiivne, on kasulik sellest teada, et probleemiga saaks tegelda. Kui õpilane arvab, et mingi teema on rumal või kasutu, ei ole tarvis seda hukka mõista. Tuleb uurida negatiivse hoiaku põhjusi ning kontrollida õpilase väiteid korrates, kas olete tema seisukohta õigesti mõistnud.

Hoiak on väike asi, millel on suur mõju.
Winston Churchill

Mõni õpilane võib tahta põhjendada, miks teema oluline on. Teema vastu olevatelt õpilastelt ja ülejäänud klassilt võib küsida, kuidas saaks selle nende jaoks aktuaalsemaks muuta. Kuna teema kuulub tõenäoliselt õppekavva, ei saa seda lihtsalt välja jätta. Negatiivse hoiaku taga on sageli läbikukkumise hirm, seega tasub õpilaste käest uurida, mis võiks aidata neil sellest vastumeelsest osast läbi saada. Abiks võib olla järgmine tabel.

Mida ma tean?	Kuidas ma seda teada sain?	Mida ma sellest teemast arvan?	Mida ma tahan õppida?

Teadmiste kohandamine ja tähenduslikkuse suurendamine

Kuningal oli kolm poega, keda ta armastas. Ta armastas ka oma riiki. Kuningas pidi poegade hulgast valima troonipärija. Valitseja pidi aga olema tark ning seepärast mõtles kuningas pikalt, kuidas teha õiget valikut. Lõpuks sidus ta mõned oksad väiksesse kimpu. Seejärel kutsus ta oma pojad ning ütles neile, et see, kes suudab murda terve kimbu, pärib trooni. Vanim poeg proovis ja proovis, aga ei suutnud kimpu murda. Sama juhtus keskmise pojaga. Kui järg jõudis noorima pojani, sidus see kimbu lahti ja murdis kõik oksad ükshaaval.

Selle Aisopose valmil põhineva hispaania rahvajutu moraal on, et suurte kimpude lammutamine väiksemateks tükkideks aitab saavutada edu. Praegusel infoajastul oleme ilmselt kõik kogunud, kuidas teabe tohutu hulk meid enda alla matab. Teave on tihtilugu paremini seeditav, kui pakkida see ümber n-ö suupärasteks tükkideks. Näiteks rühmitatakse telefoninumbrid lugemise ja meeldejätmise hõlbustamiseks enamjaolt kahe, kolme või nelja numbri kaupa:

12 24 78 48 22 või (372) 577 3472.

Usutakse, et keskmine inimene ei suuda oma lühimälu talletada rohkem kui seitse teabeühikut. Niisiis ei ole mõtet esitada kiiresti palju teavet. Meie mõistus praagib liigse info alateadlikult välja.

Teabe läkitamiseks pikaajalisse mällu, et seda saaks hiljem meelde tuletada, tuleb see siduda olemasolevate teadmistega, tuvastades ühenduslülid ning kõrvutades uusi teadmisi varem omandatuga. Me peame uut teavet kasutama, korrastama ja hindama ning otsustama, et see on oluline.

Kui kirjalik või suuline info esitatakse parajas mahus kogustena, mis ei sisalda enam kui seitse ühikut hästi korrastatud teavet, saab lühimälu selle töötlemisega üldjuhul hakkama. Kujuneb enesekindlus ja emotsionaalne turvatunne. Iga väikest teabekogust läbi töötades kogeb õpilane tõenäoliselt edutunnet. Tekib tunne, et materjal on omandatav, mis muudab rajal püsimise lihtsamaks. Kui õpilane kaldub teemast mõttes kõrvale, on materjali juurde lihtsam tagasi pöörduda, kui info on jagatud selgelt piiritletud osadeks.

Pedagoogide jaoks võib kohandamine hõlbustada õpilastega suhtlemist ning edasi arendada tugistruktuuri. Kui õpilased on läbi töötanud teksti või muu materjali ühe jao või lõigu, võite neile esitada näiteks selliseid küsimusi:

Mis on selle jao/lõigu võtmeküsimus?

Mis on kõige olulisem asi, mille peate meelde jätma?

Mis on peamine sõnum?

Mille kavatsete tekstis alla joonida?

Kuidas on see seotud sellega, mida me teema X kohta eelmisel nädalal õppisime?

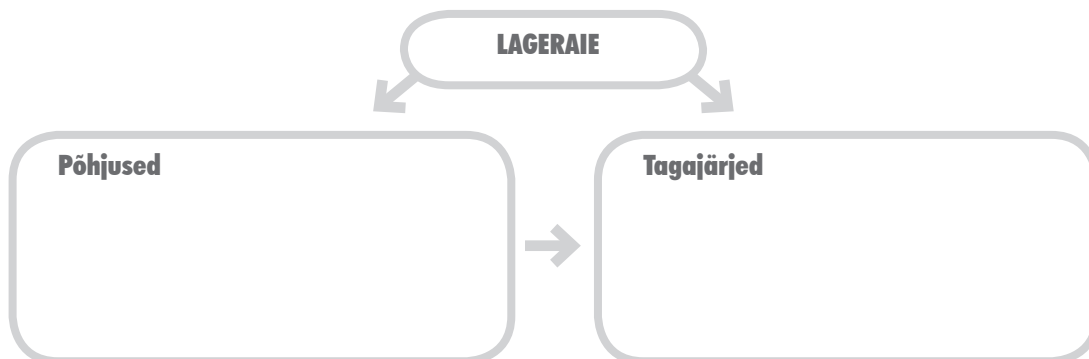
Mis on võtmesõnad või -väljendid, mille te peate meelde jätma?

Kuidas saaksite seda teavet edaspidi meelde tuletada?

Kui õpilased suudavad nendele küsimustele juba ladusamalt vastata, saavad nad ise tugistruktuuri üles ehitada, vastates rühmades või paarikaupa lõikude kohta käivatele küsimustele. Kui on näha, et õpilased saavad kirjaliku materjaliga hästi hakkama, võib tugistruktuuri tasapisi eemaldada. Teksti lugemisel võib mõnd lõiku pisteliselt kontrollida, et teha kindlaks, kas kõik õpilased on õigel rajal. Nüüd on tegemist juba iseseisva lugemisega.

Kohandamisviise on rohkesti, nt teabe korrastamine ja visuaalne liigendamine, nagu tabelid, joonised, graafikud, diagrammid, mõttekaardid, võrgustikud ja pildid. Kohandamine hõlmab ka analoogiate, mäluvõtete ning sõnade ja numbrite rühmade kasutamist. Esmalt toome nende võtete kasutamise näiteid, seejärel kirjeldame üht tervet tundi.

TÄNAPÄEVA JAAPAN: viis teemat – viis fakti				
Tähtsamad linnad ja nende elanike arv	Peamised välja-veoartiklid	Peamised sisseveo- artiklid	Haridussüsteem	Riiki siiani mõjuta- vad olulised aja- loosündmused

JUTUSTUSE PLAAN

PEALKIRI: „Väike prints“
AUTOR: Antoine de Saint-Exupéry

PEATEGELANE: väike prints
TEISED TEGELASED: piloot
roos
rebane
madu

KULMINATSIOON ehk HARIPUNKT

10. Prints otsustab koju tagasi pöörduda ning laseb maal end hammustada.

9. Rääkinud ära oma loo, asub prints koos piloodiga vett otsima.

8. Prints keeldub.

7. Madu pakub, et ta võib printsi mürgi abil taevasse saata.

6. Väike prints saabus Maale.

5. Maale reisisid külastas väike prints kuut planeeti. Ta ei mõista, miks inimesed käituvad nii, nagu nad seda teevad.

4. Väike prints selgitab, miks ta lahkus oma kodust (asteroidilt B612).

3. Piloot ja prints saavad sõpradeks.

2. Saabub väike prints.

1. Piloot teeb kõrbes avari.

11. Piloot saab lennuki parandatud.

12. Järgmisel päeval on printsi surnukeha kadunud.

13. Tähti vaadates kuuleb piloot oma sõpra naermas.

14.

15.

KONFLIKT: väike prints tabab oma armastatud sõbra roosi valelt ning lahkus üksilduse ravimiseks kodust.

LAHENDUS: väike prints sureb ning satub loodetavasti taevasse, oma asteroidile.

SÜNDMUSKOHT: Sahara kõrb

PÕHIIDEE: kõige olulisemad asjad elus on nähtavad ainult südamele.

(Buehl 1995 põhjal)

MÕISTELAIENDAJA

Mõiste → → Seotud sõnad → → Kokkuvõte → → → Tagajärjed → → → Kokkuvõte

ÜLEILMNE SOOJENEMINE

Kiirgus
Soojus
Lõks
Atmosfäär
Ultraviolet

Üleilmse soojenemise põhjus on atmosfääris lõksu jäänud soojuskiirgus, mis suurendab ultraviolettkiirgust.

Põud (Ida-Aafrika, 2007); ränne (Darfur, 2007); äärmuslikud ilmastikuolud (Aasia tsunami, 2004); näljahäda (Somaali poolsaar)

Üleilmne soojenemine põhjustab rohkem põuda, rännet, näljahädasid ning äärmuslikke ilmastikuolusid terves maailmas.

Mõiste → → Seotud sõnad → → Kokkuvõte → → → Tagajärjed → → → Kokkuvõte

ÖKO-LOOGILINE JALAJÄLG

Vastutus
Kahjustamine
Valik
Elustiil
Säästlik

Igaüks võib valida säästliku elustiili ning võtta vastutuse vähendada maailma kahjustamist.

Ökotasakaal (vähem äärmuslik ilm); kindlam tulevik (puhtam õhk); maailmakodakondsus (globaalne mõtlemine, kohalik tegutsemine); heaolu (vähem hingamisteede haigusi)

Maailmakodanikel on kindlam tulevik, kui nad teevad koostööd selle nimel, et vähendada iga inimese ökoloogilist jalajälge ning suurendada ökotasakaalu ja heaolu.

Laiendaja laiendamine

Kui teema on mõistelaiendaja abil korrastatud ja liigendatud, võib õpilasi innustada moodustama lauseid loetletud tagajärgede kohta. Selleks võib paluda näiteks viierealist ülevaadet Ida-Aafrika põuast. Teine võimalus on aidata õpilastel mõelda läbi mingi probleemi eri aspektid, nagu keskkonnakahjustuste mõju majandusele, inimestele ja rahvusvahelistele suhetele. Õpilased võivad pakkuda ka soovitusi, kuidas vähendada oma pere ökoloogilist jalajälge.

Mäluvõtted

Meelde jäävad laused, fraasid või värsid aitavad teavet meelde tuletada. Kõige parem on, kui õpilased leiavad need laused, fraasid või värsid enda jaoks ise. Igal nädalal võib kahele õpilasele teha ülesandeks mõelda välja mäluvõtte, mida nad tutvustavad klassile

nädala viimasel päeval ning mis aitab nende klassikaaslastel meenutada nädala jooksul õpitut.

Allpool on mnemovõtete näiteid, mida on kasutatud juba mitme põlvkonna vältel, samuti mõned uuemad.

Esitähe järgi meenutamine

Spektrivärvide järjekorra meeldejätmiseks:

Peremees ootab kitselt raha, sulane tema liha.

punane, oranž, kollane, roheline, sinine, tumesinine, lilla

Planeetide nimede meeldejätmiseks:

Minu vanad mustad mütsid ja sinu uued nahast püksid.

Merkuur, Veenus, Maa, Mars, Jupiter, Saturn, Uraan, Neptuun, Pluuto.

NB! Pluutot ei peeta enam planeediks ning uute planeetide avastamisega nimekiri muutub.

Liigituse meeldejätmiseks bioloogias:

Rott hüppas kapilt supipotti, supist põrandale lõksu.

riik, hõimkond, klass, selts, sugukond, perekond, liik

Veel mõned ingliskeelsed mäluvõtted

“Please excuse my dear Aunt Sally.”

This helps recall order of math operations (parentheses, exponents, multiplication, division, addition, subtraction).

„Two Old Angels Skipped Over Heaven Carrying Ancient Harps.”

O stands for opposite, A stands for adjacent and H stands for hypotenuse.

Therefore, tangent = opposite/adjacent, sine = opposite/hypotenuse and cosine = adjacent/hypotenuse (<http://712educators.about.com/b/a/141766.htm/>).

„Thirty days hath September,

April, June, and November;

All the rest have thirty-one

Excepting February alone:

Which hath but twenty-eight, in fine,

Till leap year gives it twenty-nine.”

“Fourteen-hundred ninety-two, Columbus sailed the ocean blue.”

Luuletuse abil meenutamine

Ilmakaarte meeldejätmiseks

*Põhi, lõuna, ida, lääs –
poisid, ongi õhtu käes.
Kirre, kagu, edel, loe –
mis siis muud, kui voodi poe.*

Muud seosed

Mitmuse osastava käände lõppude meeldejätmiseks

Tuleb tige peni ja uriseb.
laulu – laule
kassi – kasse
sarve – sarvi jne

Kass kõrtsis ei käi.

Kui sõna tüves on *a, õ, i, ei* või *äi*, siis on mitmuse osastava lõpp *-u*.

Eks ämm söö kodus sütt.

Kui tüves on *e, ä, ö, o, u, ü*, siis on mitmuse osastava lõpp *-i*.

“Üks M ning N viidi restorani, et ustele silte või pilte riputada”, millega saab pii meelde jätta 11 komakoha täpsusega – 3,14159265358...

Määrkasside hüüd – muutumatud sõnad on mäarsõnad, kaassõnad, sidesõnad, hüüdsõnad.

Kohandamine matemaatikas: nädistund

Kirjeldame Pythagorase teoreemi käsitleva teema esimest tundi. Kõigepealt meenutatakse olemasolevaid teadmisi ning luuakse seos õpilaste isiklike huvidega. Tunnis on kasutatud seoste loomist varem omandatud teadmistega, teabe kohandamist ja tugistruktuuri.

- Tund algab sellega, et õpilased räägivad oma soovidest teemaga või matemaatikatundidega seoses.
- Esitatakse inimlikult huvitav lugu, mis rõhub empaatialle.
- Lugu on kooskõlas üldise huviga olümpiamängude vastu.
- Seletatakse keerulisemaid sõnu.
- Tööprotsess aitab kujundada õpioskusi, nagu tähenduse äraarvamine konteksti põhjal ja teabe ümberkorraldamine.
- Õpilased liigendavad ning liigitavad teabe visuaalselt.
- Esialgu tundub liigendamine huvitav ja lihtne, ent see muutub üha keerukamaks, nõudes järjest enam kriitilist mõtlemist.
- Ülesanne antakse sammhaaval, et mitte õpilasi üle koormata.
- Liigendamine aitab õpilastel teavet korrastada.
- Iseseisva tööni jõutakse paaristöö kaudu.
- Ülesande kõige raskema osa jaoks antakse lisaraamistik (liigendamise juhised).

Esiteks pühendatakse mõni minut küsimustele:

Kes vaatab olümpiamänge?

Mis on teie lemmikalad?

Kas mõni sportlane on teile iseäranis muljet avaldanud? Mille poolest?

Laske õpilastel lugeda järgmist teksti olümpiasportlase kohta. Seejärel arutlege selle üle.

*** riiukukk
– riiakas,
võitlusaldis
inimene**

**** kangekaelne
– jonnakas,
järeleandmatu**

Olümpiamängude algusaastatel ei tahtnud võistluse korraldajad lasta sel põikpäisel noorel kullinaga riiukukel* osaleda. Nad ütlesid, et ta on selleks liiga väikest kasvu. Ent noormees oli kangekaelne**. Lõpuks lubati tal võistelda ning ta võitis kõiki.

Tänapäeval oleks Pythagoras jõudnud kõigi ajalehtede esilehele: „Tundmatu kreeklane võitis rusikavõitluses kuldmedali.” Nagu teate, ei ole rusikavõitlus tänapäeval olümpiaala. Tol ajal ei olnud ei ajalehti ega medaleid. Kui need oleksid ka olemas olnud, ei oleks need tõenäoliselt tuhandeid aastaid säilinud. Legendid elavad aga kaua. Pythagorase elu on legende väärt.

Heino Koppeli raamatu „Etüüde kuulsatest matemaatikutest” järgi (Tallinn, 2000)

Paluge õpilastel vaadata entsüklopeediast või Internetist Pythagorase pilte. See aitab anda õpitavale inimesele näo. Õpilased saavad otsingute ajal ilmselt ka lisateavet. Paluge neil meest iseloomustada.

Teatage õpilastele, et nad peavad tunni lõpuks saama valmis plakati Pythagorase teemal. Plakatil peaks kirjas olema, mida olulist rühm tunnis õppis (õpitulemus).

Järgmisena laske õpilastel iseseisvalt lugeda teksti Pythagorase kohta (faktide leidmine). Ruuminappuse tõttu ei esita me seda teksti siin, ent Internetist on lihtne Pythagorase elulugu leida. Enamasti tuleb leitud tekste lihtsustada: lühendada lauseid, praakida välja vähem oluline teave ning selgitada keerulisi termineid, väljendeid ja sõnu.

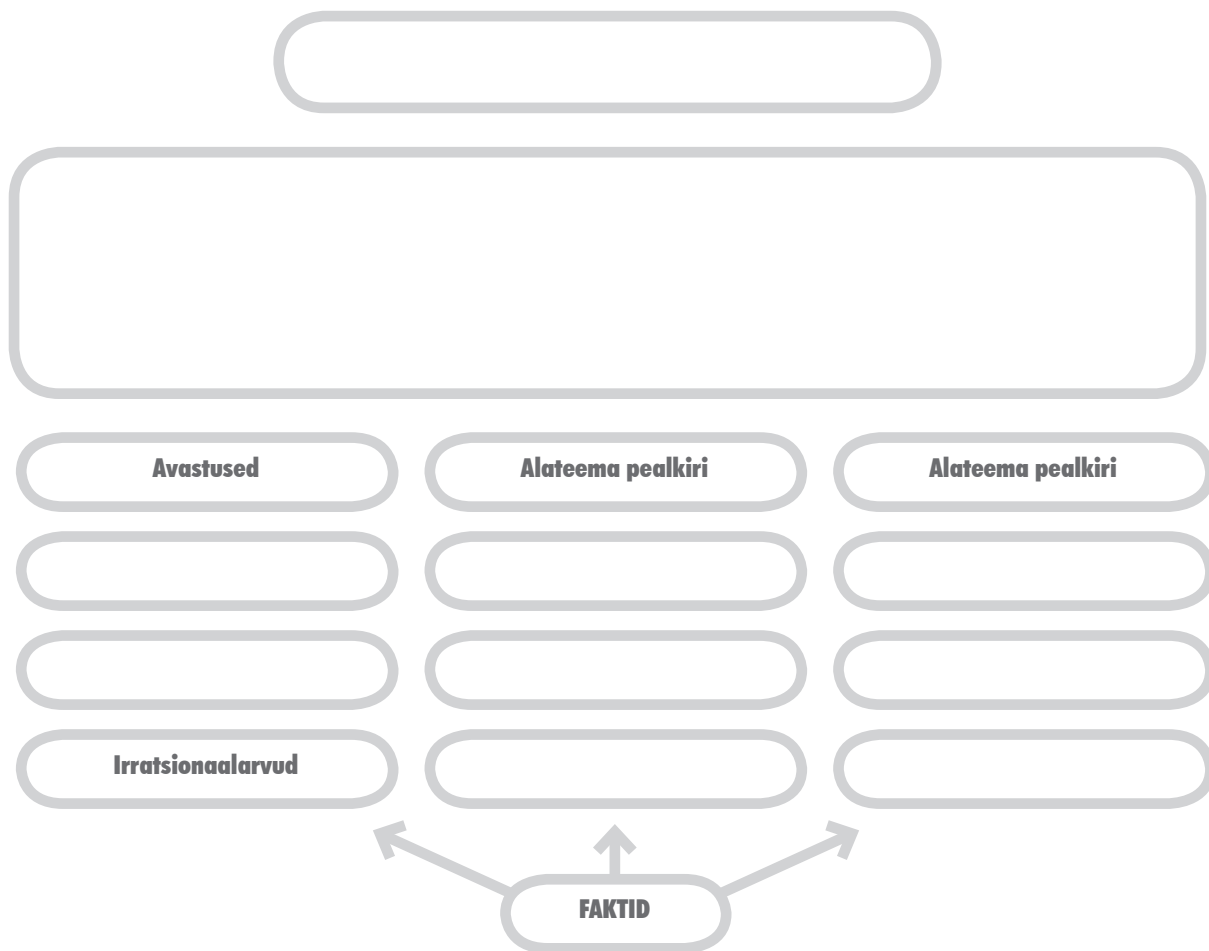
Laske õpilastel otsida tekstist tundmatuid sõnu. Töötage koos läbi kuni viis sõna või väljendit. Andke vihjeid ning õhutage õpilasi tähendust konteksti järgi ära arvama. Selgitage õpilastele, et iseseisvalt töötades ei pea nad mõistma iga sõna; peaasi, et mõte oleks arusaadav.

Edasi laske õpilastel tekstist iseseisvalt fakte otsida. Õpilased kirjutavad leitud faktid eraldi kaartidele või märkmepaberitele.

Seejärel moodustavad õpilased nelja- või viieliikmelised rühmad ning võrdlevad leitud fakte. Nii näevad nad, mis neil kahe silma vahele oli jäänud, ning oskavad hinnata oma saavutust.

Õpilased jätkavad ühiselt töötamist, liigitades faktid alateemade alla, nt avastused, tuntud ütlused ja isiklik elu.

Andke õpilastele suured paberilehed ning tuletage neile meelde, et nad peavad tegema Pythagorase kohta plakati. Faktid liimitakse plakatile kättejagatud skeemi järgi. Lahtritesse kirjutatakse alateemade pealkirjad.

NB! Mõni lahter on pealkirjastamata. Kõik ülesande sammud ei ole ette antud. See laseb õpilastel keskenduda igale sammule, muretsemata selle pärast, mis on veel tegemata.

Edasi mõtleb iga rühm välja pealkirja ning kirjutab selle plakati ülemisse lahtrisse. Seejärel kirjutavad õpilased ülevalt teise lahtrisse kokkuvõtte. See ülesanne võib mõnele õpilasele tunduda väga keeruline. Andke neile nõu, et kokkuvõttes võiks olla pealkirjas sisalduv teave, alateemade pealkirjad ja mõni faktinäide, ning kirjutage see soovitus tahvlile.

Loova ja kriitilise mõtlemise arendamine

Enne televisiooniajastut käis Albert Einstein sageli loengutuuridel koos oma autojuhiga. Saabunud järgmisse väikelinna, kurtis Einstein kord autojuhile, et ühe ja sama loengu kordamine on muutunud tüütuks. Autojuht vastas: „Mind jutupauniku amet küll ei tüütaks.“ Einstein haaras pakkumisest kinni: „Aga palun! Võtan täna autojuhtimise enda peale.“ Kuna autojuht oli loengut kuulnud juba enam kui sada korda, sujus kõik hästi. Ta suutis vastata isegi tüüpilistele küsimustele, mis pärast loengut esitati. Siis küsis keegi aga küsimuse, millele autojuht vastata ei osanud. Einstein vajus oma toolis kõssi, kartes, et nad tabatakse peagi pettuselt. Ent autojuht, esinedes endiselt Einsteinina, vastas: „Teate, see küsimus on nii lihtne. Ma võin kihla vedada, et isegi minu autojuht, kes seal istub, suudab sellele vastata.“

Mis on loo õpetusiva? Loov ja kriitiline mõtlemine aitab sind välja täbarast olukorrast ning võib muuta su mõnikord geeniusestki nutikamaks.

Loov mõtlemine hõlmab ideede, protsesside, objektide, seoste, sünergiate ja suhete loomist või kujundamist. Kriitiline mõtlemine tähendab hinnangulist suhet nende ideede, protsesside, objektide, seoste, sünergiate ja suhetega.

Praktilisel tasandil, õppimise kontekstis, võib kriitilist mõtlemist iseloomustada vaimsete protsessidena, mida õppijad kasutavad „oma mõtlemist ja õppimist kavandades, kirjeldades ja hinnates“ (Moseley *et al.* 2005). See on endale suunatud mõtlemine ning kujundab seega õppimise aluse. Mõtlemise kvaliteedi parandamine soodustab õppimist, õppimine edendab mõtlemise kvaliteeti.

Loov mõtlemine on ka tõhusa kavandamise oluline osa. Püüdes analüüsida ja lahendada oma igapäeva elu probleeme, kaalume sageli eri võimalusi. Loovus aitab oma mõtteid teistele paremini edasi anda ning plaane ja tulemusi eri vaatepunktidest hinnata. Loovat mõtlemist ei saa lahutada kriitilisest mõtlemisest, need on omavahel tihedalt põimunud.

Meie väärtushinnangud, hoiakud ja tunded mõjutavad meie mõtlemist. Seega peame uurima nende toimet oma mõtlemisprotsessidele. Näiteks mõjutab negatiivne hoiak mingi teema suhtes meie õppimisvõimet, kuna mõistus praagib tõenäoliselt välja teabe, millesse me suhtume negatiivselt.

Tunded on kõige ehedam tee uute teadmiseni.

Audre Lorde

Meie emotsionaalne seisund saab õppetööle kaasa aidata või seda takistada. Positiivsed emotsioonid „suurendavad paindliku ja kompleksse mõtlemise võimet, lihtsustades seeläbi probleemide lahendamist” (Goleman 1995). Ent „mõistuse kahevõitluses emotsiooniga jääb emotsioon peaaegu alati peale” (Sousa 2006). Negatiivsete emotsioonide või kindlusetustunde mõju all on raske ratsionaalselt mõelda. Seevastu „positiivses, rõõmsas keskkonnas õppimise kvaliteet, õppijate mälu ja enesehinnang tõenäoliselt paranevad” (Jensen 1996).

Kuna tähendusloome on sotsiaalne protsess, on ka kriitiline mõtlemine seotud sotsiaalsete protsessidega. Arusaamad, milleni me jõuame, ja lahendused, mida me pakume, peavad mingil tasandil kooskõlastuma teiste inimeste arusaamadega. Vähemalt peavad teised olema valmis meie vaateid aktseptima.

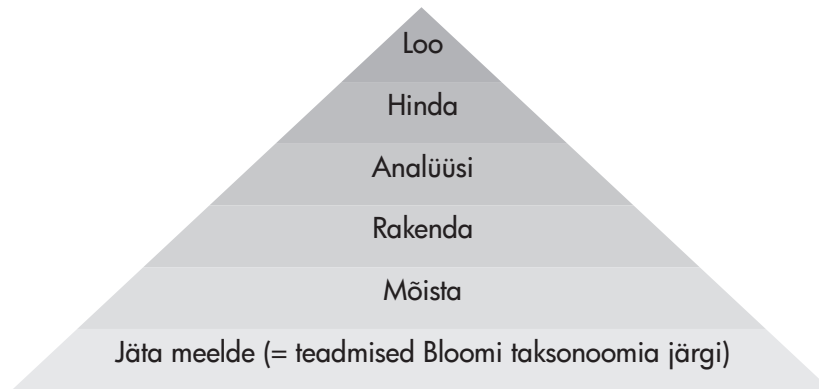
Enamik haridustöötajaid usub, et mõtlemise kvaliteeti saab parandada teiste, näiteks õpetajate, mentorite, eakaaslaste või lastevanemate abiga. Toome mõne näite, kuidas toetada õpilaste kriitilise mõtlemise arengut.

Mõtlemise raamistikke on palju. Need raamistikud lihtsustavad analüüsimist ja mõtlemist, aitavad mõista metakognitiivseid protsesse ning suunata mõtlemist. Need kujutavad endast mõtlemise korrastamise oskust. Õpetajad kasutavad neid raamistikke, et toetada õpilaste kujunemist iseseisvateks õppuriteks, kes suudavad tõhusalt korrastada oma mõtlemist ja mälu.

Haridusringkondades on vahest üks tuntumaid kriitilise mõtlemise mudeleid Bloomi taksonoomia. Benjamin Bloomi järgi peavad kõik õppijad välja kujundama nii madalama kui ka kõrgema taseme mõtlemisoskused. Mõtlemise kuuendale tasemele jõutakse madalamate tasemete tegevuste kaudu. Konkreetselt (nt diagrammi pealkirjastamine) liigutakse abstraktsemate ja komplekssemate kõrgema taseme oskuste poole (nt sünteesimine ja hindamine). Kõik õpetajad ei pea Bloomi mudeli kõiki tunnetustasandeid hõlpsasti rakendatavaks. Töötades kooskõlas B. Bloomi ja tema kolleegidega, on Lorin Anderson, David Krathwohl jt (2000) esitanud Bloomi taksonoomia laiendatud versiooni.

TEADMISEKS

Ligi 80 000 küsimusest, mille õpetajad õppeaasta jooksul esitavad, on 80% seotud kõige madala taseme mõtlemisega – faktiteadmistega (Gall 1984; Watson & Young 1986; Echevarria *et al.* 2000 põhjal).

Taksonoomia on kasulik meelespea. Kui enamik tunde põhineb ülesannetel, mis on seotud

- uute teadmiste ja arusaamade rakendamisega;
- uute teadmiste ja arusaamade rakendamise tõhususe analüüsimisega;
- ülesannete täitmise ja õppimise progressi hindamisega ning
- millegi uue loomisega,

tõstab see õppetöö taset. Nii jäävad ka faktid paremini meelde, kuna kõige paremini õpime kogemuste kaudu. Meeldejätmise ja mõistmise tasandid sisalduvad tegevustes, nagu analüüsimine, hindamine ja loomine.

Nii Bloomi taksonoomia kui ka Andersoni ja Krathwohli laiendatud versiooni juurde kuulub lisaks tasemepüramiidis sisalduvatele käskudele hulk tegusõnu, mis aitavad pedagoogidel kavandada õpitegevusi. Näiteks juhendi *analüüsi* juurde kuuluvad verbid *erista, korrasta, omista, järjesta, liigenda*, samuti *tee vahet*. Need nimekirjad saab hõlpsasti kätte Internetist, kui sisestada otsingumootoris *Bloomi taksonoomia (beyond Bloom või Bloom's taxonomy)*.³⁷

Kriitilise mõtlemise edendamise raamistikke on teisigi. Järgmistel lehekülgedel leiduvat verbide mittehierarhilist nimistut võib pidada üheks neist. See on üldine juhend kõrgema tasandi mõtlemisoskusi arendavate tegevuste väljatöötamiseks. Verbides leidub kokkulangevusi. Suures osas on alljärgneva loendi aluseks Robert Stahli ja Gary Murphy mõtlemise ja õppimise raamistik ning teised kognitiivse (ja afektiivse) arengu mudelid, nagu Edys Quellmalzi, Barbara Presseiseni, Diane Halperni ja William Perry oma (Moseley *et al.* 2005 põhjal). Need tegusõnad on omamoodi meelespea, varakamber, mis aitab kujundada uusi kriitilise ja loova mõtlemise arendamise võtteid. Lisaks aitavad need meeles pidada vana tarkusetera, et *vaheldus annab elule võrtsi*.

Toome mõne näite, kuidas seda sõnade loendit tunnis loova ja kriitilise mõtlemise arendamiseks kasutada. Tegusõnad suunavad teema käsitlust sihipärastama ja mitmekesistama: esile tooma fakte; uurima eri protsesse, sealhulgas õppeprotsessi; analüüsima hoiakuid, emotsioone ja väärtushinnanguid; toetama mõtlemisoskuste ning tundetarkuse ehk emotsionaalse intelligentsuse arengut uute teadmiste ja kogemuste

³⁷ Eesti keeles on kriitilise mõtlemise ja Bloomi taksonoomia rakendamise näited koondatud „Aktiivõppe käsiraamatusse” (Tallinn: Riigi Kooliamet, 1996, 120 lk). Käsiraamatus on toodud näiteid peaaegu kõigi Eesti üldhariduskooli eri kooliastmete õppeainete kohta. Vt ka Peeter Kreitzbergi doktoritööd „The legitimization of educational aim: paradigms and metaphors” (Lund, 1993).

omandamiseks. Järgmised näited on seotud aine-, keele- ja õpioskustega.

Väärtustamine (teiste ja enda mõistmine)

Algkool/põhikool

Õpilased ütlevad kaks põhjust, miks nad väärtustavad endale olulisi inimesi.

Gümnaasium

Õpilased selgitavad, kuidas keegi, keda nad imetlevad,

- paneb neid tegutsema, tundma, mõistma;
- nendega käitub;
- aitab neil asju selgemalt näha.

Kutsekool

Õpilased nimetavad viis asja, mis neile nende eriala puhul meeldib.

Õpilased nimetavad viis hoiakut, mida nad hindaksid oma töökaaslaste juures.

Omistamine (asjade eristamine mingil otstarbel, teatud omadusi, tunnuseid kellegi/millegi omaks pidama)

Algkool/põhikool

Õpilased kirjeldavad loomade inimlike omadusi ning inimesi loomade omadustest lähtuvalt.

Õpilased analüüsivad inimeste sildistamise ohtusid.

Gümnaasium

Õpilased omistavad vastutuse keskkonna hetkeseisu eest eri huvirühmadele ning pakuvad lahendusi.

Õpilased annavad valemites sisalduvatele tähtedele matemaatilisi väärtusi.

Kutsekool

Õpilased jagavad rühmas rolle ja ülesandeid ning kaaluvad pärast, kas töö jaotati õiglaselt.

Ühendamine, sobitamine (asjade kokkuliitmine)

Algkool/põhikool

Õpilased sobitavad kokku õpetaja loodud linnupiltide tükid. (Linnukaelad ja -pead on lõigatud sellisel viisil, et kõik kehad ja pead sobivad omavahel kokku.)

Üks õpilane esitab seletuse ning teised arvavad ära sõna või väljendi.

Õpilased panevad kokku küsimused ja vastused.

Gümnaasium

Õpilased nimetavad inimkeha ja maailma ökosüsteemi sarnasusi, analüüsides näiteks mõne olulise komponendi ülesütlemise mõju.

Kutsekool

Õpilased usutlevad tööinimesi, et uurida, kuidas nn pehmed oskused, nagu meeskonnatöö ja positiivne mõtlemine, aitavad kaasa jõudlusele ning tootlusele.

Liigitamine (asjade jagamine kategooriatesse)

Algkool/põhikool

Iga õpilane paneb hunnikusse ühe kinga. Õpilased otsustavad, kuidas kingi sortida, näiteks suuruse või värvi järgi või asetades eraldi poiste, tüdrukute, spordi-, nahk- ja plastjalanõud, sandaalid, jooksukingad ja pidulikud kingad vms. Luues ning analüüsides diagramme ja tabeleid, saab keeletundi lülitada ka matemaatikat. (*Kui palju on nahkjalatseid? Võrdlusastmed rohkem, vähem; eelistuste väljendamine.*) Õpilased liigitavad sõnavara rasketeks sõnadeks ja kergeteks sõnadeks.

Gümnaasium

Õpilased liigitavad kohaliku pargi elusolendid ökosüsteemi tootjateks, tarbijateks, lagundajateks; kiskjateks ja saakloomadeks. Nad sõnastavad looduslikku tasakaalu häirida võivaid ohte ning pakuvad strateegiaid ohtude ärahoidmiseks. Õpilased liigitavad sõnavara rasketeks sõnadeks ja kergeteks sõnadeks. Nad võivad teha ka ajurünnaku, et selgitada välja tõhusaid ja ebatõhusaid õppemeetodeid.

Kutsekool

Õendusõpilased liigitavad tööl ette tulla võivaid eetilisi probleeme. Nad mõtleavad välja, kuidas vastavates olukordades käituda, ning analüüsivad võimalikke tagajärgi. Selle teema või liigituse arutamiseks vajalikud fraasid ning nimi- ja tegusõnad võib esitada looteluna.

Kombineerimine (terviku moodustamine)

Algkool/põhikool

Õpilased uurivad kujundeid ning otsustavad, milliseid neist saaks siduda tervikuks, mingi tunnuse alusel sarnaseks pidada, näiteks ümarad ja kihilised asjad (nt puud ja päikesesüsteem).

Õpilased kombineerivad näiliselt seotud sõnad lauseks (*fotosüntees, planeedid, hommik, tabletid, Pariis, moedemonstratsioon*). *Fotosüntees, tabletid ja planeedid pakkusid inspiratsiooni täna hommikul Pariisis toimunud moedemonstratsioonile.*

Gümnaasium

Õpilased arutavad, kuidas üht probleemi ühiskonnas, näiteks vandalismi, võivad esile kutsuda väga erinevad asjaolud.

Õpilased kujutlevad, milline oleks kahe kuulsa ja väga erineva inimese koostöö tulemus, näiteks kahe väga erineva kunstniku (nagu Leonardo da Vinci ja Andy Warholi) tehtud portree, või lennuk, mille oleksid ühiselt kavandanud vennad Wrightid ja moeteadlik jalgpallur David Beckham.

Kutsekool

Õpilased nimetavad eri meelemürkide tarbimise füüsilisi ja vaimseid tagajärgi.

Õpilastele antakse nimi-, tegu- ja omadussõnade loetelu, mille nad kombineerivad tegevusjuhendiks (nt *mõõda välja, pindala, kaeva, proovi, aseta, muster, juhendaja*). *Mõõda välja terrassi pindala. Kaeva üles prooviala. Aseta kivid ettenähtud muustrina. Lase see juhendajal üle vaadata. Alusta tööd.*

Kohustumine (vastutuse mõistmine ja võtmine)

Algkool/põhikool

Kaasake õpilased pühendumist nõudvasse projekti, nagu vabatahtlik töö vanadekodus või loomade varjupaigas. Paluge õpilastel oma kogemustest kirjutada.

Gümnaasium

Laske rühmadesse jagatud õpilastel uurida, millised on võõrriigis elava lapse koolipoolse sponsimisega kaasnevad asjaolud ja kohustused, sealhulgas lühi- ja pikaajalised kohustused, kulud, tegevuskavad, eestvedamine, lobitöö, aruandmine ning asjaga seotud isikute emotsionaalse ja füüsilise heaolu kindlakstegemine.

Kutsekool

Õpilased analüüsivad, mis kaalutlustel on välja töötatud mingi tööstuse eetikakoodeks, ning mõtlevad selle koodeksi eiramise tagajärgedele. Näiteks on lennukimehaanikud leppinud kokku, et ei kasuta seerianumbrita masinaosi. Need ei pruugi vastata kvaliteedinormidele ning võivad põhjustada tõsiseid õnnetusi.

Võrdlemine (sarnasuste ja erinevuste tuvastamine)

Algkool/põhikool

Õpilased võrdlevad ühes klassis tekitatud jäätmete tüüpi ja kogust teise klassi jäätmetega.

Õpilased uurivad, kuidas eri autorid on kirjeldanud üht sündmust.

Õpilased võrdlevad ajaveebide ja ajakirjade keelt.

Gümnaasium

Õpilased joonistavad öise taeva ning võrdlevad seda õpiku pildiga.

Õpilased võrdlevad tekstisõnumeid e-kirjadega, kirjeldades sõnavara, lühendite, kirjavahemärkide, stiili, tervituste, pikkuse ja eesmärgi erinevusi.

Kutsekool

Õpilased vaatavad videoklippe ja võrdlevad eri kultuuride suhtlusstiile.

Õpilased võrdlevad klienditeenindaja ja laotöölise keelekasutust ning riietust.

Tihendamine (teksti olemuse esiletoomine)

Algkool

Õpilased võtavad jutu kokku, kasutades ainult alapealkirju.

Gümnaasium

Õpilased kirjutavad olulisest ajaloosündmusest tänapäeva ajaleheartikli stiilis, otseku oleks tegu värske pommuudisega.

Kutsekool

Õpilased üldistavad tööandja reegleid, nt

- pese käsi enne toidu puutumist
- hoida töödeldud ja töötlemata toiduained eraldi
- hügieen peab valitsema nii isiklikul kui ka töötasandil

Teisendamine (asja või teabe omaduste muutmine)

Algkool/põhikool

Õpilased teisendavad segaarvud murdudeks.

Õpilased muudavad tavakõne tooni. Näiteks võib õpilane teaduskatse suulise kirjelduse kirjutada ümber teadusettekaneks.

Gümnaasium

Õpilased teisendavad klassi ühenädalase energiatarbe ökoloogiliseks jalajäljeks.

Kutsekool

Õpilased kohandavad 5 sööjale mõeldud retsepti 500 sööjale.

Õpilased muudavad personali köögis kasutatud väljendid lauseteks, mida võib öelda klientidele, nt *See on pagana tuline! versus See on üsna vürtsikas roog, proua.*

Määratlemine (tunnuste, nähtuse või isiku kindlakstegemine)

Algkool/põhikool

Õpilased määratlevad ilmaga seotud mõisteid.

Õpilased arvavad ära kellegi mõeldud sõna kas-küsimuste ning jah- ja ei-vastuste toel.

Gümnaasium

Õpilased töötavad välja oma seletused matemaatika-, loodusteadus-, kirjandus- ja geograafiterminitele.

Õpilased lahendavad mõistatusi.

Kutsekool

Õpilased defineerivad tööprotsesse, nagu praadimine, hautamine, kontrollimine, katsetamine, lõikamine, lihvimine, jahvatamine, segamine, kaalumine ja mõõtmine.

Kirjeldamine (nähtuse, mõiste vmt omaduste sõnastamine)

Algkool/põhikool

Õpilane kirjeldab objekti või mõistet ning palub teistel õpilastel ära arvata, millest on jutt.

Õpilastel A ja B on foto või joonistus samast loomast. Loomad on peaaegu identsed, ent pildidel on mõned erijooned. Näitamata teineteisele oma pilte, püüavad õpilased koos erinevused avastada. (See ülesanne sobib ka võrdlemise alapunkti alla.)

Gümnaasium

Õpilane A kirjeldab õpilasele B maali, näitamata seda oma paarilisele. Õpilane B joonistab pildi õpilase A kirjelduse põhjal. Õpilane A vaatab pilti ja seletab, mida on vaja muuta. Seejärel võrdlevad nad joonistust algupärandiga, hinnates oma koostööd ja tehes järeldused. Samamoodi võib joonistada geomeetrilisi kujundeid või kirjeldada matemaatikatunnis eri objektide mõõtmeid.

Kutsekool

Õpilane A kirjeldab elektriskeemi, mille õpilane B kirjelduse järgi joonistab. Õpilane A vaatab tulemust ja kirjeldab, mida on vaja muuta. Seejärel võrdlevad nad joonistust originaaliga, hinnates oma koostööd ja tehes järeldused. Pärast seda tehakse sama harjutus visuaalse, auditiivse ja kinesteetilise õpistiiliga õpilasega. Õpilased hindavad, kas ülesanne täideti rahuldavalt. Seejärel analüüsitakse, kuidas saaks juhendeid täiustada.

Tähistamine (asjale nimetuse, pealkirja või ülesande leidmine)

Algkool/põhikool

Õpilased analüüsivad populaarseid lauamänge, et jõuda otsusele, millised neist nõuavad enam osavust, millised enam teadmisi, millised kavalust. (Siit saab edasi minna: õpilased töötavad rühmades välja oma lauamängu. See väljatöötamine nõuab mõtlemisoskuse mitut kõrgemat tasandit.)

Gümnaasium

Õpilased uurivad õhufotosid ja oletavad maakasutuse viisi (nt põllumajandusmaa, tööstusmaa, sotsiaalmaa, looduskaitseala). Nad põhjendavad oma otsustusi.

Kutsekool

Õpilased nimetavad kasutatavaid tööriistu ning voluringi, mikroskoobi või lennukitiiva osi.

Õpilased kuulavad dialooge ning teevad sõnavara ja lauseehituse põhjal kindlaks nende kõnepruugi (ametlik, argine, tööalane, mitteametlik vm kõnepruuk).

Erinevuste esitlemine (kahe või enam objekti erijoonte esitlemine, erisustest tuleneva tegevuse – kasutamise, käitumise – kirjeldamine)

Algkool/põhikool

Õpilased kirjeldavad, kuidas nad käituvad inimesega, keda nad usaldavad või ei usalda, kes neile meeldib või ei meeldi, ning kuidas nad käituvad sõbra, võõra või jõhkardiga.

Gümnaasium

Õpilased eristavad klassikaaslastega käitumise ebasoovitavad moodused soovitatavatest.

Õpilased analüüsivad, kuidas kaks ajalehte käsitlevad sama teemat erinevalt.

Õpilased eristavad olulise teabe ebaolulisest raamatu peatükis, referaadis, kasutusjuhendis või ettekandes.

Kutsekool

Õpilased selgitavad, kuidas teha vahet kvaliteetsel ja ebakvaliteetsel tootel.

Õpilased määravad kriteeriumid, mille põhjal hinnata kutseõppetundides toodetut.

Õpilased määravad turvalise ja ebaturvalise töökeskkonna erinevused.

Õpilased eristavad õhusõiduki lastiruumi või autokere erinevaid kahjustusi.

Laiendamine (ideede edasiarendamine)

Algkool/põhikool

Õpilased kirjutavad järje loetud muinasjutule.

Gümnaasium

Õpilased kirjutavad definitsioonile laiendatud selgituse. Näiteks kui ajaloolist figuuri nimetatakse *parempoolseks*, peaksid õpilased seletama, millist poliitikat see isik toetas ja mille vastu ta võitles.

Kutsekool

Õpilastele antakse sõna *professionalism* definitsioon. Nad mõtestavad selle lahti, kirjeldades, kuidas professionaalid nende arvates tööl käituvad.

Põhjuse ja tagajärje tuvastamine (sündmuse põhjuse ja mõju sõnastamine)

Algkool/põhikool

Kui õpilane on endast väljas, paluge tal rääkida, mida ta tunneb. Ta võiks ka juhtunut kirjeldada. See rahustab tavaliselt õpilast, kuna nõuab mõttetööd. Kui õpilane on häiritud klassikaaslase käitumisest, laske tal pakkuda mingi põhjus, miks klassikaaslane võis niimoodi toimida. Seejärel võib ta soovitada olukorrale kaks võimalikku lahendust.

Gümnaasium

Õpilased analüüsivad doominoefekti³⁸ ning otsivad näiteid ajaloost. Õpilased võiksid uurida ka juhuseid, kus doominoefektile ennustati üht tulemust, tegelikkuses juhtus aga midagi muud.

Õpilased uurivad maale ja otsivad neilt geomeetrilisi kujundeid, nagu ruute, ringe, kolmnurki, trapetseid ja rööpkülikuid. Seejärel analüüsivad nad nende kujundite mõju teose vaatajale.

Õpilased nimetavad tulemusetute käitumisviiside põhjusi ja tagajärgi.

Kutsekool

Õpilased analüüsivad kümmet tööprobleemi ning nende seoseid ülejäänud üheksaga. Näiteks võivad nad püüda kindlaks teha, kuidas on allloetletud probleemid omavahel seotud ning missugune võiks olla põhjuste ja tagajärgede ahel.

- ajapuudus
- liigne töökoormus
- rahulolematu klient
- pinged töötajate vahel
- madal moraal
- täitmata töökohad
- müügikäibe puudumine
- vähene kasumlikkus
- vananenud töövahendid
- parkimisvõimaluse puudumine

³⁸ **Doominoefekt** on sündmuste jada, mis tekib üksteise järel püsti asetatud doominokivide puhul: kui üht neist tõugata, kukuvad kõik ümber. Doominoefekti kui kujundlikku väljendit on sageli kasutatud poliitikas.

Õpilased otsustavad, mis järjekorras tuleks probleemid lahendada.

Kujutlemine (kujutluspildi loomine)

Algkool/põhikool

Õpilased panevad pea lauale ja sulgevad silmad. Paluge neil kujutleda end viirusena, kes elab ükselingil ning otsib keha, millesse siseneda. Millist sissepääsu nad püüaksid kasutada? Kuidas nad kehasse siseneksid? Kus nad kehas liiguksid? Mis probleeme nad siis viirusekandjale põhjustaksid?

Õpilased kujutlevad, et nad on Lõuna-Eesti maarahvas 13. sajandi algul. Nad näevad ebatavalises rauast rõivastuses ja näokatetega olevusi (ristirüütlid), kes kiirelt nende eluaseme poole liiguvad. Nad kirjutavad päevikusissekande selle päeva tunnetest ja juhtumistest.

Gümnaasium

Õpilased panevad pea lauale ja sulgevad silmad. Viige nad reisile lopsakale ja kaunile troopilisele saarele. Saarel on mageveejõgi ja palju linde. Õpilased on sattunud inimtühjale saarele, kaasas üksnes taskunoad. Kuidas nad toitu leiavad, ulualuse loovad ja oma elu korraldavad?

Paluge õpilastel kujutleda, milline oleks tänapäeva maailm, kui Suurbritannia oleks innustanud kõiki oma kolooniaid algusest peale rajama iseseisvaid parlamente pärismaalaste võrdse esindatusega.

Kutsekool

Õpilased panevad pea lauale ja sulgevad silmad. Paluge neil kujutleda iseend kümne aasta pärast. Millises kogukonnas nad elavad? Kas nad elavad majas, paadis või kusagil mujal? Kui suur see on? Kellega nad koos elavad? Mida nad nädalavahetustel teevad? Mis toitu nad suurema osa ajast söövad? Kuidas nad elatist teenivad? Millised on nende töökaaslased? Milles nad osavad on? Kuidas inimesed neisse suhtuvad? Kuidas nad teistesse suhtuvad? Mis samme tuleb kõige selle saavutamiseks astuda hariduse, isikliku arengu jms vallas?

Seostamine (ühenduslülide avastamine)

Algkool/põhikool

Anna õpilastele muinasjutupiltidega kaardid. Palu neil pildid juhendite järgi kokku panna. Proovi uute lugude loomiseks ebatavalisi kombinatsioone, näiteks võib Punamütsike külastada hunti.

Õpilased analüüsivad, kuidas nad valmistusid mingiks ülesandeks või kontrolltöök ning milline oli tulemus. Eesmärk on selgitada välja tõhusad õpistrateegiad.

Gümnaasium

Õpilased uurivad kunsti kaudu mingit teemat, nagu ilu, sõda või perekond. Nad uurivad eri ajastute töid ning leiavad ühisjooni.

Õpilased toovad esile seosed kindlusarhitektuuri ning asukoha, kohalike ressursside ja vaenlase tugevuse vahel.

Kutsekool

Õpilased ühendavad kokkukuuluvad elemendid, nt *agar*, *keermelatid*, *kruvid*,

laagrid, mutrid, Petri tass, pipett, poldid, preparaat, seibid, sööde.

Vaatlemine (kellegi või millegi põhjalik uurimine)

Algkool/põhikool

Õpilased jälgivad kahe taime kasvamist ning märgivad vaatlusandmed üles. Üht taime pööratakse iga päev 180 kraadi, teist mitte; üks saab rohkem vett.

Gümnaasium

Õpilased vaatlevad biokeemiakatsetes toimuvaid värvi- või muid muutusi. Vaatlusandmed märgitakse üles.

Kutsekool

Õpilased vaatlevad üht toimingut koosteliinil (videoklipi vahendusel või kohapeal) ning kirjeldavad selle protseduuri kõiki samme.

Ennustamine (tõenäoliselt toimuva prognoosimine)

Algkool/põhikool

Paluge õpilastel panna mõned läätsed või oad niiskele puuvillale ning neid kasta. Õpilased ennustavad, mis on juhtunud järgmiseks päevaks. Järgmisel päeval võrdlevad nad toimunud muutusi oma ennustusega. Ennustamine, vaatlemine ja võrdlemine kestavad terve nädala. Õpilased hindavad, kas nende ennustused muutuvad päev-päevalt täpsemaks ja miks.

Gümnaasium

Õpilastele antakse teavet mingile ajaloosündmusele, näiteks ajalugu muutnud ebapopulaarse seaduse elluviimisele, eelnenud olude kohta. Õpilased püüavad ära arvata, millised olid tulemused poliitika, majanduse, kirjanduse, kunsti jne vallas. Paluge õpilastel otsustada, kelle ennustused on kõige täpsemad ja miks. Õppige seda ajaloosündmust ning võrrelge õpilaste oletusi tegelikult toimunuga.

Kutsekool

Õpilased loevad viit erinevat tainaretsepti ning ennustavad, mis tüüpi pagaritooteid nendest saab valmistada. Seejärel valmistavad nad pagaritooted ning võrdlevad tulemusi oma ennustustega.

Õpilased ennustavad koostisosade retseptist väljajätmise tulemusi.

Õpilased ennustavad ebatavaliste toidukombinatsioonide maitset.

Ühitamine (vastandlike asjade liitmine tervikuks)

Algkool/põhikool

Näidake õpilastele fotosid või joonistusi elusolenditest, kes söövad teisi elusolendeid. Esitage küsimusi:

Kui suur on sööv loom?

Kui suur on söödav loom?

Kas see on alati nii?

Kuidas me saame need joonistused ühte liita? (Toiduahel.)

Gümnaasium

Paluge õpilastel hinnata, mitu metallkirjaklambrit mahub klaasi, mis on ääreni vett täis, ilma et vesi hakkaks üle ääre valguma. (Täis veeklaasi mahub sadu metallkirjaklambreid, ilma et tilkagi üle ääre valguks.) Õpilased püüavad mõista, kuidas see näiliselt võimatu on võimalik, analüüsides vee ja kirjaklambrite koostoimet.

Kutsekool

Rühmad arutavad, kuidas tulusas torulukksepa- või tisləriäris vastata klientide erinevatele nõudmistele.

Rollimäng (enda asetamine kellegi teise kohale ning tema moodi suhtlemine ja käitumine)

Algkool/põhikool

Õpilased kehastuvad leheks, mis langeb puult, laguneb ja siseneb uuesti puusse. Õpilased mängivad, et nad võtavad osa lõunasöögist või kohtumisest kuulsa inimesega.

Gümnaasium

Õpilased teevad paarikaupa teleusutluse mõne ajaloolise isikuga, nagu Kong Fuzi, Sokratese, Hannibali, Shakespeare'i, Peeter Esimese, Lydia Koidula, Lennart Meri või Ema Teresaga. Õpilane alustab monoloogi ning kehastab ajaloolist isikut või kirjandustegelast. Teised püüavad ära arvata, keda kehastatakse.

Kutsekool

Õpilased mängivad läbi elustamisvõtte.
Õpilased mängivad läbi kliendi kaebusega tegelemise.
Moodustatakse meeskonnad ning iga meeskond mõtleb välja, kuidas käituda hädaolukorras. Kümne minuti pärast loositakse igale meeskonnale erinev hädaolukord ning mängitakse läbi kokkulepitud tegevusplaanid. Rollimängud võivad toimuda ühel ajal. Seejärel saavad õpilased tutvustada oma tööd klassile rühmiti.

Eristamine (tegevuse, nähtuse või objekti analüüs eriomaste komponentide tuvastamiseks)

Algkool/põhikool

Õpilased selgitavad välja oma klassikaaslaste toidueelistused.
Õpilased liigitavad toiduained pealkirjade alla, nagu *liha*, *kala*, *köögiviljad*, *puuviljad* ja *piimatooted*.
Õpilased jaotavad neile antud sõnad ja laused kaheks: harva esinevad sõnad ja väljendid ning sageli esinevad sõnad ja väljendid.

Gümnaasium

Õpilased eraldavad artiklis arvamuse faktidest.
Õpilased eristavad väljamõeldise argitegelikkusest. Nad analüüsivad populaarset teleprogrammi ning võrdlevad seda nii enda eluga kui ka oma sõprade ja pereliikmete eluga.

Kutsekool

Õpilased liigitavad tööriistad funktsiooni alusel (katsetamine, puurimine, kinnitamine jne).

Valimine (meelepärase, ainuõige või vajaliku otsuse tegemine)

Algkool/põhikool

Õpilased valivad menüüst välja tervislikud toidud.

Õpilased valivad mitme variandi hulgast õige kirjapildi või sõna.

Gümnaasium

Õpilased nimetavad viis meelepärast ametit. Nad analüüsivad nende ametikohtade nõudmistele vastamiseks vajalikke investeeringuid ning võimalikke kasusid. Õpilased analüüsivad ka nende ametite positiivseid ja negatiivseid külgi. Lõpuks järjestavad nad ametid meeldivuse alusel.

Kutsekool

Õpilased tutvuvad ülesannete nimekirjaga ning valivad välja iga ülesande lahendamiseks vajalikud tööriistad ja/või varustuse.

Õpilased valivad sageli esinevate sõnade loetelust välja võtmefraasid mingite toodete tellimiseks, nt vannitoa remondi tegemiseks.

Vallapäätmine (mingi teise mõtte või sündmuse vallandamine)

Algkool/põhikool

Andke õpilastele suund kätte:

Me õppisime eile ... Analoogiad, mis seostuvad varem õpitud teadmistega. (Ettevaatust! Kuigi analoogiad on tõhusad õppevahendid, võivad need anda ebatäieliku pildi. Kui õpilased ise analoogia ning käsitletava küsimuse sarnasusi ja erinevusi arutavad ja/või analoogiat määratlevad, saab seda lõksu vältida.)

Nimetage mingi sõna ja paluge õpilastel kirjeldada sellega seonduvaid kujutlusi.

Gümnaasium

Õpilased analüüsivad kümnet maailmakonflikti, et leida ühiseid tõukejõude.

Õpilased mõtlevad välja salme, mis aitavad meelde tuletada valemeid või muud olulist teavet.

Kutsekool

Õpilased on jagatud viieliikmelistesse meeskondadesse. Iga meeskonnale antakse järjest sõna, millele peab vastama seotud sõnaga (nt *puurima* > *auk*, *kruvi*, *naelad*, *elektriline*, *professionaal*, *hambaarst*, *ehitus*, *tuli*). Kui meeskond ei suuda näiteks 15 sekundi jooksul sobivat sõna nimetada, on kord järgmise meeskonna käes. Õnnestumise korral saab meeskond punkti. Sellest alates saab iga meeskond vastamise eest punkti. Kui vastust ei anta, siis meeskond punkti ei saa.

Teine variant: õpilased võivad nimetada sõnu, mis on lähedased tähenduse (*polt*, *mutter*, *rumm*, *ratas* jne), valdkonna või häälduse poolest.

Kasutamise (rakendusvõimaluste leidmine)

Algkool/põhikool

Õpilased mõtlevad välja kirjaklambrate uusi kasutusvõimalusi, nt kõrvarõngas, küünepuhastaja, seljasügaja. (Ettevaatust! Et ülesanne jääks puhtintellektuaalsele tasandile, ärge õpilastele objekti kätte andke.)

Gümnaasium

Õpilased mõtlevad välja äravisatud esemete uusi kasutusvõimalusi.

Kutsekool

Õpilased mõtlevad välja šokolaadi või tööstuse kõrvalsaaduste uusi kasutusvõimalusi.

Kindlakstegemine (kehtivuse või tõesuse üle otsustamine)

Algkool/põhikool

Õpilased võrdlevad mustandit hindamisjuhendiga.

Õpilased loevad kirjandi kolm korda üle: ideede loogilise järgnevuse, õigekirja ja kirjavahe märkide aspektist.

Gümnaasium

Õpilased pakuvad õige või ebaõige hüpoteesi näiteks vee keemispunkti kohta ning mõõdavad oma hüpoteeside paikapidavust.

Õpilased õhutavad kaaslasi oma tööd kommenteerima ning analüüsivad oma reaktsiooni sellele tagasisidele. Nad teevad kindlaks, mil määral nad teiste tagasisidet arvesse võtavad.

Kutsekool

IKT-õpilased teevad kindlaks, kas arvuti tarkvaraprogrammi iga osa viib kasutaja tegelikkuses järgmise tasandini/sammuni.

Õpilased kontrollivad biokeemiliste katsete tulemuste õigsust, tehes saastatud ja saastamata proove teist korda.

KÜSIMUSED KRIITILISE MÕTLEMISE EDENDAMISEKS ÕPILASTEGA VESTELDES

Protsess	Loogika/analüüs	Õiglus / eri vaatepunktid	Keel
Kuidas sa jõudsid selle tulemuseni? Kas me peaksime tegema veel midagi enne ehitamist/kirjutamist/esitamist?	Mida sa oleksid selles olukorras teinud? Mis sa arvad, miks see isik/tegelane seda tegi? Mis on selle isiku jaoks oluline? Kui see päriselt juhtub, millised on tagajärjed?	Mida sinu toetajad selle argumendi kohta ütlevad? Mida sinu vastased selle argumendi kohta ütlevad? Mida ütleksid sinu vanemad? Mida ütleksid sinu sõbrad? Kuidas sa seda tõestad? Mis sa arvad, miks see nii on? Kas sa oled õiglane? Kas seda allikat saab usaldada? Kas see on meie jaoks oluline? Mis pani sind meelt muutma? Sa oled vastusele lähedal, aga kuidas saad seda mõtet edasi arendada. Kas siin on vastuolu?	Kas saaksid seda selgemalt öelda? Kas saaksid seda vähemate sõnadega öelda? Kas saaksid sama asja teisiti öelda? Kuidas ütleks seda teadlane? Kuidas ütleks seda tänavalaps? Kuidas ütleks seda üliüksikas inimene? Kuidas ütleks seda tige inimene? Kuidas ütleks seda juhtiv poliitik?
Seostamine olemas-olevate teadmistega/hoiakutega	Kokkuvõte	Faktid/ainesisu	Väärtushinnangud
Kuidas see on seotud õpitava teemaga? Mida see sulle meenutab? Kas saad tugineda analoogiale? Kuidas erineb see varem õpitud? Mis tundeid see sinus tekitab?	Mis on asja tuum? Kas saad seda öelda viie või vähema sõnaga? Kui sa oleksid reporter, siis mis pealkirjaga sa selle kokku võtaksid? Kas võiksid võtmeteabe meenutamiseks välja nuputada mäluvõtte?	Mis teave meil puudu jääb? Kas saaksid seda põhjalikumalt seletada? Kas saaksid tuua näite? Kas see on arvamus või fakt? Mis muudab selle teema keeruliseks? Kuidas saad oma seisukoha toetada/tõestada? Mis on sinu allikad?	Kuidas sa end tunnend, kui oled läinud vastuollu mõne oma väärtushinnanguga? Millised väärtushinnangud ajendavad seda küsima? Kas see ei mõju hoiatavalt? Mida oleksid selle tegelase asemel teinud?

Aga mina?

Kui suur on õpetaja kõne osakaal tunnis õpilaste omaga võrreldes?

Milline osa minu küsimustest või ülesannetest nõuab kõrgema tasandi mõtlemist: õpitu rakendamist, analüüsimist, hindamist, loomist?

Mida ütlevad kasutatud meetodid ja võtted minu peamise õpistiili kohta?

Kuidas tunnevad end tunnis minust erineva õpistiiliga õpilased?

Nendele küsimustele vastamiseks võite paluda kellegi tundi jälgima, et ta mõeldaks stopperiga teie kõnelemise aega. Vaatleja võib lehele märkida, kas esitatud küsimused nõudsid kõrgema tasandi mõtlemist või oli tegemist lihtsate faktiküsimustega. Teine võimalus on tund salvestada. Salvestist võite analüüsida ise. Viimasele küsimusele võiks vastata õpilased. Neile võib anda võimaluse vastata anonüümselt.

Õpistiilid³⁹

Kui õpilased on Marsilt, Veenuselt, Saturnilt ja Jupiterilt, peaksid õpetajad tundma end kodus terves Päikesesüsteemis ning oskama suhelda eri planeetide elanikega. Ka õpilased tahavad meiega suhelda hoolimata sellest, mis planeedilt me pärineme. Kindlasti soovime vältida situatsiooni, mille kohta Anne Marchant (2002) on öelnud: „Õpilased on Marsilt, õpetajad Veenuselt.”

Inimesed erinevad selle poolest, kuidas neile meeldib suhelda ja õppida. Nende eelistuste arvestamine võib suhtlusele ja õppele kaasa aidata. Õpistiile saab liigitada mitmeti. Sagedamini eristatakse visuaalset, auditiiivset ja kinesteetilist õpistiili. Eri õppestiilide tundmine aitab õpetajatel ja õpilastel paremini tuvastada viise, kuidas tulemuslikumalt õpetada ning õppida. See võib edendada ka üldist dialoogi õppimisest. Kui õpilased on teadlikud eri õppestiilidest, saavad nad oma õppimist paremini ohjata ning hakkavad kasutama ka teisi õpistiile. See võib aidata sobitada õpetamisstiili õpistiiliga.

Eri õpetamis- ja õpistiilide kasutamine tuleb õppetööle kasuks. Eri meetodeid kasutataval õpilastel on suurem võimalus täita õppekava nõudmisi. Õpilaste suurem teadlikkus õpistiilide erinevustest võimaldab neil näha asju eri vaatevinklitest. Need mitte üksnes ei arenda kriitilise mõtlemise võimet, vaid aitavad ka õpilastel teisi paremini mõista ning töötada oma õppekogukonnas, arendades samal ajal suhtlus- ja koostööoskusi. Eri õpistiile rakendades suunab õpetaja õpilasi ka vastastikusele rikastamisele sama nähtust või objekti eri vaatenurkadest käsitledes.

Eeldada, et kõik ühealised lapsed õpivad samal viisil, on sama, mis eeldada, et kõik ühealised lapsed kannavad sama suurusnumbriga riideid.

Madeline Hunter

LAK-õppe õpilased peaksid tundma mitmesuguseid andmete, teabe ja teadmiste töötlemise, sünteesimise ning hindamise viise. Näiteks võib juhtnöörid esitada suuliselt, kirjaliku tekstina või piltidena. Õpilastel võib paluda ülesande juhendeid ise kirjutada või sõnastada ebaselged ümber.

Alljärgnevad tegevused võivad samuti hõlmata ja arendada eri õpistiile. Iga tööülesande järel on sulgudes nimetatud õpistiil, millele toetutakse (visuaalne, auditiiivne või kinesteetiline), ja/või ülesande tegemise viis (individuaalne töö, ühistegevus ehk paaris- või rühmatöö).

Õppides valmistuma külmas kliimas ellu jääma, võivad õpilased:

- 1) vaadata filme Amundseni ja Scotti ekspeditsioonidest lõunapoolusele (visuaalne, auditiiivne õpistiil; ühistegevus). NB! Kui õpilased saavad käsitseda multimeediavahendeid, võib film ise muutuda kinesteetiliseks tööriistaks;
- 2) tuletada ajurünnaku ajal meelde esemeid, mis tuleks kaasa võtta talvisele matkale

³⁹ Eri ainetel õpetajatele on Gardneri andepaljusetooriast lähtuvaid meetodeid ja võtteid tutvustatud ajakirjas Kooruke ja Iva 1999, nr 1–2; 2000, nr 1–2; 2001, nr 1–3; 2002, nr 1.

- (visuaalne, auditivne; ühistegevus);
- 3) valida iseseisvalt töötades välja kümme kõige olulisemat matkatarvet (iseseisev);
  - 4) vaadata ja puudutada nimetatud esemeid ilma arutluseta (kinesteetiline, visuaalne; iseseisev);
  - 5) hinnata iseseisvalt ümber oma kümne kõige olulisema matkatarbe nimekiri, pannes kirja algse nimekirja muutmise põhjused (iseseisev);
  - 6) valida rühmas töötades välja kümme kõige olulisemat matkatarvet (auditivne; ühistegevus);
  - 7) analüüsida, mille pooldest erineb isiklik nimekiri rühma omast (iseseisev);
  - 8) veeta tund väljas, kasutades valitud kümmet eset või nende aseainet, ning märkida üles tähelepanekud ja teha järeldused (kinesteetiline; rühmatöö);
  - 9) uurida, kuidas Robert Scott ja Roald Amundsen valmistusid oma ekspeditsioonideks Antarktikasse (visuaalne, auditivne);
  - 10) analüüsida, miks Roald Amundsen jäi ellu, aga Robert Scott hukkus (iseseisev).

LAK-õppega alustades tuleb aidata õpilastel selgust saada oma õpistiili ja õppemeetodite eelistustes. See hõlbustab ka aine omandamist. Õpetajalgi on kasulik hinnata oma teadmisi õpistiilidest ja eelistusi ning nende mõju õppele. Enamasti kaldume õpetama samal viisil, nagu me ise kõige meelsamini õpime. Kui õpetaja suurendab teadlikult kasutatavate õpistiilide mitmekesisust, aitab see pikas perspektiivis kõigil õpilastel paremini õppida.

VALITUD ÕPISTIILID JA -STRATEEGIAD		
Visuaalne	Auditivne	Kinesteetiline
<p>Õppimiseelistus</p> <ul style="list-style-type: none"> • õppimine nägemise ja visuaalsete stiimulite kaudu <p>Õpistrateegiad</p> <ul style="list-style-type: none"> • piltide, pealkirjade ja skeemide uurimine enne teksti lugemist • küsimuskaartide koostamine oluliste mõistete või keelendite kohta • olulise infoga sedelite kleepimine nähtavatesse kohtadesse • visuaalsete võrdluste loomine • faktide näitlikustamine • võtmemõistete sidumine visuaalsete kujutistega, nt sümbolitega • teksti esitamine graafikute, diagrammide või piltidena • lugemise, kuulamise või paaristöö ajal visandliku kokkuvõtte kirjutamine või joonistamine • värvide kasutamine põhiideede esiletoomiseks (värvikoodiga varustatakse arvamused, faktid, valemid) • liikuvate ja liikumatute kujutiste kasutamine multimeedia vahendusel 	<p>Õppimiseelistus</p> <ul style="list-style-type: none"> • õppimine kuulmise, rääkimise ja auditivsete stiimulite kaudu <p>Õpistrateegiad</p> <ul style="list-style-type: none"> • probleemide lahendamine koos klassikaaslastega (nt võib üks õpilane teema klassikaaslasele ümber jutustada ning paluda, et kaaslane teeks vajaduse korral täiendusi ja parandusi) • märkmete vahetamine ja klassikaaslaste arvamuse küsimine • audiomärkmete tegemine ja nende kuulamine • IP-telefoni (nt Skype'i) kasutamine ülesandeid ja probleeme lahendades • vastuste sõnastamine peas enne kirjanemist • tekstikatketes suuline kokkuvõtmine ja arutamine • palutakse, et keegi ette loeks, või loetakse ise valjusti 	<p>Õppimiseelistus</p> <ul style="list-style-type: none"> • füüsilise tegevuse lülitamine õppesse <p>Õpistrateegiad</p> <ul style="list-style-type: none"> • faktide õppimine kehaliste harjutuste saatel • loodusteaduslike või matemaatiliste mõistete ja protsesside mudeldamine • tegevuspõhistes rollimängudes osalemine • täieliku füüsilise reaktsiooni harjutuste kasutamine • katse tegemine või plaani väljatöötamine samm-sammult juhendite järgi • keele seostamine õppimisega füüsilist aktiivsust hõlmavate protsesside kaudu • kaartidel oleva teabe ümberkorraldamine, et protsesse või valemid uuesti tuletada • keele või faktide õppimiseks sobiva rütmiga väljatöötamine • võtmekeelendite ja -teabe füüsiline esiletõstmine

Õpilaste innustamine järgmiseks sammuks: väljumine tuttavatest raamidest

Iga kogemus, mis sunnib sind hirmule näkku vaatama, annab sulle jõudu, julgust ja enesekindlust. Sa pead tegema seda, milleks sa ei pea end suutliseks.

Eleanor Roosevelt

Tugistruktuur ja kriitiline mõtlemine aitavad avardada õpet ning piire, milles õpilane end mugavalt tunneb. Need meetodid lasevad õpilasel tegutseda lähima arengu tsoonis, nagu on seda nimetanud Lev Vögotski. Lähima arengu tsoon asub varasemate teadmiste ning õpetajate ja kaasõpilaste abiga saavutatava vahel. Selles ja eelmises peatükis kirjeldatud võtted ning meetodid aitavad õpilasel viia oma teadmised ja hoiakud uuele tasandile ning astuda seejärel järgmise sammu juba uude lähima arengu tsooni kõigis LAK-õppe kolmes valdkonnas – aines, keeles, õpioskustes.

Tasakaaluharjutus

Üks parimaid viise aidata õpilastel väljuda tuttavatest raamidest on talle selles eeskujuks olla. Albert Schweitzer on öelnud: „Eeskuju on juhtimine.” Oma igapäevategevusi läbi mõeldes, sõnastades ja hinnates määrame oma arusaamad. See on vundament, millele saame kavandada tulevast õppetegevust.

Esiteks võiksite hinnata, mitu protsenti ajast kulub aineõppele, keeleõppele ja õpioskuste arendamisele. Kui olete aineõpetaja, võiksite mõelda sellele, kuidas saaksite eneseväljendusele ja keeleliste osaoskustele kas või veidi enam tähelepanu pöörata. See parandab õpilaste keelekasutust ning säästab pikas perspektiivis palju aega. Korreksem keelekasutus tähendab suuremat täpsust ainesisu mõistmisel ja töötlemisel. Kui olete keeleõpetaja, tasub teha koostööd aineõpetajaga ning õpetada keelt ainematerjalide põhjal. Aineõpe motiveerib õpilasi. Õpioskuste õpetamisest on kasu nii aine- kui ka keeleõpetajale, eriti kui seda tehakse eri ainetes kooskõlastatult.

Need soovitusel on ajendatud Roy Lysteri ja Hirohide Mori (2006) vastukaalu hüpoteesist, mis arvestab seda, kuidas õpetajad julgustavad õpilasi keelt korrektsemalt kasutama. Nad on võtnud vaatluse alla ümbersõnastamise, õpetaja otsesed parandused ning õpilase suunamise oma keelekasutust parandama.

Ümbersõnastamine tähendab, et õpetaja esitab õpilase väljaöeldud mõtte korrektse sõnastuses ning õpilane kordab ümbersõnastatud lauset. Roy Lysteri ja Hirohide Mori järgi toimib ümbersõnastamine tõhusalt õpilaste puhul, kes on harjunud keskendumise vormile. Palju vähem on sellest kasu õpilastel, kes vajavad selgemat sõnumit ning kes ei ole sellega harjunud, kuna parandamise sõnum ei ole selgelt väljendatud, vaid üsna varjatud. Ümbersõnastamine pakub rohkem tuge olukorras, kus õpilastel puuduvad keeleteadmised ainesisu arutamiseks, iseäranis LAK-õppe alguses. Öeldes õpilasele ette vajaliku väljendi, säilitate klassi suhtluse tempo ning saate jätkata ainele keskendumist.

Ümbersõnastamise võtted:

- 1) lühendage lauset;
- 2) sõnastage ümber ainult õpilase vastuse peamine osa;
- 3) juhtige veale tähelepanu, rõhutades parandusi;
- 4) kirjutage parandus üles (tahvlile);
- 5) analüüsige tulemusi, nt kas ümbersõnastamisvõtte kasutamine on midagi muutnud;
- 6) ärge kuritarvitage seda võtet.

Kilinal-kolinal jõuate ummikusse, kui lõpetate õpilasega vestluse, kui ta on keelevea parandanud. See võib saata õpilasele soovimatu signaali, et õpetaja ei ole huvitatud sellest, mida ta räägib.

Ümbersõnastamine on väga ahvatlev ning vahest ka sõltuvust tekitav vahend, mida paljud pedagoogid kasutavad enda teadmata tunni tempo alalhoidmiseks. Seetõttu rakendatakse seda võtet tihtilugu liiga palju või ebatõhusalt, nii et see ei pruugi tagada piisavat keelelist arengut.

Meeldetuletamine tähendab õpilastele vihjete andmist ja küsimuste esitamist, mis võivad juhtida neid õiges suunas, suurema täpsuse poole aines või keelekasutuses. Näiteks on keeleõppe üksikküsimustele tähelepanu juhtimisest ning nende meeldetuletamisest eriti palju kasu õpilastele, kes on harjunud keskendumata ainesisule. Meeldetuletuste ülim eesmärk on panna õpilane end ise parandama.

Keeletundides kipub vestlus õpilasega katkema, kui õpilane ümbersõnastatud lauset on edukalt korranud või oma vea parandanud. Vigadele osutamine annab signaali, et keel on sisust olulisem. Õpilase jaoks on kõnelemise peamine motivatsioon just väljendatud mõtted, sisu, mitte keel keele enese pärast. Seepärast soovitame vestlust jätkata vähemalt ühe lause võrra, kui õpilane on keelevea parandanud.

Roy Lyster ja Hirohide Mori on soovitanud kasutada meeldetuletamist ja ümbersõnastamist koos ning tasakaalus. Näiteks võib ümbersõnastatud lauset lühendada ning anda paranduse kohta sõna rõhutatult esile tuues õpilasele vihje. Paranduse võib ka tahvlile kirjutada, säilitades samal ajal vestluse tempot. Keeleoskus suureneb sisuka arutluse kontekstis, kui aineõpetajad pööravad tähelepanu keelele ning keeleõpetajad peale keele ka ainesisule.

Kiuslikud vead ning seisaku vältimine

Õpilaste keeleoskuse edenedes paistavad nad ikka ja jälle tegevat teatud keelevigu, mis niiviisi kinnistuvad. Keeleline areng jõuab mingile tasemele ning pidurdub siis järsult. Põhjus võib olla selles, et LAK-õppes pööratakse sageli rohkem tähelepanu suhtlemisele kui täielikule grammatilisele korrektsusele. Kui kõik saavad üksteisest aru, miks siis norida pisiasjade kallal?

Klassisiseseks suhtluseks piisava keelega ei pruugi hakkama saada tööjõuturul. Kinnistunud vead võivad ärritada õpetajat ja kaasvestlejaid. Soovitame sagedased eksimused kolleegidega läbi arutada ning valida nädala teemaks mõni kiuslik viga. Valitud veast või vigadest ülesaamine seatakse järgmise õppenädala prioriteediks. Kui mõni õpilane teeb selle vea mis tahes tunnis, palub õpetaja tal vea parandada. Kui sellest ei aita, võib teatada, et järgmises kontrolltöös või essees annab keelereegli õige kasutamine viis lisapunkti.

Teine moodus keele arengu eest hea seista on aidata õpilastel mõista keele ja võimu seost. Õpilased võivad analüüsida ühe ametiala inimestega tehtud usutlusi, et määrata kindlaks küsitletute kõnepruuk ning hinnata eneseväljenduse selgust. Õpilased võivad võrrelda eri ametikohti ning teha järeldusi selle kohta, mille poolest kõnepruugid üksteisest erinevad. Lisaks mõtlevad nad järele, kuidas võib keel tööelus uksi avada

ja sulgeda. Lõpuks arutavad õpilased, kuidas oma keelekasutuse kohta rohkem teada saada ning mida teha, et kujundada oma keelelist arengut toetavad harjumused. Tööelu näidete analüüsi tulemuseks peaks olema oma keelekasutuse parandamise ja arendamise kava.

Vaikuse kasutamine: sisukad pausid

Kui esitate tunnis küsimuse ja lasete vastata esimesena käe tõstnud õpilasel, mõistavad ülejäänud, et nad ei pea enam edasi mõtlema. Seega tasub oodata, kuni enamik käsi on püsti.

Mõned LAK-õppe õpilased võivad tunnis vaikida, kuna neil puuduvad aktiivsed kõnelemisoskused või enesekindlus teiste ees keelega katsetada. Algkooli LAK-õppe programmides võib see järk kesta kuid. Õpilased saaksid sellegipoolest tunnis vastata, tõstes kätt näiteks eelistuse väljendamiseks. Nad võivad teha ülesandeid, mis nõuavad sõna ühendamist pildiga, ning anda ühesõnalisi vastuseid. Et õpilast vastamise ajal toetada, võib seinale kinnitada näidislauseid, millele saab osutada. Kõnelemiseks vajalikku enesekindlust võivad aidata kujundada väljakujunenud tegevused, nagu hommikuring, mida on kirjeldatud 3. peatükis ning mis hõlmab palju igapäevast kordamist.

Õpetajad kalduvad vanemaid õpilasi rahule jätma, kuni nad on valmis kõnelema. Nii õpilaste kui ka õpetaja jaoks on sageli lihtsam neid mitte küsida. Oht on selles, et õpilased võivad lakata tunnis kaasa töötamast. Anname nõu, kuidas panna õpilased kaasa mõtlema ning klassi suhtluses osalema.

Kuidas võiks õpetaja reageerida õpilaste vaikimisele?*

Näen su silmist, et sa tead selle kohta midagi, ning tahaksin seda kuulda.

Kas sa võiksid väljendada oma teadmisi joonistuse kaudu või lavastaksid mingi stseeni?

Tulen sinu juurde viie minuti pärast tagasi. Palun valmistu kõnelema.

Kui oled natuke mõelnud, võid paluda üht kaaslast, et ta sind ühe minuti jooksul aitaks.

Eraviisil: Tahan tunnis sinu häält kuulda. Palun valmistu ette üks vastus või küsimus. Ma ei esita sulle selles tunnis rohkem küsimusi. Anna teada, kui oled valmis vastama.

Esitage küsimus, mis nõuab jah- või ei-vastust või mis laseb õpilasel kahe etteantud vastuse vahel valida.

Teie ja teie õpilased tunnustavad vastamise püüet.

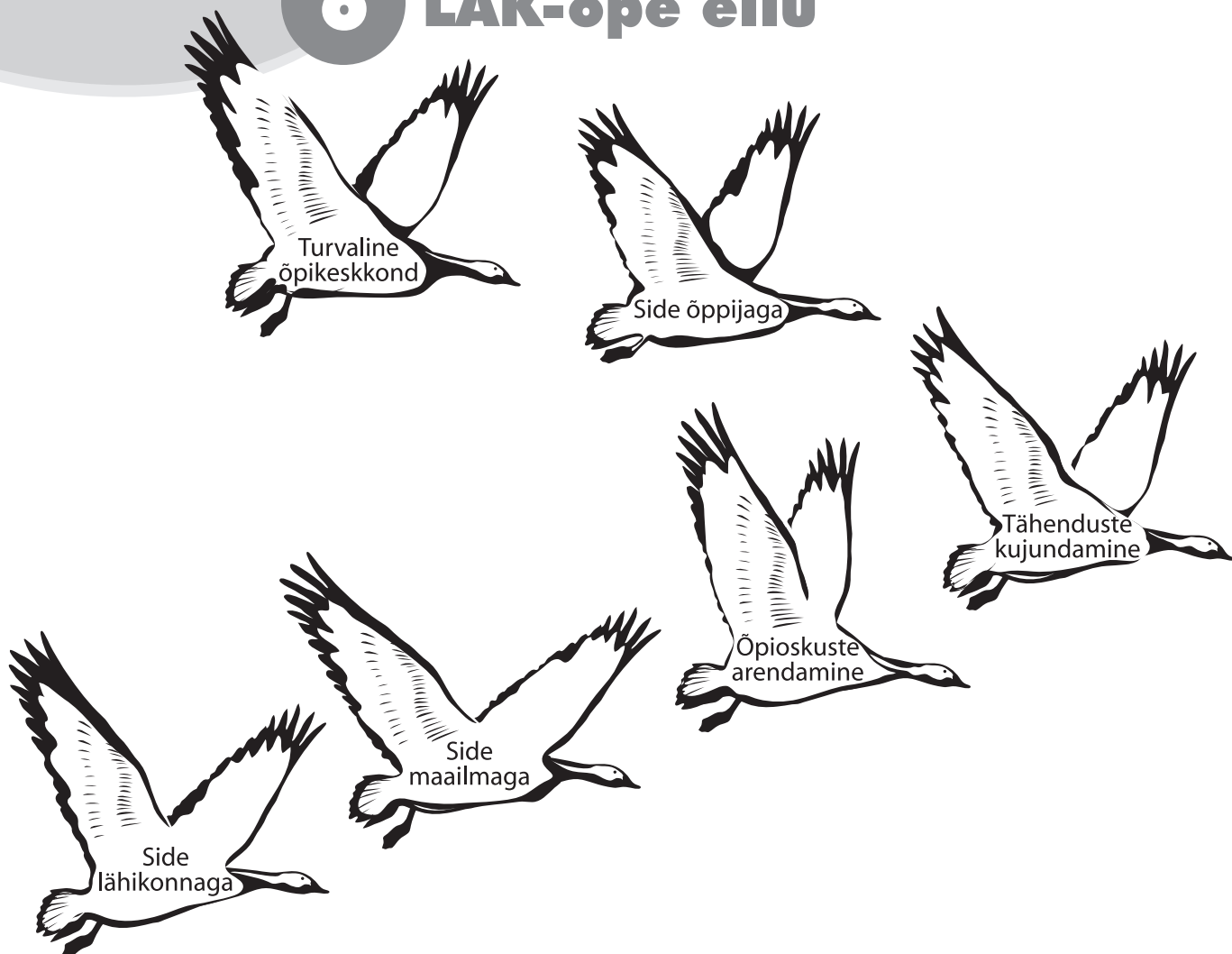
Laske klassikaaslastel anda seletusi.

Laske klassikaaslastel anda vihjeid, et toetada vastajat.

* Kohandatud ja laiendatud Kathleen Mohr ja Eric Mohr 2007 põhjal.

6

LAK-õpe ellu

Peatüki sisujuht

Selle peatüki teema on seoste loomine. LAK-õppe võtted, mis seovad õppijat tema maailma ja keskkonnaga, võivad tekitada võimsa sünergia. Sünergia on mitme mõjuri koostoimel ühendusest tekkiv energia. Koos lendavad haned jõuavad märksa kaugemale ning kulutavad vähem energiat. Arvatakse, et V-kujuline parv suudab lennata ligikaudu 70% pikema maa kui üksik hani. Selles peatükis kirjeldame LAK-õppe meetodeid ja võtteid, mida saab kasutada seoste loomiseks õpitavaga, et õpitav muutuks õpilase jaoks tähenduslikuks. Need meetodid ja võtted aitavad õppuril oma tööd korraldada ning ühise pingutuse kaudu töö tõhusust suurendada.

Turvalise õhkkonna loomine

Kõik soovivad tunda end füüsilises ja psühholoogilises mõttes turvaliselt ning pidada oma elu mõttekaks. Kui LAK-õppe õpilased tajuvad teiste lugupidamist ja vabadust

mõelda kriitiliselt, kui nad on valmis keelega katsetama ning peavad õpet positiivset pinget pakkuvaks ja mõttekaks, siis õpivad nad tõenäoliselt rohkem. Alljärgnevad nõuanded aitavad sellist olukorda kujundada.

Klassi normide ja reeglite kokkuleppimine

Õpilased suudavad oma käitumist paremini ohjeldada, kui nad lepivad kokku õppimist soodustavates normides, reeglites ja käitumise põhimõtetes. Klassi normide teema sissejuhatamiseks võib õpetaja rääkida mõnest oma koolipõlve ebamugavast sündmusest. Seejärel jutustavad õpilased paarides või rühmades üksteisele enda või mõne sõbra kimbatuses. Tõenäoliselt on mõni õpilane nõus oma kogemusi kogu klassiga jagama.

Isiklike kogemuste jagamisele võib järgneda ajurünnak kasulike käitumisjuhiste teemal, milles klass võiks üksmeelele jõuda. Nooremaid õpilasi peab võib-olla suunama, pakkudes neile mõne näite (teiste ärakuulamine vmt).

Ajurünnaku tulemusi analüüsitakse korduste kõrvaldamiseks ja prioriteetide kehtestamiseks. Lepitakse kokku 5–7 reeglis. Reeglid kirjutatakse selgelt loetavatena paberile ja kinnitatakse seinale. Esialgu tuleb kokkulepitud reegleid sageli meelde tuletada. Aeg-ajalt tasub hinnata reeglite järgimise edusamme. Nii tehakse kindlaks, kas õpilased tunnevad end turvaliselt ning saavad õppimisele keskenduda. Oma edusammudes veendumine võimaldab tähistada õpilaste õnnestunud koostööd. Kui kerkib uusi vajadusi, võib reegleid muuta.

Gümnaasiumis ja kutsekoolis võib iga aine kohta reeglite kehtestamine muutuda õpilastele tüütavaks. Sellest aitaks üle õpetajate koostöö. Õpetajad peaksid esmalt oma ootused ja vajadused läbi arutama. Seejärel võib üks õpetaja koos mõne kolleegiga, kes parajasti vabad on, reegleid arutada koos õpilastega ning need kehtestatakse kõigi ainetundide kohta. Muidugi jääb igale õpetajale õigus tõstatada oma ainega seotud probleeme. Näiteks võib loodusteaduse või mõne kutseõppetunni puhul kerkida vajadus kokku leppida, et õpilased ei kasuta katsevahendeid kunagi õpetaja kohalolekuta ning järgivad ohutusnõudeid.

Füüsiline ohutus

Vähene keeleoskus ei tohi õpilasi ohtu seada. Näiteks tuleb LAK-õppe loodusteaduse ja kutseõppetundides maandada paljud kemikaalide, mitmesuguste katsevahendite ja katsetega seotud riskid. Kui ohutusnõudeid selgitatakse LAK-õppe keeles, võib õpilastelt paluda nende nõuete kohta emakeelset kirjalikku tagasisidet. Teine võimalus on panna õpilased ohutust tagavaid protseduure või meetodeid ohutusettekirjutuste järgi läbi mängima. Ainete ohutu segamise näitlikustamiseks võib kemikaalide asemel kasutada värvitud vett ning protseduuride ja meetodite tundmist saab tõestada ka nüride riistadega. Enne tegeliku töö juurde asumist võiksid õpilased kirjeldada LAK-õppe keeles ohutusnõuetega kooskõlas olevaid töömeetodeid.

Riskimise soosimine ja tunnustamine

Igasuguse õppimise ja suhtlemisega kaasneb teatav risk. LAK-õppe õpilaste puhul on risk suurem. Nad elavad keeleliselt ebamäärases maailmas, mõistmata alati iga kuulnud või loetud sõna. Sageli puuduvad neil oma mõtete väljendamiseks vajalikud

sõnad ja keelemudelid. Õpilastelt oodatakse tähenduse äraarvamist või järeldamist ning keerukate mõtete edastamist lihtsas keeles. Nad peavad uut materjali tõlgendades ja oma mõtteid väljendades riskima.

Õpilased võtavad selle riski, kui nende püüdlusi tunnustatakse, olgu need edukad või mitte. Nad ei riski, kui aine või keele kasutamise pingutusi kritiseeritakse või naeruvääristatakse. Niisiis – pingutus väärib suuremat tähelepanu kui õige vastus. Eksimuste tähenduse selgitamine õppimise ning isikliku arengu puhul võib aidata muuta vigadest õppimise üldtunnustatud normiks ja klassi kultuuri osaks.

Miski ei ületa head eeskuju. Kui õpetajad võtavad uusi meetodeid või õppetegevusi kasutades riske ja tunnustavad klassile oma vigu, näevad õpilased, et seda laadi riskimine on elu normaalne osa. See kehtib ka õpetaja keeleeksimuste kohta. Riskimine on elukestvat õpet toetav vaimne harjumus.

Vaikus ja lärm

Võõrkeeles õppimine on üldiselt nõudlikum kui emakeeles õppimine. Sama kehtib võõrkeeles õpetamise kohta. Mõni minut vaikust võib aidata kõigil täiendada oma energiavarusid ning koguda mõtteid. Vaikuseminuteid võib sisustada iseseisva tööga. Näiteks võivad kõik õpilased ja õpetaja lugeda umbes kümne minuti vältel mingit oma valitud teksti LAK-õppe keeles.

Mõõdukaski lärm raskendab tundmatute sõnade ja keelemudelite mõistmist. LAK-õppe klassid võiksid asuda kaugemal lärmakatest aladest, nagu võimlad või tiheda liiklusega tänavad. Õpikeskkonna parandamisele aitab kaasa õpilaste suutlikkus regulaarselt hinnata oma kuulamist ja ümbritsevat mürataset. Kui ümbritsev melu ei lase enam õppimisele keskenduda, tuleb midagi ette võtta. Õpilased võiksid mõelda välja tegevuskavu, kuidas mõjutada üksteist mürataset vähendama. Näiteks võib rühmatöö ajal küsida õpilastelt, kui paljusid müratase väsitab, kui paljudel on raske kõike rühmas öeldut kuulda ning kui paljud arvavad, et müratase on sobiv ega pärsi õppimist. Ainuüksi nende küsimuste esitamine vähendab enamasti mürataset ning paneb õpilasi sagedamini hindama enda tekitatud lärmi suurust või paluma kaaslastel vaiksemalt olla.

Õpilastele võib anda ka vaikimise õiguse. Tundes, et nad ei suuda arutelust osa võtta, võivad õpilased oma kõnekorra vahele jätta. Kui vahelejäämise võimalust esitatakse erakorralise õigusena, kasutab enamik õpilasi seda üksnes paanikasse sattudes või end eksinuna tundes. Kui mõni õpilane on vahelejäämise õigust kasutanud, võib õpetaja pärast harjutuse lõppu küsida, kas keegi soovib midagi lisada. Vaikimise valinud õpilased võivad nüüd olla valmis vastama.

Lärm on vältimatu. See ei ole koletis, mis tuleb võitluses tingimata alistada. Melu võib endast kujutada ka võimalust. Lärm annab märku, et teema huvitab õpilasi või et nad on kaotanud järje ja igavlevad.

KUIDAS OLEKS TENNISEMÄNGUGA?

Laudade ja toolide nihutamise tõttu tekkivat müra saab vähendada X-kujulise sisselõikega tennisepallidega, mis pannakse tooli- ja lauajalgade alla.

MÜRAST TINGITUD KUULMISKADU

Kuulmiskadu on õpetajate ja õpilaste kutserisk. Kõrge müratase võib kuulmist kahjustada. LAK-õppes on müra iseäranis väsitav. Õpetaja peaks teadma, et liiga valjusti kõneldes võib ta oma kuulmist püsivalt kahjustada.

Õpilastel võib paluda analüüsida mürataseme tõusu põhjusi ning õpetaja võib saadud vastuste põhjal muuta oma tunnikava. Liikumise ja käratsemise võimalus laseb ka vanemate klasside õpilastel vabaneda liigsest energiast, täiendada energiavarusid ning liikuda vaiksema õppimisviisi poole.

Mürafoor valgusfoori eeskujul

Lõigatakse välja suured punased, kollased ja rohelised ringid. Rühmatöö alguses kinnitatakse tahvlile roheline ring. Mürataseme alandamise soovist saab õpilane või õpetaja teatada kollase või punase ringi tahvlile kinnitamisega. Igaüks võib öelda: „Punane tuli!” See on märguanne alandada mürataset.

Järjekindlus ja õiglus

Järjekindlus on usalduse oluline eeldus. Kui puudub usaldus, ei kujune õppimist toetavat õhkkonda. Usaldus kasvab aeglaselt, aga hävib kiiresti, usalduse taastamine on iseäranis keeruline.

Õpilased peavad oskama näha ette, kuidas õpetaja teatud olukordades käitub. Varem kokkulepitud reeglid kaotavad oma kaalu, kui õpetaja pole tegevustes järjekindel. Vajakajäämised õpilaste käitumises peaksid alati esile kutsuma sama reaktsiooni, see on õpilaste arvates õiglane. Üliemotsionaalset reageerimist peaks vältima, kuna see tekitab segadust ja hirmu.

LAK-õppele on iseloomulik teatud tegevuste kordumine, nn rutiinide kasutamine, et õpilased oskaksid toimuvat ette näha. Väikeste õpilaste puhul aitab kindel tegevuskava õppimisele keskenduda: õpilased teavad ette, mis tuleb järgmisena. Suurematele õpilastele on toeks tunni rutiinne ülesehitus: sissejuhatus, eesmärkide seadmine, õppimine harjutuste ja ülesannete vahendusel, edusammude hindamine. Tegevuste kindel järgnevus tekitab õpilastes tunde, et nad kontrollivad oma keskkonda, ning nad tunnevad end vabamalt.

Järjepidevus tunni ülesehituses peaks olema kooskõlas kooli kultuuri ja põhimõtetega. Hästi toimivates koolides arutavad õpetajad regulaarselt ka õppekorraldusküsimusi. Nad töötavad välja ühised tegevuskavad, kuidas tulla toime õpilaste halva käitumisega, ning püüavad leida viise, kuidas aidata õpilastel saavutada edu ja kuidas edusammudele rohkem tähelepanu pöörata, nendest rõõmu tunda. Põhimõtted ja tegevuskavad töötatakse välja ning viiakse ellu ühiselt.

Uue, tundmatu seostamine meeldivaga

On loomulik, et uus äratub kahtlust või on isegi hirmutav. Võõrkeeles õppimine suurendab veelgi kokkupuudet harjumatusga. Kui on võimalus seostada uusi teadmisi olemasolevatega, millegi huvitava ja innustavaga, väheneb vastupanu uutele teadmistele ning suureneb õpilaste edu.

Näiteks võivad õpilased ajaloo- või loodusteadusteema alguses mõelda välja lauamängu – reis ajas või reis teisele planeedile. Töök on vajalik temaatiline teave antakse õpilastele kompaktselt: faktid esitatakse tihendatult. Õpilased uurivad materjale rühmades, kuidas ja mida lauamängus kasutada. Selleks peavad nad materjali läbi töötama, mõistma nii keelt kui ka sisu. Enamasti tekib rühmade vahel mingi võistlusmoment või soov teistele oma lauamänguga muljet avaldada. Teema kokkuvõtteks kordamiseks tutvustatakse lauamänge või mängitakse üksteise leiutatud mängu. Selleks ajaks on õpilased omandanud hulga uusi teadmisi ning teemaga seotud sõnavara. Nad on neid teadmisi kasutanud ning saavutanud kindla pinna, mis võimaldab teemat edaspidi laiendada.

Paljud õpilased on vägagi tuttavad info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatega. Matemaatikateema sissejuhatajateks võivad õpilased mängida teemaga seotud matemaatikamänge, mida on Internetis vabalt saada.⁴⁰ Mõistete tähendusi võivad õpilased otsida Interneti eestikeelsetest koolisõnastikest (www.keeleveeb.ee).⁴¹ Inglisekeelsete matemaatikaterminite seletusi pakub näiteks Jenny Eatheri „Laste matemaatikasõnastik” („A Maths Dictionary for Kid“; <http://www.amathsdictionaryforkids.com/>). Internetis on ka Ameerika ülikooli õpilaste loodud „Visuaalne geomeetriasõnastik lastele ja nende õpetajatele” („The Visual Geometry Dictionary for Kids and for Kids’ Teachers“; <http://www.math.okstate.edu/geoset/Dictionary/Dictionary.htm>). Sõnastikus on kirjalikult ja visuaalselt selgitatud mõisteid, nt nürinurkset kolmnurka. Defineeritud ja illustreeritud ei ole mitte üksnes seda, mis nürinurkne kolmnurk on, vaid ka seda, mis see ei ole. Kasutades erandkorras eestikeelse ainetunnis ingliskeelset materjali, võivad õpilased tajuda, kuidas on ainet õppides tuge mitmest keelest.

Mil viisil uut materjali ka esitatakse, õpilased tahavad olla kindlad, et tulevad sellega toime. Matemaatikatunnis võib rühmadesse jaotatud õpilastele anda erinevaid ülesandeid ning lasta neil kirjeldada lahenduskäiku teisele rühmale. Rühmad võivad seejärel püüda järgida kirjeldatud lahendust. Selgitusi täiustatakse, kuni mõlemad rühmad mõistavad lahenduskäiku ning lahendavad ülesanded edukalt. Õpetaja peaks vältima niisuguseid sõnu nagu *õige*, *vale* või *ei* ning keskenduma lahenduseni jõudmise protsessidele ja õpilaste mõtlemapanemisele.

Positiivset pinget hoidev tempo

Ei ole mõtet harjutust teha, kui õpilaste osavõtt piirdub kohalviibimisega, ega ole mõtet rääkida, kui keegi õigupoolest ei kuula. Õpilaste kaasahaaramiseks on vaja teatavat kognitiivset konflikti, nagu on seda nimetanud Jean Piaget. Õppetöö tempo peab pakkuma piisavalt pinget, et panna õpilased vaeva nägema, ning olema samal ajal parajalt mõõdukas, et õpilased ei kaotaks järge. Õpilaste ja rühmade tähelepanuvõime võib päeviti oluliselt varieeruda.

⁴⁰ Saksa keeles: <http://home.fonline.de/fo0126//spiele/index.htm>; inglise keeles: <http://www.freemathhelp.com/math-games.html>; <http://www.softschools.com/math/games/>. Vt ka Eesti matemaatikaõpetajate virtuaalse kogukonna kodulehte <http://mott.edu.ee>, koolielu materjale <http://www.koolielu.ee/pages.php/01>, Miksikese materjale <http://www.miksike.ee> jmt. Venekeelseid mängu vt <http://www.myplaycity.ru/>.

⁴¹ Koolisõnastikud esitavad termini selgituse ja näiteid. Termin järel on trükitud termini põhikäänded. Eestikeelse termini seletus lõpeb termini venekeelse vastega. Mõne termini selgitamiseks on esitatud joonised (nt aste, astendaja ja astendatav). Sõnastike viimane osa on terminite vene-eesti sõnastik.

Enamik LAK-õppe õpetajaid suudab vaistlikult valida õige tempo. Siiski tasub kontrollida, kas õpilased ikka saavad asjast täielikult aru ja kuidas nad õpitavasse suhtuvad. Näiteks võib paluda õpilastel iseseisvalt kirjutada käsitletavast temast kokkuvõtte, mille põhjal saab hinnata, kui paljud õpilastest on teemat mõistnud ning suudavad seda selgitada. Üht–kaht kokkuvõtet võiks klassis ka arutada. Edasist tegevuskava aitab kindlaks määrata see, kui õpilastel lastakse anonüümselt väljendada oma tundeid õpitava teema suhtes teatud kindlate väljendite abil (*teen endale teed läbi rägastiku, purjetan jõudsasti, vajan abi*). Niisiis on soovitud õpitulemused (mis on õpilastega läbi räägitud) ja õpilaste vajadused olulisemad kui harjutuste ja ülesannete läbitemise kavast kinnipidamine.

Iga õpilase väärtustamine

Psühholoogia rusikareegel ütleb, et meile meeldivad inimesed, kellele meeldime meie. Kõik õpilased tahavad tunda, et nad on olulised, nad meeldivad teistele ning neid hinnatakse. Nägemine ja kuulamine on kõige tähtsamad tunnustamise vahendid. Tunnustamine võib tähendada isiklikku tervitust, silmsidet, naeratust ning küsimuse esitamist õpilase öeldu kohta. Eriti nooremate õpilaste puhul võib õpetaja abistamise võimalus soodustada kuuluvustunnet ning lasta õpilastel leida tunnustust. Lisaks aitab see vähendada õpetaja kohutuste koormat.

Õpilaste vastastikune abi ja üksteise rikastamine

Õpetaja on ainult üks inimene paljuliikmelises klassis. Mõnikord on raske märgata iga õpilase vajadusi ning neid vajaduse tekkides rahuldada. Õpilastevaheline abi ja toetus vähendavad mõnevõrra survet õppijale ning õpetajale. See lubab näha asju uuest vaatepunktist ning laseb õpilastel kergemini rajal püsida, soodustades samal ajal iseseisvumist ning julgustades õpilasi üksteist abistama. See aitab kaasa LAK-õppeks vajaliku koostöökultuuri tekkele.

Kõigepealt võib õhutada õpilasi üksteist tundma õppima, uurima teiste tugevusi ja nõrkusi. See soodustab empaatia teket.

Abivalmis õpilaste tunnustamine innustab teisi nende eeskujul järgima. Tunni lõpus kokkuvõtet tehes võib õpetaja küsida, kes sai tunni jooksul mõnelt kaasõpilaselt abi. Õpilased võivad selgitada, mis kasu nad sellest said. Õpetaja kuulab, ent jagab ka tunnustust, näidates küsimuste esitamisega üles huvi, selmet lihtsalt öelda: „Hästi tehtud!”

Tunni seisukohast tähendab õpilastevaheline nõuandmine nabi ja võrdlemisi vaikse mõttevahetuse lubamist teiste kõnelemise ajal. Kehakeel (itsitamine, tõsine ilme, osutamine õppematerjalidele) annab enamasti märku, kas õpilased töötavad kaasa või tuleks neid tagasi järje peale juhatada.

Õpilastööde esitlemine: edu tunnustamine ja tähistamine

Esmajoones tähendab õpilastööde esitlemine konkreetse õpilase ja tema loodu väärtustamist. Õpilased kalduvad oma töösse suhtuma hoolsamalt ja suurema uhkustundega, kui see pannakse kusagile välja. Selgitamine, mida, kuhu ja kui kauaks välja panna, aitab õpilastel mõista, mida nad oma tööga püüavad saavutada. Õpilased on rohkem huvitatud tagasisidest ja selle arvessevõtmisest, kui nad teavad, et teised

nende tööd näevad. Enamasti paneb see õpilasi lõpptulemuse kvaliteedi nimel rohkem pingutama.

Kui õpilased on jõudnud lõpule suure projektiga, võib kutsuda tundi külalisi töö esitlemist vaatama. Tuleb kindlaks määrata õppimise verstepostid ja nendeni jõudmist tähistada. Poolaasta keskele jõudmine, kontrolltöö edukas sooritamine või tulemuste parandamine ning edukas kohtumine teiste sihtkeele kõnelejadega on kõik märkimisväärsed sündmused. Klassi õpisaavutuste tähistamine edendab kuuluvustunnet ja positiivset suhtumist õppesse ning näitab, et õpetaja väärtustab ning hindab õpilaste ülesannete täitmisele pühendatud aega ja vaeva.

Õpilastele otsustusõiguse andmine

Kui õpilastele antakse õppes sõnaõigus ja mingis ulatuses otsustusõigus, hakkavad nad tõenäoliselt õppimisesse suhtuma suurema vastutustundega. Paljud ülalkirjeldatud strateegiad aitavad seda saavutada.

Lisaks võib lasta õpilastel valida eri harjutuste vahel või lubada neil otsustada, mis järjekorras ülesandeid teha. Näiteks võib klassis sisse seada iseseisva töö keskused lugemiseks, kirjutamiseks, kuulamiseks, kunstiõpetuseks, matemaatikaks või kodanikuõpetuseks. Õpilased valivad, mis õppekeskustes nad soovivad töötada. Igas keskkuses võib neil paluda lahendada viis iseseisvat ülesannet kaheksast.

Õpilasi võib innustada juhirolli haarama. Rühmas võib juhtpositsioon käia käest kätte. See suurendab õpilaste teadlikkust teiste toetamise vajadusest, kuna igäüks teab, et varsti on tema kord.

Vanematel õpilastel võib paluda nimetada viis asja, mida õpetaja saaks teha õppimise soodustamiseks tunnis. Õpilastel võib lasta tundi või kursust hinnata ning neilt nõu küsida.

Klassi sisseseade

LAK-õppes eelistatakse paindlikku istumiskorraldust. Õpilaste laudad paigutatakse kas nelja–viie kaupa kokku või ringi või V-kujuliselt. Tavapäraseid ridu, mille ees on õpetaja laud, soovitatakse üksnes eksamite puhuks või juhul, kui õpilased peavad töötama iseseisvalt mingi projekti kallal. Rivid pakuvad peitumise võimalust, võivad tekitada õpilastes ebamugavust, kuna keegi on nende selja taga, ega hõlbusta ei suhtlust ega demokraatliku kultuuri kujunemist.

Põrandaplaani joonistamine aitab olemasolevat pinda kõige otstarbekamalt kasutada. Õpilastelgi võib paluda joonistada klassi plaane, mida saab analüüsida õppe toetamise seisukohast. Nooremate õpilaste ja suuremate klassiruumide puhul on arukas eraldada pinnal iseseisva töö, õppekeskuste ja rühmatöö jaoks.

Klassi isikupärastamine aitab luua õpet edendavat õhkkonda. Vanemate õpilaste puhul elavdavad klassiruumi ja aitavad luua kokkukuuluvustunnet tunnis tehtud fotod (nt ühe projekti elukäigust). Fotod prinditakse ja kinnitatakse seintele. Õpilastel võib paluda mõelda fotodele allkirju. Õppimist kergendab ka sõnavara- või muu stend, mis aitab õpilastel uut materjali omandada.

Kindlasti tuleb arvestada riulite ja kappide pinda. Õpilastele vajalikke materjale võiks tunnis toimuva liikumise hõlbustamiseks hoida eri kohtades. Sihtkeelsed märgistused aitavad õpilastel panna asjad tagasi õigele kohale ning kinnistavad sõnavara. Õpilased võivad märgistamisel abiks olla ning neilt võiks aeg-ajalt paluda soovitusi, kuidas asju paremini paigutada.

Keskendumine õppimisele

Edukad LAK-õppe programmid arvestavad aineõppe nõudeid. LAK-õppe õpilased ja lastevanemad näevad keeleõpet lisaväärtusena. Enamasti ei soovi nad selle nimel teha mööndusi aineõppe arvelt.

Õppe sidumine õpilase eluga

Me oleme üksteise viljasaak; me oleme üksteise töö; me oleme üksteise võimsus ja side.

Gwendolyn Brooks

Õppe seostamine õpilaste eluga eeldab turvalise ja rikastava õppekeskkonna loomist, kus õpilased saavad omandada uusi teadmisi iseenda ja oma maailma kohta. Teistega lävides arutavad ja loovad õpilased tähendusi ning otsustavad, kas õpitu on oluline. Kui panna õpilased värskest õpitud rakendama millegi tähendusliku loomiseks, muutub see nende jaoks tähtsaks. Oluliseks peetav salvestub suurema tõenäosusega tulevase kasutuse jaoks püsimällu.

Seotus (iseenda, kogukonna ja maailmaga) tekitab olulisuse tunde. See tähendab:

- 1) uute teadmiste seostamist õppijaga tema varem õpitud teadmiste, kogemuste ja huvide väljaselgitamise ning eneseanalüüsi võime arendamise kaudu;
- 2) õpilaste sidumist kogukonnaga koostöös peituva jõu tunnetamise ning õpilaste ja kogukonna vastastikmõju uurimise kaudu;
- 3) õpilaste sidumist kogu maailmaga kohapealse tegutsemise ja üleilmsete protsesside seotuse selgitamise ning rahvusvaheliste hüvede kogemise kaudu.

Nii kinnistuvad seosed õppetöö ja indiviidi, kogukonna ja terve maailma vahel. Kui õpilane usub, et uusi teadmisi saab rakendada isiklikul tasandil ja tegelikus maailmas, muutuvad need tema jaoks tähenduslikuks. Teabele sel viisil vundamendi loomine aitab uut paremini omandada ning rakendada, aitab vältida selle kõrvalehitmist õpilaste poolt.

Õpilaste huvide arvestamine

Esimene samm õpilaste tundmaõppimisel on nende huvialade väljaselgitamine. Õpilastelt võib nende huvide kohta pärida otse või kaude, küsides, mida nad vaatavad telerist, milline humoorikas YouTube'i video neile kõige rohkem meeldib, mis on nende lemmikspordialad ja mida nad teevad nädalavahetustel. Õpilastelt võib küsida nende kasutatavate tehnoloogiate, vaadatavate veebilehtede ja jututubade, peamiste

jututeemade ning Rate'i, Orkuti, Facebooki lemmikrakenduste kohta, loetud raamatute või ajaleheartiklite, sõpradele esitatavate ootuste ning ebaseadlike inimtüüpide kohta.

Õpilasi võib ka ette hoiatada, et järgmisel päeval räägitakse huvialadest. Nad võivad kooli kaasa võtta oma hobisid ja huvialasid tutvustavaid materjale, mida nad tahaksid klassiga jagada. Õpilasi julgustatakse üksteisele hobide kohta küsimusi esitama. Alustada võib ka sellest, et viiele õpilasele antakse ülesanne panna kokku stend oma huvide kohta. Kui stend on valmis, võivad ülejäänud stendi kohta küsimusi esitada.

Õpilased on huvitatud info- ja kommunikatsioonitehnoloogiast. Nende tehnoloogiate tundi lõimimine tähendab õpilaste huvide arvestamist. Nad võivad näiteks kirjutada LAK-õppe keeles tekstsõnumi, e-kirja, koostada kellegi netiprofiili (iseloomustuse) analüüsi või koostada enda profiili. Ajalootunnis võivad õpilased luua tuntud ajaloolise isiku netiprofiili. Põhijoonte kogum võib kajastada selle isiku saavutusi, liitlasi ja vaenlasi, pettumusi, saadud õppetunde ning tulevikuplaane. Ülesande edasiarendusena võib õpilastel lasta luua sellesama ajaloolise isiku peamise vaenlase profiili.

Geograafiatunnis võivad õpilased kujutleda, et saavad üheaastasele unelmareisile kulutada 20 000 eurot. Neil võib paluda analüüsida reisikulusid, nt sõidu-, majutus- ja toidukulusid. Õpilased võivad kirjeldada paiku ja vaatamisväärsusi, mida nad tahaksid näha, ohte, maastikke, topograafiliselt huvitavaid kohti, ilmastikuolusid ja sõiduväike. Õpilased võivad oma uurimistöö põhipunktid märkida graafikule ja/või tabelisse, et analüüsida eri paikade sarnasusi ning erinevusi.

Selle geograafiaülesande võib siduda loodusteadusega, mõeldes reisija ökoloogilisele jalajäljele.⁴² Õpilased töötavad välja eelarve ning esitavad selle mitmel viisil: kulutused päevas ja kuus ning kategooriate kaupa, nagu sõidu-, toidu- ja muud kulud. Õpilased võivad võrrelda ka eri maade ja piirkondade elukallidust.

Algkoolis võivad lapsed üksteist küsitleda, et selgitada välja levinumad lemmiktoidud, huvialad, nõuded sõpradele, lemmiklauljad ja -bändid või harjumused. Nad võivad joonistada oma toa plaani ning mõelda, kuidas nad kasutaksid 15 500 krooni selle ümberkujundamiseks. Alustada võiks toa funktsioonide kirjapanekust, nagu õppimine, magamine ja sõprade vastuvõtmine. Õpilased võivad kujundada oma unistuste toa. Vähemalt kolme tootja mööbli ning muu sisustuse hinda ja kvaliteeti võrreldakse tabelis. Joonestatakse lõpp-plaan ning õpetajale esitatakse tegutsemiskava kirjeldus. Hiljem võivad õpilased võrrelda oma eluruumi teiste maade õpilaste omadega näiteks Interneti-foorumite vahendusel. Iseenda ning kaaslaste töö loovuse, selguse ja täpsuse hindamiseks koostatakse enne tööle asumist hindamisjuhend.

Kutseõppes võiksid turismi-, restorani- või muu klienditeenindusega seotud ala õpilased alustada erialasse sissejuhatavat kursust analüüsiga, kuidas nemad või nende vanemad

⁴² Ökoloogiline jalajalg mõõdab toidu, toodete ja energia tarbimist mingil territooriumil, võrreldes seda vastavate ressursside tootmiseks või saaste adsorbeerimiseks (looduslikeks komponentideks lahutamiseks ning aineriingetes taaskasutamiseks) vajaliku bioloogiliselt produktiivse maa või mere pindalaga. Jätksuutliku majandamise korral ei tohiks inimrühma või riigi ökoloogiline jalajalg, st teatud populatsiooni kõigi vajaduste otseseks või kaudseks rahuldamiseks kasutatav koguterritoorium, ületada vastava piirkonna või riigi pindala.

võtavad kodus vastu erilisi külalisi. Õpilased võivad vastata küsimustele, nt:

Kuidas juhendate oma külalisi, et nad koha üles leiaksid?

Mida panete selga?

Kuidas olete kodu ette valmistanud?

Kuidas avate ukse?

Mida uksele ütlete?

Milline on teie kehakeel?

Mis toite ja jooke enamasti pakute?

Kuidas need on valmistatud ja lauale toodud?

Mis olukordades olete teie või teie külalised end ebamugavalt tundnud?

Kuidas jätate hüvasti?

Õpilased võivad arutada, kuidas neid on teistes seltskondades vastu võetud ning mis tundeid on see neis tekitanud.

Kutsekooliõpilased võivad välja mõelda uue küpsetiseretsepti, kirjutada elulookirjelduse võõrsil töötamiseks või uurida praktikavõimalusi LAK-õppe keeles. Kui nad on leidnud huvipakkuva praktikakoha, võivad õpilased välja töötada tegevuskava, kuidas sellele praktikakohale saada. Tegevuskava võib hõlmata praktikakoha valikukriteeriumide kindlakstegemist, edukate ja edutute praktikakohtade uurimist, oma elulookirjelduse kohandamist konkreetse praktikakoha järgi, praktikakoha taotluse kirjutamist, esitlusmapi koostamist, töövestluse läbimängimist ning lobitööd praktikakoha saamiseks.

Õpilased võivad teha oma ettevõtte loomise plaane. Restorani või autoremonditöökoja puhul kirjeldavad nad klienditeenindust, personali värbamise kava, väljaõppeprogrammi, eelarvet ning asjasse puutuvaid õigusakte, nagu tegevusluba ja tervishoiueeskiri. Õpilased suunatakse allikate juurde. See aitab neil töö vältel iseseisvalt õppida. Hiljem aitavad õpetajad õpilastel täita lünki tagamaks, et õppekava nõuded on täidetud.

Õpilastele vestluse juhtimise võimaluse andmine

Õpilaste huvide arvestamine avaldab mõju nii ainesisu kui ka keele õpetamise viisile. LAK-õppes suunavad keeleõpet õppekava nõuded ja õpilaste huvid. Lisaks õppekava nõuete arvestamisele lastakse LAK-õppes õpilastel vähemalt kord päevas juhtida vestlust teemale, mis neid huvitab. Kui õpilased võtavad vestluse juhtimise enda peale ja osalevad tunnis aktiivselt, ei piirdu nad ainult õpitud sõnavara ega keelemudelitega.

Kui õpilane räägib millestki enda jaoks olulisest, ilmnevad need keeleoskused, mille omandamine on tema jaoks kõige tähtsam. Kõigile meeldib rääkida enda jaoks olulisest. Kui õpilased näevad vaeva, et väljendada oma mõtteid, saab selgeks, milline sõnavara ja millised keelemudelid nende repertuaarist puuduvad. Kui õpetajad annavad õpilastele vajalikud keelendid siis, kui neid vaja on, omandavad õpilased, nagu on näidanud kogemused, need sõnad või keelemudelid märkimisväärse kergusega ning kasutavad neid ka edaspidi.

Õpilastelt saab vihjeid

Nagu tavaliselt küsis Maire ühel hommikul oma kümneaastastelt õpilastelt, kuidas nad end tunnevad. Järgnes vestlus LAK-õppe keeles.

Nataša: *Mitte just väga hästi.*

Maire: *Kuidas nii?*

Nataša: *Noh, keegi, Igor, tähendab keegi, noh, Igor laskis mind püssist.*

Igor: *Sa oled igavene tita.*

Maire: *Mis juhtus?*

Selgus, et Igor oli Natašat õhupüssist sihtinud ja lasknud. Elavas mõttevahetuses jõudis enamik klassist otsusele, et püssid ei ole ohutud mänguasjad. Igor ei olnud aga oma klassikaaslaste arvamust valmis aktseptima.

Igor: *Minu ema ostis mulle selle püssi. Kas te ütlete, et mu ema on rumal?*

Ülejäänud tunniosas kõneldi mängupüssidest ja ohutusest, st keskenduti ühele teemale. Viimaks palus Igor vabandust. Klass õnnitles poissi selle puhul, et temas leidis piisavalt suuremeelsust oma viga tunnistada. Nataša andis andeks.

Selles näites õppisid õpilased vahet tegema õige ja vale vahel, mõtlema tagajärgedele ning vastutusele. Tähelepanu all oli seegi, kuidas takistada teistel kõnealust teemat muuta ja seega vältida. Lapsed arutasid tuliselt enda jaoks olulist teemat LAK-õppe keeles ning omandasid hulga uusi sõnu. Need õpilased olid teemast haaratud ja innustunud, nagu ka võimalusest jõuda läbirääkimise teel sisulise lahenduseni. See oli nende jaoks tähenduslik sündmus.

Tugevate, lugupidavate suhetega kaasnevad õpilaste edusammud. Õpilaste konfliktidega seotud hetkehuvidest lähtuvate teemade arendamine on võimalus parandada õpilaste (ja õpetaja) suhteid ning näidata üles vastastikust lugupidamist.

Õpetaja kõne ning tunni korraldus

AJAKULU TUNNIS

Õpetajad	Õpetajakeskses tunnis	Õpilaseskses tunnis
esitavad küsimusi	21%	5%
juhendavad	18%	7%
tegelevad distsipliiniga	19%	10%
peavad loengut	10%	3%
Kokku	68%	25%

(Tribes 2003.)

Selle statistika taustal, mis põhineb Põhja-Ameerikas tehtud uurimusel, tasub järele mõelda selle üle, kui suure osa tunnist kõneleb õpetaja. Ka kõige kogenumate õpetajate jaoks on aeg-ajalt kasulik kutsuda tundi sõltumatu vaatleja või lasta mõnel õpilasel mõõta õpetaja ja õpilaste kõnelemise aega.

Õpitava keele tutvustamiseks räägib õpetaja algtaseme LAK-õppe programmi alguses rohkem kui õpilased, ent õpilased võtavad ohjad üsna kiiresti enda kätte. Kõigis kooliastmetes räägivad LAK-õppe õpilased juba üsna varsti rohkem kui õpetaja. Õpilaste osalemist tagavate strateegiate hulka kuuluvad paaris- ja rühmatöö, rollimängud, uurimistöde ettekandmine, samuti kokkupuude ja suhtlemine teiste maade LAK-õppe õpilastega.

Õpilaste kaasamine otsuste langetamisse

Õpilaste huvide arvestamine ning õpilastele vestluse juhtimise võimaluse andmine on esimene tähtis samm õppe sidumisel õppijate eluga. Teine samm on õpilaste kaasamine otsustusprotsessi. Õpilaste osalemine otsuste langetamises aitab korrastada õpilaste ja õpetajate ning õpilaste omavahelisi suhteid, suurendab õppe elulähedust ning paneb õpilased oma õpingute eest rohkem vastutust kandma. Kõigi õppetasete õpilaste puhul aitab õppimist ühiselt konstrueerida soovitud õpitulemuste ning iseäranis nende tulemuste saavutamise protsessi läbiarutamine.

Eneseteadlikkuse ja iseseisva toimetulemise võime arendamine muudab õppe elulähedasemaks. Õpilastel võib paluda kirjalikult selgitada, millised tunnis tehtavad ülesanded ja harjutused aitavad neil kõige paremini õppida ning millised muudavad õppimise raskemaks. See võimaldab nii õpetajatel kui ka õpilastel arvestada erinevaid õppestiile ning kohandada õpetegevusi saadud tagasiside alusel.

LAK-õppe ekspert Do Coyle on selgitanud üht võtet, mis aitab õpetajatel ja õpilastel saavutada üksteisemõistmist, üksteist innustada ning oma töö kvaliteeti parandada. Selline võte on juhuslike tundide videosalvestamine, mida teevad enamasti õpilased. Järgmisel päeval vaatavad rühmadesse jagatud õpilased videolindi üle. Nad valivad välja kaks lühikest 1–3 minuti pikkust lõiku. Üks lõik peaks olema näide tunniosast,

mille vältel nad enda arvates õppisid palju. Teine lõik peaks kujutama tunniosa, kus õppimine oli õpilaste arvates pärsitud või puudulik. Rühmad tutvustavad ja selgitavad oma valikuid, andes soovitusi nii õpilastele kui ka õpetajale. Järgneb arutelu ning otsustatakse, kuidas õppe kvaliteeti parandada.

Emotsioonide rakendamine: õppimise afektiivse poole ohjeldamine

Õppimine ei toimu emotsioonideta, emotsioonid mõjutavad seda möödapääsmatult. Emotsioonid kuuluvad meie olemuse juurde. Need saavad õppetööle kas kaasa aidata või seda takistada. Meie tunded millegi või kellegi vastu määravad meie reaalsustaju. Öeldakse, et kui emotsioonid võistlevad teadmistega, jäävad emotsioonid alati peale. Õppe sidumine õpilaste eluga tähendab emotsionaalse mõõtme esilekutsumist ja korraldamist – positiivsete emotsioonide rakendamist ning destruktiivsete talitsemist.

Keel on emotsionaalne vahend, mida on üldiselt kergem valitseda emakeeles kõneldes. Meie emakeelsed vestlused kulgevad tihtipeale mööda tuttavaid, turvalisi ja sissekõnnitud mõtteradu. Igapäevases kõneluses aitavad need mõtterajad, kuigi need ei ole lahutatud emotsioonidest, emotsioone kontrolli all hoida.

Võõrkeeles õppides ja suheldes on meie eneseväljendus (nii sõnaline kui ka emotsionaalne) sageli lihtsakoelisem. Me loome uusi mõtteradu, liigume uutele aladele, kus tundmused saavad pinnale kerkida kiiremini ja ootamatult. Klassis tekitavad emotsioone oma mõtete võõrkeeles avaldamise ning eneseväljenduse uute viiside otsimise pinge. Ainetekstis võib ebatäpne sõnakasutus või igapäeväsõnadest abi otsimine põhjustada õpilase mõtteis ootamatuid emotsionaalseid seoseid.

Paljud õpetajad pelgavad vanemate klasside õpilaste puhul tunnis emotsioonidega tegelda isegi emakeeles õpetades. Väidetavalt kutsub võõrkeeles õppimine paratamatult esile tugevamaid tundmusi, mis võivad ulatuda ülevast meeleolust ja rõõmust hirmu ja vihani – ülev meeleolu oma mõtete edukast väljendamisest, rõõm uute avastuste üle, hirm enese häbistamise pärast ning viha oma mõtete segasevõitu esitamisest. Et endaga toime tulla ja teistega tõhusamalt koos töötada, on soovitatav pöörata pidevalt tähelepanu emotsionaalsele ja sotsiaalsele intelligentsusele, nagu on väitnud Daniel Goleman.

Selleks aidatakse õpilastel saavutada suuremat teadlikkust emotsioonide rollist nende elus. Kui LAK-õppe õpetajad aitavad arendada õpilaste enesekindlust ja emotsioonide talitsemiseks vajalikke oskusi, aitab see kaasa ka keele- ja aineõppele.

Esimene samm kõigil õppetaseleil on pöörata tähelepanu õpilaste tunnetele. Kõik õpilase või rühma emotsioonid väärivad tähelepanu. Selleks peavad õpetajad ja õpilased uurima, omaks võtma ja kasutama emotsioonidega seotud sõnavara, nt:

Ma näen, et sa oled selle tulemusega väga rahul.

Sa oled saavutanud hea tulemuse.

Millega sa kõige enam rahul oled?

Kas on mingi osa selle ülesande lahendusest, mille üle sa eriti uhke oled?

Õpilastele võib olla abi emotsioonisõnade loetelust. Need sõnad võib jagada mitme pealkirja alla, nagu „Positiivsed emotsioonid” ja „Häiriva tonaalsusega emotsioonid”

või „Omadussõnad”, „Määrsõnad”, „Tegusõnad” jne.

Emotsioonidega tegelemine aitab õpilastel pääseda ligi positiivsetele tunnetele ning seostada neid LAK-õppega. Samuti aitab see õpilasel paremini mõista oma osa ülesande lahendamises. Kui õpetaja märkab õpilase pingutust ja emotsioone, on see ergutus ning tunnustus õpilasele.

Emotsioonisõnavara aitab ohjeldada oma positiivseid ja negatiivseid emotsioone rühmadünaamika raames. Näiteks aitab negatiivsete või negatiivse tonaalsusega emotsioonide sildistamise vaimne protsess õpilastel maha rahuneda. Arutelu tunnete allika mõistmiseks ja võimalike lahenduste leidmiseks võib neutraliseerida emotsionaalselt laetud olukorra. Tunnetega tegelemine võib aidata lahendada probleeme, mis võiksid muidu vinduda ning õppimist negatiivselt mõjutama hakata. Alljärgnevalt mõned näited sõnavara ja tegutsemisviiside kohta:

Ma näen, et sa oled ärritunud.

Mida sa praegu tunned?

Kas sa oled vihane, ärritunud, pettunud või ...?

Miks sa vihane oled?

Mis on selle tunde põhjus?

Mis võis olla tema käitumise põhjus?

Kas oskad pakkuda lahendusi?

Milles te üksmeelele olete?

Kuidas saaksime edasi minna?

Emotsioonide keel ning nende ohjeldamise oskus tulevad kasuks isiklikus ja tööelus. Me vajame neid võimeid isikliku ja rühmas tajutava ärrituse kontrollimiseks, konstruktiivse energia koondamiseks ja suunamiseks ning pingelistest olukordadest ülesaamiseks kõigis eluvaldkondades.

Õpilase varasemad teadmised, huvid ja hoiakud on värvav õppimise juurde. Õpetajana pakume LAK-õppes õppijatele võimalusi analüüsida ja väljendada varem õpitud teadmisi, haakides õppimise õpilaste huvide külge. Teistele väljanäidatavad hoiakud mõjutavad olulisel määral suhete arengut ning tähenduste ühist konstrueerimist. Isikuseomadused, emotsioonid ja hoiakud kas takistavad või edendavad õppimist. See kehtib igasuguse õppimise kohta, ent on iseäranis tähtis võõrkeelse õppe puhul. Enesekindlad, teadlikud ja omavahel seotud keeleõppijad moodustavad enesekindlaid, teadlikke ning motiveeritud keele- ja aineõppijate rühmi.

Klassi sidumine kohaliku kogukonnaga

Klass on kooli ja ühiskonna mikrokosmos. Õpilased saavad enda kohta palju teada, suheldes teiste õpilaste ja õpetajatega. Ent jäämine üksnes klassiruumi piiresse hakkab lõpuks tunduma kunstliku ja elukaugena. Õpilaste sidumine kodukohaga muudab õppe sisukamaks. Selleks tuleb luua võimalusi koostöös peituva jõu kogemiseks ning õpilaste ja kogukonna vastastikmõju uurimiseks.

Sideme loomine kogukonnaliikmetega

Kohalik kogukond võib LAK-õpet toetada. Pedagoogidest oleks arukas seda võimalust kasutada, kuna ükski õpetaja ega õpetajate rühm ei suuda tutvustada õpilastele igapäevakeelt selle mitmekülgsuses. Kokkupuude ja suhtlus LAK-õppe keeles kõnelejatega aitab õpilastel tutvuda eri keelemudelitega. See ei aita õpilastel mitte üksnes tunda rõõmu võõrkeeles suhtlemisest, vaid ka mõista, kuidas LAK-õppe keelt kasutatakse väljaspool tundi. Suheldes külaliste, kogukonnaliikmete või teiste LAK-õppe keele kõnelejatega, kuulevad õpilased lisaks eri aktsente ja kõnepruuke ning õpivad nendega toime tulema.

Kogukonna liikmetega koos töötades saab arendada nii aine-, keele- kui ka õpioskusi. Kui sihtkeeles on eesti keel, siis on Eesti piires suhtlus- ja õppimiskaaslaste leidmine lihtsam. LAK-õppe keele kõnelejatega saab ühendust:

- 1) kohalike lehtede kaudu, kui lehes avaldada üleskutse eesti keelt emakeelena ja võõrkeelena kõnelejatele;
- 2) kohalike kultuuriorganisatsioonide kaudu;
- 3) tööandjate kaudu, kelle kliendid kõnelevad eesti keelt;
- 4) kohalike ja riigi valitsusametnike kaudu;
- 5) kõigi ametialade esindajate kaudu, kes räägivad eesti keelt;
- 6) eesti keelt kõnelevate lastevanemate ja vanavanemate kaudu;
- 7) eesti õppekeelega koolide kaudu;
- 8) vanemate õpilaste kaudu;
- 9) üliõpilaste kaudu;
- 10) noorte kaubanduskodade ja teiste noorsootööd tegevate organisatsioonide kaudu;
- 11) sporditreenerite kaudu;
- 12) poliitikute kaudu;
- 13) raamatukogude kaudu.

Kui sihtkeel ei ole eesti keel, siis pikeneb loetelu veelgi. Nii võib LAK-õppe keeles kõnelejaid leida ka:

- 1) konsulaatide ja saatkondade ning reisibüroode kaudu;
- 2) kunstigaleriide ja muuseumide kaudu, kus on kaks- või mitmekeelne töötajaskond.

Kogukonnaliikmete suhtumine LAK-õppe õpilastega vabatahtlikult töötamise ning oma keeleoskuse rakendamise võimaluste teadvustamine võib anda väga positiivseid tulemusi.

Õppe muutmine elulähedasemaks kogukonnakesksete projektide kaudu

Journal of Mathematics and Culture (2006) on kirjeldanud, kuidas kakskeelses kogukonnas töötavatel õpetajatel on õnnestunud tekitada oma õpilastes huvi matemaatika vastu. Õpetajad lasksid õpilastel välja mõelda ja/või lahendada matemaatikaülesandeid enda elu, kooli ja kogukonna kohta. Näiteks mõtsid õpilased ära oma klassiruumid. Selleks pidid nad õppima, kuidas mõõta ebakorrapärase kujuga pindu.

Õpilased käisid ka politseijaoskonnas, et omandada teadmisi kuriteostatistikast. Statistikat analüüsi. Õpilased küsitlesid kohalikke elanikke ning arvutasid välja mõnede arvamuste ja hoiakute leviku osakaalu. Käsitleti ka immigrantide küsimust. Paljud immigrantid olid kõne all olevasse riiki saabunud ebaseaduslikult ja kõrbe kaudu. Õpilased arvutasid välja, kui pikki vahemaid tuli jalgsi läbida ning kui suur oli päevane veetarve kõrvetava päikese käes kõndides. Illegaalse sisserännuga seotud raskusi kirjeldades arvestasid õpilased erinevaid tegureid, sh kaasavõetava vee kaalu ja mahtu.

Õpilased võivad mõõta koolis või teistes ühiskondlikes hoonetes eri funktsioonidega ruumide pindala ning hinnata eri pindade osakaalu. Nad võivad välja arvutada kütte- ja valgustuskulud või hoopis grafiti eemaldamise kulud. Veekulugi võib analüüsida: võrrelda vee oletatavat ja tegelikku kulu ning teha tarbimise vähendamise ettepanekuid. Taustteabe võiksid õpilased saada kohaliku omavalitsuse veemajanduse spetsialistilt. Kui vett kulub ülemäära palju torustiku lekete tõttu, võib kutsekooli õpilasi kaasata torustiku uuendamisse.

Kodukohas on palju nähtusi, mille selgitamine võiks õpilastele huvi pakkuda. Nad võivad kaardistada ohtlikke teelõike, analüüsida teismeliste rasedusi, kuriteojuhtumeid ja -statistikat, alkoholi ja uimastitega seotud surmasid ning sellega seotud majanduskulu. Politseijaoskonnas töötab tõenäoliselt ka LAK-õppe keelt valdavaid inimesi, keda saab paluda õpilaste küsimustele vastata.

Kodukoha elu probleeme analüüsivad projektid peaksid õhutama õpilasi lahendusi ja nende elluviimise viise pakkuma. Need võib suuliselt ja kirjalikult esitada sobivale ametiasutusele, näiteks kohalikule omavalitsusele. Võimuesindajatelt oodatakse suulist vastust kohapeal ning kirjalikku tagasisidet tehtud ettepanekutele.

Kogukonnaga seotud projektid ei tohiks jääda õppekavast lahus tegevusteks. Alustada tuleks aineõppe vajaduste/võimaluste ja tegevuste sõnastamisest. Seejärel arutletakse selle üle, missuguseid keeleõppetulemusi projekti kaudu võib saavutada ning missugust keeletuge õpilased vajavad. Valmis peab olema sellekski, et LAK-õppe keelt kõnelevat kohalikku ametnikku ei ole. Siis vestlevad õpilased ametnikuga emakeeles, kuid vestlus valmistatakse ette LAK-õppe keeles. Sõnavara ja süntaks antakse kahes keeles. Selle tulemusena peaksid õpilased olema võimelised sõnastama oma ettepanekuid mõlemas keeles.

Eakate kogukonnaliikmete intervjuerimine võib aidata õppida ajalugu, kodanikuõpetust ja matemaatikat ning arendada keele- ja õpioskusi. Usutlused võib teha LAK-õppe keeles; kui see ei ole võimalik, võib kasutada õpilase emakeelt. Aruanne kirjutatakse LAK-õppe keeles.

Intervjuuprojekt võib koosneda seitsmest etapist:

- 1) soovitud õpitulemuste arutamine ja seadmine (nt kirjeldab õpilane 50 aasta tagust elu eri vaatepunktidest, nagu majanduskülg, lapseõlv ja elustiil);
- 2) usutluseks vajalike protsesside ja sõnavara kindlakstegemine;
- 3) arutlemine intervjuerimise heade tavade ja võimalike vigade üle;
- 4) intervjuu tegemine ja salvestamine;
- 5) andmete tõlgendamine;
- 6) järelduste kirjutamine;
- 7) tulemuste esitlemine.

Usutlemise eeltööd on protseduuri tutvustamine ja läbimängimine koolis. Lepitakse kokku, kuidas intervjuud alustada: tervitamine, enda tutvustamine, küsimine, kas inimesel on aega rääkida, küsitluse eesmärgi selgitamine, inimesele küsimuste esitamise võimaluse andmine ning tema tänamine enne ja pärast intervjuud. Õpilastele võib esitada näiteid, mis kinnistavad protseduuri ja annavad vajaliku sõnavara.

Tere, minu nimi on ... ja ma õpin ...

Kas ma räägin härra, proua, preili ...?

Kas teil on paar minutit aega minuga vestelda?

Mul on käsil kooliprojekt ... Selleks pean küsitlema inimesi 1940. aastate eluolu kohta.

Me loodame teada saada, milline oli elu 1940. aastatel eri maades.

Kas te oleksite nõus vastama mõnele küsimusele isiklikult või telefoni teel? Teie vastused pannakse kokku teiste inimeste vastustega ning keegi ei saa teada, mida te täpselt ütlesite.

Usutlus võtab aega 30–60 minutit.

Millal võiksime kohtuda?

Päeval olen koolis, vaba olen esmaspäeva- ja teisipäevaõhtuti ning nädalavahetustel.

Kas võiksime kohtuda raamatukogus?

Raamatukogu asub ...

Kas kohtume fuajees?

Minu mobiiltelefoni number on ...

Kas teil on mobiiltelefon?

Suur tänu, et leidsite aega minuga rääkida. Loodan teiega peagi kohtuda.

Intervjuu ajal täidab õpilane ankeedi, kus on piisavalt ruumi märkmete tegemiseks ning mis võib sisaldada järgmisi punkte.

Taustinfo:	
riik, kus sündis	
riik, kus kasvas üles	
linn või muu asula, kus ta elas 16aastaselt (õpilase enda vanusele lähedane iga)	
vendade arv	
õdede arv	
kodus elavate pereliikmete arv	
tubade arv kodus	
keskmises magamistoas magavate inimeste arv	
Isiklik perspektiiv:	
lapsepõlve mänguasjad	
lemmiktoidud	
tüüpiline laupäevaõhtu	
vanemate kõige suuremad mured	
igapäevased või iganädalased majapidamistööd	
üks elu õppetund	
Kool:	
lemmikaine koolis	
tüüpiline tund	
traumaatiline hetk koolis	
koolis omandatud teadmised ja oskused, mis osutusid elus/tööl kõige kasulikumaks	
mida ta oleks tahtnud koolis rohkem õppida?	
kooliaastate arv enne tööleminekut	
Majandusolud:	
väljaspool koduseinu töötavate täiskasvanute arv	
ametialad	
elektriseadmed kodus	
ühe liitri piima, ühe leivapätsi, ühe šokolaaditahvli hind	
autode arv peres	
kas tal oli jalgratas ja kas ta mäletab selle hinda?	
pükste või kleitide arv	
mis rõivaid valmistati kodus?	
linnaliinibussi pileti hind	
kinopileti hind	
kas rahaga oli kitsas*; kas seda oli parasjagu; kas seda oli palju? * kas raha oli vähe	

Õpilased võivad usutluste vältel saadud andmeid viieliikmelistes rühmades analüüsida, et teha järeldusi perede suuruse, elustiili, elukogemuste, hariduse, elustandardi, väärtushinnangute ja ka soorollide kohta. Nad võivad võrrelda enda elu 16aastasena intervjueeritud eakate inimeste eluga samas vanuses. Nad võivad koostada tabeleid ja sektordiagramme. Vajaminevad lausemudelid antakse ette (nt *enam kui 50% vastajatest ütles, et ...; enamikul vastajatest ei olnud peres autot*). Usutletud inimesed kutsutakse uurimistulemuste kuulamiseks ja järgnevaks aruteluks kooli.

Töövarjupäev⁴³

Eestiski on küllalt populaarseks saanud töövarjuks olemine. Gümnaasiumiõpilased veedavad vähemalt neli tundi n-õ varjudena ettevõtetes ja organisatsioonides, kus nad jälgivad juhtide ja spetsialistide tööd. Töövarjupäev annab noorele võimaluse heita pilk poole tööpäeva vältel täiskasvanud eduka inimese päristöö olemusse. Õpilased näevad, kuidas koolis õpitavad teadmised tööle asudes rakendust leiavad. Õpilane jälgib varjuna täiskasvanu tööpäeva tööprotsessi sekkumata. Niisiis ei sega töövari jälgitava päevaplaani. Samal ajal garanteerib noore kaasamine tööülesannete jälgimisse rutiinivaba ja mõlemale poolele huvitava päeva.

Viimastel aastatel on töövarjupäeval osalenud umbes kaks tuhat gümnaasisti. Seega on leidunud igal aastal ka niisama palju ettevõtjaid, spetsialiste ja ametnikke, kes on lubanud õpilastel jälgida üht oma tavalist tööpäeva. Töövarjupäevast on kujunenud omalaadne ettevõtlusringkondade ning kooli koostöö vorm. See võimaldab ettevõtjatel tutvustada tulevastele kolleegidele oma ettevõtet ning töö spetsiifikat.

Kõige parem on leida LAK-õppe keelt kasutatav töökoht. Mõõdetava tulemusena võivad õpilased kirjutada oma kogemustest ettekande LAK-õppe keeles. Ettekanne võiks sisaldada näiteks järgmisi alapealkirju:

Sissejuhatus

Ametikoha haridusnõuded

Kolm asja, mida täna teada sain

Keelekasutus

Valdavad hoiakud

Vajalikud oskused

Töö eelised

Töö puudused

Töökoha probleemid

Kolleegid

Kuidas saan praegu tulevaseks tööks valmistuda?

Kokkuvõte

Kutsekooliõpilased võivad usutleda neid huvitava elukutse esindajaid. Õpilasi võib õhutada välja töötama oma küsimustikku nn üksi-paaris-rühmas-meetodil. Õpilased mõtleavad esmalt välja mõned küsimused, seejärel viimistlevad neid paarides ja hiljem rühmas. Lõpuks võib terve klass töötada välja ühise küsimustiku. Õpetaja võib aidata esitada küsimusi, mis võivad õpilastel kahe silma vahele jääda. Intervjuud tehakse

⁴³ Vt selle kohta <http://www.rajaleidja.ee/index.php?id=99791>

paarides. Küsimuste hulka võivad kuuluda järgmised:

Mis teile teie ametis kõige rohkem meeldib?

Mis oskuse omandamine oli kõige raskem?

Millised omadused peavad olema heal ... (nt elektrikul, pagaril, mehaanikul, programmeerijal)?

Kas võiksite kirjeldada mõnd ette tulnud raskust ja selle lahendust?

Mida teete töökaaslastega läbisaamise nimel?

Kuidas saate hakkama keerulise iseloomuga töökaaslasega?

Kuidas saate hakkama keerulise kliendiga?

Kuidas te ...?

Loodus kui kogukonna osa⁴⁴

Loodus on oluline igas kogukonnas. Loodus saab mõjutada meid ja meie saame mõjutada loodust. Loodus on ka teadmiste allikas. Näiteks laskis LAK-õppe pedagoog Tuula Asikainen oma 11–12aastastel õpilastel, kes õppisid bioloogiainis parajasti puid ja taimi, minna kooli mänguväljakule. Tema eesmärk oli kinnistada õpitut sellega vahetult kokku puutudes. Tunnis valmisid mänguväljakul kasvavate puude kaart, vaatluse ajal tehtud märkmed ning kirjalik ja suuline ettekanne. Tunnis arendati paljusid õppekavas ettenähtud oskusi, nagu mõõtmine, võrdlemine, vaatlemine, kaardi lugemine, rühmatöö, ettekannete tegemine, hindamine. Keeleõppe seisukohalt oli tähtsal kohal sõnavara, mis oli seotud juhendite lugemise ja tõlgendamisega, loodusnähtuste, keskkonna ja paikade kirjeldamise ning võrdlemisega. Kasutati mitmeid lausemudeleid, nt aruande kirjutamiseks, märkmete tegemiseks, dialoogi pidamiseks ja ettekande tegemiseks.

Õpilastel on kooli mänguväljaku kaart (millele on märgitud ehitised), mõõtelint, pliats, nõör, märkmik ja ritv. Nende esimene ülesanne on vaadelda puid. Selleks peavad nad:

- 1) käima mööda mänguväljakut ja üles leidma kõik puud (*Kui palju neid on? Kus?*);
- 2) kindlaks tegema puude liigid (*Mis liiki puid on?*);
- 3) märkima iga puu asukoha kaardile, tähistades ka puu liigi;
- 4) hindama, milline puu on kõige kõrgem, kõige madalam, kõige jämedam ja kõige peenem;
- 5) mõõtma kõige kõrgema, kõige madalama, kõige jämedama ja kõige peenema puu.

Puude kõrguse ligikaudseks määramiseks võib õpilastele anda järgmise selgituse ja juhendi:

Torka endapikkune ritv maasse puust niisama kaugele, kui sa arvad olevat puu kõrguse. Heida selili, nii et sinu jalad jäävad puu poole ja vastu ritva. Lamades pead nägema ridva ülemist otsa samal joonel puu ladvaga. Tõenäoliselt pead ritva mitu korda ümber paigutama. Kui oled leidnud õige koha, mõõda vahemaa ridva ja puu vahel. See ongi

⁴⁴ Kodukoha looduse uurimise tava on Eesti pedagoogilise mõtte loos levinud. Kooliaegade kadumisega ja linnastunud suurtööliste tekkega muutus ka õppimise suhe loodusega kaudsemaks. Johannes Käisi vaadete taasavastamine eelmise sajandi 90. aastatel, avastusõppe ja õuesõppe juurdumine on õppimisruumi avardanud. Õuesõppe kohta vt Lars Owe Dahlgren, Anders Szczepanski. Õuesõppe pedagoogika. Tallinn: Ilo, 2006; Britta Brügge, Matz Glantz, Klas Sandell. Õuesõpe. Tallinn: Ilo, 2008; õuesõppe DVD-kogumik „ÕpiÕu: Õige on õues õppida” TV haridussaate „Õpiõu!” 30 õuetunnist, õpetajakoolituse materjalidest ja intervjuudest õpetajatega.

puu ligikaudne kõrgus.

Puutüve ümbermõõtu mõõdetakse nõõrijupiga, mida omakorda mõõdetakse mõõtelindiga.

Ettekande kirjutamist hõlbustavad etteantud lünktekst ja võtmefraasid:

Me leidsime mänguväljakult ..... puud. Enamik puid kasvab mänguväljaku keskosas. Kõige kõrgem puu on mänd, selle kõrgus on ..... meetrit.

Kaks kooli võivad omavahel jagada andmeid ja võrrelda tulemusi.

Kogukonna elujõulisus on klassile niisama oluline kui klassi elujõulisus kogukonnale. Ent klassiruumi seinad võivad kokkupuudet kogukonnaga tahtmatult tõkestada. Sideme loomine kogukonnaga võimaldab paremini luua autentse konteksti klassis tehtavale tööle.

Klassiruumi sidumine maailmaga

Üleilmastumise vastu võitlemine sarnaneb gravitatsiooniseaduse vastu võitlemisega.

Kofi Annan

Õpikud on sageli poliitiliselt sedavõrd korrektsed, et mõjuvad elukaugena. Harva suudavad õppetekstid esile kutsuda tugevaid emotsioone, ometi aitavad just emotsionaalsed sidemed meil teavet isiklikumaks muuta, aitavad õppida. Ka on kiiresti vananeval õpikul keeruline võistelda reaalses maailmas kiirelt muutuva maailmaga.

Keskmise õpilase jaoks on ühe aasta pikkune ajavahemik märksa suurema tähtsusega kui keskmise täiskasvanu jaoks, kelle elukogemusest moodustab üks aasta matemaatilises mõttes oluliselt väiksema osa. Paljude õpilaste jaoks kuulub kümne aasta tagune sündmus juba kauges minevikku, millel pole nende kogetud reaalsusega just palju pistmist.

Arenenud maailmas opereerivad õpilased sageli nn Interneti-ajaga ning on omandanud uute tehnoloogiate mõtteviisi. Nende jaoks on kõige tähtsam *siin ja praegu*. Nad on kursis maailma kiiresti vahelduvate trendidega infovahetuses, moes, meelelahutuses ja tehnoloogias ning veedavad märkimisväärse osa oma elust üleilmse meediaruumi reaalses maailmas.

Sestap püüeldaksegi tänapäeval selle poole, et õpikud juhataksid õpilasi väljapoole raamatulehekülgi, õhutades neid avama uusi uksi ja avastama uusi maailmu. Need uued uksed võivad leiduda Internetis, ent nendeni on võimalik jõuda ka muul viisil, näiteks käies raamatukogus, vesteldes kogukonnaliikmetega, süüvides iseenda mõttesse ja tundmustesse või tunnetades ühtekuuluvust loodusega. Kirjastajad toetavad seda suundumust üha suuremal määral, sidudes õpikud Interneti ja teiste teabekanalitega

ning õpilaste kogukonnaga. Siin-ja-praegu-meelelaadi keelt ning sisu tundma õppides võidakse saavutada side iseenda, mineviku ja tulevikuga.

Elades siin ja praegu, sõltub meie arenemis- ja õnnelikkusevõime meie enese suutlikkusest tulla toime oma emotsioonide ja õppimisega. See sõltub meie võimelisusest mõista oma kogukondi ning neilt tuge saada. Üha enam seostuvad meie isiklikku ja kohalikku laadi tegevused üleilmsete protsessidega ning üleilmsed protsessid on omakorda seotud kohaliku kogukonna ja meie enese eluga. Me saame kasu rahvusvahelisest suhtlusest, mobiilsusest, uutest väljavaadetest ning avastustest. Samal ajal mõjutavad meid keerukate piiriüleste probleemide rängad tagajärjed, nagu HIV, reostus, sõjad ja sundränne.

Tehnoloogiapüünie vältimine

Tehnoloogia on peibutav. See näib olevat lausa väärtus iseenesest just seotuse tõttu nõnda paljude uute arengusuundadega. Ometi on see eelkõige õppevahend. Haridust ei tõuka tagant mitte tehnoloogia, vaid hea pedagoogika.

Et uutel tehnoloogiatel oleks hariduse kontekstis tähtsust, peavad need toetama noorte inimeste mõtlemise arengut. Uute tehnoloogiate olulisus seisneb nende kasutamises uudsetel viisidel, uuele teabele ligipääsemises, sidemete loomises teistega ning millegi uue loomises, mis on seotud õpilaste eluga.⁴⁵

⁴⁵ Virtuaalsete õpikeskkondade kohta vt K. Pata, T. Sarapuu. Virtuaalsete õpikeskkondade mudelistest; http://www.ise.ee/telemaatika2000/kogumik/pata_sarapuu.htm.

Vajadust seostada õppetegevust ümbritsevaga põhjustab niisiis tihedas vastastikmõjus tegelikkus, planeedi üksiksündmuste seotus üksteisega, meiegi eluga. Sealjuures elavad paljud meie õpilased sidusas meediamaailmas, milles eilsed sündmused on sageli juba iganenud teema. Õpilased, kes kasutavad teadmiste saamiseks ja teistega suhtlemiseks iga päev uusi tehnoloogiaid, eeldavad samade vahendite kasutamist ka õppes. Aine- ja keeleõpetajad on alati mõistnud õpitava tegeliku maailmaga seostamise väärtust. Mitmeti seotud maailm pakub pedagoogidele lõputult uusi võimalusi hõlbustada õppimist.

Tutvustame mõningaid õpilaste maailmaga sidumise viise, mis toetavad ka LAK-õpet.

Õpilaste maailmaga sidumise moodsused	Näidistegevused/-projektid
Partnerkoolid	
<p>Tänapäeva mitmekultuurilises maailmas võib õpilastel või lastevanematel olla sidemeid mõne välisriigi kooliga.</p> <p>http://www.bbc.co.uk/worldclass/ – aitab leida partnerkooli ning õpetab korraldama õpilasvahetust.</p> <p>http://www.etwinning.net/ww/en/pub/etwinning/index2006.htm/ – ELi organisatsioon aitab koolidel leida partnerit, annab projektideks materjale, autasustab õnnestunud partnerlust ning hõlbustab õpetajate dialoogi.</p> <p>http://www.globalgateway.org.uk/ – Briti Nõukogu andmebaas aitab leida partnerkooli teises riigis ning pakub sellekohast nõu.</p> <p>http://www.learn.org/ – 115 riigis töötav mittetulundusühing aitab ligikaudu üht miljonit õpilast ühisprojekte korraldada ning annab nõu.</p> <p>http://www.factworld.info/ – sait õpetajatele; selle võrku kasutavad ühisprojektide jaoks partnereid otsivad õpetajad.</p> <p>ELi haridusprogrammi Comeniuse programmi raames pakub partnerite leidmise ning kontaktide loomise võimaluste kohta teavet http://www.archimedes.ee. Programmis osalemisest huvitatutele on loodud infolist, kuhu edastatakse regulaarselt infot programmi võimaluste, koolituspakkumiste ja partneriotsingute kohta. Listiga liitumiseks tuleb saata e-kiri aadressile cominfo@archimedes.ee.</p> <p>Partneriotsingute foorum: European Schoolnet (http://www.europeanschoolnet.org/eun_org_pforum/index.cfm).</p> <p>Saatkonnad ja konsulaadid annavad samuti teavet selle kohta, kas nende riikides on koolide partnerlusprogramme.</p>	<p>Euroopa Liidu e-partnerluse projektil on mitu moodulit õpilasvahetuse teemal. Üks neist käib ettevõtlushariduse kohta. Selles soovitatakse õpetajatel varem kokku leppida eesmärgid ja projekti muud parameetrid.</p> <p>LAK-õppes hõlmaks see ka keele-eesmärke.</p> <p>Õpilased annavad loodavale firmale nime. Nad kujundavad logo ja töötavad välja sisekorra.</p> <p>Seejärel tutvuvad õpilased oma võimalike klientide ja tarnijatega. Selleks võib vaja minna teabe nõutamist, ettekannete tegemist, turu-uuringute korraldamist, kataloogide koostamist ja tellimuste esitamist.</p> <p>Õpilased töötlevad tellimusi, võtavad vastu ja müüvad oma tooteid ning lõpuks sulgevad oma firma.</p> <p>Projekti lõpus kirjutavad õpilased majandusaruande, analüüsivad oma toimetulemist, koostavad fotoalbumi ja tähistavad edu.</p>
E-sõbrad	
<p>http://www.epals.com/ – veebileht ühendab enam kui seitse miljonit õpilast ja õpetajat rohkem kui 190 riigist. Saait aitab luua sidemeid ühisprojektideks, keele ja kirjaoskuse harjutamiseks ning õpetaja juhendatud suhtluseks kirjasõprade vahel kogu maailmas. Veebileht on kättesaadav inglise, prantsuse, saksa, hispaania, portugali, araabia, hiina ja jaapani keeles.</p> <p>http://www.odnoklassniki.ru – venekeelne portaal neile, kes otsivad kunagisi klassikaaslast, uusi sõpru või soovivad suhelda.</p>	<p>„War-Affected Children“ („Sõjas kannatanud lapsed“) – see <i>epals</i>-projekt aitab õpilastel mõista sõja keerukust ja mõju. Õpilased käsitlevad niisuguseid probleeme nagu lastele suunatud sõjad, lapssõdurid, meedia ja kommunikatsioon ning sõja ärahoidmine.</p>
Kooli või lapse sponsimine	
<p>Paljud veebilehed pakuvad seda teenust. Ajaproovile on vastu pidanud allpool loetletud.</p> <p>http://www.plan-international.org/ – organisatsioon asutati 1937. aastal ja kandis esialgu nime „Hispaania laste kasuvanemate programm“. Tänapäeval sponsib see kogu maailma lapsi. Organisatsioonil on sõsarorganisatsioone enam kui 20 riigis, kes korraldavad ja suunavad toetusi. Kui teie LAK-õppe keel on jaapani keel, võite sponsida last Jaapani kontori kaudu. See tagab suhtluse jaapani keeles ning jaapanikeelsed kirjad sponsitud lapselt.</p> <p>http://www.sos-childrensvillages.org/ – organisatsioon asutati 1949. aastal. Tänapäeval on sel kontoreid paljudes riikides terves maailmas. See võimaldab sponsida last või toetada mõnd eriprojekti. On võimalik töötada kohaliku kontori kaudu LAK-õppe keeles.</p> <p>LAK-õppe keelt kõnelevate maade saatkondadest võib saada teavet agentuuride kohta, kes sponsivad õpilasi nende riigis.</p> <p>NB! Uuemate ja vähem tuntud veebilehtede puhul on mõtet olla ettevaatlik. Mõnelgi organisatsioonil ei pruugi olla piisavalt selget rahastust ega edukust tõendavat kogemust. Mõnel on varjatud eesmärgid.</p>	<p>Vt esimese peatüki lk 19.</p>

Õpilaste maailmaga sidumise moodsused	Näidistegevused/-projektid
GIS	
<p>Geoinfosteemid on kättesaadavad paljude veebilehtede kaudu (http://edcommunity.apple.com/ali/; http://earth.google.com/; http://digiweiko.blogspot.com/2006/06/google-earth-4-ja-google-sketchup.html; http://geoportaal.maaamet.ee/).</p> <p>Need kodulehed võimaldavad õpilastel töötada geograafiliste materjalidega, mille abil nad saavad uurida maailma piirkondi eri aspektidest, sh aja aspektist. Nii ei lõimita mitte üksnes ainet ja keelt, vaid toetatakse ka kriitilise mõtlemise ning matemaatiliste ja ruumiliste võimete ning inimsuhete arengut.</p>	<p>Apple'i saidil on palju projekte, millest ühe järgi analüüsivad õpilased enda piirkonna muutumist saja aasta jooksul. Selleks kasutatakse eri kümnenditest pärinevaid kaarte. Õpilased saavad analüüsida muu hulgas maakasutust, rahvastiku tihedust, keskkonna olukorra paranemist või halvenemist, transpordi infrastruktuuri ja õhusaastet.</p>
GLOBE	
<p>GLOBE'i programm on praktiline rahvusvaheline keskkonnahariduse projekt, mida rakendatakse enam kui 100 riigis. GLOBE'i õpilased mõeldavad oma kohalikku keskkonda, kasutades standarditud tehnikaid, ning annavad oma avastustest teada Interneti vahendusel. Õpilaste andmeid kasutatakse planeedi olukorra visualiseerimiseks <i>on-line</i>-kaartide ja graafikute abil.</p> <p>GLOBE'i eesmärk on:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) suurendada keskkonnateadlikkust kogu maailmas; 2) täiustada Maa teaduslikku käsitust; 3) pakkuda õpilastele praktilist võimalust arendada oma oskusi loodusteaduse, geograafia, kodanikuõpetuse, matemaatika ja IKT vallas. <p>Programm hõlmab nelja peamist valdkonda: ilmastik, vesi, pinnas ja mullad. Kõik allikad on vabalt kättesaadavad veebilehel http://www.globe.gov/. Eestikeelseid materjale vt www.globe.ee.</p>	<p>5.–12. klassi õpilased teevad keskkonnamõõtmisi kooli ümbruses, saavad tulemused Interneti kaudu ülemaailmsesse GLOBE'i andmebaasi, kasutavad neid andmeid ning Internetist saadavaid õppematerjale õppes. Keskkonnamõõtmisi tehakse rangelt teaduslike standardite alusel. Teadlased kasutavad õpilaste kogutud andmeid, et täiustada oma arusaamist globaalsest keskkonnast. Õpilased saavad teadlastelt tagasisidet nende esitatud andmete väärtuslikkuse kohta.</p>
Foorumid	
<p>Kui õpilastele on antud keeruline ülesanne, küsivad nad sageli nõu foorumitest, nt kust leida vajalikku teavet või inimest, kes oleks valmis seletama arusaamatuks jäänud mõistest.</p> <p>Foorumi leidmiseks võib Interneti otsingumootoris sisestada sõna <i>forum</i> ja mingi ajaloooteema või sõnad <i>geography</i>, <i>plumbing</i>, <i>climate change</i>, <i>globalization</i> jne. Õpilased saavad foorumites elavalt vestelda oma klassikaaslaste ja teiste maade elanikega. Kodutööna esitavad nad printitud mõttevahetuse.</p> <p>http://www.plbg.com/ – sait laseb inimestel esitada praktilisi küsimusi koduste torumurede kohta ja neile vastuseid saada. Samasuguseid saite on eri keeltes. Nende leidmiseks on vaja sisestada Interneti otsingumootoris vastavas keeles <i>forum</i> (inglise keeles nt <i>forum</i>) ja teemakohane võtmesõna <i>sanitaartehnilised tööd (plumbing)</i>.</p> <p>http://www.simaqianstudio.com/forum/index.php?act=home/ – sait võimaldab õpilastel arutada eri ajaloooteemasid. Klõpsates foorumi pealkirjade kõrval olevatele leheküljenumbritele, leiab palju abistavat ajaloooteavet.</p> <p>Eestikeelseid foorumeid:</p> <p>http://foorum.veg.ee/ – taimetoitlaste foorum</p> <p>http://www.floorball.ee/foorum – Eesti saalihoki suhtlusfoorum</p> <p>http://kodusoe.ee/foorum/ – pottseppade foorum</p> <p>http://elektrik.pri.ee/modules/newbb/ – elektrikute foorum</p> <p>http://www.beebiweb.ee</p> <p>http://foorum.fotod.ee/</p> <p>http://www.trummar.com/foorum/index.php – Eesti trummarite foorum</p> <p>http://foorum.kass.ee/ – kassisõprade foorum</p> <p>http://www.ulme.ee/foorum</p> <p>http://foorum.kipper.ee/ – Eesti väikelaevnike foorum</p> <p>http://www.autor.ee</p>	<p>Torutööde kohta sisaldab eestikeelne materjal ainult reklaami. Lugesed õmblemise foorumit, võivad kutsekooliõpilased rühmitada teemasid (nt esimesed 50) või küsimusi selle järgi, kas nõuandja peaks olema asjatundja või on tegemist algtõdedega, mis tuleks põhikoolis selgeks saada. Õpilased võivad ka ise mõnele küsimusele vastuse sõnastada ning foorumis esitatud vastuseid hinnata, lähtudes arusaadavuse, asjatundlikkuse vm kriteeriumist.</p> <p>Ajaloofoorumis võiksid õpilased printida teatud teema arutelu ning seda analüüsida. Nad võivad ette valmistada ja maha pidada sellekohase e-debati. Õpilased võivad oma debati printida ning analüüsida seda tunnis eneseväljenduse selguse, faktitäpsuse ja loogika seisukohast.</p>

Sidemete loomise õppimise viisid	Näidistegevused/-projektid
FACEBOOK™, RATE™, ORKUT™	
<p>http://www.facebook.com/; www.rate.ee; www.orkut.com – nende portaalide kaudu saavad kasutajad end tutvustada, panna üles fotosid ning saata ja saada sõnumeid. See, mida enese kohta on kirja pandud, on kohe kättesaadav üldjuhul kogu maailmas ja elab oma elu edasi isegi pärast kustutamist. Kui aitate õpilastel end võõrkeeles esitleda, hakkavad nad mõtlema oma kuvandile. Õpilasi saab suunata selle poole, et nad teeksid uute tehnoloogiate vahendusel suheldes mõistlikke valikuid (nt kuidas end avalikus ruumis esitleda).</p>	<p>Õpilased võivad portaali panna enesekirjelduse. Seejärel võivad nad analüüsida, millise mulje see võiks jätta võimalikule tööandjale. Järgmine samm võib olla elulookirjelduse kirjutamise õppimine.</p>

Partnerlusprojektidega võib kaasneda õpilasvahetus. See on nii õpilastele kui ka õpetajatele suurepärase võimalus rakendada oma keele- ja aineteadmisi. Õpilasvahetus aitab õpilasi motiveerida, parandada õpilaste ja õpetajate üksteisemõistmist ning panna aluse pikaajalisele sõprusele.

Ei maksa arvata, et keeleõppe seisukohast on kõige parem korraldada õpilasvahetusi sellise maa koolidega, kus LAK-õppe keel on riigikeel või muidu emakeelena laialt levinud. Palju edukaid õpilasvahetusi on olnud maade vahel, millest kummaski ei räägita LAK-õppe keelt emakeelena. Näiteks saavad prantsuse keeles õppivad Rootsi ja Slovakkia õpilased väga edukalt kasutada seda keelt omavahelises suhtluses. Kui mõlemad pooled suhtlevad võõrkeeles, loob see võrdsemad tingimused.

Vahetusprogrammide korraldamine on aeganõudev ja kulukas. Korraliku ettevalmistuse ja struktuurita võivad õpilasvahetused sarnaneda pigem ekskursiooni kui hariva, partnerlust edendava ülesandega. Partnerlus nõuab üksteise tundmaõppimist ja millegi uue ühiselt loomist. Kui selleks ei leita aega, võivad vahetused isegi kinnistada negatiivseid stereotüüpe, selmet süvendada mõistmist. Anname mõned soovitusel õpilasvahetuste korraldamiseks.

Vahetuse korraldamine

Tehke	Ärge tehke
<ul style="list-style-type: none"> • Leppige partnerkooliga kokku eesmärkides. • Leppige kokku õpilaste valiku kriteeriumid. • Laske õpilastel kanda kandideerimisavaldusele oma pere kontaktandmed, allergiad ja muu asjakohane tervise teave, toitumisnõuded, huvid ning väärtushinnangud. • Õppige koos õpilastega tundma nende külastatavat kogukonda (kirjade ja videote vahetamise teel). • Rääkige õpilastega sellest, millist käitumist nad eeldaksid külaliselt omas kodus, rõivastest ja liiga paljude kenade rõivaste kaasavõtmise negatiivsetest kõrvalmõjudest ning toimetulemisest ootamatute roogade ja tavadega. • Leppige õpilastega kokku käitumiskoodeks ning allkirjastage see ühiselt (ka õpetaja annab oma allkirja). • Paluge lastevanematel allkirjastada nõusolek. Kohtuge vanematega plaanide ja murede arutamiseks, laske vanematel rääkida oma hirmudest. Selgitage järelevaataja kohustusi ja seda, et ta ei suuda 24 tundi ööpäevas 30 õpilasel silma peal hoida. Paluge vanemaid, et nad ei laseks vahetuses osaleda lapsi, kellel on illegaalsete ainete tarvitamise kahtlus (noorte täiskasvanute puhul on oluline läbi arutada illegaalsete mõnuainete teema; selleks võib abi olla rollimängust või eri stsenaariumide ja lahenduste läbiarutamisest). • Tehke kindlaks, kas teie võõrustaja annab teile nimekirja kõigi õpilaste kodutelefonide ja võimaluse korral ka taskutelefonide numbritega. • Rõhutage, et te lähete rühmana ja peate üksteist toetama. • Andke ka partnerkoolile teada, et soovite veeta tunni päevas enda õpilastega. (Selle aja jooksul istuge ringis ning laske igaühel jutustada, mis sujub kenasti ja mis mitte. Kui rühmal on ühiseid muresid, arutage need läbi ja pakkuge lahendusi.) • Korraldage kohapeal üritusi, mis nõuavad koostööd ja võimaldavad kahel õpilasarühmal midagi ühiselt ära teha. • Arutage eesmärgid ja soovitud õpitulemused õpilastega läbi. • Leppige partneri ja oma õpilastega kokku, mis keelt ja kus kasutatakse. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ärge eeldage, et teie partneril on samad eesmärgid, kohustused ja väärtushinnangud (abiks on dialoog ja põhjalik ettevalmistus). • Ärge pange poisse ja tüdrukuid teineteise juurde elama (vahetus on piisavalt keerukas ettevõtmine ka ilma pimekohtingu aspektita). • Ärge unustage rääkimast õpilastega keelekasutusest, nagu kõnetempo alandamine ja slängisõnade vältimine. • Ärge üritage partnerkooli üle trumbata, pakkudes oma kogukonnas märksa rikkalikumat programmi, kui on võimalik korraldada teie rühmale nende omas. • Ärge unustage arvestada oma partnerkogukonna majandusolusid ning mõne õpetaja vajadust õpetada täiskoormusega. • Ärge pöörake keeleõppele rohkem tähelepanu kui suhetele. • Ärge unustage õpetada oma õpilastele igapäevakeelt, sh slängi, millega nad suure tõenäosusega kokku puutuvad.

Rahvusvahelised projektid ei pea olema ulatuslikud ega aeganõudvad. Ka piiratud ulatusega projektid võivad olla väga kasulikud. Alustada võib projektidest, mis kokkusaamist ei nõuagi. Näiteks võivad kahe riigi õpilased võrrelda oma ühiskonna ja elu kümme aspekti. Esmalt täidavad õpilased viieliikmelistes rühmades tabeli teise riigi ühiskonna kohta. Iga õpilane rühmas vastutab selle ühiskonna kahe aspekti eest, nt kirjeldatakse haridust ja elektrienergiat. Uuritavad teemad võivad olla majandus, toit, transport, rõivad, taimestik, kliima, kodud, tervishoid, tavad, keeled, arhitektuur,

soorollid, ühiskonnaelu ja usk. Edasi vahetavad kummagi riigi õpilased täidetud tabelid omavahel. Võib korraldada erinevaid ainespetsiifilisi analüüse ja arutelusid. Kõige lihtsamal tasandil selgitab kumbki pool teisele, millega partner nende arvates hästi hakkama sai ja mida uut nad enda ühiskonna kohta teada said. Võib esitada vastuväiteid ja neid arutada.

Kui mõlemad pooled on tabelid lõplikult täitnud, võiksid nad koos uurida mingit kolmandat ühiskonda. Nad võivad virtuaalselt reisida mõnesse võõrriiki, näiteks India külasse, ning oma ühiskondi sellega võrrelda (<http://virtualvillage.wesleyan.edu/>). Selle kodulehe leidmiseks sisestasime Interneti otsingumootorisse *virtual village India*.

Kategooria	Minu ühiskond	Partneri ühiskond	India ühiskond
Majandus			
Toit			
Arhitektuur			
...			

Üleilmse tähtsusega uudiseid saab kasutada aine- ja keeleõppes kriitilise mõtlemise arendamiseks eri vaatepunktide üle arutlemise kaudu, erinevate huvide ja/või loogika mõistmiseks. Ei möödu peagu päevagi, mil mõni uudis ei vallutaks kogu maailma ajalehtede esikülgi. 2007. aastal asetasid Vene teadlased oma riigi lipu Põhja-Jäämere põhja. Tegu oli esimese korraga, kui keegi jõudis selle veekogu põhjani. See oli suur saavutus. Kuna paljud riigid tõlgendasid seda sümboolset akti nõnda, et Venemaa peab suurt osa Põhja-Jäämerest enda alaks, tekitas see palju vastakaid arvamusi. Selle näite puhul saaksid inglise keeles õppivad õpilased uurida eri maade ajalehtede artikleid, nagu China Daily, Venemaa Moscow Times, Kanada Globe and Mail, Ameerika New York Times, Tšiili Santiago Times ning The Australian. Paljude ajalehtede veebiväljaannetele pääseb tasuta ligi. Vene, prantsuse, hiina või mõnes muus keeles õppivad LAK-õppe õpilased võivad kasutada vastavas keeles kogu maailmas väljaantavaid ajalehti.⁴⁶

Sissejuhatava harjutusena võib õpilastele anda hulga pealkirju sihtkeelsetest ajalehtedest. Loetelu võiks sisaldada kohaliku ajalehe kaht pealkirja õpilaste emakeeles. (Keelte segamine aitab kujundada teabe otsimise harjumust eri keeltes.) Õpilased võivad reastada need pealkirjad alates kõige emotsionaalsemast või faktitruumast kuni kõige vähem emotsionaalse või faktiliseni. Seejärel analüüsitakse artikleid. Õpilased otsivad need artiklid kas ise välja või annab õpetaja neile koopiad. Seejärel keskendutakse artiklite keelele ja sisule. Harjutus sobib nelja- kuni viieliikmelistele rühmadele.

⁴⁶ Eri linnades ja erinevale lugejaskonnale mõeldud eestikeelsed lehed võivad aidata näha üht küsimust mitmest vaatevinklist. Erinevad Eesti väljaanded kasutavad ka erinevaid keeleregistreid, mida annab tunnis analüüsida. Interneti teel on ka kättesaadav Kanadas välja antud Eesti Elu (<http://www.eesti.ca/main.php>).

Analüüsitav teave						
Ajaleht	Kirja suurus ja pealkirja toon	5–10 kasutatud omadussõna	5–10 muud hinnangulise alatooniga sõna	Väljendatud arvamuste loetelu	Esitatud faktide loetelu	Kas esindatud on eri vaateid? Jah/ei
<i>The Australian</i>						
<i>China Daily</i>						
<i>Globe and Mail</i>						
<i>Moscow Times</i>						
<i>Santiago Times</i>						

Järelduste tegemine			
Ajaleht	Kas on faktitruu? Jah/ei	Mida peab lugeja veel teadma?	Kelle huvides artikkel on?
<i>The Australian</i>			
<i>China Daily</i>			
<i>Globe and Mail</i>			
<i>Moscow Times</i>			
<i>Santiago Times</i>			

Võib luua seoseid geograafiateadmistega Venemaa, Arktika, Antarktika või kliima kohta, seoseid riikide ajaloo ja ekspansioonipoliitikaga. Seejärel võib analüüsida Venemaa sammu võimalikke tagajärgi rahvusvahelistele suhetele, keskkonnale või rahvusvahelistele organisatsioonidele. Seda laadi ülesanne võib sobida ka keeletundi, mille teema on meediapädevus. Õpilased võivad analüüsida, kes kontrollib teabe avaldamist ja levikut.

Rokkontserti käsitleva artikli lugemise järel võib õpilastele anda ülesande kirjutada samal teemal, aga teabe edastaja on teise muusikaajakirja omanik, kohalike elanike organisatsioon või politseijaoskond. Neid artikleid võib omakorda analüüsida, arutades erapooliku kajastamise ohte.

Matemaatikas saab luua seoseid mitmete riiklike ja rahvusvaheliste statistikatega. Oskus statistikat kasutada ning andmeid interpreteerida on väärtuslik nii koolitöös kui ka elukutsevalikul.

Õpilased võivad koostada näiteks diagrammi tuberkuloosi ja teiste nakkushaiguste leviku kohta. Nad võivad kindlaks teha riigi tööealiste elanike osakaalu, kes toetavad ühiskonna nooremaid ja vanemaid liikmeid. Seda nimetatakse sõltuvusmääraks, mida

arvutatakse valemiga

$$\text{sõltuvusmäär} = \frac{(\% \text{ alla } 15) + (\% \text{ üle } 65) \times 100}{\% \text{ 15 ja 64 vahel}}$$

Eri riikide elanike ealise jaotuvuse leidmiseks võib Interneti otsingumootorisse sisestada *world factbook* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>) ning uurida riikide demograafilisi andmeid. Aastal 2007 oli 34% Kambodža elanikkonnast 14aastased või nooremad ning 3,6% 65 või vanemad. Seega on Kambodža sõltuvusmäär

$$\frac{34 + 3,6}{62,4} \times 100 = 39,7\%$$

Õpilased võivad kindlaks teha ja analüüsida nii enda riigi kui ka naaberriikide ja majanduskonkurentsi pakkuvate piirkondade sõltuvusmäära. Võib teha pikaajalisi ennustusi ning analüüsida võimalikke tagajärgi.

Eesti kohta käiv statistiline andmestik on kättesaadav aadressil <http://www.stat.ee>. Samal kodulehel on õpilaste jaoks loodud nn koolinurk (<http://www.stat.ee/files/koolinurk>), kus avaldatu on mõeldud eelkõige gümnaasiumiõpilasele, kuid ka õpetajale. Koolinurga eesmärk on aidata õpilastel statistikat paremini mõista ja kasutada. Siit leiab nii valiku aastastatistika kui ka taustinfot statistika koostamise ja Statistikaameti kohta. Seletatud on peamiste statistiliste näitajate sisu ning statistika põhimeetodeid ja -mõisteid.⁴⁷

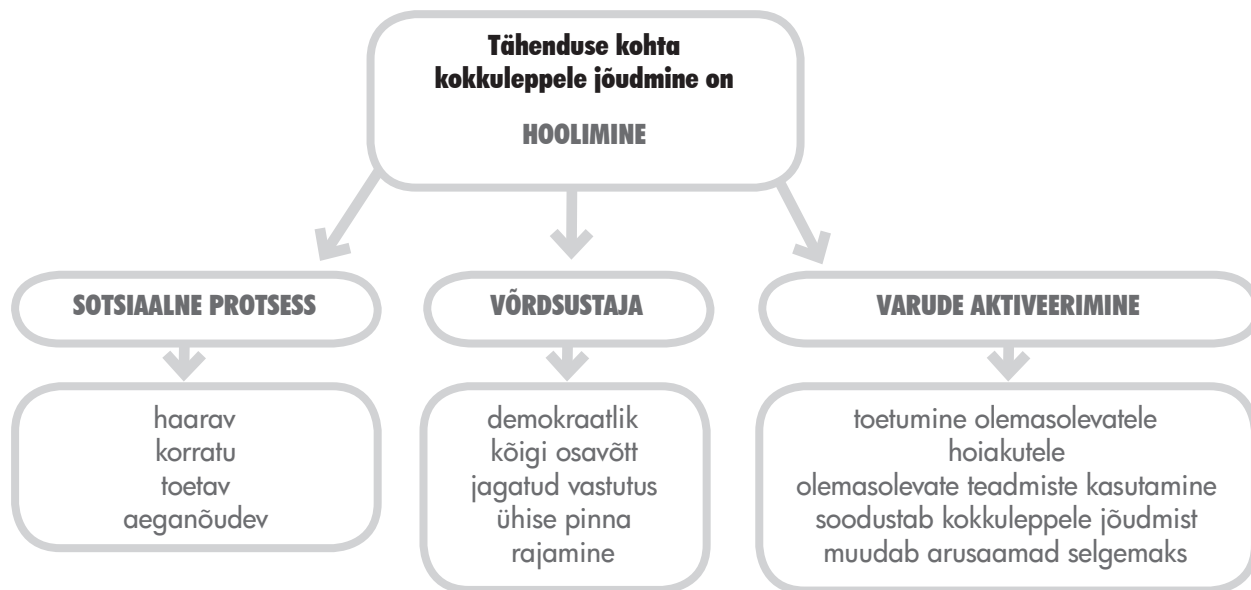
Ajalootunnis võib virtuaalselt käia erinevais ajaloolistes paikades. Nende leidmiseks sisestatakse Interneti otsingumootorisse *virtual tour historical site* või konkreetsemalt *virtual tour ancient Egypt*. Näiteks saab Hiina ja Egiptuse ajaloolistes paikades virtuaalselt käia, nii et õpilased vaatavad tekstiga varustatud slaide ja videoid. Selgitavad tekstid on enamasti lihtsas keeles ning seega on need LAK-õppe õpilaste jaoks ideaalsed. Õpilased võivad kodus olles rännata eri paikades ja tuua tundi huvitavaid näitlikke materjale või saata õpetajale e-kirja faktidega Egiptuse eluolu kohta aastal 200 eKr. Fakte võib olla näiteks Egiptuse valitsemise, majanduse, usu ja pereelu kohta.

Võimalusi on lõputult. Uute tehnoloogiate selgeks õppimisest olulisem on anda õpilastele võimalus neid kasutada ning laia maailmaga suhelda. Õpilaste teadlikkuse

⁴⁷ Koolinurk annab aastastatistika põhjal ülevaate Eesti ja teiste riikide majandusest ning sotsiaalelust. Eesti andmed on esitatud riigi kohta tervikuna ja maakondade kaupa. Eraldi on 15–24aastasi noori käsitlev statistika. Ülevaate 2000. aasta rahva ja eluruumide loendusest annab rubriik „Rahvaloendusest”. Selgitusi statistiliste näitajate arvestamisest, nende seaduslikust või ajaloolisest taustast, korraldusküljest või probleemidest jagatakse rubriigis „Abiks statistika mõistmisel”. Samas on ka sõnastik peamiste statistiliste näitajate mõistete ja definitsioonidega. Lühülevaate Eesti statistika ajaloost, statistika tegemisest ja avaldamisest ning avaliku andmebaasi kasutamisest leiab rubriigist „Statistikaametist”. Koolinurga peamised rubriigid on pidevalt nähtavad ja valitavad vasakus aknas. Sealt saab avada ka sõnastikku, linkide kogu, keskmisi arvutatavat ja visuaalset kujutatavat kalkulaatorit ning koolinurgas pakutava materjali ülevaadet sisukorrana. Lisaks on link kõige aktuaalsemaid ja täielikumaid andmeid sisaldavale statistika andmebaasile ning Statistikaameti veebilehe avalehele.

suurendamine maailma valitsevatest seostest, võimaluste loomine välisriikide elanikega suhtlemiseks ning selleks õpilastele tuttavate tehnoloogiate kasutamine aitavad muuta õppe elulähedasemaks, tõhusamaks ja nauditavamaks.

Tähenduste tähtsustamine

Tähendusloome on sotsiaalne protsess: me konstrueerime tähendust ühiselt suhtluse kaudu. Alles siis, kui oleme teavet koos teistega arutanud ning kasutanud, omandab see üksikisikute ja rühmade jaoks kollektiivse tähenduse. Antropoloog Lawrence Rosen on nimetanud seda protsessi „tegelikkuse läbirääkimisteks”.

Koolitöös kujutab tähenduse kokkuleppimine protsessi, mille vältel õpilased ja õpetajad püüavad anda üksteisele edasi teavet, mõtteid ja arvamusi viisil, mis loob ühise arusaama edastatavast. Sageli sõnastab üks inimene selleks ümber teise inimese öeldu, tuues esile erisused ning kinnitades fakte, arvamusi, mõtteid jne.

Ainetundides on ainesisu kasutamine olulisem kui täislausetes kõnelemine. Lühikesed fraasid võivad hõlbustada tähenduse kokkuleppimist. See kehtib nii õpetaja kui ka õpilase kohta. Vahetu tegevusega seotud väljendid, näiteks juhised ja nende järgi toimimine, jäävad meelde kergemini kui pikalevenivad väited. Kui ainesisu on keele põhielementide najal omandatud, saab hakata kasvatama keele- ja aineteadmisi.

Tähenduse kokkuleppimise strateegiad töötavad kahel tasandil. Esiteks püütakse jõuda ühistele arusaamadele, teiseks neid arusaamu edasi arendada. Võtete hulka kuuluvad järgmised:

Ühistähenduste suretajad:

- ärrituse tundmine/
väljanäitamine, kui keegi palub selgitusi
- kaitsepositsioonile asumine enda vaadete suhtes
- jah-/ei-küsimuste esitamine

- 1) õpilased võtavad kokku olulised punktid;
- 2) julgustatakse selgitusi küsima;
- 3) kuulatakse isiklikke tõlgendusi;
- 4) kasutatakse vaba assotsiatsiooni, et esitataks isiklikke arvamusi/arusaamu;
- 5) tunnustatakse riskimist;
- 6) antakse definitsioone;
- 7) kasutatakse sünonüüme;
- 8) sõnastatakse ümber lauseid, tekste jne;
- 9) kirjutatakse võtmesõnad tahvlile;
- 10) kasutatakse žeste ja miimikat;
- 11) aeglustatakse kõnet;
- 12) kasutatakse pilte, näitvahendeid ja selgitusi;
- 13) õpilased sooritavad õpitavate sõnadega seotud toiminguid;
- 14) juhiseid antakse ükshaaval ning enne järgmise andmist tehakse kindlaks, kas iga juhust järgitakse;
- 15) arendatakse edasi katset või projekti;
- 16) õpilased joonistavad teemat kokkuvõtvaid skeeme või pilte;
- 17) analüüsitakse õpilaste joonistusi ja skeeme;
- 18) teemat käsitletakse eri vaatevinklitest.

Tähenduse kokkuleppimine paarides

Õpilasel A on joonistus ja õpilasel B on tühi paberileht. Õpilane A kirjeldab õpilasele B suusõnal, mida on joonistusel kujutatud. Õpilane B joonistab pildi A juhtnööride järgi. Lõpuks tehakse järeldusi selle kohta, kuidas parandada suhtlust. Õpilased A ja B vahetavad rollid. Teine variant on, et kahel õpilasel on ühesugune pilt, millele nad teevad seitse muudatust, näitamata või ütlemata neid teineteisele. Õpilane A kirjeldab oma muudatusi õpilasele B, kes püüab need pildile kanda, ning vastupidi.

Matemaatika

Joonistus koosneb matemaatilistest kujunditest, nt nelinurkadest, mille kohal on kolm ringi, jne. Täpsed mõõtmised, nagu pindala, ümbermõõt, pikkus, laius ja sügavus, võivad olla antud.

Kunstiõpetus või psühholoogia

Ühe riigi õpilane kirjeldab e-kirja teel teise riigi õpilasele mõnd oma riigis tuntud maali ning vastupidi. Tulemused skannitakse arvutisse või pildistatakse digitaalselt ning vahetatakse omavahel. Õpilased annavad lisajuhendeid lõpptulemuse parandamiseks. Lõpuks vahetatakse omavahel originaalmaalide pilte. Õpilased võivad seejärel analüüsida maalides väljenduvaid meeleolusid ja suhteid.

Loodusteadus või bioloogia

Üks õpilane vaatab proovi mikroskoobiga ning kirjeldab seda teisele.

Tähenduse kokkuleppimine ei tähenda alati keele lihtsustamist. Kuigi on arukas alustada teadusliku mõiste selgitamist argikeeles, on see üksnes pikema protsessi algus. Õpilased vajavad erialasõnavara, et selgitada asju, mõista kõrgema tasandi mõtlemist nõudvaid tekste, suhelda tööasjus ning lugeda teaduskirjandust. Neile tuleb anda võimalus väljendada ainesisu sobival keeletasemel.

Soovitus kokkuleppe saavutamiseks

Teabevahetus pakub tähenduse kohta kokkuleppele jõudmiseks rohkem võimalusi kui üldine arutelu. Miks? Sest konkreetse teabe edastamine nõuab suuremat täpsust.

Kui õpilased on tähenduses kokku leppinud, saavad nad üksteist aidata, pannes esmalt kirja mõne oma mõtte selle mõiste või nähtuse kohta. Seejärel jagavad nad rühmades oma mõtteid ja ühtlustavad arusaamu. Õpetaja sekkub rühmatöösse üksnes selleks, et hoida õpilased õigel rajal, või juhul, kui õpilased satuvad kokku tõsiste raskustega või vajavad keeleabi. Lõpuks jagavad rühmad teavet klassiga ning püüavad jõuda ühtsele arusaamale.

Ühisprojektid, nagu reklaamide loomine, ajaveebid, demonstratsioonid, skeemid, pealkirjadega diagrammid ja pildid, pannood, plakatid, teaduskatsed ning õpitut kokkuvõtavad ajateljed, aitavad õpetajal ja õpilastel mõista ainesisu tuuma. Need ülesanded aitavad kujundada ka ainesisu väljendamiseks ja arutamiseks vajalikku keelepädevust.

Õpilased võivad analüüsida helisalvestisi oma paaristööst, kus nad püüdsid tähenduses kokku leppida. Näiteks on paarilistel pildid, mis erinevad vähesel määral. Pilte teineteisele ei näidata. Ülesanne on kõne vahendusel kindlaks teha, mis osas pildid erinevad. Hiljem kuulavad paarilised salvestist ja tuvastavad momendid, kus neil oli raskusi, et oma mõtteid edastada või paarilisest aru saada. Siis arutletakse selle üle, kuidas võinuks kiiremini ja paremini üksteist mõista. Õpilased ütlevad, mida nad edaspidi suhtluse parandamiseks teeksid. Harjutust korratakse seejärel uute paaridega ning hiljem analüüsivad õpilased helisalvestiste põhjal oma edusamme.

Kirjeldatud tegevused võimaldavad õpilastel kogetut äärmiselt individualiseeritult analüüsida. Riikidevaheliste projektide puhul võib seda harjutust teha ka e-posti või tekstisõnumite vahendusel.

Ainesisu tähenduse kokkuleppimine võib emotsionaalsel tasandil olla ühtaegu põnev ja ähvardav. Õppimine mõjutab meie maailmavaadet. Kui meie vaated muutuvad, muutume ühtlasi inimestena. Sestap on tähenduse kokkuleppimine tugevalt seotud hoiakute muutumisega.

Tähenduse kokkuleppimise juurde kuulub pidev hindamine, kas õpilased on sellest asjast aru saanud ja kuidas nad mingisse ülesandesse suhtuvad. Tagasiside saamine õpilastelt ei ole aga alati lihtne. Pelk küsimine, kas kõik saavad aru, ei ole üldiselt tõhus.

Õpetaja võib mingil ajal tunnis paluda õpilastel kirjutada paberilehele numbri ühest viieni. Number üks tähendab, et õpilane saab käsitledavast teemast aru, samas kui number viis tähendab, et ta on järje täielikult kaotanud. Vahepealsed numbrid viitavad mõistmise eri astmetele. Paberilehed numbritega on anonüümsed. Üks õpilane võib tulemused kiiresti tabelisse kanda. Teine võimalus saada arusaamise kohta tagasisidet on nn aatomi jagamine, millest on iseäranis palju abi hoiakute kindlakstegemisel. Seda võtet on kirjeldatud 3. peatükis lk 95.

Tähenduse kokkuleppimine aitab üle saada pettekujutelmast, et õpilased on valmis uut materjali omandama, et nad saavad teemast aru. Õpilaste võime uusi keele- ja aineteadmisi selgitada, ümber sõnastada ja tähenduslikus kontekstis kasutada annab tunnistust sellest, et nad on õpitud mõistnud ning suudavad seda rakendada. Harjumus tähenduse kohta kokkuleppele jõuda aitab õpilastel võtta endale vastutust oma õppetegevuse eest. Õpilased kasutavad õpetajat ja teisi õpilasi suurema tõenäosusega teabeallikatena ega lepi usutavasti sellega, kui nad asjast aru ei saa. Nad õpivad oma õppetegevust ohjama ning nõuavad selgust, et saaksid rajal püsida.

Aidake õpilastel end aidata

Õpioskuste kujundamine on viimane selles raamatus eraldi kirjeldatav LAK-õppe komponent. Õpioskused on meie õppevõime parandamise vahendid. Ühest küljest kuulub õpioskuste kujundamine igasuguse hea õppepraktika juurde, teisest küljest mängib see LAK-õppes väga olulist rolli.

Enda õppetegevuse korraldamise õppimine on õppima õppimine. Hea näide selle kohta pärineb ühest Montreali LAK-õppe programmist, kus õpilastel lasti määrata oma õppeeesmärgid, valida välja neid huvitavad tegevused ning liikuda edasi endale sobivas tempos. Need õpilased võtsid endale suurema vastutuse oma õppetegevuse eest, kui see on tavapärase õpetajakeskses klassis.

Kui võrreldi võõrkeele omandamise määra Montreali õpilasekeskses LAK-õppe programmis, kus 40% õppest toimus võõrkeeles, ning sama linna õpetajakeskses programmis, kus võõrkeeles oli 80% õppest, ilmnes, et õpilaste tulemused olid mõlemal juhul peaaegu samad. Kuigi õpilasekeskses programmis osalevad õpilased õppisid võõrkeele vahendusel kaks korda vähem, said nad niisama palju punkte suulistes ja kuulamiskatsetes ning peaaegu sama palju punkte lugemis- ja kirjutamiskatsetes (Genesee 2005, viidatud Stevens 1983 kaudu).

Kuidas veenda õpilasi arendama oma õpioskusi? Kuidas innustada õpilasi ohjama oma õppetegevust? Paljud eelmistes peatükkides käsitletud võtted ja meetodid toetavad õpilasi selle vastutuse võtmisel, ent mõnikord on nende võtete ja meetodite toimimiseks vaja üht lihtsat katalüsaatorit. Üks võimalus on panna õpilased analüüsima oma mõttelaadi. Kas neil on nn arenev mõttelaad, nagu on seda nimetanud Carol Dweck (Stanfordi Ülikool), või pigem nn kinnistunud mõttelaad? Kas nad peavad oma intelligentsustaset muutumatuks või sarnaneb intelligentsus pigem lihasega, mida saab treenida ja tugevdada?

Õpilastel võib paluda otsida Internetist teavet mõiste *mõttelaad* (*mindset*) kohta ja

kogutud teabe alusel analüüsida enda mõttelaadi. Teine võimalus on paluda neil vastata järgmistele küsimustele ning tuua näiteid oma elust, kus nad on reageerinud kas kinnistunud või arenevale mõttelaadile omaselt.

Kuidas sa end tunnend ja mida teed,

- *kui seisad silmitsi probleemi või takistusega?*
- *kui sind kritiseeritakse?*
- *kui seisad silmitsi katsumusega?*
- *kui sinult nõutakse suurt pingutust?*
- *kui keegi teine saavutab edu?*

Ülesande võib teha kirjalikult või rühmades. Õpilased võivad kirjeldada asjakohaseid olukordi oma elust, analüüsida nende tegude tagajärgi ja teha järeldusi. Nad tulevad ülesandega paremini kaasa, kui õpetaja võtab eneseanalüüsist osa ning jagab oma isikliku arengu lugu. Järgmiste kuude vältel tuleks õpilasi aeg-ajalt suunata olukordi vaatlema eri vaatepunktidest, nt kuidas toimiks selles olukorras areneva või kinnistunud mõttelaadiga inimene.

Õpioskused aitavad üle saada takistustest, probleemidest, kriitikast ja kadedusest ning toime tulla proovikividega. Järgnevad soovitused on seotud tunnete, lugemise, kirjutamise ja õppimise korraldamise õpioskustega. Neid soovitusi võib kohandada sõltuvalt kooliastmest. Õpioskuste arendamine ning tunnete parem häälestamine ja õppimise korraldamine on tähtsad teemad igas eluetapis.

Soovitusi võib õpilastele jagada üksikhaaval. Soovituste omaksvõtmist soodustab, kui õpilased toovad näiteid oma elu olukordade kohta, kus nad on mõnd neist soovitustest rakendanud või pidanud rakendama. Arutleda võib paarides, rühmades või terve klassiga. Pöördudes tagasi areneva ja kinnistunud mõttelaadi eristuse juurde, võivad õpilased teha järeldusi valikute kohta, mida nad on teinud ja kavatsevad teha tulevikus.

Kümme nõuannet õpilastele: tunnetega toimetulek LAK-õppes

Ära naera teiste keelevigade üle. Teised kohtlevad sind tõenäoliselt samamoodi, nagu sina neid. Kui keegi unustab selle reegli ja naeruvääristab sind, tuleta talle kokkulepet meelde. Õppida ei saa eksimata.

Lepi mõningase hämmingu ja pingega. See on õppimise loomulik osa. Sa ei pea kõigest aru saama.

Ole iseenda parim sõber. Ära lase häälel enda peas sulgeda sind enesekriitika nõiaringi, kui edusammud pole kiired tulema. Tee kindlaks, et sinu eesmärgid on saavutatavad, pühendu õppimisele ning premeeri end väikeste

edusammude eest. Seejärel luba endale puhkust. Pööra tähelepanu millelegi muule, nagu sportimine, sõpradega vestlemine või lugemine.

Pea päevikut, et oma enesekindlust suurendada ning end analüüsida. Kirjuta sellest, mida tunned koolitundides ja õppimise ajal. Püüa jõuda selgusele, mis neid tundeid tekitab. Mis võiks sinu kindlustunnet suurendada ning luua õppetöö jaoks parema õhkkonna?

Koosta isiklik sõnaraamat sõnadest ja fraasidest, mida kasutad tunnetest rääkides ning neid analüüsid. See annab sulle kätte oma tunnetest rääkimise ja kirjutamise vahendid ning aitab sul emotsioone paremini talitseda ja neist õppida ning suunata oma õppimist üldiselt.

Jälgi ennast. Märki üles tegevused ja suhtluse liigid, mis tekitavad sinus pingeid või mis muudavad su enesekindlaks ja rahulikuks. Tee kindlaks sulle sobivad õpistiilid. Anna õpetajale teada, millised õppetegevused muudavad õppimise sinu jaoks raskemaks või lihtsamaks.

Tunnis mingit probleemi arutades **alusta lauset fraasiga „Mulle tundub ...“**. Lause alustamine sõnaga *sina* võib mõjuda süüdistusena. Selmet öelda „Sa eksid“, ütle: „Mulle tundub teisiti.“

Küsi rohkem kui üht arvamust. Kuula tähelepanelikult sinu omast erinevaid seisukohti.

Usalda oma tundeid. Kui sa tunned sügaval sisimas, et miski ei ole õige, on sul tõenäoliselt õigus. Kui keegi avaldab sulle survet ja sa ei suuda oma vastuseisu loogiliselt põhjendada, võid alati öelda: „Mul on selle suhtes halb tunne.“

Leia iga päev aega vaikuseks (ilma teleri, muusika, Internetita). Teisisõnu, tõkesta uue teabe juurdevool mõneks minutiks. See aitab välja lülitada sinu peas oleva müra. See tähendab ka puhkamist LAK-õppe keelest.

Mõtteid päeviku jaoks

Ma imetlen ... (inimese nimi). Keerulistes olukordades ta ...

Ma tunnen end tunnis kõige kindlamini, kui ...

Ma õpin paremini, kui ...

Mul tekib tunnis stress, kui ...

Kui ma õpin, siis näeks ja kuuleks kärbes seinal ...

Kui olen ärritunud, mõtlen ... / räägin ... / püüan ... / otsin ... / liigun edasi ...

Kui ma ei suuda leida õiget sõna LAK-õppe keeles, ...

Premeerin end keeleõppe edusammude eest ...

Premeerin end aineõppe edusammude eest ...

Kirjutamine erineb rääkimisest selle poolest, et selle tulemus on püsivam. Kuigi mõned kirjutamise liigid, nagu tekstisõnumite ja e-kirjade saatmine, sarnanevad paljuski suulise kõnega, nõuab enamik kirjutamise vorme kõrgema taseme oskusi. Paljud

õpilased pelgavad kirjutamist. LAK-õppe õpilastele muutub võõrkeeles kirjutades vigade vältimine mõnikord kinnisideeks. Sel juhul hoiduvad nad keele ja ainesisuga riskimisest ning katsetamisest. Nad kipuvad jääma tuttavatesse raamidesse, kasutades üksnes kätteharjunud keelemudeleid. Eksimishirm on tugevam kui soov väljendada kõrgema tasandi mõtlemist. Loomekriis ei ole ainult kuulsate kirjanike probleem. Enesekindluse kujunemiseks ja kirjutamiseks vajalike meetodite omandamiseks peavad õpilased saama teadlikuks kirjutamisest kui protsessist ning selle tehnikatest. Nad vajavad ka keeletuge.

Kirjutamine ei ole osa vaistlikust keelekasutusest. See on emakeeles õpitud protsess, mis nõuab palju suunamist kogu haridustee jooksul. Sama kehtib võõrkeeles õppimise kohta. Kuna igal keelel on oma kirjutamistavad, struktuurid ja tähised, peaksid kõik õpetajad pakkuma õpilastele kirjutamiseks võimalusi ja suuniseid.

Järgmisi näpunäiteid võib õpilastega jagada ja arutada, et selgitada tõsiasi: kirjutamine on õpitav ja arendatav oskus.

Nõuandeid õpilastele: LAK-õppe keeles kirjutamine

Kirjatöö pealkiri on kui maja eeskoda ... See peaks kutsuma sind edasi astuma.

Angela Giles Klocke

Loe, loe, loe. Loe kõike – rämps, klassikat, head ja halba, ning uuri, kuidas see on tehtud.

William Faulkner

Kirjutades loen õige rütmi saavutamiseks kõike hääleaga.

Fran Lebowitz

Jäta välja ebavajalikud sõnad. Jõuline kirjutamine on napisõnaline. Tekst ei tohiks sisaldada tarbetuid sõnu ega tarbetuid lauseid samal põhjusel, miks joonistus ei tohiks sisaldada tarbetuid jooni ega masin tarbetuid osi.

William Strunk jr

Eesmärgi mõistmine

Tunne oma lugejat. Kellele on tekst mõeldud ning millist taustinfot lugeja vajab?

Tutvu hindamisnõuetega. Uuri, mille alusel hinded pannakse.

Alustamine

Korralda väike ajurünnak. Märki üles kõik pähetulevad mõtted enne kirjapandu analüüsimist või kritiseerimist.

Tutvu sarnaste tekstidega. Kui kirjutad ametikirja, jutustust või esseed, loe enne teiste kirjutatut. Mõtle sellele, mis muudab teksti kergesti või raskesti jälgitavaks.

Korraldage rühmas kasulike sõnade ja fraaside leidmiseks ajurünnak.

Teksti ülesehitamine

Koosta lühike kava. Pane kirja paar mõtet sissejuhatuse, iga lõigu või peatüki ning kokkuvõtte kohta.

Kirjuta sissejuhatav lõik. Selles on enamasti esile toodud teksti põhiidee ning antud ülevaade ülejäänud teksti ülesehitusest.

Kirjuta kokkuvõtlik lause iga lõigu kohta. See lause väljendab lõigu peamist mõtet.

Lisa kokkuvõtlikule lausele toetavaid detaile.

Kirjuta kokkuvõtte. See võtab kokku tekstis väljendatud mõtted.

Kirjutamisstiil

Kasuta lühikesi lauseid ja lõike.

Kasuta aluse, öeldise ja sihitise tüüpilist järjestust.

Vähenda sünonüümide arvu.

Kasuta selgeid tähiseid, sealhulgas üleminekuid, nt *esiteks, teiseks, kolmandaks, alguses, lõpus, siiski, peale selle*.

Tsükliline protsess

Kirjuta mitu mustandit. Ka kõige kogenumad kirjutajad kasutavad mustandeid.

Mustandid ei pea olema täiuslikud. Need kuuluvad õige lahenduse otsingute juurde. Ära raiska aega enda halvustamisele. Keskendu oma töö parandamisele.

Lugege üksteise mustandeid. Ka kõige kogenumad kirjanikud teevad koostööd toimetajatega. Sina ja sinu klassikaaslased võite olla üksteise toimetajad.

Pane mustand mõneks ajaks kõrvale ning loe seda seejärel uue pilguga. Kasu võib olla hommikusest ülelugemisest pärast õist puhkust.

Loe mitu korda, iga kord erineval eesmärgil

- Loe hindamiskriteeriumid uuesti läbi, et teha kindlaks, kas sinu töö vastab nõuetele.
- Püüa näha ette, kuidas lugeja tekstist aru saab. Kirjutamisega käib kaasas tõlgendamine, niisiis pead kirjutades panema end lugeja asemele.
- Kontrolli teksti ülesehitust. Tee kindlaks, et sissejuhatus vastab nõudeile jne.

- Kontrolli ideede loogilist järgnevust.
- Kontrolli õigekirja.

Lugemisnõuandeid

Hoiak

Haara ohjad. Mõni õpilane kardab lugemist. Selle põhjus on enamasti ülekoormatus kindlat tüüpi tekstidega. Ülekoormatud lugeja on üldiselt passiivne lugeja, kellel puudub kindel eesmärk, ta lihtsalt loeb. Ta ei vaata kõigepealt üle pealkirju ega diagramme, et teha kindlaks teksti ülesehitus. Ta ei loe läbi küsimusi ega püüa leida neile vastuseid.

Tunnista tõde. Tekste tuleb sageli lugeda rohkem kui üks kord. Me ei tohiks eeldada, et kõik saab selgeks ühe lugemisega.

Kiirus

Loe korraka kaks–kolm sõna, mitte üks sõna. Näiteks / püüa haarata / kaks kuni kolm / sõna korraga, / mitte üks sõna / korraga.

Harjuta kiiremini lugemist. Tempo tõstmine võib aidata parandada keskendumist. Kui tahad seda oskust ise arendada, võivad abiks olla kiirlugemise raamatud ja kursused.

Paranda keskendumisvõimet. Kui sul on raskusi tekstile keskendumisega, jaga tekst väiksemateks osadeks. Loe üks lehekülg, pool lehekülge või isegi üks lõik korraga ning pea enne jätkamist väike vahe.

Ettevalmistus

Vaata kõigepealt üle tekst.

- Kui pikk see on?
- Kas sellel on sisukord?
- Kas sellel on alapealkirjad?
- Kas tekst sisaldab diagramme?
- Kas sellel on kokkuvõtte?
- Kas tekst sisaldab korduvaid tundmatuid sõnu?

Vaata sõnastikust järele sageli korduvad tundmatud sõnad.

Loe läbi pealkirjad, kokkuvõtte ja diagrammid.

Leia lugemiseks sobiv koht. Kuigi see võib tunduda mugav, ei sobi lamav asend tõsiseks lugemiseks.

Eesmärk

Otsusta, miks sa teksti loed. Kui otsid kellegi nime ja aadressi või sünnikuupäeva, võid materjali vaid numbreid otsides läbi sirvida. Sa ei pea teksti lugema.

Protsess

Pärast lõigu lugemist püüa selle põhiidee kokku võtta.

Kui alapealkirju ei ole, mõtle need ise välja.

Kui pead vastama küsimustele, loe esmalt läbi küsimused, seejärel tekst.

Kui teksti kohta küsimusi ei ole, mõtle need ise välja.

Tee teksti lugedes märkmeid.

Sõnasta teksti peamine sõnum.

Aimekirjandust lugedes loe kõigepealt sissejuhatus ja viimane peatükk.

Peatükki lugedes loe esmalt läbi kokkuvõte.

Koosta teabe kokkuvõtmiseks mõistekaart või muu skeem.

Neid õpioskusi tuleb tunnis arutada ja arendada. Õpilased võivad korraldada ajurünnaku, et selgitada välja, mis nende tähelepanu õppimise jooksul hajutab ning kuidas parandada keskendumisvõimet. Nad võivad õpistrateegiaid omavahel jagada. Tunnis võivad õpilased harjutada ja analüüsida teema käsitlemist rühmadena. Nad harjutavad oma rühma töö korraldamist, analüüsides sealjuures, kuidas suurendada rühma tõhusust.

Nõuandeid õpilastele: õppimine⁴⁸

Kavandamine ja keskendumine

Tee kindlaks, mis sinu tähelepanu õppimiselt kõrvale juhib, ning otsusta, kuidas neid lõkse vältida.

Vali õppimiseks sobiv koht. Mõnes kohas on palju tähelepanu hajutajaid, mis muudavad tõhusa õppimise raskeks või võimatuks. Ära mine nurjumise teed. Püüa leida koht, kus on minimaalselt segavaid asjaolusid ning kus sul on võimalikult suur kontroll olukorra üle. Pikali ei soovitata õppida.

Jaga töö üksikuteks ülesanneteks. Sellisel juhul ei mattu sa töö alla. Iga ülesande puhul on oluline sisu mõista ja meelde tuletada. Sa pead ka kindlaks tegema, et valdad ainesisu väljendamiseks vajalikku sõnavara.

Mõtle välja, kuidas kavatsed ülesannet käsitleda. Nii ei raiska sa aega muretsesemisele, mis ei vii kuhugi. Kas õpid kõigepealt iseseisvalt ning kohtud seejärel sõpradega, et õpitut korrata ja üksteist kontrollida? Kas kirjutad enne alustamist endale küsimused? Kas võtad iga lõigu pärast selle läbilugemist kokku? Kas kontrollid end pärast lõpetamist eelmise aasta eksamiküsimustega?

Proovi võimalikult suur osa õppetööst teha ära päevavalges. Uurimused on näidanud, et päevavalges õppimine on 50% tõhusam. Loomulikult ei tähenda see, et pärast päikeseloojangut ei tohiks õppida. Ka õhtusest õppimisest võib olla abi, ent sa pead endale selgeks tegema, millal on aeg lõpetada.

⁴⁸ Eesti autorite õppimiskäsitusi vt nt Enn Koemets. Kuidas õppida. Tallinn: Valgus, 1972; Anti Kidron. 122 õpetamistarkust. Tallinn; Mondo, 1999; Peep Leppik. Õppimine on tõesti huvitav. Tartu: TÜ Kirjastus, 2006.

Kui sul on raskusi ülesande juures püsimisega, alusta lühikeste õppeseanssidega. Kui sa ei suuda hoolikast kavandamisest hoolimata keskenduda rohkem kui paari minuti kaupa, õpi lühikeste ajavahemike kaupa. Kui 10 minutit on sinu keskendumisvõime piir, jaota oma õpiaeg 10minutisteks juppideks. Sea endale eesmärgiks jõuda 15minutiste seanssideni.

Mälu parandamine

Jaota teave teemade või kategooriate kaupa (nt toitumisharjumused, asuala, elutsüklid, väljanägemine).

Rühmita sõnu (nt omadussõnad, nimisõnad, väljendid, tegusõnad, loodusteaduses või geograafias vajalik sõnavara).

Koosta isiklikke sõnastikke.

Loo kodus endale aine- ja sõnastend. Jäta see üles paariks päevaks ning seejärel kontrolli end. Eemalda sõnad ja faktid, mida suudad meenutada.

Teksti lugedes tee sellega aktiivselt tööd. Vastasel korral võid avastada, et oled just lõpetanud lehekülje lugemise ega mäleta sellest midagi. Lugedes võta kokku iga lõik. Kasuta õpiku küsimusi või mõtle välja enda küsimused enne teksti ülelugemist ja vastuste otsimist.

Püüa seostada uued sõnad ja teave oma mõttepiltidega. Ettekujutamine aitab meenutada.

Kasuta või unusta. Harjuta uutest mõistetest rääkimist ja kirjutamist.

Võrdle teemasid, otsides sarnasusi ja erinevusi.

Jaota teave faktideks ja arvamusteks.

Õpperühmade kasutamine (kaks kuni viis inimest)

Keegi peaks koosviibimist alati juhatama. Selle isiku peamine roll on hoida kõik ülesande juures. Rühmeliikmed juhatavad koosviibimisi kordamööda.

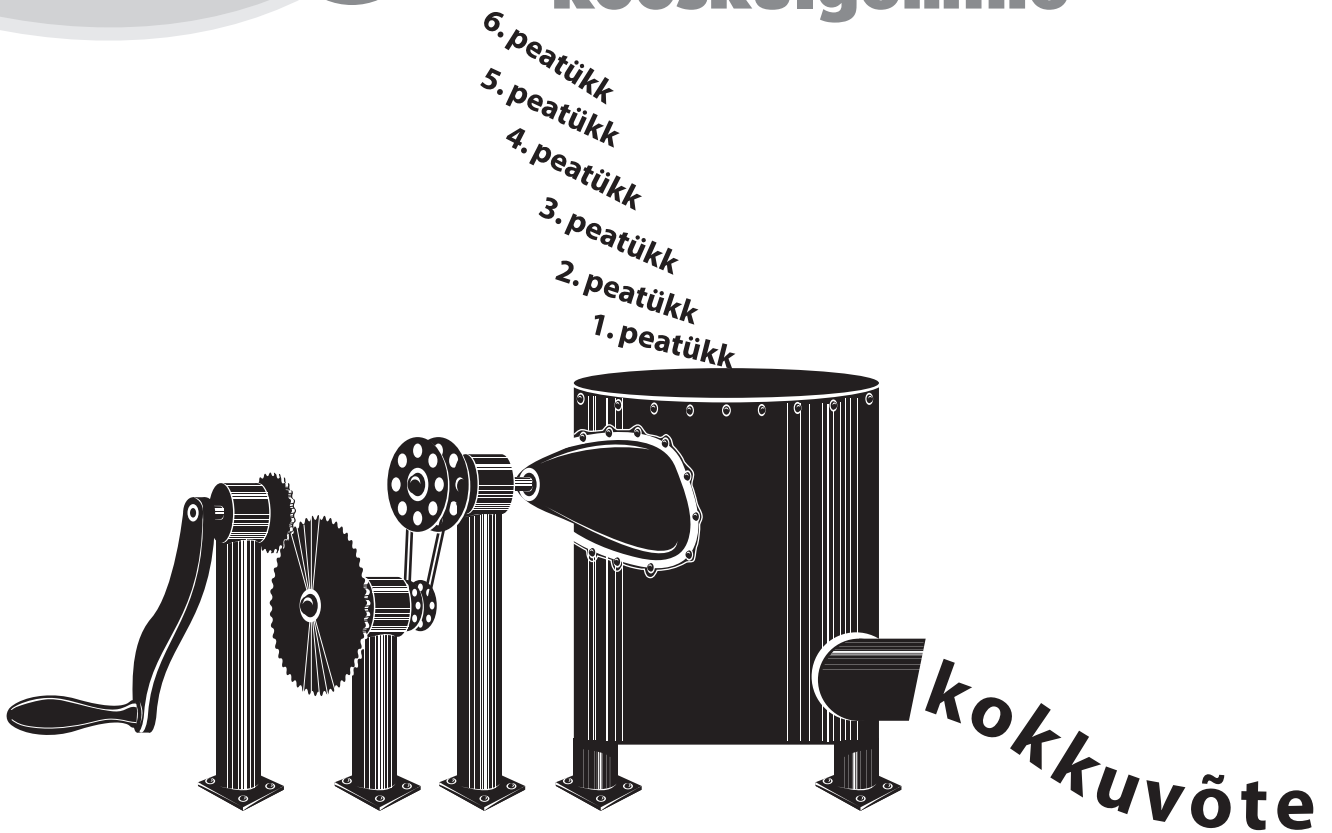
Leppige soovitud tulemustes kokku. Selleks seadke eesmärgid ja leppige kokku ülesannetes.

Iga koosoleku või arutluse lõpus analüüsige, kas saavutasite soovitud tulemused. See aitab suurendada rühma tõhusust. Ole valmis ajutiselt välja heitma inimesi, kes rühma eesmärgid pidevalt nurjavad.

Jagage järgmiseks tunniks/koosolekuks ülesandeid. Näiteks võib igakuks vastutada teema ühe aspekti läbitöötamise eest ning aidata teistel seda mõista.

7

LAK-õpe – mõnus kooskulgemine

Oleme jõudnud LAK-õppele ringi peale teha. On aeg heita pilk üldpildile.

LAK-õppest üldpildi maalimine nõuab LAK-õppe põhijoonte ja juhtprintsipiide kokkusidumist. Neli sõna, milles sulanduvad paljud selle metoodika jooned ning mis annavad hästi edasi LAK-õppe olemust, on

SIDUDA →

INSPIREERIDA →

SAAVUTADA →

EDENEDA →

Kas minu õpilased on saavutanud kontakti (üksteisega, minuga, materjaliga, oma varasemate teadmiste ja huvidega)?

Kas minu õpilased ja mina oleme innustunud (üksteise ja enda innustamine ainet ja keelt õppima ning selle kaudu looma uusi teadmisi ja oskusi)?

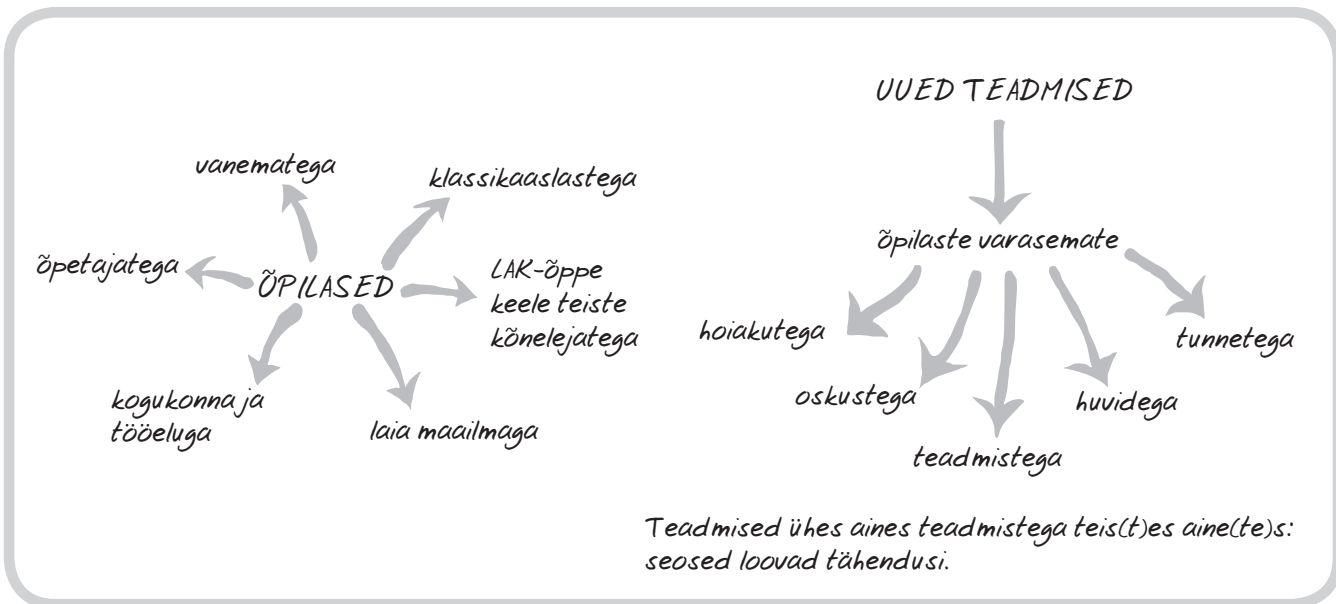
Kas minu õpilased ja mina saavutame aine-, keele- ja õpioskuste soovitud tulemusi (lihtsalt rääkimine või käegakatsutavad tulemused)?

Kas me liigume edasi (õpitu kokkuvõtmine, edasiliikumise viiside läbiarutamine, arengu tõestamine)?

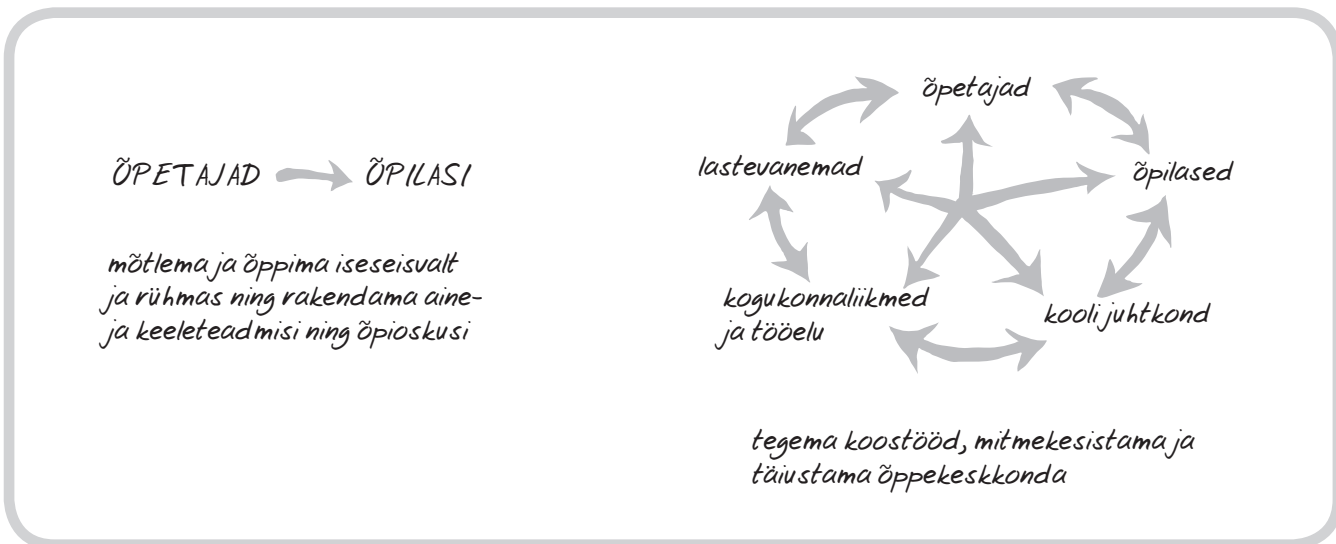
Neid sõnu kasutades saad hinnata oma edusamme LAK-õppe parima praktika rakendamisel. Neid sõnu võib kasutada ka kogu LAK-õppe programmi edenemise jälgimiseks. Küsimus on metoodika elluviimise määra hindamises.

Need neli sõna ja allpool toodud seosed võivad aidata LAK-õppe praktikat mitte üksnes jälgida, vaid ka tagant tõugata.

Sidumine

Inspireerimine

Saavutada

- tulemused ainetes, keeltes, õpioskustes, lubaduste ja kavade elluviimisel
- edu ja isiklikku arengut

Edeneda

- täiendades varasemaid teadmisi
- märgates edusamme, hinnates soovitud tulemuste saavutamise progressi
- langetades otsuseid selle kohta, kuidas minna edasi
- luues midagi uut

On selge, et hea õpetaja, kes ei ole tuttav LAK-õppega, on teel heaks LAK-õppe õpetajaks saamise poole. Samal ajal kaasnevad võõras keeles õpetamisega eripärased proovikivid. Hea praktika ühisjoonte ning LAK-õppele eriomaste joonte kokkuleppimine on tähendusloome jätkuv protsess. See aitab LAK-õppega koolides jõuda ühise selge ja lõimitud pedagoogilise käsitluseni.

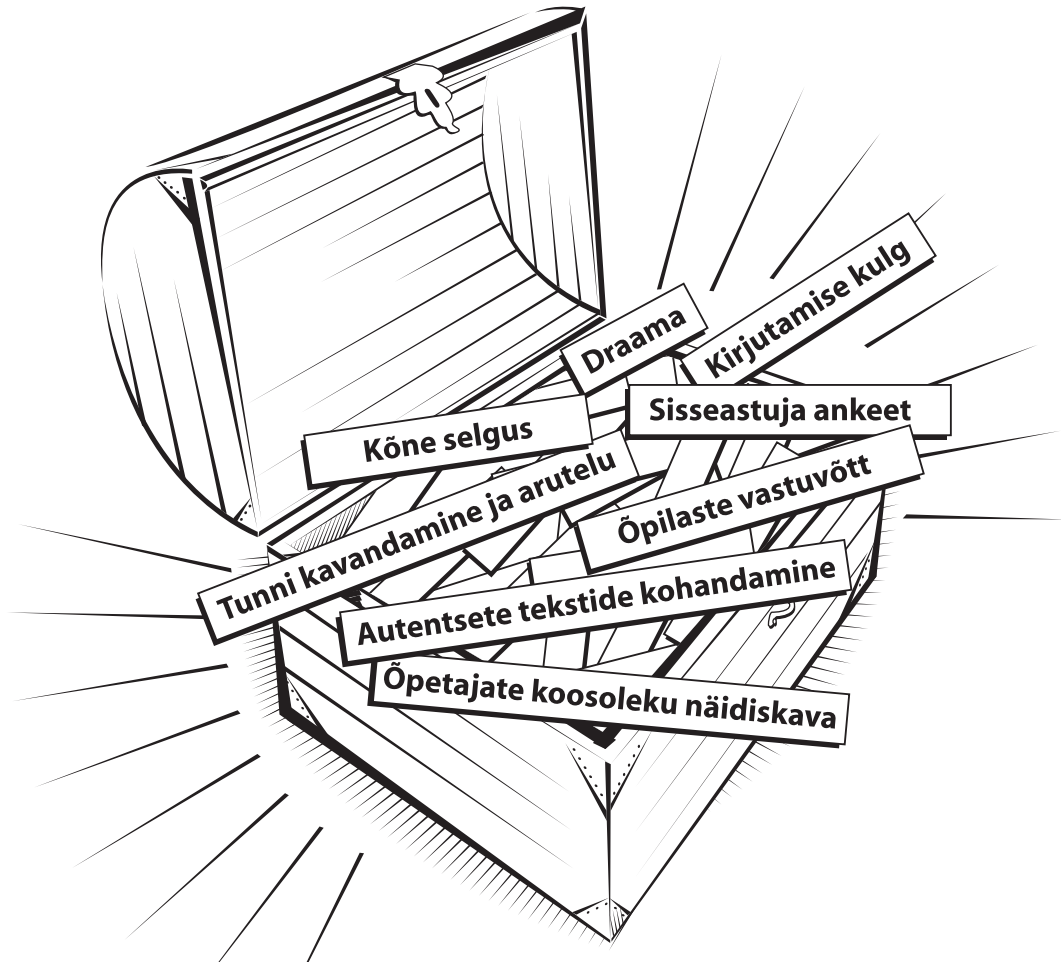
Tähenduse ühine konstrueerimine võimaldab igal koolil arvestada oma vajadusi. Iga õpilasarühma jaoks leitakse LAK-õppe elementide rakendamise sobiv tasakaal. Iga õpetaja toob LAK-õppe tundi oma kogemused ja stiili. Niisiis arvestab LAK-õpe hoolimata teatavatest ühisjoontest, mis on omased igasugusele LAK-õppe heale praktikale, paindlikult kohalikke olusid ja vajadusi.

Peaasi on leida õige tasakaal sidumise, innustamise, saavutamise ja edenemise vahel üha muutuva klassiruumi, kogukonna ja maailma kontekstis. Pikas perspektiivis võimaldab LAK-õpe saavutada häid tulemusi ning pakkuda kindlat pinda edukale elukestvatele õppele üleilmses ühiskonnas.

8

Veel nõuandeid ja näidiseid

Kuidas toetada õpilasi kirjutamisel?

Kirjutamine kui protsess

Aluse loomine

- Leppige teiste keele- ja aineõpetajatega kokku ühised teemad ja oskused, millele katsete tähelepanu pöörata.
- Võimaluse korral laske kirjalikul töö välj kasvada loetud kirjandusest, draamaõppest, ajaloost, kooli, kodukoha või Eesti uudistest, tähtpäevadest, traditsioonidest vmt.
- Tehke kindlaks õpilaste varasemad teadmised (sõnavara, teemakohased ainesisud).
- Tehke kindlaks, milliseid keele- ja aineteadmisi õpilased kirjaliku töö jaoks vajavad.

Enne kirjutama asumist

NB! Need nõuded võiks kirjutada meespeana paberile või tahvlile.

- Sõnastage kirjutise eesmärk ja adressaat – sellest sõltub teksti sisu ning keelekasutus.
- Leppige kokku teksti žanr, sõnastage valitud žanrist tulenevad nõuded teksti keelekasutusele.
- Leppige kokku teksti ülesehituses, mis sõltub samuti žanrist.
- Selgitage ajurünnaku ajal välja valitud teema arenduse ja žanriga sobiv sõnavara (kas loetelu või mõisteskeemina).
- Vajaduse korral kaaluge, kuidas leida valitud teema kohta lisateavet (nt inimestelt, allikmaterjalidest).
- Tutvustage ja selgitage hindamiskriteeriume või -skaalat.

Mustandi kirjutamine

- Õpilased korraldavad mõtete saamiseks kas iseseisvalt, paarikaupa või väikestes rühmades ajurünnaku.
  - Õpilased panevad oma mõtted kas iseseisvalt või koos paarilisega mustandina paberile, järgides üldjoontes valitud žanri nõudeid.
- NB!** Tähtis on, et õpilane saaks oma mõtted paberile. Õpilasi kiidetakse kirjutamise eest, nende tööd ei arvustata. Teksti ülesehitusele, sisu korrektsusele ja õigekirjale pööratakse tähelepanu ülelugemise ajal.

Nõupidamine

Õpetajate ja õpilaste nõupidamised kirjutamise ajal pakuvad võimalust:

- 1) aidata õpilasi kirjutamiseks valida sobivaid teemasid;
- 2) arutada ainesisu ja keelt teineteisest lahutatult;
- 3) viimistleda kirjutatut koos õpilastega ning täpsustada väljendatud mõtteid;
- 4) viimistleda õpilase kirjutust osade kaupa;
- 5) vaadata üle keelekasutus ja sõnavara.

NB! Konsultatsioonid võivad olla kas juhulikud või plaanitud. Nõu peetakse ka toimetamisjärgus.

Ülelugemine

Õpilased töötavad iseseisvalt või paarides:

- 1) parandades teksti ülesehitust (struktuuri, mõtete loogilist järgnevust ja mõttearendust);
- 2) tehes kindlaks, kas lausestus ja sõnavalik vastavad valitud žanrile;
- 3) täpsustades mõtteid (et sõnum oleks selgelt väljendatud);
- 4) parandades sõnavalikut (vältides kordusi, otsides sobivamaid sõnu);
- 5) hinnates kirjutust seatud eesmärkidest lähtudes ning pannes end lugeja asemele;
- 6) tehes kindlaks, et kõiki hindamisnõudeid on arvestatud.

```
graph TD; A[ ] --> B[Toimetamine]; B --> C[Arutelu]; C --> D[Avaldamine]; D --> E[Tõhus tagasiside];
```

Toimetamine

- Õpilased parandavad sisulisi ja keelelisi ebatäpsusi ning vigu, kasutades teatmikke, sõnastikke, käsiraamatuid.
- Õpetajad esitavad (kas üldise või konkreetsele õpilasele mõeldud) nõuete loetelu, mis aitab õpilastel keskenduda kindlatele elementidele (nt kirjavahemärkidele, mingi ajavormi kasutamisele).

Arutelu

- Õpilased arutavad regulaarselt oma pooleliolevaid töid või valmis tekste teistega (paarilise, rühmakaaslaste või kogu klassiga).
- Õpetajad näitavad, kuidas nad kirjutusi hindavad.

Avaldamine

- Enne lõppteksti avaldamist parandatakse kõik keele- ja sisuvead ning ebatäpsused.
- Õpilased esitavad oma teksti käsikirjalise või printitud puhtandina stendile või õpimappi panekuks või ettekandena.
- Õpilased hindavad oma tööd ja kirjutust kokkulepitud hindamiskriteeriumide alusel.
- Õpetaja hindab õpilaste töid ning nende enesehinnangut.

Tõhus tagasiside

Enne töö lõppviimistlust saadud tagasisidet võetakse suurema tõenäosusega arvesse kui pärast töö lõpetamist saadud tagasisidet. Nõupidamised õpetajaga ja kaaslaste hinnangud võivad anda õppimisele hoogu ning säästa aega.

Draamaelementide kasutamine õppes

Mis on draama?

Draama peameetod on rollimäng. See haarab õpilased kaasa ja täiendab nende aineteadmisi, arendades samal ajal keeleoskust. Draama ei nõua õpetajalt ega õpilastelt näitlemisoskust.

Rollimänguks peavad õpilased mõistma rolli konteksti ning tegelase mõtteviisi, miks ja mida ta tahab öelda, ning koostama tekste. Õpilased:

- 1) püüavad mõista oma rolli puutuvaid asjaolusid ja olukordi (kontekst);
- 2) mõtlevad ja tegutsevad kellegi teisena: jutustuse peategelasena, politseinikuna ajaleheartiklist, loomana telesaatest või inimesena laual olevalt pildilt (alltekst);
- 3) suhtlevad sõnade ja kehakeele kaudu, nagu seda teeks kehastatav isik/loom/objekt (tekst).

Mis draama ei ole?

Draama ei ole teater. Draama ja teater on omavahel lähedalt seotud, ent need ei ole üks ja seesama. Teater on etendusekeskne kunstivorm. Draama keskendub pigem isiklikule teekonnale etteantud kontekstis. Teatrile on omane kellegi teise sõnade päheõppimine. Draama puhul leitakse olulise idee väljendamiseks sobivad sõnad kohapeal ja vajalikul hetkel. Teatri puhul peavad õpetajad aitama õpilastel arendada publikule esinemiseks näitlemisoskusi – kehastamist, usutavust, žestide kasutamist, kehakeelt ja palju muud. Draama korral jagavad õpilased oma tööd kaaslastega. Peatähelepanu on pööratud sõnumile, mitte kunstilisele vormile.

Mis on draama kasutamise eelised LAK-õppes?

Draama aitab omandada ainesisu. Draamaõpe nõuab õpilastelt kujutlusvõimet ning olukordade, valikute ja arengusuundade ettekujutamist. Kujutlusvõime ja ettekujutamine aitavad jõuda varasemate teadmiste juurest uute teadmiste ja arusaamadeni. Näiteks mängib õpilane nakkusliku tuberkuloosiviiruse rollis läbi viiruse teekonna. See kinnistab teadmised paremini mällu. Õpilase varasemad teadmised pannakse proovile ning neid arendatakse edasi.

Rollimäng aitab kaasa ka keeleõppele. Rollis olles leiavad ja kasutavad õpilased eri olukordades sobivat sõnavara. Nad vahendavad kaaslastele erinevate inimeste sõnu ja mõtteid. Õpilaste sõnavara, hääletoon, ilme, keelepruuk, kõne kiirus ja kuulamise oskus sõltuvad esitatavast loost. Olles toimuvast emotsionaalselt haaratud, leiavad õpilased sõnu sügavalt sisimast, kuna suhtlusvajadus on ühtaegu vahetu ja tungiv. Säärastes olukordades võivad õpilased mõnikord kasutada emakeelseid sõnu. Kui õpetaja reageerib vastavaid sihtkeelseid sõnu pakkudes, leiavad need dialoogis kiiresti kasutust. Kuna uut sõnavara ja keelemudeleid kasutatakse tähendusrikkas kontekstis, salvestuvad need suure tõenäosusega püsिमällu.

Rollimäng loob teatava distantsi iseendaga ning on õpilaste jaoks seega turvaline ala. Rollimängus räägivad õpilased iseendast lahutatult kellegi või millegi teisena, andes edasi selle teise mõtteid, tundeid ja emotsioone. Nad teevad seda koos kaaslastega, mitte

publiku jaoks. Õpilased ei püüa muutuda oma tegelaskujuks välisilme ega füüsiliste tunnuste poolest. Pigem keskenduvad nad tegelaste sõnade ja emotsioonide, otsuste ning nende tagajärgede leidmisele. Seeläbi saavad õpilased teadlikuks iseenda tunnetest ja reaktsioonidest ning sellest, kuidas need erinevad rollimängu vältel väljendatutest või sarnanevad nendega.

Millised on tavalisemad õppes kasutatavad draamameetodid?

Tutvustame mõnd üldtunnustatud meetodit draama kasutamiseks õppes, mida saab rakendada keele-, ajaloo-, loodusteadus-, geograafia- ja muudes tundides.

Elavad pildid

Õpilased loovad oma kehaga vaikelusid või tardunud hetki. Elavad pildid aitavad draamat ja rollimängu õpilastele tutvustada. Sõnadeta rollimängu puhul tunnevad õpilased end esiti kindlamalt. Sõnalise osa lisamine on järgmine samm täieliku rollimängu poole. Elavad pildid on väga kasulik meetod napi keeleoskusega õpilaste puhul.

Näiteks võib liblika elutsükli õppivad algkooliõpilased jagada väikestesse rühmadesse. Igal rühmal on ülesanne valida välja üks liblika eluetapp ning luua selle kohta oma kehast elav pilt. Elava pildi ettevalmistamiseks jäetakse õpilastele paar minuti aega. Kavandamine peab toimuma sihtkeeles. Kui ettevalmistuseks mõeldud aeg on täis, ütleb õpetaja valjusti: „Üks, kaks, kolm, seis!”, mille peale õpilased peavad tarduma elavaks pildiks. Õpilased jäävad vaikselt oma asendisse kümneks sekundiks ning vabanevad siis sellest õpetaja korralduse peale. Õpetaja laseb igal rühmal näidata oma elavat pilti teistele, kes peavad püüdma ära arvata, millise elutsükli etapiga on tegemist.

Kui kõik elavad pildid on läbi vaadatud, arutatakse selle üle, kuidas sama eluetappi on erinevalt kujutatud. Keele- ja ainetoe pakkumiseks võib kirjutada tahvlile hulga sõnu, mis on jagatud etteaste tunnusteks ja liblika elutsükli etappideks. Etteastet võib kirjeldada sõnadega *kehahoid, žestid, ilmed, sümbolid*; elutsükli etapid on *moone, muna, vastne, röövik, nukk ja valmik*.

Kui mingit eluetappi ei valinud ükski rühm, võib klass ühiselt luua seda kujutava elava pildi.

„Kivikujud” on harjutus, mis seisneb kaaslastest sõltumatu kujundi loomises. Seda ülesannet võib kasutada millegi selgitamiseks. Näiteks palub õpetaja õpilastel mõelda sellele, milline eluetapp on putuka jaoks kõige ohtlikum. Õpetaja käskluse peale „Üks, kaks, kolm, seis!” tarduvad õpilased vastavat eluetappi kujutavasse poosi. Seejärel arutatakse kivikujusid ühiselt.

Viimati kirjeldatud harjutust võib edasi arendada. Näiteks võib õpilased jaotada rühmadesse olenevalt sellest, kas nad otsustasid kehastuda röövikuks, munaks või liblikaks. Rühmad korraldavad ajurünnaku, et selgitada välja kõik sellele eluetapile omased ohud. Kui eelistate, et õpilased kasutaksid oma mõtete väljendamiseks pigem draamat kui suusõnalist ettekannet, võib iga rühm luua kõiki ohtusid väljendava elavate piltide seeria. Neid elavaid pilte võib teistega jagada. Rollimängu saab veelgi edasi arendada, koputades ühe tardunud õpilase õlale ning lastes tal lausuda mõne sõna. Näiteks võib kiskja öelda: „Ma söön selle rööviku ära!” Teine võimalus on jagada kõik

rühmad kaheks, nii et pool rühmast tardub elavateks piltideks ning teine pool selgitab kujutatud sündmusi.

Teismeliste puhul aitavad elavad pildid pääseda keeruliste emotsioonideni ning sünteesida teavet. Näiteks võib Teist maailmasõda uurivatele õpilastele teha ülesandeks tuua esile sõja peapõhjused ning esitada need elavate piltidena. Kõik rühmad valivad kiiresti välja kolm kõige olulisemat põhjust ja loovad 15 minuti jooksul kolm elavat pilti. Õpilased võivad pilte selgitada. Ülesande põhiosa on eri rühmade valikute arutelu.

Muusika on kasulik abivahend. See võib õpilasi inspireerida, aitab neil keskenduda ning luua meeleolu. Muusikat võib kasutada elavate piltide saatena, keerates heli selgituste ajaks vaiksemaks ning ühest pildist teise kujundamise ajal valjemaks.

Liikumine ja sõnaline osa

Piisava ruumi olemasolul võid elavate piltide asemel kasutada liikumist, kui õpilased on sellega nõus. Liikumine võimaldab emotsionaalset olukorda hästi kujutada. Näiteks võivad kutsekooliõpilased rühmadena luua sõnadeta liikumisjutustuse, mis kujutab inimeste vigastada saamist ohutusnõuete eiramise tõttu. Õpilased võivad esitada oma jutustused vaikuses või sobiva muusika saatel. Ohutusnõue võib olla kuvatud seinale õpilaste taga, kes draama esitavad. Liikumist kui rollimängu algastet võib edasi arendada. Näiteks võib iga rühm esitada rollimängu vigastatud inimeste vanematest, kes saavad õnnetusest teada. Järgneda võib rollis kirjutamine, näiteks kirjutavad õpilased õnnetuse ohvrina oma parimale sõbrale või hauast teistele töötajatele.

Rollis kirjutamine

Rollis kirjutamine nõuab õpilastelt head keeleoskust. Rollis kirjutades tuleb arvestada oma tegelaskuju konteksti ja keelekasutust. Kui õpilased paluvad kirjutamise vältel keeleabi, kirjutage küsitud sõnad ja keelemudelid tahvlile. Kirjutamine on märksa tõhusam, kui sellele on eelnenud sisseelamist võimaldav draama. Läbielatud draama üle järele mõeldes tekib õpilases tunne, et tal on midagi olulist paberile panna. Pelk korraldus end vastavasse olukorda kujutleda ei ole pooltki nii tõhus kui elavate piltide või mõne keerukama rollimängu läbitegemine.

Tegelaskuju seinal

See meetod võimaldab õpilastel mõista oma tegelaskuju. Suurele paberilehele joonistatakse inimkeha skemaatiline kujutis. Paber kinnitatakse seinale. Paluge õpilastel teha seda vaikides. Keskendumise hõlbustamiseks võib taustaks mängida vaikne muusika. Seejärel tõusevad õpilased püsti, lähevad paberi juurde ning kirjutavad väljapoole inimkuju piirjooni selle isiku välimust kirjeldavaid omadussõnu. Joonise sisse kirjutatakse tegelase isiksuseomadused. Või paluge õpilastel kuju piirjoontest väljapoole kirjutada tegelaskuju teod ning sissepoole tema emotsioonid.

Kui kõik mõtted on ammendunud, võite muusika välja lülitada. Järgneb arutlus, mille eesmärk on selgitada, kas kõik kirjutatud sõnad kuuluvad ikka selle tegelaskuju juurde. Tegelase kohta tehakse järeldusi. Kui sel viisil vaadeldakse kaht tegelaskuju, võib neid omavahel võrrelda. Selle ülesande võib edasi arendada elavateks piltideks või mõneks keerukamaks rollimänguks.

Kõnelevad seinad

Kõnelevad seinad võivad aidata tekitada isiklikku sidet kirjanduse ja ajalooaga. See tehnika võimaldab uurida jutustuse või ajaloo sündmusega kaasnevaid võimsaid emotsioone. Õppides näiteks India iseseisvumist Briti koloniaalvalitsuse alt ja Mahatma Gandhi elu, võivad õpilased kasutada seda meetodit õpitu kinnistamiseks. Nad võivad seista nelinurgas, kujutades endast Gandhi vangla seinu või Briti kubernerite kontorit. Kõik õpilased peavad välja mõtlema mõne sõna või fraasi, mis iseloomustavad India erinevate elanike arvamust iseseisvusliikumise kohta või seda, mida nad tahtnuksid öelda Gandhile või asekuningale.

Sisenege ruumi kubernerite või Gandhina. Kõik õpilased hakkavad vaikselt sosistama oma valitud sõnu või väljendeid. See, kellele te läheneate, hakkab oma sõnu või väljendeid teie möödumiseni valjemini ütleva.

Õpilased arutavad, mida nad rollimängus osaledes tundsid. Võib analüüsida valitud sõnade ja fraaside seost ajaloo sündmustega. Millist sõnavara kasutasid õpilased näiteks mõnd kuulsat ajaloolist streiki kujutades streikijate, politseinike, poliitikute ja tehaseomanike seisukohtade väljendamiseks? Õpilased võivad püüda selgitada ajurünnakuga välja sõnu, mis võiksid osutada kasulikuks järgmistes rollimängudes, kus nad uurivad edasi nimetatud huvirühmade vaateid. Kuna ühiskonna eri liikmetel on erinevad teadmised, ei ole ükski õpilaste väide õige ega väär. Iga väide paigutatakse avaramasse ajalookonteksti ning seda analüüsitakse üldtunnustatud faktide alusel.

Rollis küsitlemine

Rollimängu saab arendada edasi, küsitledes rollis olevaid õpilasi. Õpetaja roll sõltub mängu tingimustest, ent õpilased on selle meetodi puhul alati osalised. Algekspertiõpilased võivad näiteks kujutleda, et nad on mingid tunnis õpitud ajaloolised isikud. Õpilased istuvad ringis. Täna neid nõupidamises osalemise eest ning esitage küsimusi, millele õpilased vastavad oma tegelaskuju seisukohast. Väikeste laste või sihtkeele nabi oskusega õpilaste puhul võivad kõik mängida üht tegelaskuju. Kui õpetaja esitab küsimuse, võib sellele vastata ükskõik milline õpilane.

Õpilased võivad küsimusi esitada ka õpetajale. Kõige lihtsam moodus on, et õpilased kehastuvad ajakirjanikeks, kes küsitlevad õpetaja kehastatavat tegelaskuju. Keerukamas rollimängus võib õpetaja olla Galileo Galilei, kes püüab tõestada ja õigustada väidet, et Päike on universumi kese. Õpilased võivad olla inkvisitsiooni liikmed, kes kaitsevad seisukohta, et universumi keskpunkt on Maa.

Loodusteaduslane draama

Üleujutuste teemat käsitledes võib draamat kasutada järgmisel viisil. Õelge õpilastele, et te mängite koos mingit rolli. Kõik kehastuvad Bangladeshis asuva Gangese delta kaluriküla elanikeks. Bangladesh paikneb madalikul ning kannatab sageli üleujutuste all. Teatage õpilastele, et kaks aastat tagasi leidis aset iseäranis tõsine üleujutus. Üleujutuse ajal hukkusid paljud külaelanikud ning hävis palju vara. Kõrgmaa on kaugel ning külaelanikud peavad elama vee lähedal, see on nende peamine toidu- ja elatusallikas. Suurest üleujutusest on möödunud kaks aastat. Külaelanikud on oma elu vana küla lähedal uuesti üles ehitanud, ent uus üleujutus ei jää tulemata.

Andke õpilastele viis minutit aega otsustada, kes nad külas on, kui vanad nad on ja milline on nende roll külaelus. Paluge õpilasi, et nad ei mõtleks kaaslaste valikutele.

Kui valikud on tehtud, paluge õpilastel tõusta ja tarduda oma ametit väljendavasse asendisse. Seejärel kõndige klassis ringi ja jääge seisma ühe õpilase ees. Esitage õpilasele küsimusi tema töö kohta, nt „Ma näen, et sa valmistad riisist leiba. Kas on lihtne toota külaelanikele piisavalt leiba?“. Nii esitage viiele–kuuele õpilasele küsimusi nende elu kohta külas.

Kui õpilased on taas oma kohtadele istunud, jätkavad nad rollis kirjutamise ülesandega. Paluge kirja panna lühike lõik, mis algab nõnda: „On möödunud kaks aastat sellest, kui pääsesin suurest üleujutusest eluga. Minu elus on palju muutunud, ent mõndagi on jäänud samaks. Ma ...”

Pärast lõigu kirjutamist laske õpilastel paigutada nõnda, justkui istuksid nad varasel õhtutunnil külalõkke ääres, puhates raskest päevatööst. Õelge, et sisenete külasse tegelaskujuna ning see on draama algus. Sisenege külla väsinud rändajana. Tervitage õpilasi ning paluge luba lõkke ääres puhata. Algab vestlus. Tutvustage end lähedalasuva küla elanikuna, kes pääses samuti üleujutusest eluga, ent otsustas oma elu uuesti alustada Dhakas, Bangladeshis rahvarohkes pealinnas. Tekstiilivabrik, kus te nüüd töötate, soovib palgata lisatööjõudu. Teile makstakse iga uue töötaja leidmise eest, ent te olete nõus andma selle raha sellele, kes Dhakasse kaasa tuleb. Olete tulnud uurima, kas keegi külaelanikest oleks valmis linna elama asuma. Teil tuleb rändajana haarata õpilased mõttevahetusse ning üritada veenda Dhakasse kaasa tulema. Te peate esitama argumente, mis nõuavad õpilastelt teadmiste kasutamist üleujutuste ja nendega toimetulemise kohta, linnaelu eelistest ja puudustest arengumaades. Te võite fakte väänata viisil, mis ahvatleb õpilasi teid täpsemate teadmistega parandama.

Kui kavatsete rollimängu järgmises tunnis jätkata, võite mõelda mingi dramaatilise viisi rollimängu katkestamiseks. Näiteks võib mõni õpilane soovida jääda külasse, samal ajal kui teised on valmis proovima õnne vabrikutöoga Dhakas. Võite teha ettepaneku, et mõned külaelanikud reisivad linna ning naasevad teadmistega linnaelust ja vabrikutööst. Teine rühm võib püüda välja mõelda põhjusi, miks on arukas jääda külasse, ning selgitada, kuidas nad saaksid üleujutustega paremini toime tulla. Sisulisi suuniseid võib saada õpitavast teemast, kuulugu see geograafia, bioloogia või terviseõpetuse valda.

Muid võimalusi

Valige välja mingi värske uudis ulatusliku üleujutuse kohta. Laske õpilastel kehastuda kosmosetulnukateks, kes maanduvad sündmuskoha lähedal 24 tundi enne üleujutust. Võite paluda neil saata aruandeid oma planeedile, veenda kohalikke elanikke lahkuma, püüda üleujutust ära hoida jne.

Paluge õpilastel riigijuhtidena arutleda, miks tahavad inimesed elada ohtlikes piirkondades, kuidas võiks neid mõjutada mujale kolima, kuhu nad võiksid ümber asuda või kuidas vähendada ohtu nendes piirkondades elavatele inimestele.

Kokkuvõte

Draama võimaldab õpet mitmekesistada. Draamas rakendatakse erinevaid õpistiile, aidatakse õpilastel ainesisu ette kujutada ning suhet õpitavaga isiklikuks muuta. Väljendades paljusid eri vaatepunkte ja olukordi, avardavad õpilased oma keeleteadust ja sõnavara. Ainesisu edastamine ja läbimängimine etteantud kontekstis hõlbustab õpet. Rollimängus osalejad võtavad aktiivselt osa tähendusloomest, leppides kokku uutes reaalsustes. Täheenduse ühine konstrueerimine koos õpilastega on üks LAK-õppe põhijooni. Draama on üks võimalusi saavutada keele-, aine- ja õpioskuste eesmärgi.

Selle osa kirjutas draamaõpetaja Jane Deluzio koos raamatu autoritega.

Kuidas parandada kõne selgust?

Kõigile maailma keeltele on omane, et kõne valjus oleneb peamiselt madalamatest täishäälikutest ning kõne selgus või arusaadavus enamasti kõrgematest kaashäälikutest. Väikeste erinevustega on see nii kõigi keelte puhul.

Madalate vokaalide ja kõrgete konsonantide õhus edasikandumise ja kõrva jõudmise mooduste vahel on olulisi erinevusi. Madalamad häälikud kanduvad üldiselt õhus ja ka läbi seinte hästi edasi. Seevastu kõrged kaashäälikud põrkavad (väiksema lainepikkuse tõttu) vastu õhumolekule ja teisi takistusi, nagu seinad, lauad ja isegi õpilased. Seetõttu ei teki enamasti raskusi täishäälikute kuulmisega, samal ajal kui kõrgeid konsonante kuulatakse palju vaikselt, kui need välja hääldati. Hääle tõstmise suurendab vokaalide valjust veelgi, avaldades vähe mõju selguse mõttes olulistele konsonantidele. Karjades sõna *isa*, valjeneb häälik *i*, samal ajal kui *s* jääb üsna vaikselt. Seetõttu on veider ja tulemusteta, kui isikuga, kelle emakeel erineb kõneleja omast, üritatakse valjemini rääkida.

Kõne arusaadavust või selgust saab parandada peamiselt neljal moel:

- 1) liikudes kuulajale lähemale;
- 2) rääkides aeglaselt;
- 3) vähendades kaja;
- 4) vähendades taustmüra.

Kuulajale lähemal olemisel on selgeid eeliseid, sealhulgas paraja tasakaalu hoidmine madalate täishäälikute ja kõrgete konsonantide vahel. Nii on kõne ühtaegu piisavalt vali ning optimaalselt selge. Kuulajale saab lähedal olla kahel viisil: füüsiliselt ligi olles või kasutades mingit kuulamise abivahendit, nt FMi heliväljasüsteemi. Nagu nimetuski ütleb, põhineb see samal tehnoloogial nagu raadio ning kujutab endast lihtsalt väikese võimsusega isiklikku raadiojaama. Kõneleja kasutab (revääri)mikrofoni ning nähtamatu FM-raadiosignaali kaudu kandub hääle klassiruumi paigutatud valjuhäälditesse. Ruumi tagaosas olevad õpilased kuulevad õpetajat niisama hästi ja selgesti kui esireas istuvad. Seda laadi odavaid süsteeme on kasutatud juba üle 20 aasta ning neist on olnud abi erinevate õpiprobleemidega, sealhulgas keskendumisraskustega ja kuulmiskaotusega õpilastele.

Aeglaselt rääkimine võimaldab õpetajal tänu häälepaelte koormuse vähenemisele

pikemalt rääkida ning hoiab tasakaalu madalamate vokaalide ja kõrgemate konsonantide vahel. Kui kõrged kaashäälikud on piisavalt valjud (nt vaikselt ruumis), optimeerib see kõnest arusaamist. Tegelikult ei ole asi mitte aeglasemalt rääkimises, vaid kiiremini rääkimisest hoidumises. Kiirendades eneseväljenduse hõlbustamiseks kõnetempot, kipume kaashäälikuid välja jätma (või oluliselt lühendama). See võib arusaadavatel põhjustel vähendada kõne mõistetavust.

Kaja mõjub amorfselt sõnana, ent tegelikult on sel lihtne füüsikaline põhjendus. Kaja on helide peegeldus seintelt, laelt, põrandalt ja toa ülejäänud pindadelt. Just kõrged konsonandid (jällegi nende väiksema lainepikkuse tõttu) on need, mis ruumis peegelduvad ja vastu kajavad. Kõrged konsonandid suhtuvad seintesse ja põrandasse kui takistustesse ning peegelduvad neilt tagasi otsekui peeglit. Kuulaja ei kuule mitte üksnes kõnelemisel tekkivaid helisid, vaid paraku ka hetke pärast tagasi peegelduvaid konsonante. See vähendab kõne arusaadavust. Seinakatted (nt kardinaad ja pildid) neelavad osa sellest soovimatust kajast, muutes kõne seeläbi selgemaks.

Taustmüra vähendamine klassiruumis on ühtaegu vaistlik ning ka teaduslikult põhjendatud. Inimkõrva (ja üldisemalt imetaja kõrva) ehituse tõttu kipuvad madalamad helid (nagu taustmüra) summutama olulisemaid kõrgeid konsonante. Helide kattumine kuulub meie kuulmise omapära juurde ning seletab muuhulgas, miks muusika nõnda kaunilt kõlab. Liiga palju kattumist näiteks lärmakal peol või tiheda liiklusega tänaval võib aga summutada olulisi kaashäälikuid, mis on vajalikud heaks arusaadavuseks.

Selle osa autor on tunnustatud kuulmiseksperit Marshall Chasin.

Lapsed pliimürgitusest tingitud püsiva kognitiivse kahjustuse (ajukahjustuse) ohus⁵⁰

Manburtonis asuva kunagise Splashi värvitehase lähistel (ligidal) elavatel lastel on täheldatud pliimürgituse tunnemärke.

Kunagise Splashi värvitehase läheduses elavate laste vere pliisisaldus on normaalsest (tavalisest) suurem. Kõik need lapsed käivad mängimas Downwateri pargis, mis See park oli varem praeguseks likvideeritud (suletud) Splashi värvitehase prügimägi (jäätmehooldla).

Pargi pinnaseproovide pliisisaldus on äärmiselt suur. Tridenti Ülikooli teadlased hoiatavad sõltumatus meditsiiniajakirjas Trident Review, et sellega kaasnevad tõenäoliselt (arvatavasti) rängad tagajärjed lähedal elavatele lastele ja täiskasvanutele.

Plii siseneb laste vereringesse tõenäoliselt pliid sisaldava tolmu sissehingamisel. Lapsed võivad pargist koju kanda pori (viia koju jalanõude külge jäänud pori), mis muutub kuivades tolmuks. Seeläbi satuvad ohtu ka teised pereliikmed. Väikesed lapsed, kes mängivad sageli mullas, võivad mürgist mulda ka suu kaudu manustada (alla neelata). Muld satub sõrmeküünte alla ning

⁵⁰ * Artiklis kasutatud sõnade ja väljendite selgituseks lisatud täiendused on alla joonitud, väljajätted on läbi kriipsutatud.

LAK-õppe materjalide koostamine algallikate põhjal

Mõistmise hõlbustamine

- teksti kärpimine
- sünonüümide lisamine sulgudes
- õpilastepoolne konteksti analüüsimine, püüdmaks ära arvata sõnade tähendust, nt kahjustus (Mis te arvate, kas mürgitus parandab ajutegevust?)
- oluliste mõistete, sõnade, mõtete ja faktide esiletõstmine
- erinevate probleemide, aspektide ja kategooriate esiletõstmine eri värvi markeritega
- tabelite ja skeemide kasutamine, olulise visualiseerimine, nt:

Ma tean	Ma tahan teada	Ma sain teada

Kriitilise mõtlemise edendamine

- teabe korrastamine pealkirjade alla
- mõju tervisele
- muud mõjud
- reaktsioonid/arvamused
- lahendused

Eri vaatevinklite analüüsimine

Peamine probleem	Töestus	Üksikjäreldused	Peamine järeldus
Kuidas kaitsta saastatud paikade lähedal elavaid inimesi?			

- pargi naabruses elavad inimesed
- linnapea
- tervishoiuminister
- keskkonnaminister
- tehase endised omanikud

Saasteandmete võrdlemine

- sinu kodukoht
- mõni muu vald või linn
- tööstuspiirkond
- kõrvaline maapiirkond

Soovitud õpitulemused

Õpilased:

- 1) teevad kindlaks ja sõnastavad tööstussaastega seotud peamised probleemid;
- 2) väljendavad eri huvirühmade kaalutlusi;
- 3) esitavad oma väited kirjas selgelt ja veenvalt;
- 4) valivad valitsusametnikele kirjutamiseks sobiva väljendusviisi;
- 5) pakuvad realistlikke lahendusi.

sõrmi pannakse tihti peale suhu.

Ulatuslik kahjustus

Asjatundjad teavad juba ammu, et vähene kokkupuude pliiga võib põhjustada muuhulgas intelligentsustaseme alanemist, õpitulemuste halvenemist ning reaktsioonaja pikenedamist ja visuaalse liigutuste motoorika kahjustumist. Pliimürgitus kutsub nendel lastel tõenäoliselt esile (põhjustab) mitmeid probleeme.

Ekspertide arvamused

Dr Mary Ferugia linna tervisetalitusest kinnitab, et plii koguneb keha erinevatesse organitesse. See võib kahjustada maksa, aju ja immuunsüsteemi, samuti lihaseid. See võib avaldada mõju mõlemast soost inimeste järglaste saamise võimele.

Dr Germaine Harmini sõnutsi, kes on Tridenti Ülikooli immunofarmakoloogia professor, on kõik linna elanikud pliiga väga vähesel määral kokku puutunud. Sageli on süüdlaseks pliisisaldusega bensiin. Uuritavate laste kokkupuude pliiga on aga olnud liiga suur. Dr Harmin selgitab, et riikliku terviseametandmetel tekivad nähtavad probleemid vere pliisisalduse puhul, mis ületab 10 mikrogrammi detsiliitri kohta. Dr Harmin lisab samas, et terviseameti hiljutised uurimused on näidanud, et juba poole väiksema pliisisaldusega võivad kaasneda tõsised terviseprobleemid.

Lastevanemate reaktsioon

Lastevanemad nõuavad pargi sulgemist ja saastatud (reostatud) pinnase eemaldamist. Elanike ühenduse eileõhtusel koosolekul kaalusid lastevanemad linna ja Splashi värvitehase endiste omanike vastu kollektiivse hagi esitamist (kohtusse kaebamist).

Linnavalitsuse reaktsioon

Vastusena küsimusele, mida linn kavatses ette võtta, nentis linnapea Door, et olukorda on vaja veel selgitada.

Pärast lastevanemate ühenduse koosolekut, mis leidis aset sama päeva õhtul, teatas linnavalitsuse pressiesindaja, et linnavalitsus teeb probleemi lahendamise nimel tõsist tööd. Küsimus võetakse päevakorda järgmisel linnanõukogu istungil. Saastatud pinnase eemaldamine on keerukas ning on ohtlik tervisele. Selle ajani soovitatakse vanematel keelata oma lastel pargis mängida.

Tervishoiuministrilt ei õnnestunud kommentaari saada. Puuduvad andmed, kui palju paiku võib kogu riigis samamoodi saastatud olla.

Mida teeb õpetaja?

- Arutab soovitud õpitulemused õpilastega läbi.
- Selgitab hindamiskriteeriume.
- Korraldab õpilastele ajurünnaku tööstusaaste teemal.
- Aitab õpilastel rühmitada ajurünnaku tulemusi.
- Suunab õpilasi faktide ja arvamuste eristamisel.
- Toob näiteid nõustumist ja mittenõustumist väljendavate väidete (sh argumentatsiooni) kohta.
- Aitab õpilastel analüüsida argumentatsiooni, millele tugineb nende nõustumine või mittenõustumine.
- Aitab korraldada rühmatööd.
- Aitab õpilastel analüüsida valitsusametnikele saadetavaid kirju.

Mida teevad õpilased?

- Loevad artiklit rühmades.
- Korrastavad artikli teabe ülaltoodud skeemide abil.
- Analüüsivad probleemi eri vaatevinklitest.
- Otsivad välja ja analüüsivad saasteandmeid ning võrdlevad eri piirkondi.
- Esitavad kirjalikult oma rühma uurimistulemused (faktid, arvamused, eri vaatepunktid, võimalikud lahendused).
- Reageerivad teise rühma ettekandele kas nõustumist või mittenõustumist väljendavate väidetega (kasutades töestusmaterjale).
- Töötavad välja saastatud paikade tuvastamise ja nendega toimetulemise kava.
- Otsivad välja ja analüüsivad valitsusametnikele mõeldud kirjade näiteid.
- Kirjutavad kirja valitsusametnikule.
- Küsivad kolmanda isiku arvamust oma kirja kohta.
- Analüüsivad õpiprotsessi ja -tulemusi ning teevad järeldusi.

Teksti kohandamine

Teksti kohandamine on ühelt poolt õpetaja tegevus – iga aineteksti tuleb vaadata, kuivõrd see LAK-õppes õppetekstiks sobib. Õpetaja saab teksti kohandades abi lihtsa keele reeglitest.⁴⁹ Õpilase jaoks tähendab teksti kohandamine õpitava selgemat esiletoomist. (Üsna sageli peab õpetaja teksti, mille ta annab õpilastele kohandada, enne töötlemata.) Näites 1 on originaaltekst, õppetekstiks kohandatud tekst ja kohandamismooduste kirjeldus. Kui

⁴⁹ Vt Jaan Mikk. Teksti mõistmine. Tallinn: Valgus, 1980; Jaan Mikk. Mida hinnata õppekirjanduses? – Haridus 1995, nrr 2, lk 27–32.

kaks lõiku on koos õpilastega õppetekstiks kohandatud, võib suunata õpilased analoogsele tegevusele. Mõnd õpilast võiks aidata kohandamismooduste loend. Õpilase tegevust teksti kohandades selgitab näide 2.

Näide 1. Teksti õpetajapoolne või õpetaja juhendamisel lihtsustamine

Tõnu Vare. Suurfirmas on töökeskkonnatalitus. – Eesti Töötervishoid 2008, nr 1.

Originaaltekst	Õpetaja kohandatud tekst	Kohandamise protseduurid
<p>Balti Laevaremonditehase Grupi töökeskkonnatalitus hoolitseb töötervishoiu ja -ohutuse eest, kontrollides ja juhtides töökeskkonda puudutavate seaduste ja määruste nõuete täitmist ja järgimist tütarfirmades, teeb koostööd allfirmade juhtide ja spetsialistide ning töökeskkonnanõukogudega töökeskkonna parandamiseks ja ohutuse tagamiseks, aitab uurida raskete tagajärgedega tööõnnetusi, auditeerib riskianalüüsi ja riskide maandamise tegevuskavasid ning korraldab selle tegevuse sisekontrolli.</p>	<p>Töötervishoiu ja -ohutuse eest hoolitseb eri üksus – töökeskkonnatalitus</p> <p>Balti Laevaremonditehase Grupi töökeskkonnatalitus hoolitseb töötervishoiu ja -ohutuse eest.</p> <p>Talitus:</p> <ol style="list-style-type: none"> kontrollib ja juhib töökeskkonda käsitlevate seaduste ja määruste nõuete täitmist ja järgimist tütarfirmades; aitab uurida raskete tagajärgedega tööõnnetusi; auditeerib riskianalüüsi ja riskide maandamise tegevuskavasid; korraldab selle tegevuse sisekontrolli. <p>Talituse koostööpartnerid on allfirmade juhid ja spetsialistid ning allfirmade töökeskkonnanõukogud.</p>	<p>Lõik on pealkirjastatud, pealkiri aitab peamise mõtte esile tuua.</p> <p>Pikk lause on jagatud mitmeks lühikeseks.</p> <p>Mitmes lauses esitatud tegevused on korrastatud õppeotstarbeliseks loendiks.</p> <p>Iga uue lausega esitatakse uus mõte.</p> <p>Selguse huvides on korratud täiendit <i>allfirmade</i> juhid ja spetsialistid ning <i>allfirmade</i> töökeskkonnanõukogud.</p> <p>Teema seisukohalt ebaoluline teave on välja jäetud.</p>
<p>Töökeskkonna tähtsust kinnitab tõik, et vastav talitus allub otse haldusdirektorile. Kord kvartalis on koos tütaretevõtete juhid ja tippspetsialistid ning üks juhataja liige, samuti tehnilise kontrolli osakonna juhataja ja töökeskkonnatalituse juht. Nende nõupidamiste, nn kvaliteedipäevade üks pool käsitleb töötervishoiu ja tööohutuse probleeme.</p>	<p>Töökeskkonnatalitust peetakse ettevõttes oluliseks</p> <p>Talitus töötab haldusdirektori alluvuses. Töötervishoiu ja tööohutuse probleeme käsitletakse koos tütaretevõtete juhtide ja tippspetsialistidega, tehnilise kontrolli osakonna juhatajaga nende igas kvartalis toimuvatel koosolekutel. Igal tütarfirmal on oma töökeskkonnakõukogu (neli inimest tööandja ja töötajate poolelt).</p>	<p>Kaks lähedase sisuga lõiku on ühendatud ühe pealkirja alla, pealkiri aitab peamise mõtte esile tuua.</p> <p>Asesõnade asemel põhisõna.</p> <p>Iga uue lausega esitatakse uus mõte.</p> <p>Stinonüümide kasutus: <i>tütaretevõtte = tütarfirma</i>.</p> <p>Teema seisukohalt ebaoluline teave on välja jäetud.</p>
<p>Töökeskkonnanõukogusse kuulub neli inimest tööandja ja töötajate poolelt. Tütarfirmadel on 12 töökeskkonnanõukogu.</p>		

Originaaltekst	Õpetaja kohandatud tekst	Kohandamise protseduurid
<p>Palusin töökeskkonnatalituse juhatajal Mati Listral tutvustada mõne tüürettevõtte töökeskkonnanõukogu mullust tegevust.</p>	<p>Töökeskkonna parandamiseks tehti mullu investeeringuid mitme miljoni ulatuses</p>	<p>Lähedase sisuga lõigud on ühendatud ühe pealkirja alla, pealkiri aitab peamise mõtte esile tuua.</p>
<p>Näiteks BLRT Toorikus vahetati riskide vähendamiseks töökeskkonnas metallipuhastusliini rulltee liikuvate kettide metallkatted, remonditi metallipuhastusliini katus, remonditi tõmbeventilatsiooni süsteem ja vahetati õhupuhastusfiltrid, remonditi põrandad ja tsehhi duširuumid ning pesti puhtaks metallipuhastusliini aknad.</p>	<p>Töökeskkonna parandamise näited: 1) töökeskkonna riskianalüüs ja riskide vähendamise tegevuskava; 2) töökoha füüsilise keskkonna parandamine: a) ventilatsioonisüsteemi remont ja uuendamine (õhupuhastusfiltrite vahetus, tõmbeventilatsioonisüsteemi remont); b) valgustusolude parandamine (akende pesu, valgustite vahetus); c) gaaskütte paigaldamine; d) väravate vahetus, et vältida tuuletõmmet;</p>	<p>Asutuste ja isikute nimed on teema seisukohalt ebaolulised ning on seepärast ära jäetud. Tekstis esitatud faktid on korrastatud õppetstarbeliselt. Võõrsõna on asendatud omasõnaga: <i>renoveerimine = uuendamine</i>. Teema seisukohalt ebaoluline teave on välja jäetud.</p>
<p>BLRT Marketexis remonditi 5. tsehhis kapitaalselt hügieeni- ja olmeruumid, renoveeriti ventilatsioonisüsteem ja vahetati välja valgustus. 1. tsehhis paigaldati uus gaasiküttesüsteem ja vahetati valgustus. Tsehhides, kus töötajad aeg-ajalt töötavad väljas, paigaldati riietusruumidesse riiete kuivatamiseks kuivatid. Keevitajate töö kvaliteedi parandamiseks ja töötingimuste paremaks muutmiseks hakati kasutusele võtma uut tüüpi keevitusmaske.</p>	<p>3) töökoha ohutuse tagamine, nt põrandate remont; 4) seadmete uuendamine, nt liiniseadmete uuendamine (rulltee metallkatete vahetus); 5) uute seadmete soetamine (ekskavaator, presskäär, konsoolkraanad, autokaalud jne); 6) nüüdisaegsete kaitsevahendite soetamine (keevitusmask); 7) olmetingimuste parandamine (remonditi hügieeni- ja olmeruumid, loodi riiete kuivatamise võimalus – kuivatid, eraldi kuivatusruum).</p>	
<p>BLRT Rekatos paigaldati tsehhis gaasiküte, parandati tõmbeventilatsiooni süsteemi sanitaarsõlmedes ja riietusruumides. Tõmbetuulega võitlemiseks vahetati välja väravad.</p>		
<p>Refondas viidi läbi töökeskkonna riskianalüüs ja koostati riskide vähendamise tegevuskava Tartu, Pärnu, Türi ja Võru filiaalides. Kasutusele võeti töötingimuste parandamiseks ja tehnoloogiliste protsesside kaasajastamiseks uusi seadmeid (ekskavaator, press-käär, konsoolkraanad, autokaalud jne). Vanametalli käitlemise põhiplatsi töötajatele ehitati uus tööriiete kuivatusruum, mis varustati tänapäevase sisseadega.</p>		
<p>Need on vaid mõned näited, mida tütarfirmades on tehtud töökeskkonna parandamiseks. Ja kõigi nende tegevuste taga on suured, miljonitesse ulatuvad investeeringud, mida tööandja ja tööjuhud on vajalikuks pidanud.</p>		

Originaaltekst	Õpetaja kohandatud tekst			Kohandamise protseduurid
<p>Mati Listra näitab kahte fotot kuivlastilaevade ehitamisest. Varasemal, mõni aeg tagasi tehtud pildil on näha puust tehtud tellingud, hilisemal pildil aga alumiiniumist valmistatud nüüdisaegsed tellingud, mis on monteeritavad ja uuesti kasutatavad. Uued tellingud saab korralikult kinnitada ja ankurdata, parem ja ohutum on nendel liikumine ja ligipääsetavus vahetule tööpaigale. See oli tööohutuse tagamisel väga suur samm edasi. Kõrgustest kukkumine, millega puutume tavaliselt kokku ehitustel, on ka laevaehitajate tõsine ja igapäevast tähelepanu vääriv probleem. Mehed töötavad laevade juures kuni kümne meetri kõrgusel, all on aga betoonpõrand. Suur samm edasi on ka see, et laevu ehitatakse nüüd katuse all, kus mereäärne ilmastik oma tuulte ja vihmadega ei pääse töötajaid kimbutama.</p>	<p>Laevaehitaja töö on nüüd turvalisem</p>			<p>Lõik on pealkirjastatud, pealkiri aitab peamise mõtte esile tuua. Faktid on esitatud võrdleva tabelina, kus on toodud ka muudatuse põhjus ja uute tingimuste paremuse kirjeldus. Teema seisukohalt ebaoluline teave on kõrvale jäetud.</p>
<p>Enne Probleem</p> <p>Puust tellingud</p> <p>Kõrgustest kukkumise oht</p> <p>Töökoht avatud</p> <p>Ilmastiku mõju (päike, tuul, sademed)</p>	<p>Nüüd</p> <p>Alumiiniumist tellingud</p> <p>Katus</p>	<p>Paremus</p> <p>Monteeritavad, korraliku kinnitamise ja ankurdamise võimalustega. Liikumine ohutum. Parem ligipääs vahetule töökohtale. Kaitstud välismõjude eest</p>		
<p>Mati Listra annab endale aru, et töökeskkonna areng nõuab lisaks rahale ka aega, et kiiresti tasa teha mahajäämus just füüsilise keskkonna suhtes. Alati näeb kogenud silm rohkem vajakajäämisi, kui on võimalusi olukorra parandamiseks. Tasapisi ja kaalukalt asju edendades on muudatused siiski võimalikud.</p>	<p>Töökeskkonna arendamine nõuab aega ja plaanipärast tegutsemist</p> <p>Füüsilist keskkonda on vaja parandada, ent muutmine eeldab aega ja raha. Tuleb selgitada kõige tähtsamad ülesanded, põhilised tööohud (nt töö kõrgustes, raskuste teiselaldamine).</p>			<p>Kaks lähedase sisuga lõiku on ühendatud ühe pealkirja alla ning on esitatud lõigu peamised mõtted. Teema seisukohalt ebaoluline teave on kõrvale jäetud.</p>
<p>Nüüd on Mati Listra juba pikemat aega saanud tähelepanu pöörata töökeskkonna ja igapäevase töötamise ohutumaks muutmisele. Laevaehitajate ja -remontijate üheks tõsiseks probleemiks on töö kõrgustes ja raskuste teiselaldamine. Mati Listra peab väga vajalikuks Tööinspektsiooni 2007. aastal korraldatud raskuste käsitsi teiselaldamise info- ja järelevalvekampaaniat, mis juhtis tähelepanu tähtsatele probleemidele, mida muidu ei kiputa suurt tähele panema.</p>				

Originaaltekst	Õpetaja kohandatud tekst	Kohandamise protseduurid
<p>Laevaehitajail, laevaremontijatel ja metallkonstruktsioonide valmistajatel on abiks palju tõstevahendeid, mille vastavust nõuetele tuleb regulaarselt kontrollida. Nendega töötajad vajavad koolitust ja korralikku väljaõpet. Niisuguste metallitöödega tegelejate jaoks on lausa esmatähtis, millised on töökohas olmetingimused: sanitaarsõlmed, riiete hoidmise ja kuivatamise kohad, pesemisvõimalused jms.</p>	<p>Kus viga näed laita, seal tule ja aita</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Koolitus – tõstevahendite nõuetele vastavuse kontroll. 2. Teadlikkus isikukaitsevahendite tähtsusest (kas mugavus või kahjustatud tervis). 3. Oma tervise muutuste märkamise oskus. 4. Põhjendamatu enesekindlusest lahtiuitlemine. <p>Töö iseloom eeldab, et töötajate käsutuses on heas korras sanitaarsõlmed, riiete hoidmise ja kuivatamise kohad, pesemisvõimalused. Töökohade valgustuse, müra ja gaaside kontsentratsiooni mõõtmine tellitakse akrediteeritud firmalt.</p>	<p>Neli lähedase sisuga lõiku on ühendatud ühe pealkirja alla. Oluline teave on esile toodud. Teema seisukohalt ebaoluline teave on kõrvale jäetud.</p>
<p>Palju tähelepanu pööratakse töökohtade valgustuse, müra ja gaaside kontsentratsiooni mõõtmisele. Seda tööd teeb loomulikult akrediteeritud firma. Meele teeb mõruks teadmine, et nii mõnigi töötaja ei taha isikukaitsevahendit kasutada, kuigi see aitab just tema enda tervist hoida. Leitakse, et need on ebamugavad, segavad töötamast, kuid ei mõelda sellele, et kahjustatud kuulmine või vilets silmanägemine ei taastu. Oma tervise muutusi ei osata tähele panna ega hinnata.</p>		
<p>Muret teeb ka töötajate tellingutel ronimine ja redeli kasutamine – just noored töötajad arvavad, et nendega ei juhtu õnnetust.</p>		
<p>Mati Listra lähtub enda sõnul põhimõttest, et nende eesmärk ei ole kindlapeale karistada neid, kes on midagi töökeskkonna ohutuses tegemata jätnud, vaid pigem leida (ühiselt) nõrgad kohad, mis võivad tööõnnetusi põhjustada.</p>	<p>Tööohutus olgu ka töötaja südamel</p>	<p>Lähedase sisuga lõigud on ühendatud ühe pealkirja alla. Esile on toodud hoiak, et tööohutus on kõigi ühine mure. Teema seisukohalt ebaoluline teave on kõrvale jäetud.</p>
<p>Tööohutus olgu ka töötaja südamel</p>	<p>Järgi ohutusnõudeid. Töökaaslase ohutus on ka sinu mure.</p>	
<p>Mati Listra on seisukohal, et töötaja peab ka ise vastutama enda ja oma töökaaslase ohutuse eest. Praegu on mitmedki töötajad selles hooletud. Näiteks tema ajal grupis juhtunud ainukese töösurma põhjustas töötaja jäme ohutusnõuete rikkumine.</p>		
<p>Aastas registreeritakse grupis töötajatega kümnekond tööõnnetust, mis töötajate suurt arvu ja tegevusala (metallitööstus on kõrge riskiastmega!) arvestades ei ole just suur hulk. Samas on iga tööõnnetus liiast, leiab Mati Listra. Talle meeldib soomlaste hoiak, et tööohutus peab olema tööandjate, töötajate ja tööinspektorite ühine mure.</p>		

Näide 2. Õpilasele jõukohane iseseisev teksti lihtsustamine

Kasutatakse teksti lihtsustamise võtteid:

- 1) originaalile lisatakse alapealkirjad;
- 2) mõned laused paigutatakse loogilisematesse kohtadesse;
- 3) pikad laused jagatakse kaheks;
- 4) mõni kordus jäetakse välja.

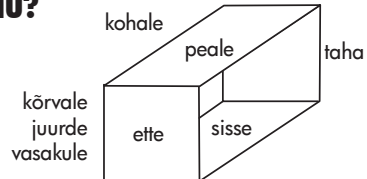
„Tellingud“: teksti kohandamine

Originaaltekst	Kohandatud tekst	Sõnaseletusi
<p>I. Ehitaja kukkus katuselt alla</p> <p>25. oktoobril kukkus XXX vallas kolmekorruselise elumaja katuselt alla ehitustööline ja sai hulgitrauma.</p> <p>Kiirabiautojuhi sõnul viidi kannatanu edasi haiglaravile. Kuigi katuselt kukkumisi ehitusel juhtub harva, soovitab Tööinspeksioon katusetöödel jälgida kõiki ohutusnõudeid.</p> <p>Tööinspeksiooni juhataja sõnul on juurdlus veel pooleli ja ta ei oska ehitustöölisega juhtunu kohta väga palju öelda. Väidetavalt kukkus tööline 10 meetri kõrguselt alla, kui oli katuseluugi kaudu katusele roninud ja hakkas end turvaköiega ühendama. Õnnetusse sattunud 29-aastase töölisega vesteldi, kuid ta ei mäleta juhtunust eriti palju.</p> <p>Tööinspeksiooni juhataja sõnul saab ta pidevalt inimestelt telefonivihjeid, kuidas ehitustöölised ohutuseeskirju ignoreerivad. Kuna vihmaste ilmadega on katused libedad, tuleks kindlasti ohutusrihmasid ja turvaköisi kasutada. Lisaks peavad jalanõud olema libisemiskindlad.</p>	<p>Ehitaja kukkus katuselt alla</p> <p>Mis juhtus?</p> <p>25. oktoobril kukkus XXX vallas kolmekorruselise elumaja katuselt alla ehitustööline. Ta sai hulgitrauma*. Kiirabiautojuhi sõnul viidi kannatanu* edasi haiglaravile.</p> <p>Õnnetuste sagedus*</p> <p>Kuigi katuselt kukkumisi juhtub ehitusel harva, soovitab Tööinspeksioon katusetöödel järgida kõiki ohutusnõudeid.</p> <p>Juurdluse* toimetamine</p> <p>Tööinspeksiooni juhataja sõnul on juurdlus* veel pooleli. Ta ei oska ehitustöölisega juhtunu kohta väga palju öelda. Väidetavalt kukkus tööline 10 meetri kõrguselt alla, kui oli katuseluugi* kaudu katusele roninud ning hakkas end turvaköiega* ühendama. Õnnetusse sattunud 29-aastase töölisega vesteldi, kuid ta ei mäletanud juhtunust eriti palju.</p> <p>Telefonivihjed ja soovitusel töötajatele</p> <p>Tööinspeksiooni juhataja sõnul saab ta pidevalt inimestelt telefonivihjeid, kuidas ehitustöölised ohutusnõudeid ignoreerivad*. Kuna vihmaste ilmadega on katused libedad, tuleb kindlasti ohutusrihmasid ja turvaköisi kasutada. Lisaks peavad jalanõud olema libisemiskindlad*.</p>	<p>hulgitrauma – palju ja erinevaid kehavigastusi</p> <p>kannatanu – inimene, kes sai trauma</p> <p>sagedus – kordumiste arv teatud perioodil, nt aastas</p> <p>juurdlus – õnnetuse põhjuste uurimine</p> <p>katuse luuk – ava katuses, mille kaudu saab katusele väljuda</p> <p>turvaköis – köis, mis seotakse ümber keha ja kinnitatakse mõne kindla asja külge</p> <p>ignoreerima – eirama, eitama, tahtlikult tähele panemata jätma</p> <p>libisemiskindel – ei libise</p>

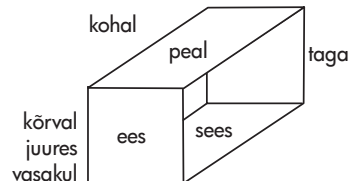
Nimi- ja tegusõnavormide tugileht

KES	КТО
MIS	ЧТО
KEDA	КОГО
MIDA	ЧЕГО (ВИН.П.)
KELLE	ЧЬЁ, ЧЬИ
MILLE	ЧЬИ
KUS	ГДЕ
KUHU	КУДА
KUST	ОТКУДА
KELLELE	КОМУ
MILLELE	ЧЕМУ
KELLEST	О КОМ
MILLEST	О ЧЕМ

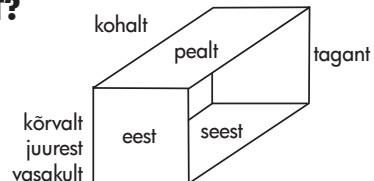
KUHU?

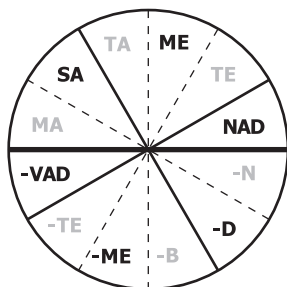
KUS?

KUST?

OLEVIK

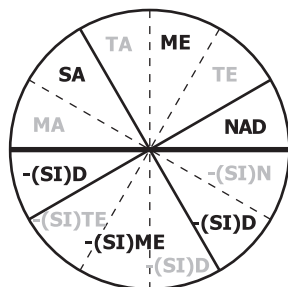
JÄÄMA JÄÄN
LUGEMA LOEN
SÖÖMA SÖÖN
TOOMA TOON

INFINITIIV

-MA

lähen / ei lähe magama
hakkan / ei hakka õppima
pean / ei pea tegema

LIHTMINEVIK

JÄIN JÄI
LUGESIN LUGES
SÖÏN SÖÏ
TOÏN TOÏ

-DA

armastan / ei armasta magada
tahan / ei taha õppida
oskan / ei oska teha

ERANDID

nägema – nägin – nägi
olema – olin – oli
panema – panin – pani
pesema – pesin – pesi
surema – surin – suri
tegema – tegin – tegi
tulema – tulin – tuli

TÄISMINEVIK

olen }
oled }
on }
oleme }
olete }
on } vaadaNUD

olema + NUD partitsiip
olen vaadanud

LAK-õppe meeskonna iganädalase koosoleku näidiskava

Kestus: 60 minutit

Osalejad: soovitatavalt selle LAK-õppe klassi kõik õpetajad

Ka pelgalt mõne osalejaga koosolek on parem kui mitte midagi. Ideaaljuhul võtavad koosolekust mõnikord osa ka LAK-õppe õpilasi emakeeles õpetavad pedagoogid. See võimaldab algatada õppekavaülesid projekte ning toetab terminoloogia omandamist mõlemas keeles. Iseäranis oluline on kaasata emakeeleõpetaja, kelle kaalutlusi tuleb arvestada. Emakeeleõpetaja mängib olulist rolli LAK-õppe õnnestumises, kuna ta võib programmi kas toetada või sellele vastu töötada.

Päevakavapunktid

1. Tunnis tekkinud probleemide arutamine

Kõik õpetajad puutuvad oma töös kokku probleemidega, eriti tänapäeva pidevalt muutavas maailmas. Need probleemid tuleb tuua päevavalgele. Kui probleemide avalikku arutamist peetakse normaalseks, aitab see vältida isiklikku kriitikat ja süüdistamist. Nii keskendutakse võimalike lahenduste ühisele läbiarutamisele. See aitab tekitada meeskonnavaimu, vähendada õpetajate stressi ning lahendada probleeme kiiremini ja tõhusamalt kui üksi töötades.

2. Nädala keeletulemuses/eesmärgis kokkuleppimine

Seatavate eesmärkide ajend võib olla mõni värskelt esilekerkinud probleem, nagu korduvad ajavormieksimused, vajalike kõnemudelite puudumine või kinnistunud vead.

3. Lõimimisvõimaluste otsimine

Selleks võib leppida kokku õppekavaüleses teemas või leida lihtsalt viis, kuidas kasutada ühe aine sõnavara või mõisteid mõnes teises tunnis. Soovitatavalt peaks üks õpilastele antav ülesanne olema õppekavaülene, nii et seda hindab vähemalt kaks õpetajat.

4. Allikate jagamine

See on õige hetk öelda: „Ma räägin õpilastele parajasti dinosauruste väljasuremisest. Kas kellelgi on pakkuda mingeid materjale või ideid?” Inimloomusele on omane teiste käitumisele samaga vastata. Kui aitate teisi, aitavad teised tõenäoliselt ka teid.

5. Edusammude tähistamine

Õpetajad elavat kiiret elu ning kipuvad ülearu keskenduma oma igapäevatööle ja selle käigus paratamatult tekkivatele probleemidele. Saavutatud edu tähistamiseks leitakse aega harva. Nii jäetakse sageli kasutamata võimalus inimesi ja meeskondi tunnustuse ning väikeste ja suurte edusammude tähistamisega innustada.

KAVANDUSLEHT

Kümblustunni kavandamise ja arutamise lähtekohad⁵¹

Alljärgnevat seitset õpetamisvaldkonda võib pidada eduka keelekümbustusõpetuse aluseks. Alajaotustena esitatud kirjeldused näitavad, milliseid võtteid keelekümbustusõpetaja nimetatud eesmärkide saavutamiseks võiks kasutada. Valiku konkreetse tunni jaoks teeb õpetaja teemast ja õpilaste arengu mitmekülgse toetamise vajadustest lähtuvalt.

Keelekümbustusõpetaja	Rakendusnäiteid	+ - 0	esineb ei esine ei ole kohaldatav
1. Keeleõppe ja aine sisu õppimise ühendamine			
1.1. Sõnastan (koos õpilastega) tunni aine- ja keeleõppe eesmärgid.	Tunni eesmärgid on tahvlil kirjas või välja öeldud ning on kõigis tegevustes äratuntavad.		
1.2. Kasutan õpetades autentseid tekste, esemeid ja materjale.	Õpetaja ja õpilased seovad õppekirjanduse tekste ja ülesandeid igapäevaeluga; viitavad meediale; kasutavad erinevates žanrides ajalehe- ja Interneti-tekste. Teemaga seostatavad esemed, pildid jm on nähtaval.		

⁵¹ Koostatud Minnesota Ülikooli Center for Advanced Research on Language Acquisition ja Keelekümbustuskeskuse materjalide alusel

Keelekümblusõpetaja	Rakendusnäiteid	+ - 0	esineb ei esine ei ole kohaldatav
1.3. Selgitusi andes lähtun tunni teemast, aine- ja keeleõppe eesmärkidest ning õpilaste arengutasemest.	Õpilased tulevad antud ülesannetega toime. Keelekasutuses kinnistatakse õpitud keelendeid ja lausemalle. Küsimusi, mis on seotud edaspidiste tundide teemadega, ei käsitleta põhjalikult.		
1.4. Tasakaalustan tunni ülesehitust.	On ära tuntavad häälestus, õppimine, analüüs/peegeldus.		
2. Õppimiseks soodsa keskkonna loomine			
2.1. Loon klassis sõbraliku ja turvalise töömeeleolu.	Kasutatakse rutiintegevusi. Klassis on pingevaba töömeeleolu, õpilased toetavad üksteist ja töötavad aktiivselt. Nad räägivad käsitletavast teemast vabalt, kartmata aine- ja keelevigu. Klassi seinal on kõigile nähtaval klassi reeglid. Õpilased käituvad reeglite kohaselt. Õpetaja tunnustab reeglite järgimist ja keelekasutust. Edusammud muudetakse nähtavaks, õpilased ja õpetaja käituvad partneritena.		
2.2. Valin teema käsitlemiseks aine ja keele seisukohalt rikkaliku sisendi.	Ainesisu pakub pinget ning on seotud asjakohase konteksti ja varasemate teadmistega. Õpilased kasutavad ainesisu kriitilist mõtlemist nõudva ülesande raames. Töötatakse sünonüümide ja antonüümidega, esineb sõnaseleideid, ruumis on õpikeskused ning lugemisnurk raamatutega, kasutatakse helisalvestisi jne.		
2.3. Annan sageli õpilastele võimaluse rääkida ja kirjutada.	Õpilased räägivad rohkem kui õpetaja. (Programmi esimesed nädalad on selles mõttes erand.) Õpilaste rühmatöö toetab nende võrdset osalemist tunnis. Õpilased väljendavad oma arusaamu ka kirjalikult.		
2.4. Kujundan klassiruumi õppetööd soodustavaks.	Õpilaste tööd on nähtaval; pinkide paigutus võimaldab kasutada erinevaid töövorme nii üksitööna kui ka rühma- ja paaritööna; mööbli paigutus toetab õpilasi juhtrolli võtmisel; õpilastele on kättesaadav sihtkeelne lugemismaterjal; sõnasedelid (mõisted) on nähtavad ja süsteemselt esitatud.		
3. Õppematerjali mõistetavaks tegemine			
3.1. Näitlikustan õppejuttu, esitan keeruka teksti õpilastele mõistetavate osadena.	Õpetaja kasutab kehakeelt, visuaalseid õppevahendeid ja esemeid. Alateema kohta koostatakse mõisteskeeme, definitsioonikaarte jm. Õpetaja toetab nii aine- kui ka keelematerjalide omandamist: esitab teavet süsteemselt ja ülevaatlikult, liigendab tekste, tööjuhendeid ja ülesandeid.		

Keelekümblusõpetaja	Rakendusnäiteid	+ - 0	esineb ei esine ei ole kohaldatav
3.2. Toetun õpilaste hoiakuile, kogemustele, seon uued teemad varem omandatuga, sh teistes ainetes omandatuga.	Teema käsitlemise ajal esitavad õpilased oma arvamusi ja seisukohti, neid arutatakse ja arvestatakse järeldusi tehes. Tunnis esineb varem käsitletud teemade elemente, töövorme. Õpilased kasutavad oma vastustes ja esinemistes varasemate teemade ning teiste õppeainete näiteid, sõnavara ja keelendeid ning viitavad oma kogemustele. Lahendatakse ülesandeid, mis nõuavad omandatu rakendamist.		
3.3. Kasutan erinevaid lugemis- ja kirjutamiseelseid tegevusi, mis aitavad õpilastel keelt ja sisu paremini mõista.	Seletatakse tundmatuid sõnu (pildid ja mõistekaardid), tuletatakse meelde keelereegleid ja väljendeid ning räägitakse isiklikest kogemustest. Tööjuhendid on üksikasjalikud, nähtaval on meelespead ja tegevusreeglid.		
3.4. Kontrollin pidevalt, kas õpilased saavad aru.	Õpilased seletavad õpitud oma sõnadega ning rakendavad omandatu ülesandeid lahendades. Õpilased esitavad õpitu kohta skeeme, lavastusi, koostavad plakateid jms.		
3.5. Valin õpilastele jõukohase õppematerjali ja/ või kohandan tekstid õpilaste arengut toetavaks.	Tekstid on lühendatud, liigendatud alapealkirjadega. Kasutatakse keeleõpet toetavat jaotvara. Õpilased tulevad toime neile antud ülesannetega ja osalevad töös aktiivselt.		
4. Õpetaja kõne efektiivsus			
4.1. Jälgin oma hääle tugevust. Artikuleerin ja kõnelen selgelt.	Õpetaja kõneleb normaalse häälega, ei räägi liiga valjusti. Õpilased saavad õpetaja tekstist aru ning suudavad vajaduse korral täpselt korrata õpetaja öeldut. Õpilased jälgendavad õpetajat: püüavad häälikuid ja sõnu selgelt hääldada.		
4.2. Valin õpilastele sobiva kõnetempo ja sõnavara raskusastme.	Vajaduse korral korratakse sõnumit mitmel viisil. Õpetaja liigendab oma teksti ja kontrollib, et õpilased sellest aru saavad. Õpilased osalevad tunnitöös.		
4.3. Ergutan ja toetan erinevatele argiolukordadele omase sõnavara ja lauseehituse mudelite kasutamist.	Õpilased algatavad vestlust neile olulisel teemal ning esitavad oma seisukohti. Tunnis on klassivälistest olukordadest ajendatud rollimänge. Õpetaja toetab õpilasi olukorrahaste sõnade ja väljenditega.		
4.4. Olen korrektse keelekasutuse eeskujuks.	Õpetaja keel: lauseehitus on õige, ei esine parasiitsõnu, grammatilised vead ja mõistmist segav aktsent puuduvad.		

Keelekümblusõpetaja	Rakendusnäiteid	+ - 0	esineb ei esine ei ole kohaldatav
5. Õpilaste väljendusoskuse arendamine			
5.1. Kasutan võtteid, mis suunavad õpilasi rakendama kõrgemat mõtlemistasandit ning ergutavad arutelu.	Küsimused suunavad õpilasi süvitsi mõtlema, juhivad tähelepanu uutele vaatenurkadele, täpsustusvajadusele. Õpetaja märkab õpilaste ideid ning õhutab nende üle arutlema. Õpilased toovad oma seisukohtade kinnituseks näiteid isiklikust elust, annavad hinnanguid eri kontekstidest lähtudes: ainealane ja ainetevaheline, kohalik ja globaalne. Arutelu juhitakse loogilise lõpuni; seda ei lõpetata, kui ainealasel oodatud vastus on käes.		
5.2. Korraldan õpilastele huvi pakkuvaid ja õpilasekeskseid tegevusi.	Kasutatakse rolli-, matkimismänge, näidendeid, esitlusi; rühmatööd, paaristööd, teineteise õpetamist jne. Rakendatakse IT-vahendeid (GPS, Google Earth jmt), väideldakse.		
5.3. Tagan kõigile õpilastele võimaluse tunnis aktiivselt osaleda ja rääkida.	Õpilased osalevad seatud eesmärkide saavutamises aktiivselt, kasutavad neile antud otsustusõigust. Õpetaja märkab igat õpilast. Õpilased on tunni jooksul kaasatud mitmesugustesse tegevustesse ning suhtlevad paarides või rühmana erinevate kaaslastega.		
5.4. Ärgitan õpilasi õppima kaaslastelt ning koos kaaslastega.	Õpilased arutavad paarides ja rühmades, kuidas oma mõtteid arusaadavalt, korrektselt ning huvitavamalt sõnastada. Õpilased parandavad üksteise töid. Õpilased ja õpetaja annavad suulise ja kirjaliku eneseväljenduse, üksikesinemiste ning rühmas esinemiste kohta tagasisidet kokkulepitud kriteeriumide järgi.		
5.5. Väljendan õpilastele selgelt oma ootusi (soovitud õpitulemused aines, keeles, õpioskustes) ning olen selles järjekindel.	Õpetaja märkab ja tunnustab liikumist soovitud õpitulemuste poole. Õpilased põhjendavad ülesannete või tegevuste valikul oma otsust õpitulemustest lähtudes. Raskuste ilmnmise korral analüüsitakse, millest raskused on tingitud ja mida tuleks teha teisiti. Tunni kokkuvõttes sõnastatakse, mis õnnestus ning millele võiks edaspidi rohkem tähelepanu pöörata.		
6. Õpilaste erinevate vajaduste arvestamine			
6.1. Kasutan erinevaid õpistrateegiaid ning arendan õpioskusi.	Esineb visuaalse, auditiivse, kinesteetilise ja koostõise õpistiili võtteid. Kõik õpilased on rakendatud õpiülesandeid täitma. Õpetaja suunab õpilasi rakendama erinevaid probleemilahenduse mooduseid ja õpistrateegiaid.		

Keelekümblusõpetaja	Rakendusnäiteid	+ - 0	esineb ei esine ei ole kohaldatav
6.2. Selgitan välja õpilaste huvid, arvamused ja soovid ning arvestan neid valikuid tehes.	Õpetaja kaasab õpilasi ülesandeid valima (ülesannete järjekord, tekstide valik jne). Tunnis kasutatakse tööviise, -vahendeid, laule, mängu jmt, mis on õpilaste hulgas populaarsed.		
6.3. Organiseerin õpikeskuste kaudu erinevaid tegevusi, et õpilased saaksid jõu- ja huvikohaselt töötada.	Õpilane saab tegevusi valida. On visuaalse, auditiivse, kinesteetilise õpistiili kasutamise ülesandeid, samuti lugemis- ja kirjutamiseelustega õpilasi rakendavaid ülesandeid.		
7. Hindamine ja edasiliikumine			
7.1. Loon keele, ainesisu ja õppeprotsessi hindamise võimalusi.	Tunnis hinnatakse keelt, ainesisu ja õppeprotsessi enesehinnangu, õpilaste vastastikuse hindamise või õpetaja hinnangu/analüüsi kaudu.		
7.2. Kasutan erinevaid tagasiside andmise võtteid.	Õpetaja annab vihjeid, loob seoseid ja esitab suunavaid küsimusi. Õpetaja tõstab esile, milles õpilasel on õigus, mille üle võiks järele mõelda. Õpetaja innustab õpilasi oma vastuseid ja edusamme analüüsima, ennast ja üksteist parandama. Tagasiside on konstruktiivne ja toetav.		
7.3. Pööran konstruktiivselt tähelepanu õpilaste vigadele.	Õpetaja ergutab õpilasi oma vigu märkama ja parandama. Õpetaja küsib selgitusi, palub öeldut teisiti sõnastada ja asjaolusid täpsustada, annab vihjeid (sõnalisi, pildilisi, skeemidele, teistele teemakohastele mõistetele viidates jne), kordab esitatud mõtet paremas sõnastuses. Õpetaja julgustab õpilasi lahendusi otsima näidiseid esitades, nõuab järjekindlalt õpitu korrektset kasutamist.		
7.4. Teen õpilaste vastustes vahet sisu ja vormi vahel.	Õpetaja ja kaasõpilased märkavad sisuväärtusi ka siis, kui nende väljendamine on konarlik. Üheskoos otsitakse sisutäpsemat lauset ja sõna. Õpilasi tunnustatakse mitmekesiste lausetüüpide ning leidliku keelekasutuse eest, ergutades neid täpsustama ainesisu.		

Õpilaste valiku ja vastuvõtu protseduurid⁵²

Õpilaste vastuvõtt: eri võimalused ja nende tagajärjed

1. võimalus: vastuvõtt taotluse esitamise järjekorra alusel

Kriteeriumid/protseduur	Eelised	Riskid
<ul style="list-style-type: none"> Taotlusi võetakse vastu kahe nädala jooksul alates kindlaksmääratud kuupäevast. Täidetud ja allkirjastatud taotlustele märgitakse vastuvõtmise kuupäev ja kellaaeg. 1. klassist hiljem algavate LAK-õppe programmide puhul peaks õpilaste õpitulemused olema vähemalt rahuldavad. Vanemate klasside õpilastel võib paluda taotlusele lisada tunnistuse koopia.	<ul style="list-style-type: none"> Võib aidata vältida elitaarsust, sest programmi pääsevad eri võimekusega õpilased. Kriteeriumid on kergesti mõistetavad ja vastuvõetavad. Seda võimalust on edukalt kasutatud paljudes piirkondades. Lastevanemad saavad tulemusi mõjutada, olles esimeste taotlejate hulgas.	<ul style="list-style-type: none"> Mõni vanem püüab reeglitest kõrvale hiilida. Mõni vastuvõetud õpilane ei pruugi programmis hakkama saada.

2. võimalus: loosimine

Kriteeriumid/protseduur	Eelised	Riskid
<ul style="list-style-type: none"> Taotlusi võetakse vastu kindla ajavaheemiku vältel. Kooli juhtkonna liige kontrollib taotlused üle, et teha kindlaks, kas need on korralikult täidetud ja allkirjastatud. Juhtkonna liige registreerib, dateerib ja allkirjastab taotlused. Taotluse esitanud õpilaste nimekiri pannakse lukustatud kasti. Loosimine on avalik. Kõik nimed loositakse üksahaaval välja, programmi pääsenute nimed pannakse kirja loosimise järjekorras. Kui keegi ei soovi kasutada enda või oma lapse programmis osalemise õigust, läheb see järgmisele väljalootatud lapsele.	<ul style="list-style-type: none"> Võib aidata vältida elitaarsust, kuna programmile pääsevad ligi eri võimekusega õpilased. Kõigil on võrdsed võimalused. Kriteeriumid on üldarusaadavad. Seda võimalust on edukalt kasutatud paljudes piirkondades.	<ul style="list-style-type: none"> Mõni lapsevanem ei ole tulemustega rahul, kuna vastuvõtt on täiesti juhuslik ja seda ei saa kuidagi mõjutada.

3. võimalus: katsed

Kriteeriumid/protseduur	Eelised	Riskid
<ul style="list-style-type: none"> Õpilastele korraldatakse sisseastumiseksam või mingi muu kooli poolt hinnatav test. Korraldatakse ka suulised emakeelsed ja/või sihtkeelsed katsed. Testitakse õpilaste LAK-õppe keele oskust või LAK-õppe keele fraaside kordamise võimet. Vanemaid õpilasi võib vastu võtta tunnistuse alusel.	<ul style="list-style-type: none"> Klassid moodustuvad võimekatest õpilastest. Kui kool püüab olla elitaarne, võib selle programmi ja rangete valikukriteeriumide tõttu osutada vastuvõetaks keskmisest rohkem andekaid õpilasi.	<ul style="list-style-type: none"> Kriteeriumid ei ole nii selged kui teiste võimaluste puhul ning võivad tekitada kahtlusi vastuvõtu õiglusel. Programm võib muutuda elitaarseks ning tekitada vimma teistes õpilastes, õpetajates ja lastevanemates. Elitaarsed programmid võivad endale tõmmata negatiivset poliitilist tähelepanu. Programmist võivad kõrvale jääda õpilased, kes LAK-õppes enim kasu saaksid (kõige võimekamad lapsed saavutavad tõenäoliselt edu nii või teisiti). Elitaarsed programmid võivad õpilastes kinnistada elitaarseid vaimseid harjumusi ja seisukohti. Kui programm hakkab tõmbama ligi andekaid õpilasi, võib see kahjustada piirkonna teisi koole.

⁵² Koos kirjeldatud võimalustega korraldab mõni algkool LAK-õppes huvitatud lastevanematele konsultatsioone ja mõnikord intervjuusid. Gümnaasiumides ja kutsekoolides võtavad intervjuust osa ka õpilased. Usutluse eesmärk on teha kindlaks, kas vanemate ja õpilaste ootused õppes on realistlikud ning kas nad mõistavad oma otsuse tagajärgi. Põhikooli lõpus või gümnaasiumis algavate LAK-õppe programmide puhul peavad õpilased näiteks teadma, et neil tuleb algul kodus rohkem tööd teha.

On oluline
soolise tasakaalu
säilitamiseks.

6. klass – hilise LAK-õppe programmi taotlus

Õpilase eesnimi (trükitähtedega)

Õpilase sünnikuupäev (päev, kuu, aasta)

Lapsevanema või hooldaja ees- ja perekonnanimi (trükitähtedega)

Sugu (palun tehke linnuke):

Mees

Naine

Minu laps õpib praegu _____ (kooli nimetus) 5. klassis.

Olen tutvunud kooli LAK-õppe teabematerjalidega ning olen teadlik kandideerimisprotseduuri reeglitest ja vastuvõtukriteeriumidest. Mõistan, et kui minu laps võetakse programmi vastu, on soovitatav, et ta jätkaks LAK-õppe programmis osalemist kooli lõpuni. Samuti olen teadlik sellest, et õpilase edukust mõjutab suurel määral kodu ja kooli partnerluse kvaliteet. Olen valmis osalema kodustel ja koolis toimuvatel koosolekutel, pidama kahekõnet oma lapse õpetajaga ning võtma osa LAK-õppe programmi üritustest.

Lapsevanema või hooldaja allkiri: _____ Kuupäev: _____

Palun kirjutage lünkadesse oma kontaktandmed. Palun tõmmake ring ümber sellele sidevahendile, mille kaudu eelistate saada teavet oma taotluse tulemuse kohta.

Telefon: _____ Aadress: _____

_____ E-post: _____

Kuidas saite teada LAK-õppe programmist?

Õpilase kinnitus

Soovin osaleda LAK-õppe programmis. Olen teadlik sellest, et hakkam õppima _____ (LAK-õppe keele nimetus)

järgmisi aineid _____ (ainete loend).

Mõistan, et esialgu nõuab see minult lisapingutust. Tean, et on soovitatav jääda LAK-õppe klassi kuni programmi lõpuni. Olen tutvunud kooli LAK-õppe brošüüriaga.

Õpilase allkiri: _____ Kuupäev: _____

Taotlust saab esitada kooli kantseleis sekretärile 5.–20. juunini tööpäeviti kell 9.00–16.00. Kooli aadress on _____

_____ Lisateabe saamiseks helistage tööpäeviti kell 9.00–16.00 telefonile 666 6666.

Täidab ainult sekretär.

Taotluse esitamise kuupäev
ja täpne kellaaeg: _____

Taotlus on täidetud
ja allkirjastatud _____

Tunnistuse
koopia lisatud _____

Allkiri ja tempel _____

Selle väljaande aluseks olev raamat – Peeter Mehisto, David Marsh, María Jesús Frigols „Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education” (Macmillan, Oxford) – on pälvinud Edinburgi hertsogi Inglise Keeles Kõnelejate Ühingu (ESU) inglise keele raamatu kaks auhinda: kõrgelt hinnatud raamat 2008 ning parim õpetajatele kirjutatud raamat 2008 (auhinnad kahasse).

ISBN 978-9949-18-070-7

9 789949 180707 >

Integratsiooni ja
Migratsiooni Sihtasutus
Meie Inimesed